

УДРУЖЕЊЕ ДРАМСКИХ ПИСАЦА СРБИЈЕ
КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ЗАЈЕДНИЦА БЕОГРАДА

БЕОГРАД 2014.

ЕДИЦИЈА
ИЗАБРАНЕ ДРАМЕ

Издавачи:

Удружење драмских писаца Србије
Београд, Господар Јевремова 19, biljana.ostojic@mpus.org.rs
Културно-просветна заједница Београда,
Београд, Змај Јовина 4, kpzbgd@gmail.com

За издаваче:

Брајислав Пејковић
Живорад Ајдачић

Одговорни уредник

Живорад Ајдачић

Главни уредник

др Бошко Сувајић

Коректор

Биљана Осјојић

Ликовно, техничко решење, дизајн корица
и припрема за штампу
Свејкозар Сијанкић

ISBN 978-86-85501-43-2 (УДПС)

Штампа и повез
“ГРАФОРЕКЛАМ”, Параћин

Тираж: 300 примерака

Штампање завршено маја 2014.

МИЛАДИН ШЕВАРЛИЋ

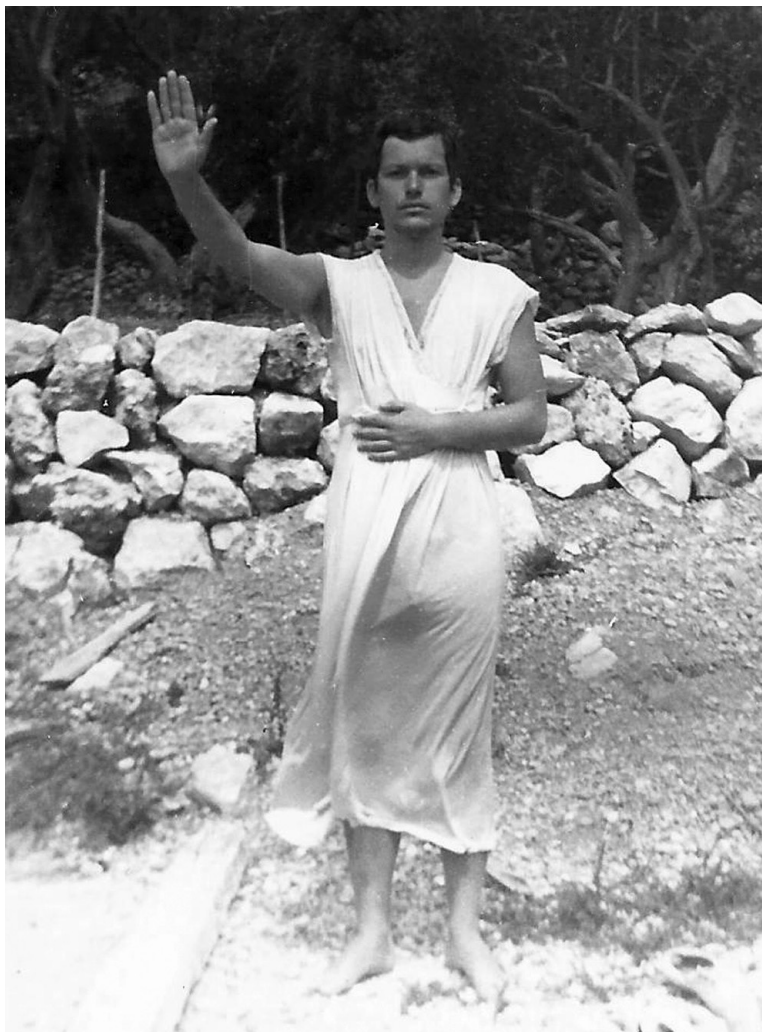
ИЗАБРАНЕ
ДРАМЕ
(5)

Преци: прадеда, отац и деда на Теразијама,
уочи Другог светског рата.

САДРЖАЈ

Бошко Сувајџић, <i>О смрти нације</i> (Предговор).	7
<i>Балкански ѓамбији</i>	37
<i>Издајник</i>	79
<i>Смрти на излеиу</i>	125
<i>Мерлинкина исјовеси</i>	187
<i>Анџиквар</i>	213
Ауторов поговор	247
Политка је судбина	253
Други о Шеварлићу.	261
Литература	267

Стоп новом светском поретку! Драшнице, Далмација, јула 1967.

Бошко СУВАЏИЋ

О СМРТИ НАЦИЈЕ

„Хеленска трагедија доживела је своју пропаст друкчије него све старије сродне врсте уметности; умрла је извршивши самоубиство због једног неразрешивог сукоба, дакле трагично, док су све друге преминуле у дубокој старости најлепшом и најспокојнијом смрћу. Ако, наиме, срећном природном стању одговара да се са животом растане, окружено лепим потомством и без самртног грча, онда нам крај живота старијих врста уметности показује такво срећно природно стање: оне полако тону, а пред њиховим очима што се гасе већ стоји њихово лепше потомство и смелим покретом нестрпљиво диже главу. Смрћу хеленске трагедије, напротив, настала је огромна празнина која се свуда дубоко осећала...“

(Фридрих Ниче, *Рођење трагедије*)

„Бити, увек бити, безгранично бити!“

(Мигел де Унамуно, *О трагичном осећању живота*)

У књизи која је пред тобом, поштовани читаоче, преплићу се елементи историјске драме, грађанске хронике и хеленске трагедије. И све проткано једном идејом, једном мишљу, једном опсесијом – трагичном судбином српског нација. У овим драмама се причом локализује свет. Износе се шокантни садржаји. Проказује се лицемерје, лаж и превртљивост светине. Говори се истинито. Истинит говор није ни безазлен ни божански нити борави на небу с боговима. Истинит говор пребива са светином, у блату, у свињцу; он је непрофитабилан, непријатан и често досадан.

Аутор, драмски писац, онај који је позван да добру приноси и о злу сведочи и извештава, тражи речи. Не обичне. Речи

које говоре о изузетности борбе за правду, људско достојанство и слободу. О, аутор је човекољубив. Он би да насели утеху под језик као сунце под кишобран. Али му се не да да буде на страни добра и врлине. Како год да крене да приказује живот по Србији, то се неминовно заврши изображавањем наказности, деформитета, користољубља, корупције, кукавичлука, зла.

Прве две драме које су пред тобом, међу корицама ове књиге, поштовани читаоче, говоре о суровим „играма престола“ у средњовековној Србији.

Прва, *Балкански џамбиј*, говори о трагичној судбини цара Стефана Душана Немањића и о краху његове политичке амбиције да освоји Цариград.¹ Ово је драма у којој се у драматуршком смислу тематизује *фиџура владара*. Почива на темељном уважавању историјских, као и традицијских извора. (Уосталом, историја и традиција овде се, као никада пре, налазе у идеалном сагласју.) С друге стране, на провокативној, посве модерној филозофији аморализма и циничном преиспитивању свих вредности националне историје у савременом свету.

ДУШАН:

Дакле?!

(Пауза)

Ко сам ја?

(Пауза)

Стефан Душан! Стефан Душан! Цар Срба, Грка, Арбанаса, и ко зна још чији... Ко се успротиви, боље му је...

(Насијави да хода, њовремено засијајујући и џесии-кулицрајући, не обраћајући њажњу на њублику)

Од Београда до Солуна... Од Дубровника до Свете Горе!

(Пауза)

Али, ту није крај, господо! Империја се храни ратом. Кад није у рату, царство се урушава изнутра... Им-плозија!

¹ Занимљиво је да су, када је реч о Немањићима, историјске драме углавном писане о Св. Сави (Синиша Ковачевић, Јелица Зупанц, Зорица Симовић, Милован Витезовић, Стамен Миловановић и др.), док је о цару Душану знатно мање драмских текстова (Миодраг Илић, Пуч).

(Пауза)

И зашто плаћам Палмана и оне његове Немце?! Шест перпера месечно! А колики је годишњи порез на кућу? Један перпер! Па ви видите. Дакле? У чему је смисао? Смисао је у акцији. Акција као облик постојања. Према томе – сама акција је смисао!

(Пауза)

То отац није схватио. Сироти Дечански, Бог му... И мени и њему. Да се, после Велбужда, када смо бугарско царство бацили на колена, није зауставио – Бугарска би сад била српска земља; што би било и логично. Ја сам, иначе, с опроштењем, полу-Бугарин.

(Пауза)

Али, ту су светлости Цариграда, које нас зову! Или, ви не мислите тако?

Лађе? Даће Венеција лађе! Мора! Мора! Мора!

(Први њиш се окрене њублици, са њређићеи уздиж-
нућим ѡрсћом)

Убићу, лично, свакога ко ми се супротстави!

Централна фигура драме *Балкански ѓамбић* је *фиѓура владара*. Идеја је мегаломанска: освајање Цариграда. Цар Душан је представљен у складу са средњовековним идеалом владара. Окружен својим немачким најмницима, темељним и оданим, сам себи тежак и неразумљив. Шеварлићево трагичко виђење судбине највећег српског средњовековног владара није у дискрепанцији ни са историјом ни са традицијом. Цар Стефан Душан у историји и цар Стјепан у традицији суштински су трагичке фигуре. Велики грешник (хоће да се ожени сестром), слабић у женибеној поворци, који о људима суди на основу спољашњих карактеристика, владар који ће доживети крах своје политике и државе, несрећник који ће на самртној постељи доживети неугодну спознају да ће му последња воља остати неиспуњена, који ће се суочити са страшним гашењем владарске лозе, на кога ће потегнути оштрице мачева први доглавници Царства (Југовићи). Није случајно ни да је то владар који умире у постељи, а не на бојном пољу, што има одређене импликације у епском свету и у вредносном систему традиције.

Као што се зна, цар Стефан Душан умире 20. децембра 1355. године. Од 1345. Урош се појављује као „млади краљ“.

На државном сабору у Скопљу 1346. године, Душан се проглашава царем, а Урош промовише у краља-савладара.² Урошево неискуство и неприпремљеност за претежак владарски позив у тешким временима по српску државу, акцентују већ српски летописци: „Урош, заиста красан и наочит, али млад смислом, превише милостив и кротак показа се; савете старијих одбијао је а савете млађих прихватао је и волео.“³ Исту оцену у 17. веку понавља Урошев биограф, патријарх Пајсије, који наравно, у складу са хагиографским захтевима жанра, тумачи опоре летописачке белешке у прилог свога јунака: „Био је толики разумом да су му се сви дивили, успевао је из дана у дан у доброту и разуму, не примајући савете старих, а држећи савете младих.“ Када је ступио на престо, није могао имати више од деветнаест година.⁴

Уроша као немоћног владара представљају и народне епске песме. Урош у епици остаје сироче, будући да цар Стјепан умире док му је син „у кол’јевци од четрест дана“ (Вук, II, 34). Овде се древна народна веровања учитавају у историјску матрицу: „Урош је тиме тек отргнут од хтонских сила које 40 дана имају моћ при дељењу живих од сени умрлих предака. Али, смрт неће доћи од митског противника, већ од амбиција које покрећу демонску природу човека.“ (С. Самарџија)

Управо су „амбиције које покрећу демонску природу човека“ у историјској драми Миладина Шеварлића *Балкански ѓамбији* усуд и коб цара Стефана Душана Силног, али и његовог наследника, „нејаког“ Уроша. *Фиџура владара* у метафизичком смислу прераста у фигуру трагичког јунака и неоствареног божанског демијурга у Шеварлићевој драми. С друге стране, у Урошевој судбини има нечега од хамлетовског удеса. Има интелектуалне префињености, колебаљивости и декаденције. Има иронијског преиспитивања света. Цар Стефан Душан ће, тако, посве безнадежно покушати да поучи незаинтересованог Уроша о државним разлозима и полити-

² Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, Београд: БИГЗ, 19892, 15.

³ Љ. Стојановић, *Српски родослови и летиописи*, 82–83.

⁴ К. Јиречек, *Историја Срба I*, превео и допунио Јован Радонић, Београд, 1988, 243.

чким методама освајања и задржавања власти, о циљевима и исходима високе политике:

ДУШАН: Слушај ти! Много сам ја слободе теби допустио. Морам да питам Филарета чему он то тебе учи! Запамти добро: Свако се наше племе бије да створи своју државу. Тако се велики народ распада у мале државе. А мала држава на свету је исто што и мала риба у мору и служи да је велика риба прогута. Један народ – једна држава! То је мој прави циљ. И то је мој аманет теби. И теби и твојој нерођеној деци. Србија је увек вирила из утробе великих држава. Ја се борим да створим државу коју неће свака сила тек тако да поклопи. Свуда око нас, у другим државама, Босни, Угарској, Дубровнику, Бугарској живе наши истокрвни и истојезични суплеменици. То значи да је ова моја држава само почетак! На вама је да наставите тамо где ја станем.

Отац Филарет из своје, „завереничке“ перспективе, карактерише фигуру младог декадента:

ФИЛАРЕТ: Пази: ја васпитавам Уроша. Мислим да је он добар материјал. Типични декадент. Анализа без синтезе; цинизам без акције; иронија без консеквенци; негација без афирмације; интелигенција без усмерења. Добар материјал! Може му се помоћи да буде сасвим употребљив владар.

Грабежљиви краљ Вукашин, склон медијском наступу и паради, али и злочину и превари, ужаснуће се пред извитопереном навиком младога краља Уроша да – чита књиге.

ВУКАШИН: Забога! Владар не сме да чита!

УРОШ: Ја нисам владар, Вукашине! Тата је владар.

Расуло Српског царства, које историчари обично поистовећују са доласком цара Уроша на власт, Шеварлић смешта у време његовог највећег сјаја, у епоху цара Душана, одакле су запаћене клице неумитне пропасти. Душанов двор је представљен као легло свих друштвених девијација, које, низом драматуршких интервенција и савременим језиком, снажно корелирају са декаденцијом актуелне српске политичке елите. Ређају се интриге, завере, убиства, двоструке шпијунске игре. На цени су нескривена себелубивост, догматска ускогрудост, демонска воља за моћ. Одбрамбени механизам је дат

у циничним репликама цара Уроша. Цинизам је, међутим, као што је добро познато, оружје немоћних.

У Шеварлићевој драми осећа се онај потмули и страшни амбијент есхатона, сутонска атмосфера „последњег времена“, језгровито исказана у запису старца Исаије, савременика Урошева, који потресно сведочи о крају владарскога рода Немањића: „У то време и српске господе седми, мислим, род крај прими.“⁵

„Чувари поретка“ у Србији, они који би требало да буду носиоци легитимитета средњовековног друштва (владике, патријарси, феудални великодостојници, трговци), онда, као и данас, сугерише аутор, у суштини подривају легалитет тог поретка оспоравајући царску власт, тј. божанску промисао која је у њој оличена.

У односу према другим великашима који се бескрупулозно „отимљу о царство“, цар Урош је у драми *Балкански џамбиј*, као и у традицији, високо морално вреднован; ипак, он у историјским збивањима не игра никакву државничку нити политичку улогу, осим што представља контрапункт суровим играчима који су спремни на све како би освојили или пак задржали „крвави престо“.

У драми *Балкански џамбиј* на веома ефектан начин представљено је усијано гротло балканске политике. Смрад и тескоба. Арена лажи и интрига, где цвета политички волунтаризам. Уметнички је изврсно дат опис декаденције на двору и представљен процес пропадања свих слојева друштва: свештенства, племства, грађанског (трговачког) слоја. У лику представника католичке и православне вероисповести подвргнути су оштрој критици представници цркве и вере, отац Филарет колико и католички изасланик Тома. Свештеници се овде понашају као разблудници, а разблудници као свештеници.

Потресно је представљена сцена погибије остарелог Стефана Дечанског, светог краља-мученика, који ће, према историјском предању, бити задављен у Звечану. Ево како Шеварлић тумачи предање о оцеубиству:

⁵ Б. Сп. Радојичић, *Анџологија старе српске књижевности XI-XVIII века*, 111.

ДЕЧАНСКИ: Сине...

ДУШАН: Ти ћеш разумети... Ово није ништа лично. Сети се како си ти дошао на престо. Морао си да убијеш полубрата Константина. Јел тако било?

(ПАУЗА)

Прикуцали сте га клиновима за даску, па онда пресекли на пола. Тако је било.

(Приђе лађано, узме круну из очеве руке и њође ка излазу. засјане, осврне се)

Лаку ноћ, оче!

(Изађе. Најамницима, тихо)

Вршите своју дужност!

Из мрака се јојављује архиепископ Данило II, озбиљан, сјасиј, црне браде.

ДУШАН: *(Најамницима)*

Сачекајте.

(Данилу, који се приближио)

Дошао си, архиепископе.

ДАНИЛО: Дошао сам, краљу.

ДУШАН: Нисам још...

ДАНИЛО: Полако. Бићеш.

(Уђе у ћелију)

Душан климне главом најамницима, ња се враћа у своју наслоњачу, носећи круну под мишиком.

ДЕЧАНСКИ: Данило... Вади ме одавде!

(Пауза)

У манастир...

(Тихо, сломљеним гласом, тихо Данило не реагује)

Ко те је поставио за архиепископа, барабо?

ДАНИЛО: Душо окајана, душо грехољубива, ево се сврши живот твој у овоме веку. И поћи ћеш у други свет и међу друге људе. Јер, ево остављаш маловремену красоту, где си чекао да се на векове нахраниш сладостима живота. Јер, ево, приступају гласници, говорећи: устај и не касни!

Прекрсти ња, изађе и лађано се изгуби у мраку. Улазе Немци; прилазе заклањајући ња, донекле, од њогледа публике. даве ња брзо и сиручно, ше сиушијају леи на њод. Одлазе и несјају у дубини сцене. Краљево тело остаје да лежи њод њавичасиом свејлоишу и лежаће, њако, до краја слике.

Посебан квалитет ове драме јесу њена изразита актуелност и модерност. У диспуту Цара и католичког изасланика међународне заједнице истакнута су болна актуелна питања међународног положаја Србије, њених националних интереса и савезништава, правде и неправде, историје и злочина.

ДУШАН: Оци архијереји, уважене велможе, драги гости из пријатељске Турске, храбри витезови, па и ви трговци, мајстори, рудари, земљоделци, скомраси, Срби, Грци, Бугари, Арбанаси, православни, католици и остали поданици и слуге царства ми! Данас у Србији поздрављамо високог изасланика светог оца папе Инокентија I, бискупа Петра Тому, који је – као представник европске заједнице народа – дошао са благом поруком љубави и разумевања, како бисмо размотрили геополитичку ситуацију на Балкану и свугде докле може да допре наше настојање да успоставимо мир, правду и слогу међу људима и народима. Добродошао у Србију, оче епископе! Осећај се сасвим као код своје куће!

Бискуп Петар Тома, „као представник европске заједнице народа“, носилац је лицемерне, експанзионистичке политике међународне заједнице према Србији и српским државним и националним интересима. Разговор католичког бискупа и српског цара о потреби превођења Срба у католичанство, утемељен у историји, када цар Душан умало постаје капетан европских снага против турске инвазије, није само филозофско-религиозни диспут. Реч је о циничном правдању политике двоструких аршина, прагматичном коришћењу силе у дисциплиновану „малих“ нација и држава, употреби штапа и шаргарепе, гажењу основних постулата међународног права, а све то зарад „виших интереса“ међународног поретка, мира у региону, економске стабилности, просперитета и прогреса:

ТОМА: И, знате, људима се не сме допустити могућност избора, јер избор уништава јединство групе. Да бисмо одржали јединство групе, државе, цркве – да бисмо, дакле, искоренили јерес, не смемо допустити људима да постављају питања, јер питања чине људе јеретцима; нарочито питања, као: одакле долази зло, зашто је зло допуштено, које је порекло људског бића, која је вера права. То, никако!

... Религија је оно што су Срби грешком преузели од

Грка.Сама та религија учинила је да су Грци и Срби, и сви народи Оријента, који су прихватили хришћанско православље – ту хеленско-јудаистичку религијску творевину – остали изван свих токова европске историје и цивилизације. (...) Одвајањем од римске цркве, Срби су се одвојили од Европе. То одвајање одредило је српску судбину.

Цинизам међународне заједнице представљен је ефектним и духовитим драмским репликама:

ДУШАН: Бездушнo користите нашу слабост!

ТОМА: Па, шта друго да користимо, Величанство?! А одакле произилази ваша слабост? Из ваше амбиције.Одакле произилази ваша амбиција? Из ваше снаге! *Eržo* – ваша слабост произилази из ваше снаге! Видите како је Господ наш то дијалектички сложио!

ДУШАН: Да, баш згодно! Изгледа да је и сам Господ под вашим контролом.

Идеја „велике Србије“ компромитована је у Душановом као и у нашем времену:

ОМЕРПАША:Ефенди-бискупе! Уважени пријатељи! Турска тражи гаранције да неће бити дата подршка Србима, у случају евентуалног напада на нас.

ТОМА: Али, молим вас, господине пашо! Велика и јака Србија не одговара никоме; а не сматрам одвећ циничним, ако устврдим да не одоговара ни самим Србима.
(...)

Геостратешки гледано, нас, за сада, задовољава *status quo*. Наша жеља је, такође, да са Турском продубљујемо односе пријатељства и партнерске сарадње. Што се Византије тиче, она, за сада, може да буде спокојна. У будућности, њена судбина зависиће од тога да ли ће бити довољно разумна да прихвати унију са католичком црквом, чији поглавар, свети отац папа, има лиценцу да, на земљи, заступа Господа нашег Исукрста. Што се, пак, нашег домаћина, господина Душана тиче – ако наиђе на одлучни отпор, те не успе да у пракси оствари наш договор о унији, његов ауторитет биће свакако пољуљан и ми смо тиме већ дестабилизовали Србију.

ОМЕРПАША:Ефенди-Вукашине, уважени брате и пријатељу! Могу дати чврсте гаранције да Србији од Турске, ни сада, ни у будућности, не прети никаква опасност. Алах са вама!

Медијско испирање мозга и психолошко-пропагандни рат који се води око политичке доминације и царског скиптра у Душановом свету пресликани су из политичких зађевица нашег доба, тачније, из времена савременог цивилизацијског бешчашћа. На тај начин ће доћи до кључне драматуршке инверзије: будућност постаје наук прошлости. Општи принципи овладавања историјом, али и душом народа, исказани су из одређене, колико универзалне, толико и неприхватљиве идеолошке перспективе која, сведочи смо, претрајава време и народе:

ТОМА: *(Усћаје)*

То би било то! На крају, желим да вам пренесем следећу поруку светог оца папе: није довољно овладати земљом и народом. Неопходно је овладати и душом народа, његовим колективним разумевањем света. Господо, било ми је задовољство да послујем са вама. Живели!

Душанов двор у Скопљу је драмско језгро које окупља скуп најеминентнијих државничких актера. Сталне варијације политичких сплетки, интрига и завера, које ће на крају довести до Душанове смрти, потпомогнуте руком његових доглавника, смртоносне игре и подвале, доприносе изразитој динамичности драме. Пред нама дефилује поворка шекспировских јунака (директна алузија на Хамлета присутна је у сцени са слушкињом, у чијем се лику аутор поиграо и са механизмом деловања безбедносно-обавештајних служби). У представницима Дубровника, Венеције и католичке цркве потврђује се позната максима да су Латини „варалице старе“.

Као резонер у драми се појављује Омерпаша, чији ставови представљају понекад и дословна читавања из литературе најзначајнијих српских књижевника 20. века (Иво Андрић, Меша Селимовић):

ОМЕРПАША: *(Усћане, окрене се ка Урошу)*

Свет је пун гада, краљу! Свет је опасно место. Мораш имати очи на леђима, у уху зов мујезинов, а у срцу закон Алахов!

Поента је исказана у завршној сцени, после Душанове „изненадне“ смрти у постељи:

ФИЛАРЕТ: Могао си неко боље вино да нам понудиш за растанак!

МЕНЧЕТИЋ: Дубровник ће увијек бити пријатељ Србије и у том свјетлу, пречасни...

ФИЛАРЕТ: *(Не обраћајући пажњу на њега, искаши њехар и ширене га на њослужавник)*

Господо! Пре но што се растанемо, желим да вам захвалим на свему и да изразим уверење како смо успешно обавили посао и окончали договоре због којих смо се окупили, у име мира у региону. Посебно сам задовољан што смо се отарасили оног лицемерног злодуха, челника гнусног католичког експанзионизма – ма шта наши венецијански пријатељи о томе мислили. Путујте с Богом и пренесите својим господарима наше топле поздраве и жеље Србије за искреним пријатељством и сарадњом. Ми смо свој део договора испунили. Сутра путујем у Цариград, уверен да ће Византија дубоко одахнути и да ће Српску православну цркву поново вратити у окриље Васељенске патријаршије. Што се, пак, тиче наслеђа српског престола – наш нови, млади цар, Стефан Урош, замолио је племенитог господина Вукашина Мрњавчевића да му својим знањем, искуством, поштењем и интелигенцијом помогне у вршењу тешке владарске дужности и доделио му титулу краља и савладара.

БУЋА: *(Менчеићу)*

Син Мрњаве из Ливна!

И овде је уочљиво Шеварлићево изврсно познавање историјских и традицијских извора. Као што сведоче историјски извори, августа или септембра 1365. године Урош је краљевску круну даровао Вукашину Мрњавчевићу, чиме је Марков отац постао легитимни савладар последњег Немањића. Традиција овај Урошев избор оцењује као недостојан предањем о ниском пореклу Мрњавчевића. Према утицајном дубровачком историчару Мавру Орбину, који се ослања на традицијске изворе, Вукашин и Угљеша су били синови сиромашног властелина Мрњаве из Ливна. Цар Душан их је довео на свој двор, и из неког разлога, „много уздигао“.⁶

⁶ Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, Београд: СКЗ, 1968, 49.

Драма *Издајник* се надовезује на плодну традицију писања историјских драма о Косовском боју, од 18. века до данас⁷. И, пре свега, на Шеварлићеву драмску трилогију о Косову, на коју упућују и поједини ликови, и одређени мотиви (љубавна прича о Оливери и Витомиру, хероју отпора Турцима са Дубравнице, који се дрзнуо да се супротстави Кнежевој ауторитарној власти, због чега је скончао у крушевачким казаматима у драми *Косово*).

У драми *Издајник* издајство постаје национални мото, нечасност јунаштво, вероломност религија, скаредност чедност, неугледно лепо, наказност се претвара у врлину и др. Лажи постају истине, настале за потребе стварања прагматичне историје. То више није „измишљање традиције“. То је „измишљање историје“. Идеалан тип владара је подлац и вероломник, који разуме императив тренутка, захтеве времена и апсолутно је податан за драмску обраду. Пластично су описане прилике у Србији после Косовског боја, „кад су живи завидели мртвима“:

ПАТРИЈАРХ: (*Крсти се*)

Господи помилуј!

ГЛАСНИК: Немоћне, наге људе, везане за коњске репове, растрзали су, а неке сабљама исекоше, тако да не беше места где мртва телеса не лежаху! Татарима је омиљена игра да у шали бацају дете увис, па да га, онда, брзо сабљом исеку на комаде. Млађе и прикладније жене везивали су за земљу и заједнички силовали док не умру од болова. Незреле девојчице и дечаке поубијали би, па онда разбацали по улицама...

У тражењу жртвеног јарца и кривца за пораз ради кохезије српске државне политике, за издајство се оптужује највећи јунак у Боју, прекаљени ратник, Вук Бранковић. Тако се, у

⁷ Борислав Михајловић Михиз, *Бановић Сјрахиња*, ЈДП (1963); Драгољуб Обучина, *Десјој Сјеван Лазаревић*, поз. Т. Ужице (1966); Звонимир Костић, *Кнез Лазар*, поз Крушевац (1972); Звонимир Костић, *Јефимијина шајна*, поз. Пирот; Миладин Шеварлић, *Косово*, Београдско драмско позориште (1988); Петар Зеџ, *Бој на Косову* (адаптација епске поезије), поз. Двориште (1989); Вида Огњеновић, *Је ли било Кнежеве вечере*, Нар. поз. Београд (1990); Љубомир Симовић, *Бој на Косову*, штампано у Театрону (2003).

сагласју са традицијом, „измишља историја“. Нема милости, ни покајања. Одлуком архиепископа Данила, кнегиње Милице и малолетног Стефана у Моравској Србији шири се култ кнеза Лазара; митом о издајнику чува се круна и елиминише опасност по династичке интересе; тако се суштински креира национална митологија. Није споља, најездом Турака, сугерише аутор, нарушен интегритет српске националне заједнице. Интегритет заједнице је нарушен изнутра, промовисањем лажи за највише истине.

У драматуршким детаљима, духовитим сценским триковима разбија се монументалност историјских збивања и патетичност реплика. То су ефектни поступци, попут увођења сцене о Марку који цогира са Учитељем мачевања, или о радницима у комбинезонима који уносе и износе реквизите у драми *Балкански џамбији*. Користи се свака прилика да се подсетимо да је реч о театру, о сцени, о позоришној техници представљања стварности, о драмским илузијама.

Суптилна психолошка анализа из ауторске перспективе тумачи, али не оправдава морални пад јунака. Приказани су најсуровији и најбескрупулознији поступци политичке елите, системска наказност друштва, похлепа светине, извитопереност црквених великодостојника. Врхунац цинизма је у објашњењу световних власти да је мит о Вуковом издајству у ствари прворазредни национални пројекат који се спроводи за добробит целокупне српске заједнице, па и самога Вука, чије ће име на тај начин бити сачувано од заборава:

ПАТРИЈАРХ: Па, ево... Ствар је крајње једноставна, али је неминовна. Дакле, као што рекох, ти си сад, јарац.

ВУК: Треба вам жртва, јел?

ПАТРИЈАРХ: Видиш! Почињеш полако да схваташ.

ВУК: Оче! Ја ћу овде некога да убијем! Хоћу, кунем ти се!

ПАТРИЈАРХ: Не брзај! Не куни се улудо! Управо је обрнуто. Тебе ће убити, сине. Уколико...

ВУК: Али, зашто?! Зашто?

ПАТРИЈАРХ: Вуче, рекао сам ти, већ!

ВУК: Зато што сам јарац?!

ПАТРИЈАРХ: Тако је! Схватио си!

ВУК: Треба вам оправдање за косовску клиницу!

ПАТРИЈАРХ: Браво! То је то! Увек сам говорио да си ти паметан и поуздан велможа.

ВУК: Срам вас било! Мене сте нашли. Мене!!!

ПАТРИЈАРХ: Па, једини си од свих значајних српских велможа преживео косовску битку! Јел? Да оптужимо неког мање значајног, било би неверљиво. Овако...

ВУК: Зликовци...

ПАТРИЈАРХ: Не, сине! Ми ти, напротив, услугу чинимо.

У Шеварлићевој драми, поред *фиџуре издајника*, тематизује се још један карактеристичан лик, који је својствен и другим његовим, и не само историјским драмама. То је *фиџура ђавола*. Јунак који протејски мења тела и обличја, било да је Учитељ мачевања који ће побеђивати законе физике и силу гравитације како би се, као резонер и злодух, нашао свуда где се кују интриге и спроводе у дело паклени науми и ђаволске намере; или да је то сугуби целат књаза Милоша (Ћишка и Ћивко); можда страшни Димитрије Грк, карађозовски иследник у драми *Косово*; или пак криминогени демијург зла Мумин у Шеварлићевим грађанским драмама. Он је увек тамо где се кида и ломи. У њему су отеловљени бес, суровост, глад, освета. Опрљен ватром, горд и злолик, он криче, крешти, вајка се, пренемаже. Спреман је на свако злодело, полаже право на свачију душу.

Улази Учитель мачевања. Одевен је истио као и до сада – има чизме, панталоне и кошуљу; једино што на глави сада има чалму. Приђе Бајазиту, учини ђоскинезу, пољуби га у ђајучу, ђа се дигне и шајне му нешто на уво. Стивен га гледа зачуђено, али не говори ништа.

Сазнање које нам пружа Шеварлићево виђење историје опором је и страшно. У средњовековном/савременом српском друштву људскост је изолована, као вирус; она је симбол непостојеће врлине. И још: подлост је у основи сваког јунаштва. А владаре је зло узело под своје, одавно.

Потресна је сцена у којој злосрећни Вук Бранковић у турској тамници у Једрену завршава свој тужни земаљски живот да би започео онај други, митски, живот по злу осведоченог издајника у колективном памћењу заједнице.

Историјска драма није прост одраз историје. Она показује колико је однос историје и стварности сложен, и колико зависи од емотивне дистанце колектива:

Једрене; Тамница.

Вук Бранковић седи на њоду, везаних руку.

Чује се црквено њојање, као у П слици. То њоѡираје извесно време.

Улази Учѡѡељ мачевања. У једној руци носи комад хлеба, а у дружој ѡосуду с водом. Сѡоји и жледа Вука. Калуђерско ѡојање се лагано жуби.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Јеси ли огладнео, господине Бранковићу?

Вук не реажује. Учѡѡељ мачевања баци хлеб на ѡод, и ѡролије воду.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Падишах ти шаље хлеба и воде. Данас нисмо ништа кували.

Пауза. Вук жледа Учѡѡеља мачевања.

ВУК: Ко си ти, човече?

Пауза.

УЧИТЕЉ Ко сам ја...? То је сложено питање.

МАЧЕВАЊА: *(Пауза)*

Једно од мојих имена је Екрем Краснићи. Да ли ти је то довољно, псето српско?!

Улази Марко. Учѡѡељ мачевања се наклони, ѡа изађе. Марко лагано ѡриђе Вуку.

МАРКО: Како си, Вуче?

Пауза.

ВУК: Зашто си дошао?

(Пауза)

Да сеириш?

МАРКО: Е, мој Бранковићу...

ВУК: Зашто си ме преварио? Зашто си ме довукао у овај пакао?

МАРКО: А шта си ти мислио? Да ми отмеш пола очевине, и да ти прође тек тако?! А?!

(Шуѡѡира жа)

Мислио си да сам ти опростио, наивчино?!

(Шуѡѡира жа)

Улази Бајазитѡ, у ѡраѡѡњи Доглавника и Учѡѡеља мачевања.

БАЈАЗИТ: Не! Немој тако, Марко! Није лепо... Јесмо ли рекли да ћемо се понашати пристојно?

МАРКО: (Падне ничице)
Јесмо, јесмо, светли царе!

БАЈАЗИТ: Устани, верни мој Марко!

Пољлади ђа ђо ѓлави. Марко ђољуби цару ђајучу, ђа усјане. Бајазит ђриђе Вуку. Дођлавиџик и Учииџељ мачевања ђрискоче, хваџају Вука за мишице и ђодижу ђа.

БАЈАЗИТ: Пропустио си прилику, Вуче Бранковићу... Шта да ти кажем? То ти је, што ти је. Ускоро ће ти, ионако, бити свеједно. И за прошлост и за будућност... Толико о томе. А сад, пређимо са речи на дела!
(Учииџељу мачевања)
Хајде! Врши своју дужност!

Учииџељ мачевања извади црвени, свилени ѓајџан и хииро ѓа оба-вије Вуку око враиџа. Сиџеже, док Вук кркља и док, најзад, не клоне мрџав на ђод.

БАЈАЗИТ: (Посмајџра леи)
Велики је Алах! Слава њему и хвала!
(Пауза)
Ето, и то смо обавили... Идемо даље!

Бајазит крене ка излазу, осџали за њим.

На излазу се заусџави, окрене се, ђа се обраџи ђублицџи.

БАЈАЗИТ: Не трпим издајнике!

Изађе. Изађу и осџали.

Вуков леи осџаје на ђоду. Док се свейлосџ лађано ѓаси, чује се калуђерско ђојање.

МРАК

Следи драма која симболички проблематизује трагични свршетак живота и владавине кнеза Михаила из аспекта његовог утопијског пројекта велике југословенске заједнице. Државе која ће се, створена у крви просвећених апсолутиста, распасти у апсолутизму непросвећених примитиваца.

Драма *Смрџ на излеџу* (Трађедија кнеза Михаила од Србије) Миладина Шеварлића прати судбину просвећеног српског кнеза и реформатора Михаила Обреновића. Владара који се, по „милости Божјој“ и „по вољи народној“, у два наврата нашао на челу српске државе. Историја бележи да се после Првог намесништва (1839–1840) кнез Михаило успео на власт

да би је две године касније, у „Вучићевој буни“, изгубио. Изгнанство је млади кнез провео изображавајући се у просвећеној „Јевропи“. Искуства из револуционарне 1848. године пресудно су утицала на његова потоња просветитељска и реформска прегнућа.

Испреплетен са општим, националним планом, у драми се прати и Михаилов приватни живот, његов неуспео брак са мађарском племкињом Јулијом Хуњади-Зичи, чија је судбина била трагична колико и Михаилова, као и кнежева неприлична веридба са сестричином Катарином, која га није волела и коју у Србији нису волели. Посебно се у драми издваја демонски лик Михаилове бескрупулозне сестре од стрица, Анке Константиновић, која не преза ни од чега, па ни од подвођења рођене ћерке како би се домогла власти и утицаја на двору.

Од историјских чињеница, у драми су присутни и главни актери три владе које је Михаило променио за време свог другог управљања Србијом (1860–1868). То су Никола Христић, Илија Гарашанин, Миливоје Петровић Блазнавац, министар војни и др. Дворску амосферу, друштвене и културне прилике у обреновићевској Србији убедљиво дочаравају Анастас Јовановић, управитељ двора и први српски фотограф, као и др Карол Пацек, дворски лекар. Један ће стетоскопом медицине, други пак сочивом фотоапарата убедљиво овековечити најдраматичније тренутке и смрт последњих Обреновића.

Дипломатски кор у Београду, сачињен од представника великих сила, Аустрије, Турске, Русије и Енглеске, по изразито (не)дипломатским манирима и циничноме макијавелизму може се упоредити са актуелном праксом „слоновске дипломатије“ у Београду. Посебно се по политичком безобразлуку и дипломатском марифетлуку издваја аустријски конзул. У контексту политичких игара великих сила кнез Михаило ће остварити највећи политички и дипломатски успех, одлазак турских јединица из српских градова-тврђава у априлу 1867, али, у крајњој консеквенци, ове политичке смицалице и интриге ће и довести до кнежеве трагичне погибије у Кошутњаку.

Одлично је угођен у драматуршком смислу почетни зајајак радње – тренутак Милошевог повратка у Србију, посеб-

но у светлу савета које остарели владар даје свом наивном и југословенством задојеном сину о приликама у Србији:

МИЛОШ: Чувај се... Србија је ово!

МИХАИЛО: Кога да се чувам? Ја никоме у Србији нисам зло учинио.

МИЛОШ: Ти ниси. Али, ја јесам!

(Пауза)

Сушај, магарче! Није ти ово твоја Јевропа. Не веруј никоме – мој ти је аманет.

(пауза)

МИХАИЛО: Никоме?

МИЛОШ: (Гледа га дуго, право у очи)

Никоме.

(Пауза)

Калпак!

Ђишка љрићрчи шкрињи, вади калпак, додаје га Ђивку који га мало брише рукавом, па га љриноси кнезу, клањајући се. Милош нервозно зграби калпак и наћуче га на главу.

МИЛОШ: Жига ме, опет... У мајчину!

Одлази до „огледала“. љосмаћира се. Намешћа калпак, засуче брк, намешћа сабљу. Сви чекају, у љобожној тишини.

МИЛОШ: (И даље се огледајући)

А, Јулија?

МИХАИЛО: (После љаузе)

Па...

МИЛОШ: (Окрене се од „огледала“)

Зашто није са тобом у Србију дошла?

МИХАИЛО: Да јој, прво, мало двор наместим. Она је навикла...

МИЛОШ: Бог нека ти буде у помоћи! Теби ће Јевропа главе доћи. Сада си у Србију дошао и у Србији ћеш остати! Пази се, Мијаило...

МИХАИЛО: Бабо! Ваша Светлости! И Србија мора постати Еуропа!

МИЛОШ: Постаће, мој курац!

МИХАИЛО: Ми морамо балканске народе подићи! Морамо створити слободну, велику, просвећену...

МИЛОШ: Доста, магарче! Немам времена с тобом да га губим. Чуваћеш ово мало Србије, ако мозга у глави имаш! Жену доведи! Наследника прави! Знаш, ваљда, како се то ради.

*Михаило ђледа у земљу и ћуји. Ђишка и Ђивко се кришом смејуље.
Улази Анастјас Јовановић, клања се.*

АНАСТАС: Господару, стигли Илија Гарашанин и Никола Христић.

МИЛОШ: Дотрчали, велиш Анастасе, чиниш волико, а?

АНАСТАС: Јесте! Дотрчали, господару.

МИЛОШ: Е, па...Нека уђу! Ти сачекај пашу београдског и конзуле, руског и аустријског, па и њих уведи. Сад ће да дотрче и они, да виде чудо невиђено: старог Коџа Милоша, како се, после двадесет година, наново на власт пење.

Убедљивом представљању харизматичног, генијалног и злочиначког Милошевог лика допринеле су снажне епизодне улоге, пре свега ликови његових телохранитеља и егзекутора. Ђишка и Ђивко, односно Мишка и Живко, како их на крају драме наратор изобличава, представљају отелотворење Милошеве наваде да се спрда са свим и свачим у своме, а пре свега у туђим животима. У њиховом лику као да су пресликани они страшни крволоци Милошеве епохе, који су кажњавали, мучили и убијали у Милошево име и за Милоша, али и за свој ђеф, од Марка Штитарца до Ђорђија Поповића Ђелеша, Грка, о коме је Вук оставио карактеристичну белешку: „Ђелеш је био прави гад на очи: мален, а дебео, дугачки уста, и прем да му је било око 40 година, није имао ни браде ни бркова, ни обрва ни трепавица, нити и једне длаке косе на глави; а колико му је год тело било гадно, душа му је још гаднија била; лажа, варалица, опадник, подсмејач, кривоклетник, једном речи рећи, никакав човек.“

Горостасници, Ђишка и Ђивко су људи дела, а не речи. Као митски диоскури, они су у животу и у злочину браћа. Они су једно оруђе у рукама немилосрдне воље која је изнад њих. Једна мисао, једна идеја. Смрћу кнеза Милоша, и нестанком његових злочиначких аранжмана, Ђишка и Ђивко неће нестати. Напротив, они ће се у савременом српском друштву само мултипликовати. Пандан Милошевим телохранитељима биће српски завереници који ће у Кошутњаку убити кнеза Михаила, у трилер сцени која је представљена па репризирана успореном филмском техником.

Саму мотивацију атентата писац нам представља посвећенично. Када се има у виду беда и духовни простацлук атентатора, оличени у приземним мотивима за атентат, Михаила се смрт показује једнако бесмисленом колико и његов живот, протраћен на заснивање идеје о великој државној заједници, у којој ће бити смештени сви Срби на овим просторима, о Југославији. И поред тога што говори о историјским догађајима у 19. веку, Шеварлићева драма се примарно обраћа савременом читаоцу. Она је актуелна, стално у дослуху са друштвеном и политичком климом који преовлађују у посткомунистичко-азијатском систему Србије данас и овде. У тражењу узрока она ће сугерисати последице. У представљању жртве обележиће кривце. У светлу стварања Југославије нотираће клице њеног потоњег бруталног распада.

Шеварлић као драмски писац воли овакве теме. Тако је у предвечерје страшних ратова на подручју бивше Југославије, смишљено конциповао своју косовску трилогију, у којој је тематизовао трагичну судбину српског нација испитујући механизме и модусе стварања и пропадања српског царства/заједничке државе Југославије. У временима у којима се распад већ одиграо, Шеварлић пише о рађању пројекта који ће довести српски народ на ивицу биолошке егзистенције. Ако се данас са разних друштвених позиција и из различитих разлога захтева наше болно суочавање српског народа са немилом прошлошћу, Шеварлић нам је тај сусрет у својим драмама уприличио у више наврата. Задовољство које нам је том приликом приуштио, међутим, изостало је. Прошлост са којом нас је писац суочио до те мере је мрачна, наше је суочавање са њом до те мере болно, да се понекад намеће питање: са оваквом националном прошлошћу, заблудама и националном мегаломанијом, има ли српски народ историјско право на будућност? Боље речено, има ли будућност право да се нада бољитку српског народа? Или је свеопшта пропаст Царства српскога тако темељита да после ње неће остати ни камен на камену, да сведочи о нама, оваквима какви смо били, или какви смо могли да будемо.

Основне вредности Шеварлићеве трагедије о кнезу Михаилу, међутим, не почивају у сферама политике и идеоло-

гије, већ пре свега у драматуршким решењима, складној композицији драме, убедљивости ликова, избрушености реплика. Већ сам поднаслов драме, „трагедија кнеза Михаила од Србије“, усмериће нас на класичну античку драматургију и универзалну арену духа. Писац поднасловом успоставља ненаметљиву паралелу између значењског хоризонта драме која је пред нама и текста своје историјске драме *Змај од Србије*, која тематизује трагичну судбину другог великог српског реформатора, деспота Стефана Лазаревића. Изоморфизам у равни трагичне судбине најзначајнијих српских просвећених владара као да не оставља простора за оптимизам. Тако, дакле, завршавају реформатори у Србији. Уосталом, није узалуд штампа у Француској вест о смрти кнеза Михаила дочекала насловом: „Умро је балкански Хамлет!“

Композициони оквир са убиством кнеза Михаила у Кошутњаку, који се понавља на почетку и на крају дела, ефектно означава драму као место где станује текст. Судбина кнеза Михаила се одвија као предсмртна рекапитулација, као поглед уназад, филм који се одвија у тренутку умирања, при чему и догађаји и ствари подлежу симболичкој верификацији. То је истакнуто и у прецизним упутствима на почетку текста. С друге стране, гомилање позоришних реквизита, минималних елемената декора, имаће ефектну позоришну и скривену симболичку функцију. Смисао Михаиловог живота и идеје се празни, ликови постају све огољенији у мери у којој се простор пуни сценским реквизитима. Или, како би то писац рекао: „Будући да драма представља предсмртну рекапитулацију Михаилове судбине – нагомилане назнаке амбијената, у којима су се одвијале кључне ситуације, представљаће – на крају – симболичну целину његовог живота, обухваћену једним, синоптичким, погледом.“

У монодрами *Мерлинкина исјовесѝ* дидаскалије на почетку и на крају драме усмерене су ка демаскирању глумца и дезилузовању театра. Искорак ка стварности осигуран је исечцима из живота којима је драма уоквирена:

„Ова монодрама рађена је према аутибиографији *ѝрансвесѝиѝа Вјерана Миладиновића Терезин син. (Издање ауѝора, Београд 2002)*. Књигу сам добио од ауѝора ѝочеѝком 2003. године. Било је

шо у Народној ојсерваџији, на Калемеџдану, где је Миладиновић нашао ушочишије и ђоао. Пребивао је у сѣанчићу, у Планетијаријуму, у Доњем граду. Тексѣ који следи ђроизаао је из нашеџ шадашињеџ доџовора.“

„Вјеран Миладиновић несѣао је крајем марѣа 2003. ђодине. Њеђово шело нађено је 23. аѣрила у Крњачи.“

Штури, новинарски стил којима се исказују најдубљи крајолици људскости, моћни процеси деградације човека и света, дезинтеграције бивства, и коначно, физичко ишчезнуће јединке.

Жанр монодраме најприкладнији је за исповест мушке проститутке и исконске женске аниме, која ће ишчезнути паралелно са растакањем имагинарне државе у којој се јединка као таква и конституисала. Помало изненађујуће за Шеварлића, који је до сада волео значајне датуме и крупне историјске теме, или пак уплитао елементе политичког театра у осовину драмског заплета, у овом комаду све је сведено, лирски набрекнуто, емоционално до сржи, мелодрамски интонирано. С обзиром на то да сама исповедна форма монодраме носи жанровске ознаке исповедног, скривајући елементе самооткривалачког, срцепаратељног израза, раздирућег и зарађућег геста, аутор је у сведености форме потражио пут ка спречавању патетичног разливања садржаја из живота.

Тематски већ опробан у миљеу криминогене средине и сиве зоне српског савременог друштва, аутор сада закорачује даље, до руба морално валоризујућег и разумом сазнатљивог. У свет проституције и настраности, пожуде и порока, патолошких и криминогених структура, неслућених перверзија и морбидности, телесних страсти и наказности. Међутим, све гнусобне, патуљасте, сподобне и клинички патогене деформације и наказности српског друштва конституисане су с ону страну, преко пута, на страни тзв. нормалне популације, која од Вјерана Миладиновића ствара оно што он ће он постати. И у телу женске проститутке Вјеран Миладиновић је честитији од својих хулитеља и представника малограђанског мејнстрима. У себи, у сећању на некадашњег себе, јунак проналази упоришне тачке свога опстанка у људском обличју, оно што га води у правцу коначног очоветворења. Љубав, и поред свега, и упркос свему, љубав. Као чистота детињства, светао лик баке Кадивке, потреба да се стргне са тела кал нечистоће

и жиг мутних страсти. Онога часа када јунак пронађе у себи снагу да прекине са срамним подводништвом и престане са мазохистичком деструкцијом тела, њега ће убити. И у томе повремено просевне онај познати Шеварлићев иронични гаф. Лирској текстури упркос.

Кључне тачке Вјеранове биографије дате су паралелно са пулсирањем друштвене матрице. Већ само име јунака Вјеран Миладиновић, говори о укрштају српског и хрватског у поруку текста. То зачиње једну историјску линију у текстури драме, која прати хрватске пургере и српска војна лица у времену расапа заједничке државе, једнаке у својој суровости и бедастоји, и њихове наследнике из тих, тзв. мешовитих бракова, апатриде и избеглице, без родитеља, предака, државе, града, корена. Раскорењени и разбаштињени, они морају да коснтитуишу нов генеалошки поредак, нов родословни ланац, нов и другачији систем вредности, како би опстали. Тако, укрштен као геном већ српско-хрватским пореклом, обележен жигом копилаштва, Вјеран Миладиновић ће бити маркиран и својим сексуалним избором. Ако је то избор. Који нипошто није девијантан. И својим телом. Биће жена у мушком телу и мушкарац у души жене.

Кључним се, за филозофску димензију драме, чини јунаков диспут са Богом, у коме се у питање доводе сви принципи и донети хришћанске цивилизације. Која је сурова колико и лицемерна. Која се смијуљи похотно сопственим настраностима, пребијајући другачије, девијантне, педере и лезбејке:

„Што се тиче сексуалних слобода, небо над овом земљом ће још дуго бити прекривено џусићим облацима. У овој земљи у изобиљу има само беде и криминала. Прогањајући просијашуике, покушавамо да докажемо да нам је сјало до морала. Али, не заборавиће: на хоризонту наше земље се виде раширене руке Евроје. Схватајте што како хоћеће, али ми, курве, једва чекамо њај заглај.“

Страст, еротика, бестидност еротског и чулног, култ тела и телесног, опијум blasphemичног и тривијалног, ознојена, задихана, загрцнута, ничим суспрегнута исповест, која заударана мошус сежући бестидно до укрућевина у мушким гаћицама, која меша мушко и женско лице у приповедању као и родне и полне ознаке, све је то заступљено у овој лирској монодрами М. Шеварлића.

„Бесјидно, рујински, нимало нежно, завлачила сам руку у гаћице оних до којих ми је било сјало, молећи Бога да се не разочарам, да оно што ћу за који тренућак ичештаи буде окружено, што дебље и дуже. Губим разум. Бескрај без хоризонтиа, одуваној београдском кошавом, џумара мојим сећањима, изазивајући жељу за повраћањем. Дахћем, жрчим се, сјењем, јачем, сјежем без милости власити враи - да убијем оно што вечно ваи у мени. Хладни ветрови судбине немоћи су. Не могу да охладим врелину моје срца, да смањим џемјерајућу моћ, од чежње, болесног мозга. Крвави мачеви, сабље, ножеви, леже по окрвављеној трави, помешани са деловима моје раскомадане шела. Чујам коров из својих вена, једући његово сочно и укусно корење. Дубровник, ујорно, својим каменим крилима, леи по мојој неушаживој машии. Још џамитим орђазом на високој сцени изнад мора, једне давне, штоле леиће ноћи. Знам да ћу целој живој лудеи, тичаи за тек сазрелим мушкарцима. Без сјиде, без милости према себи и њима.“

Коинцидирају, у кошмарном људском и историјском контусу, распад државе, и путена жеља, нежност и суровост, де-струкција и аутодеструкција, телесна деформисаност и лепота, љубав и сирови секс. Полно сједињавање је последица неутаживе жеље за собом, кржаве, раскомадане чежње за чистотом. При крају комада, светковина чула се претвара у предсмртну нежност. Вјеранова трансформација из мушког у женско тело потврђује Фукоову мисао да тело нема „пол“ изван дискурса у коме је означено као полно. Човекова способност за љубав чини га блиским Богу:

„Боже, ко си ти? Ко ти је дао право да судиш? Ипак, лагаћу себе ако кажем да ми се не свиђаш. Не бих имала ништа против да водимо љубав у сени. Верујем да ме величина „живог“ не би разочарала. Твоја дуа коса би ме миловала по жрдима или леђима. Зависи од позе коју волиш. Са своје стране, ја бих се потрудила да удовољим свим твојим жељама. Немој да се чудиш! Како си по-сејао, тако ти је и родило.“

Глума је травестија, сугерише аутор, стављање на лице маски које представљају достојне и недостојне људе, њихове карактере, радости и тегобе. Отуда је и потреба глумца да се буде неко други доведена у везу са потребом трансвестита да буду нешто друго, што им природа није подарила, да се у окриљу једног тела претворе у друго, да сакрију своју праву природу. Отуда паралела између глумца на сцени, који се претвара у жену, и исповести трансвестита, и сукцесивног

демаскирања и скидања шминке, да би се на крају са смрћу јунака и глумац демаскирао, претворио се у случајног пролазника, док је његова креација, непоновљивост његове игре остала за трен да лебди у ваздуху, да би се затим и она истопила, ишчезнула, нестала.

Писац је такође нека врста трансвестита. Стална потреба да се буде неко други, различит, другачији, онеобичен, очућен, реализује се у књижевним сижеима, драмским заплетима, карактерима, ликовима, изненадним обртима, неочекиваним решењима. Али, шта ће се догодити када се сиже из литературе преточи у живот? Како ће писац поднети диктат историје коју живи? Може ли стваралац изнети бреме времена чији је тумач и хроничар? У ком тренутку ће истина у коју он верује постати вера која не подлеже истинитој дедукцији? Истина која постаје истинитија од стварности? Колико писац робује идеологији? Све су то, уважени читаоче, суштинска питања наше егзистенције и бивства којима се баве драме Миладина Шеварлића.

Шеварлићеве драме које су заступљене међу корицама ове свеске референцијалне су у односу на целокупно стваралаштво овог аутора, тиме што се наслањају на важне токове његове индивидуалне поетике, али и на основне линије развоја националне драме. *Анђиквар* има исходиште у Шеварлићевим претходним комадима „црног таласа“, који се одликују беспопшtedном вивисекцијом савременог српског друштва и изобличавањем његових аномалија, те жанровским елементима политичког трилера, најизразитије у комадима *Заводник* (*Мршва љирода*) и *Дивљач је љала*.

Радња Шеварлићеве драме *Анђиквар* дешава се, како вели писац „у Београду, на Балкану, на размеђи епоха, у предаху између ратова“. У салону куће предузетника Његоша Мићуновића, у минималистичкој сценографији, набијено је све што се збило, што се збива и што ће се збивати на Балкану у предаху између ратова. Ако је то предах. Грамзивост мушких припадника чланова породице Мићуновић, која се до економског успона и мале пословне империје уздигла на ратном профитерству деведесетих и поратном суровом „демократском“ израбљивању државе, од ратних криминогених посло-

ва, шверца и пљачке, преко „легално“ намештених тендера и уносног вишекратног асфалтирања локалних путева, које доноси енормну добит, све до подизања резиденције-тврђаве на Дедињу. Пuteви су локални, али је беда универзална. И вечна. Све поре српског друштва су корумпирани, и сви његови сегменти затровани. „Академик“ Лазица, приучени сељачки филозоф, представник корумпирани интелигенције. Петрија Мићуновић Пепа, покондирена тиква 21. века, купује домаће иконе са Косова и из Босне, плаћене крвљу и људском несрећом, како би се духовно оплеменила и адекватно, европејски опремила резиденцију на Дедињу. Ада, можда племенитих замисли, али уништена дрогом и псеудопротестима против тековина „новог светског поретка“:

АДА: „Шта једете, шта пијете...? Шта удишете, господо? Нано честице, стронцијум, баријум, алуминијумоксид, сумпорхексахлорид, манган, арсен...Ваша деца добијају аутизам, ви добијате рак, фибромијалгију... А, деменција прекокс, дебилитет!? Где вам је памет? Где вам је држава?! Зар не видите да банкари и рак владају вашом планетом? Ваздух који удишете, гори је од онога што су удсали у Аушвицу! Тај смрад, господо – то је нови светски поредак!“

Ту је и „тројански коњ“ конкурентске мафијашке групе, хладнокрвни убица, убачен као антиквар Србо Заклопача у империју Његоша Мићуновића, предузетника овдашњег, пореклом из Црне Горе, заузетог згртањем пара и асфалтирањем путева. Сам Његош, заслепљен мегаломанством и превеликом моћи, узлетео до неслућених висина, посве законмерно мора доживети суноврат. Цинична поента дела је да до његове пропасти не долази споља већ изнутра, што је последица уроте његовог сина Џозефа (који му можда и није син) и Мумина. Џозеф је представник нове генерације „контроверзних“ бизнисмена. Школован у Енглеској, паметан и образован, он је застрашујуће циничан, безосећајан, без трунке гриже савести због злочина које чини. И то је тај нови, модерна свет који ће наследити тековине старог, овдашњег, резигнирано закључује драмски писац.

Циничне поуке и коментари доследно прате целу драму. Попут следећих:

- АДА: Хоће да вас елиминишу, господо!
(Пауза)
Све што једете, све што удишете, све што пијете...
Најзад, и оно што мислите! Ако, уопште...
- ПЕПА: Не дави људе, Адријана! Видиш да чекамо антиквара!
(Насиљавља да се дошерује)
- АДА: Продали су вас! Домаће политичке проститутке...
Банкари... Господари рата из Волстрита контролишу
Србију, Хрватску, Бугарску...
- ПЕПА: (За себе)
То је истина... Али, шта ће нама истина? Ми хоћемо
да се лепо забављамо.

И доиста, ако истина више није важна, онда више ништа није важно. Другим речима, ако истина не постоји, онда свако сам одређује границе своје моралности и норме поступања у односу према другим људима. Ако човеку ништа није забрањено, значи ли то да му је све дозвољено? Стара дилема, која се у свом метафизичком облику искристалисала у делима руских класика, преточена је у страшни модус вивенди на Балкану почетком 21. века.

У том иронично-циничном дискурсу „нови светски поредак“ је, логично, само нужна последица дијалектике цивилизацијског развоја:

- ЛАЗИЦА: Ето, Пепа... У антикварском свету, господин Србо је, несумњиво... А, што се тиче банкара, што се тиче Аушвица и новог светског поретка... Није то ништа. То је, просто, дијалектика цивилизацијског развоја. Једно се диже, друго пада. То је логично, зар не? Електроника, комуникације, ракете, микробиологија, генетика, астрофизика... А тек маркетинг и шопинг-моллови! Разумеш?

Трагични удес се не може избећи. Бата Коњ, као епизодни кримос, пререзаног грла, у контејнеру. Лазица, удављен у пластичној кеси. Србо Заклопача, хладнокрвни убица, хладнокрвно убијен. Женске ликове такође стиже трагични удес. Нико не дела у правцу спречавања трагедије. Дошло је, дакле, то последње време у коме ће син насрнути на оца, а отац на сина. Нема милости, нема опроштаја. Никакве светиње не постоје. Све је извргнуто спрдњи и порузи:

ПЕПА: Иконе! Ми смо православна породица, господине! Те иконе су за нас, на неки начин... Ево, свети Василије, онај Острошки, то је у породици Мићуновића... Мој Његош, знате... Радије га зовем Њего, али, сад... И, такође, нешто весело: пејзажи, актови, пролеће, јесен... Мој Њего воли те актове. То одмара човјека, то он тако каже, они су, ипак, Црногорци. А ви сте...?

Правда је младалачка заблуда, романтична утопија. У свету нема ни правде ни неправде, порука је овог комада. Само воља моћних и безобзирних која суверено влада док је не згази воља моћнијих и безобзирнијих:

СРБО: Млади вам се боре за правду... Не бојте се! Проћи ће их.

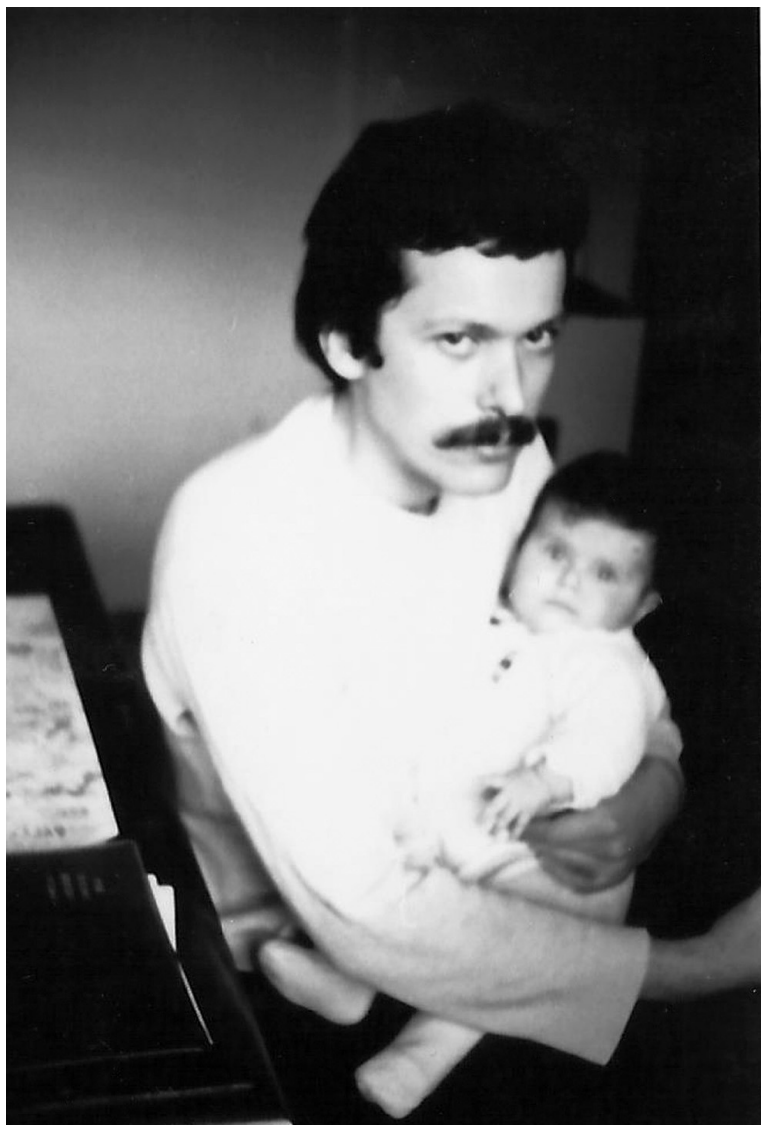
Постоји, можда, само један тренутак, који се као острвце забеласао унутар овог мора општег јада, сивила и безнађа, као сноп светлости који је несигурно затитрао на зиду заједничких успомена, у евокативној сцени породичне идиле коју су Мићуновићи, можда, некад имали, или су је могли имати. Сада је, међутим, касно за то.

Џозеф остаје жив, као слепо оруђе Муминове освете, као празна љуштура људскости осуђена да буде своја и наша будућност. Тиме се затвара круг.

Ликови су драматуршки перфектно изведени, сцене се узбудљиво и живо смењују. Дијалекатске особености служе пластичној карактеризацији ликова и дају дијалозима драмску динамику, свежину и убедљиву животност.

Мржња, похлепа и слепило руководе поступцима Шеварлићевих јунака. Због тога сви они и страдају. Остаје само онај митски, архетипски демијург расапа и зла, Шеварлићев Моријарти, невидљиви, а свеприсутни Мумин, гениј зла, да влада Србијом из сенке. Из свих сенки у које се она некадашња, осунчана и дневна Србија претворила.

Не постоје, сугерише аутор, две културолошке Србије, лева и десна, просвећена и непросвећена, напредна и назадна, модерна и националистичка. Не. Та теза је подметнуто кукавичје јаје, шаргарепа за малоумне и основ за нове поделе по рубовима српског националног и државног бића. Постоји само једна Србија. Без обзира на политичке гарнитуре, ратне деведесете или сурове демократске двехиљадите. Она у којој све копни у сенци. Буја само сенка. Муминова.

Очинство. Београд, 1972.

Герка Арина, са Симоном и Филипом.

Герка Милица

Балкански ғамбий

У Београду, 2013.

ЛИЦА:

СТЕФАН ДУШАН НЕМАЊИЋ,
цар Срба, Грка, Бугара и Арбанаса (47)

КРАЉ СТЕФАН УРОШ,
његов син и наследник (19)

Покојни краљ СТЕФАН ДЕЧАНСКИ,
његов отац

Покојни архиепископ српски ДАНИЛО II

Архимандрит ФИЛАРЕТ, Урошев учитељ

ВУКАШИН МРЊАВЧЕВИЋ, жупан прилепски,
касније краљ и савладар Урошев

ОМЕРПАША, изасланик турски

ЕПИСКОП ПЕТАР ТОМА, папски изасланик

МЕНЧЕТИЋ, дубровачки трговац

МИХАИЛО БУЋА, царев преговорац са Венецијом

ВИТЕЗ ПАЛМАН БРАХТ, старешина Душанових
немачких најамника

ОТО, најамник

СЛУШКИЊА, хонорарно ради као обавештајац

ПРОЛОГ

Сцена је у мраку. Освећљен је само један уђао просценијума, где стоји округла софра и два троношца. На једноме седи Ото, љаво-коси цин; бос, у панцир кошуљи и лађано, руинираним покрећима оштри велики, дворучни мач, који му лежи на коленима.

На поду стоји пар његових чизама и шестина с водом, из које помало залива мач, а кайкад и пошје по који гуљљај. То праје. Ото повремено подиже поглед, да види шта се дешава у сали, па ошје, систематично, наставља свој посао. Најзад престане са ошјењем, па се окрене публици.

ОТО: Нешто се чека...

(Пауза)

И мени је досадно.

(Наврне шестину, пије)

Ми, Немци, ако смо плаћени да радимо – ми радимо!

А, не... Цар чека, војска чека... Није добро. Дошли

смо до Солуна – чекамо! Дошли до Тракије – чекамо!

Београд, Босна... Не знам шта да вам кажем.

(Поново узме да оштри мач, али убрзо престане)

А, Цариград?

(Пауза)

Улази Менчетић, средовечан, шемпераментан, помало женскаш. Носи боцу црнога вина.

МЕНЧЕТИЋ: (Сипавља вино на софру)

Овако стоје ствари, драги шјор Ото.

(Пије га дискретно)

Исусе! Какви мускули!

Ото га, без речи, оштри као муву.

МЕНЧЕТИЋ: Овако! Свиња ти је дванаес динара. Ован, шест. Коњ тристошесет, исто колико и женска.

ОТО: Свиња! А шта ће мени свиња, Менчетићу?

МЕНЧЕТИЋ: Ован ти је, пак, само шес...

ОТО: А коњ – триста?

МЕНЧЕТИЋ: Река сам тристошесет, лијепо мој шјор Ото!

ОТО: И... женска.

МЕНЧЕТИЋ: Имам на лагеру; а имам и лијепе момчиће...

ОТО: Момчиће чувај за себе.

МЕНЧЕТИЋ: Чувам. Има тога. А имам што и да препоручим. Ропчиће, робињице... По вољи. Ми смо трговци озбиљни.

ОТО: *(Размишља)*
А можда и та свиња... Печење, кобасице...
(Најтегне из оне боце вина и пије је Менчетић донео)
Па, онда: папци, чварци...
(Ојет најтегне из боце)

МЕНЧЕТИЋ: Можеш начинит гозбу за те твоје Нијемце. Иначе људи сједе.

ОТО: *(Замишљен)*
А, ован...?

МЕНЧЕТИЋ: Шес динара. Али, доклен га ставиш на ражањ, он ти калира, разумијеш? Пола се истопи.

Пауза.

ОТО: А девојка?

МЕНЧЕТИЋ: Она ти се од миља истопи!

Пауза. Ото размишља.

МЕНЧЕТИЋ: Онда, дјевојка?

ОТО: Значи, ви овде, у Скопљу, девојке продајете?

МЕНЧЕТИЋ: И дјевојке и средње. Бабе тешко иду.

ОТО: Требаће ми и коњ, али не одма.

МЕНЧЕТИЋ: Слушај! Кад не знаш шта оћеш – узми све! И свињу и бабу и коња и дјевојку и овна, све узми!

ОТО: А, пошто си ти, Менчетићу?

МЕНЧЕТИЋ: Ха! Ја? За тебе упола цијене, добри мој Отице.

ОТО: *(Ухвати га за сипражњицу)*
А, бесплатно?

МЕНЧЕТИЋ: Па... сад...

ОТО: А после, може и женска!

МЕНЧЕТИЋ: Може. Али, тристошесет! Па ти види што ти се боље исплати.

ОТО: Коњ ми сад још не треба, али, кад се на Цариград кренемо...

МЕНЧЕТИЋ: (*Подсмешљиво*)
Цариград!

ОТО: Једва чекам, Менчетићу! Мач ми се иступио.

МЕНЧЕТИЋ: Далеко је Цариград, лијепи мој Отице! И лађе... Гдје су вама лађе?! Много је за мачка говеђа глава!
(*Пауза. Милује за њо љави*)
И што ти овдје мањка, лијепи мој? Примаш паре – не радиш ништа... Красна је земља Србија! Имаш прасиће, имаш курве, дјечаке...
(*Враџоласићо*)
Па, и мене имаш, Отице, друже мој.

Улази виџез Палман Брахић, човек ресејектабилног изгледа. Оћо скочи и укић се.

ОТО: Herr Kommandant!

ПАЛМАН: Was machst du ovde, Ото?
(*Приметити боцу са вином; оћићије*)
Gute Wein!

МЕНЧЕТИЋ: Високоуважени шјор Палман, имамо ти ми...

ПАЛМАН: Цар долази у Скопље! Војска се припрема за Цариград. Джи своју чету, Ото!

ОТО: (*И даље укићљен*)
Jawohl, Herr Kommandant!

Палман крене ка излазу, ња се осврне и погледа оно вино, оћићије жућљај, ња задовољно климне љавом Менчетићу. Излази; за њим Оћо, који скућља, усћућ, своје чизме.

МЕНЧЕТИЋ: (*За њима*)
А свиња!?

МРАК

I

КО САМ ЈА?

На њразној сцени сјоји царски ѡресјо, ѡодиџнућ високо, на ѡећ-шесћ сјейеника. Цела консјрукција сјоји на нешјо ширем ѡо-сјољу, на којем се, као на клући, може седећи.

Цар Сјефан Душан, у дуџачкој, везеној кошуљи и ѓаћама, бос, хода најред-назад дуж ѡросценијума, са рукама на леђима, конценјири-сано ѓледајући у ѡод. Најзад се заустави. Нервозан је, најей.

ДУШАН: Дакле?!

(Пауза)

Ко сам ја?

(Пауза)

Стефан Душан! Стефан Душан! Цар Срба, Грка, Арба-наса, и ко зна још чији... Ко се успротиви, боље му је...

(Насјави да хода, ѡвремено засјјајујући и ѓесћи-кулирајући, не обраћајући ѡажњу на ѡублику)

Од Београда до Солуна... Од Дубровника до Свете Горе!

(Пауза)

Али, ту није крај, господо! Империја се храни ратом. Кад није у рату, царство се урушава изнутра... Имплोजија!

(Пауза)

И зашто плаћам Палмана и оне његове Немце?! Шест перпера месечно! А колики је годишњи порез на кућу? Један перпер! Па ви видите. Дакле? У чему је смисао? Смисао је у акцији. Акција као облик постојања. Пре-ма томе – сама акција је смисао!

(Пауза)

То отац није схватио. Сироти Дечански, Бог му... И мени и њему. Да се, после Велбужда, када смо бугарско царство бацили на колена, није зауставио – Бугарска би сад била српска земља; што би било и логично. Ја сам, иначе, с опроштењем, полу-Бугарин.

(Пауза)

Али, ту су светлости Цариграда, које нас зову! Или, ви не мислите тако? Лађе? Даће Венеција лађе! Мора! Мора! Мора!

(Први ѡућ се окрене ѡублици, са ѡрећећи уздиџнућим ѡрсјом)

Убићу, лично, свакога ко ми се супротстави!

МРАК

II БОГ ЈЕ СРБИН

Сцена истја као у претходној слици.

Млада Слушкиња ђење се уз сјејенике и парчејом јканине брише престо од прашине.

Уморила се, отири зној са чела. јосмајра, неодлучно, седишти престола, зајим, бојажљиво се осврћући, отрезно седне и одахне.

Улази Урош. Она скочи као отарена.

УРОШ: (Осмехује се)
Јел дошло време да слуге седну на престо?

СЛУШКИЊА: (Сјрчи низ сјејенике, клања се дубоко)
Клањам се покорно, возљубљени краљу! Ја... Ја само бришем.

УРОШ: Крв са престола не можеш да обришеш крпом за прашину.

СЛУШКИЊА: Крв? Нема крви!

УРОШ: Има, има! Чекај и ја да пробам. Кад можеш ти, могу, ваљда, и ја... Да видимо како ми стоји царски престо.
(Појне се и седне на престо)
А? Како изгледам?

СЛУШКИЊА: (Клања се)
Као краљ, возљубљени!

УРОШ: Па, ја и јесам краљ, гуско! Али, кад би ме видео силни тата...

Сјрчи низ сјејенице и угледа архимандритја Филарејја како улази.

ФИЛАРЕТ: (Наклонивши се)
Ништа нисам видео, возљубљени краљу.

УРОШ: Нисам ни ја, оче архимандрите.
(Слушкињи)
Бежи, видиш да имам час веронауке!

Слушкиња се јоклони краљу, јољуби руку оцу Филарејју, ја отјрчи, али се сакрије иза престола и, нејримећена, праји шја се дешава.

УРОШ: Ево! Научио сам лекцију. Чекај! Чекај да се попнем бар на један степенник.
(Пење се)
Донесите оцу Филарету столицу! Нема смисла да човек стоји.

Два декоративера, у савременим радничким комбинезонима, износе наслоњачу.

УРОШ: Не желим да будем владар...

ФИЛАРЕТ: Ју!

УРОШ: Није ми стало до богатства; одбијам војну команду; презирем сексуални промискуитет; незајажљиво среброљубље ме не гони да пловим морима; не бојим се за добар глас...

ФИЛАРЕТ: Али, како...

УРОШ: Не патим од лудачког славољубља...

ФИЛАРЕТ: О, Боже!

УРОШ: Презирем смрт; изнад сваког сам облика болести; душа ми није опхвана болом. Ако постанем роб, поднећу ропство...

Филарећ се крсти.

УРОШ: Ако сам слободан, не хвалишем се срећним рођењем... Одбацујем лудило овога света. Живим за Бога, према чијем сам лику створен. Јел добро, а?

ФИЛАРЕТ: Краљу! Уроше! Сине! Није то та лекција!

УРОШ: Није? Да није ова? Пет јаја, са шећером и брашном, ораси, суво грозђе, урме, смокве, суве шљиве...

ФИЛАРЕТ: *(Оћет се крсти)*
Господи помилуј! Господи помилуј!

УРОШ: Све се то исецка, измрви... Па онда цимет, туцани каранфилић, обарена кора од поморанџе. То измешаш, па онда...

ФИЛАРЕТ: Сине! На реду је била Књига о Јову!

УРОШ: А, да! Јел то оно кад се Бог и Ђаво договарају како да муче сиротог човека?

ФИЛАРЕТ: Авај, млади краљу, не хули на Господа!

УРОШ: Читајући ту књигу, схватио сам да су Бог и Ђаво колеге.

ФИЛАРЕТ: *(Крсти се)*
Опрости му Боже јер не зна шта чини!

УРОШ: Зар ниси видео да Бог ради оно на шта га Ђаво наговара?

ФИЛАРЕТ: Буквално си схватио, сине! То је парабола о истрајности вере!

УРОШ: А, тако! Значи, нису колеге.

ФИЛАРЕТ: Молим за мало пажње, возљубљени краљу! Данас ћемо прећи на нову лекцију.

(Пауза. конценџрише се)

У тајним књигама светих отаца постоји тврђење да је Бог српског порекла...

УРОШ: Не би ме чудило, ако му је Ђаво колега!

ФИЛАРЕТ: Нисам ништа чуо, возљубљени краљу.

УРОШ: Ни чуо, ни видео оче архимандрите.

Пауза.

ФИЛАРЕТ: Дакле, у светим књигама, које је Јустин донео из Александрије, лепо стоји да су Срби пореклом од Јафета, сина Нојевог. Српско име изведено је од реке Зебрис или Сербис, која тече између Тигра и Еуфрата. А познато је да и Јевреји изводе своје порекло од истогa Нојевог сина Јафета. Срби су, према томе, преци Јевреја – а као Јеврејин, Исус Господ наш, пореклом је Србин. Ако је, дакле, Исус Господ наш Србин – како другачије да схватимо порекло његовог оца, него као српско? Зар то није логично, сине мој и возљубљени господару? Као што је логично да се ово сазнање строго прикрива и на Истоку и на Западу.

УРОШ: *(Узвикне)*

Гле, пацов!

Приметимо је Слушкињу како вири иза џресџола и џоџрчао џамо, али она се већ изгубила у мрачној џозадини сцене. Урош је обишао око џресџола и враџио се до Филареџа, који џа џледа унезверено.

УРОШ: Е, до мојега! Побеже!

Пауза.

ФИЛАРЕТ: Сине! Зар ја теби...? А, ти мени...

УРОШ: А, колега Ђаво? Јел и он Србин?

Пауза.

ФИЛАРЕТ: Слушај, сине! Од муке се сада отац наш духовни, Свети Саво, у гробу преврће! Слуша твоје богохулне мисли и живо срце његово квари.

Урош се лађано појне на престо и седне. Филарет га гледа у недоумици.

ФИЛАРЕТ: Сине...

УРОШ: Замараш ме, Филарете!

ФИЛАРЕТ: Нисам ништа чуо, краљу возљубљени.

УРОШ: Ни видео, оче архимандрите!

Пауза.

ФИЛАРЕТ: Слушај, сине! Пошто ми је твој Силни Отац строго наложио да бдим, како се отровно семе декаденције не би у твоје млађаноме духу населило, јер традиција наша православна... итакодаље – бићу принуђен да му се обратим и да...

УРОШ: *(Сирчи са престола и приђе му сасвим близу)*
А да ли би Душан волео да чује како се извечери са Омерпахом у башти домунђаваш? А?

ФИЛАРЕТ: *(Зайањен)*
Сине, па ја само...

УРОШ: Филарете! То ћеш Цару да објасниш.
(Врати се на престо)
А, сад је доста! Слободан си!

Филарет га једно време посматра, као човек који не зна шта би, а онда му се лако наклони.

УРОШ: Ниже! Шта ме гледаш?!

Филарет се, после једног иреника двоумљења, поклони до земље.

Улази Вукашин. осматра ситуацију.

ВУКАШИН: Вежбате, вежбате!

УРОШ: Управо смо завршили, Вукашине.
(Бодро сирчи с престола)

ВУКАШИН: Добро ти стоји, краљу возљубљени!

УРОШ: Реци то моме тати; ево га, долази!

Из дубине долази цар Душан, огромног раста, са крујним, црним очима и црном, крајко подсеченом брадом, у царском орнаму. За њим виђез Палман Брахм и Ошо, иакође циновског раста, у сјајним оклојима, а за њима шурски посланик Омерпаша, у живописном оријенталном оделу.

Сцена се осветли блиставом светлошћу.

Сви присујини се клањају до земље. Цар не жледа никога; ђење се на ђресјо. Поред ђресјола остијају да стиоје два најамника у стиаву мирно“.

Турчин се наклони Урошу, Филаретиу и Вукашину и стиане ђоред њих. Устиуџ намигње свом ђријаџиљу архимандритиу.

Иза ђресјола дискрејно ђровирује Слушкиња.

ДУШАН: (После џаузе)

Оци архијереји, драги гости из пријатељске Турске, уважене велможе, храбри витезови, па и ви трговци, мајстори, рудари, земљоделци, скомраси, Срби, Грци, Бугари, Арбанаси и остали поданици и слуге царства ми! Дошао је час! Зову нас светлости Цариграда! Акција, господо! Рат храни империју! Од Дунава до Босфора, до мора Мраморнога – то је Велика Србија!

Са нама су и наши верни савезници, славни Млечани и јуначни Турци! Моћна српска војска, на чијем челу ће јахати неустрашиви и конзистентни немачки оклопници, потпомогнута брзом турском коњицом и бојним лађама што стижу из Венеције – срушиће зидине цариградске и ући у нову престоницу српску! Како вам се то чини, а?

Пауза. Сви и даље, као иштио је речено, стиоје укочени, џојуџи кийова.

ДУШАН: А сада ћемо сачекати нашег верног, вискреног посланика, племенитог господина Михаила Буђу, који се враћа из Венеције, са добрим вестима.

Пауза; џишина. Сви стиоје како су се заџекли. Душан да знак руком, улази џозоришини реквизиџиџер у савременом радничком комбинезону и ђружа цару џослужавник, на којем стиоји џехар вина и мезе. Време џролази; цар лађано мезеџи и џијуџка. Најзад, Ошто удари џриџиџи својим џешким мачем о џод и најави свечаним жласом.

ОТО: Благородни Негг Михаило Буђа!

Улази Михаило Буђа, у жосјодском оделу, џо млеџачкој моди. Дошавши ђред ђресјо, клања се до земље.

БУЂА: Пресветли, возљубљени Царе! Из Венеције, краљице мора, поздрав и поштовање!

Цар ђружи руку на џољубаџ. Буђа џуже џо стиџеницима, да би му џољубио руку и одмах се враћа доле.

- ДУШАН: Па? Обрадуј нас, посланиче!
- БУЋА: *(Шири њред царем њовељу са висећим њечайѡм)*
Возљубљени Царе, Република Светог Марка прогласила је Твоју Светлост и сина Твојега, возљубљеног краља Уроша, почасним грађанима Венеције. Срећа њихова, поручује часни дужд, била би немерљива, када би могли да вас поздраве и угосте у своме предивном граду, чије палате и цркве надмашују све што су моје очи икада...
- ДУШАН: Доста! Јесам ли ја тебе послао да се дивиш трулом Западу и трошиш паре на млетачку свилу – или да завршиш посао?! А што се те повеље тиче, можеш да је савијеш и туриш у дупе! Говори шта је са лађама!
- БУЋА: *(Оклевајући)*
Ништа.
- ДУШАН: *(Заурла, скочивши са ѡресѡла)*
Шта??!
- БУЋА: *(Пођружено)*
Не дају лађе.
- ДУШАН: *(Сроза се на ѡресѡ. Тишина. најзад, ѡроговори сломљеним ѡласом)*
Па... Обећали су...
- БУЋА: Дужд каже, можда дуги пут... Сад, каже, имају неке незавршене послове тамо.
- ДУШАН: Где, тамо?
- БУЋА: У Цариграду.
- ДУШАН: *(После ѡаузе)*
Водите га!
- Палман и Оѡѡ ѡрискоче.*
- БУЋА: Па, ја... Царе возљубљени!
- ДУШАН: Усудио си се да ми донесеш такве вести!
- БУЋА: *(Коѡрца се у рукама најамника)*
Не! Господару!
- ДУШАН: И нека му, тамо, одсеку нос.
- БУЋА: Нееее!!!
- Палман и Оѡѡ ѡа одвуку. Душан се окрене ѡублици.*
- ДУШАН: Тако пише у законнику!

МРАК

III ЈЕДАН НАРОД – ЈЕДНА ДРЖВА

Урош седи на сџејенику пресџола.

Душан љуџиџо хода најред-назад.

Слушкиња џовремено џровирује с једне, џа с друђе сџране џресџола.

ДУШАН: Лађе!... Лађе!... Лађе!

УРОШ: Србија извози дрво – Талијани праве лађе!

Пауза. Душан хода.

УРОШ: Освојио си пола Византије! Зар није доста?

ДУШАН: *(Заусџави се. Поучним џоном)*

Рат је облик империјалне егзистенције. Рат не сме никада да престане!

(Пауза)

Макар се удружио са црним џаволом; па и са римским папом, ако треба!

УРОШ: Са папом!? Ти то озбиљно?

ДУШАН: Политика је као партија шаха у којој током игре можеш да мењаш боју фигура.

УРОШ: Мислио сам да треба извршити избор... Између црних и белих.

ДУШАН: Не постоји избор, не постоји црно и бело, не постоје пријатељи и непријатељи – постоји само циљ и постоје средства!

(Пауза)

Како да водим непрестани рат, како да освајам, непрекидно да освајам, ако разликујем пријатеља од непријатеља?!

(Пауза)

И ти сутра треба да ми будеш неки цар! Постоји нешто што се зове техника владања!

УРОШ: А техника државног удара?

ДУШАН: То те занима?

(Пауза)

Зелен си још. Сви сте ви зелени за мене... Слушај, хоћеш да ти одсечем уши или нос?

УРОШ: Кад смо већ код технике, знаш ли да се Филарет иза твојих леђа састаје са турским послаником?

ДУШАН: Ха, ха, ха! Па, ја сам му дао тај задатак!

УРОШ: А за државни удар сам се само шалио. Мада знам да у томе имаш искуства, па...

ДУШАН: Сушај ти! Много сам ја слободе теби допустио. Морам да питам Филарета чему он то тебе учи! Запамти добро: Свако се наше племе бије да створи своју државу. Тако се велики народ распада у мале државе. А мала држава на свету је исто што и мала риба у мору и служи да је велика риба прогута. Један народ – једна држава! То је мој прави циљ. И то је мој аманет теби. И теби и твојој neroђеној деци. Србија је увек вирила из утробе великих држава. Ја се борим да створим државу коју неће свака сила тек тако да поклопи. Свуда око нас, у другим државама, Босни, Угарској, Дубровнику, Бугарској живе наши исто-крвни и истојезични суплеменици. То значи да је ова моја држава само почетак! На вама је да наставите тамо где ја станем.

УРОШ: А, лађе?

ДУШАН: Марш, барабо!
(Изађе бесно)

Улазе Филарећ и Вукашин, у разговору.

Урош остаје „замрзнућ“ да седи на сћејенику.

Придошлице на њега не обраћају пажњу.

Слушкиња вири.

ФИЛАРЕТ: И ја га волим.

ВУКАШИН: Кога?

ФИЛАРЕТ: Знаш ти кога! Или, можда, мислиш... Можда, ипак, треба више волети Уроша?

ВУКАШИН: Прљави провокатору!

ФИЛАРЕТ: Од када се истина назива провокацијом?

ВУКАШИН: Одувек!

ФИЛАРЕТ: Пази: ја васпитавам Уроша. Мислим да је он добар материјал. Типични декадент. Анализа без синтезе; цинизам без акције; иронија без конвенције; негација без афирмације; интелигенција без усмерења.

Добар материјал! Може му се помоћи да буде сасвим употребљив владар.

ВУКАШИН Да ли ово да схватим као провокацију или као понуду?

ФИЛАРЕТ: Ми сви волимо нашег цара, али...

ВУКАШИН Нисам те то питао! Провокација или понуда?

ФИЛАРЕТ: *(После мале паузе)*
Понуда.

МРАК

IV ПОБЕДНИК НА ВЕЛБУЖДУ

На њросценијуму, њосѣранце, седи цар Душан у наслоњачи. Поред њега Вукашин и Филарей, на ѣроношицима.

На средини сцене, њод ѣлавичасѣом свеѣлошићу, на њоду је њосѣављена чеѣврѣасѣа, ѣамна ѡросѣирка (ѡриближно 3 x 3), која ѡредсѣавља ѣамничку ћелију.

Палман и Оѣо довлаче, из мрака, Сѣефана Дечанског, доложлавог, рашчуѣане седе косе и браде, у заѣрљаном, изгужваном краљевском огрѣаче. Уводе га у ћелију.

ОТО: Шта ћеш, краљу... Такав ти је живот. Час ово, час оно; или, што би се рекло, *Fortunae rota volvitur*. Не знаш латински? Ми смо учили у школи...

ПАЛМАН: *Genug, magarче! Не гњави човека! Нинаус!*

ОТО: *Jawohl, Her Kommandant!*

Палман се наклони Дечанском, излази. Оѣо за њим. Засѣане, Окрене се ѡрема краљу.

ОТО: Извини, краљу; нисам могао да одолим. Знаш како је...

Изађе и он. Оба најамника осѣану у сѣаву „мирно“ исѣред ћелије.

ДЕЧАНСКИ: Проклет био, сине Душане, и на овоме и на ономе свету!

(Вади исѣод згужваног ѣлашиѣа краљевску круну)

Али, сине Душане, круну сам сачувао и у тамници!

(Чисѣи круну рукавом, ѣа је сѣави на чуѣаву главу)

Шта кажеш, а? То је то! Ја остајем краљ – ти остајеш узурпатор!

(Пауза)

Добро, и ја сам покушао са својим оцем, али био сам лош узурпатор. Само, Милутин... Милутин је био звер! А ти, сине Душане... Истина је. Изгубио сам и

од оца и од сина. О, мој Боже! Једва сам се и попео на престо, кад је зликовац умро!

(Седне на ѡод. Скине круну)

Да ли то значи да сам ја...

(Наглим ѡкрећѣом сѣави круну. Скочи на ноге)

Пуштајте! Пуштајте ме напоље, скотови! Оцеубице!

(Ходе ѡо ћелију)

Где сте, швапски плаћеници?! Где сте, плаћене убице?! Латински, каже... Он мени латински! Пуштајте ме немачки кољачи!!! Вас је нашао! Срби не би свога краља...

(Ојетџ седне, скине круну, џланца је рукавом)

Срби... Нека, боље Немци.

(Шайајџом)

Пуштајте ме, зликовци...

(Скочи, заурла)

Ја сам Стефан! Стефан Дечански! Победник на Велбужду!

(Пауза)

Како су, само, бежали Бугари... А ја их нисам гонио. Будала!Хтео сам мир. Рекло би се да је то била принципијелна грешка. Јер... Да ли мир, уопште постоји?

(Пауза)

Зна се где, једино, постоји. О, царе векова, где ћу пред тобом сакрити множину грехова својих?

Душан се џодиже са своје сџолице, лађано иде до џамнице и, између двојице најамника, уђе у ћелију. Дечански сџоји у дну ћелије и сџиска круну на џрудима. Пауза. Гледају се.

ДЕЧАНСКИ: Сине...

ДУШАН: Ти ћеш разумети... Ово није ништа лично. Сети се како си ти дошао на престо. Морао си да убијеш полубрата Константина. Јел тако било?

(Пауза)

Прикуцали сте га клиновима за даску, па онда пресекли на пола. Тако је било.

(Приђе лађано, узме круну из очеве руке и џође ка излазу. Засџане, осврне се)

Лакуноћ, оче!

(Изађе. Најамницима, џихо)

Вршите своју дужност!

Из мрака се џојављује архиејџској Данило II, озбиљан, сџасијџ, црне браде.

ДУШАН: *(Најамницима)*

Сачекајте.

(Данилу, који се џриближио)

Дошао си, архиепископе.

ДАНИЛО: Дошао сам, краљу.

ДУШАН: Нисам још...

ДАНИЛО: Полако. Бићеш.
(Уђе у ћелију)

Душан климне главом најамницима, ња се враћа у своју наслоњачу, носећи круну под мишиком.

ДЕЧАНСКИ: Данило... Вади ме одавде!
(Пауза)
У манастир...
(Тихо, сломљеним гласом, пошито Данило не реагује)
Ко те је поставио за архиепископа, барабо?

ДАНИЛО: Душо окајана, душо грехољубива, ево се сврши живот твој у овоме веку. И поћићеш у други свет и међу друге људе. Јер, ево остављаш маловремену красоту, где си чекао да се на векове нахраниш сладостима живота. Јер, ево, приступају гласници, говорећи: устај и не касни!

Прекрсти ђа, изађе и лађано се изгуби у мраку. Улазе Немци; њрилазе заклањајући ђа, донекле, од погледа њублике. Даве ђа брзо и ситручно, ње ситишјају леи на њод. Одлазе и неситјају у дубини сцене. Краљево њело остјаје да лежи њод њлавичасиом свејлоишћу и лежаће, њако, до краја слике.

ДУШАН: (Филареју и Вукашину)
Тако је то, отприлике, било.

Уситане, ситуси круну на своју наслоњачу. Филареј и Вукашин скоче са ѡроножаца. Душан хода ѡ сцени, Филареј и Вукашин се згледају.

Најзад, Душан се враи и ситане ѡред њих.

ДУШАН: Вама једино верујем. Зато сам пред вама отворио своју душу.
(Пауза)

Нећу дозволити да се, на крају, испостави како је смрт мога оца била узалудна. Ја сам га убио, разуме се, због легитимне жудње за влашћу, али и зато што је он био препрека природном ширењу и напретку српске државе. Можда данас делује како се моји планови руше. Себична и кратковида Венеција, итакодаље. Али, ја то нећу дозволити. Ја сам стуб Европе, господо! Брана пред плимом турске пошаст! Ако се пошаст сада не заустави, сутра ће бити касно.

(Пауза)

Византија... Византија, то је испричана прича. Нема она снаге, ни воље за тако нешто. Грађански ратови, пропала привреда, смањена територија и ресурси људства... А Србија се шири. Ми смо мултинационална и мултиконфесионална заједница народа! У Србији живи све више католика. И то је један од разлога што је римски папа почео да уважава наше напоре. Надам се да је римски папа свестан како муслиманска сила, на прагу Европе, чека свој тренутак. Надам се да не жели да се потомци његове пастве суоче, једнога дана, са муслиманима у Риму и Паризу! Надам се да је схватио да се само заједно можемо одупрети. Уосталом, зар и ову круну, коју носим, није Стефан Првовенчани од папе добио?! Да ли је то јасно, господо?

ФИЛАРЕТ и

ВУКАШИН: Јасно!

МРАК

V ДОЛАЗЕ НАШИ!

Сцена као у њролођу. Филарећ за софром; Менчећић га служи вином.

МЕНЧЕТИЋ: Божија каплица, оче Филарете!

ФИЛАРЕТ: Какав сам ја теби отац, католички изроде?!

МЕНЧЕТИЋ: Божија каплица, уважени господине архимандрите! А пршут – прави далматински! Сушен шес мјесеци на сунцу, диму и мразу, па опет на диму... Нож кован у Дамаску, сивија од шареног стакла венецијанског, што у ноћи свијетли као драги камен; а вино ово црвено, из Каштела – четири годишта одлежало у нашим каменијем и хладовитијем... Кад поћеш дома, све можеш понијет, најмилији архимандрите мој!

ФИЛАРЕТ: А где је појас, обећани, од кинеске свиле пресоване?

МЕНЧЕТИЋ: Ох, стиже, стиже! Сљедећим транспортом мојим, из...

ФИЛАРЕТ: А где су трокраки свећњаци, са бисерним гранама?

МЕНЧЕТИЋ: Стиже. .

ФИЛАРЕТ: А где су папуче везене, да имам ноге ушта да турим, кад из постеље на земљу силазим?

МЕНЧЕТИЋ: Па добро, Филарете, јебо га свети Анте! Умијеш ли ти стат, оче и мајко, архимандрите и светитељу?!

Пауза. Филарећ лагано оћћије.

ФИЛАРЕТ: Да ли ти, господине Менчећићу, желиш да задржиш место повлашћеног снабдевача двора, или желиш да, ногом у дебелу дубровачку гузицу, педерску, будеш избачен из царства српскога?!

МЕНЧЕТИЋ: Желим... тојест, у гузицу... не желим, заправо, хтио би, то се разумије само по себи, господине архимандрите... Све ће то бити... Биће, без бриге!

ФИЛАРЕТ: *(Оћћије)*
А трговина робљем?

МЕНЧЕТИЋ: И то ће бити, без бриге... Тојест, неће... Мада, ако твоје господство жели, можемо наручит...

ФИЛАРЕТ: И то, младунице, чујем, на тржиште износите, ти и твоја красна браћа, гусари!

МЕНЧЕТИЋ: Младост, оче! Младост бујна и раскошна, прољеће живота! Препуна свјезине, као биљка сокова. Љепота, оче и архимандрите! Младо тијело, чврсто и једро, топло и податно... Очи пуне жара и пожуде... Кожа мека и влажна... Зној дјевојачки – па, зашто не и момачки – мириши опојно, а на укус је малко сладуњав... То ти је најљепше дјело божије, оче Филарете!

(Пауза)

Добре муштерије имају бонус, а најбољима хоћемо и на поклон дат.

Велика ѧауза.

ФИЛАРЕТ: Сипај!

(Оћћије)

Добро. Тргујте чиме хоћете. Ако има ко да купи.

МЕНЧЕТИЋ: Има, има! Не бери бриге, padre mio!

ФИЛАРЕТ: Али, то је опасна работа, може вам се штогод лоше десити. Цар наш не воли робове, осим својих сопствених.

(Пауза)

Према томе, ако хоћете заштиту, платићете ми... Ево, пет перпера на месец.

МЕНЧЕТИЋ: Филарете! Имаш ли ти душе, попе?

ФИЛАРЕТ: Четири. То је последња понуда.

МЕНЧЕТИЋ: Чекај, попе! Видјет ћемо гдје ћеш, кад наши дођу, главу склонит!

ФИЛАРЕТ: (Скочи и ухвати ѧа за ѧушу)

Ваши кад дођу! А који су то ваши, стрвино?!

Дави ѧа, Менчећћћ кркља. Улази Слушкиња, цима Филарећћ за манћћју.

ФИЛАРЕТ: Шта је?! Шта оћеш? Видиш да давим човека!

Служавка ѧа и даље вуче, без речи. Он ѧусћћ Менчећћћа, који се скљока на сћћолицу.

ФИЛАРЕТ: Где гори?!

Служавка показује ѓлавом на Менчеџића.

ФИЛАРЕТ: Марш напоље!

Менчеџић се, кашљући, одвуче са сцене. Филареџ седне, одахне, сиџа себи вина, ѓледајући уџиџино Слушкињу.

СЛУШКИЊА: Стиже папин изасланик.

Филареџ осџаје забезекнуџ, исџада му боца из руку. Пауза.

ФИЛАРЕТ: Тако, Душане...

СЛУШКИЊА: Бискуп Петар Тома. Цар је витеза Палмана, са четом Немаца, послао ноћас да га допрати.

ФИЛАРЕТ: До мојега!

МРАК

VI ДИЈАЛЕКТИКА

Празна сцена; пресјо. Иза пресјола провирује Слушкиња.

Омерпаша се ритуално клања према меки, уз жласно хоџино зазивање, које исцуњава пресјор.

Из дубине се приближава Урош, чињајући књигу.

ОМЕРПАША: *(Леђима окренути Урошу, још се није придижао)*
Помаже Бог, краљу добри!

УРОШ: Бог помаже, али нема коме! А како ти то мене с леђа препознајеш?

ОМЕРПАША: *(Усјане, окрене се ка Урошу)*
Свет је пун гада, краљу! Свет је опасно место. Мораш имати очи на леђима, у уху зов муџезинов, а у срцу закон Алахов!

УРОШ: Добро, добро... Али, зашто онда говориш грчки?

ОМЕРПАША: *(Савија молићвену пресјирку)*
Говорим грчки зато што сам Грк, краљу.

УРОШ: Грк? Ти си, значи, квислинг?

ОМЕРПАША: А, не! откровење Мухамедово шири је појам од појма „народ“. Сви народи су добродошли у окриље Алахово!

УРОШ: Са идејом да једнога дана...

ОМЕРПАША: Једнога дана, а можда и раније, свет ће постати један.

УРОШ: То је вероватно тачно, јер и римски папа исто мисли.

ОМЕРПАША: Да је среће да и он схвати Алахову истину, све би лакше ишло. Овако, узалуд ће се толика крв пролити, а опет ће изаћи на исто.

УРОШ: Ево, доћи ће папин изасланик, па се договорите!

ОМЕРПАША: Папин изасланик долази да би се са Царем договорио о заједничкој борби против синова Алахових.

УРОШ: Па, шта ћеш, онда, ти овде?

ОМЕРПАША: Како, шта ћу, краљу добри? Договарам се са Царем о нашем заједничком походу на Цариград.

УРОШ: Јел то нека шизофреничарска стратегија, или...

ОМЕРПАША: Не, не! Послови овога света неупућенима често делују противуречно, па и апсурдно. А уствари, све је тако једноставно... И, на крају – као што рекох – све изађе на исто.

УРОШ: Слушај! Ђаво да вас носи! И вас и ваше послове!

ОМЕРПАША: Не брини, краљу добри! То је, већ, мање-више сређено.

УРОШ: Ти си, изгледа, ђаволски отворен човек, Омерпашо?

ОМЕРПАША: Такав сам ти ја, краљу. Отворен дозлабога!

УРОШ: А кад ја све ово испричам тати?

ОМЕРПАША: О, зна он све то врло добро!

УРОШ: Значи, овако: са тобом се договара против једних, а са другима, у исто време, против тебе?

ОМЕРПАША: Тачно! Твоја моћ закључивања је...

УРОШ: Дакле, то је...

ОМЕРПАША: Дијалектика, краљу! Али, ту није крај приче... Биће још!

Улази журно Вукашин.

ВУКАШИН: Драгичка! Стигао папин изасланик!

УРОШ: Да ли то узнемирава тебе и твоје пријатеље, Вукашине?

ВУКАШИН: Сматраш ли да би требало, краљу?

УРОШ: Сматрам да би требало и да не би требало.

ОМЕРПАША: Мудар, дијалектички одговор!

УРОШ: Тако, дакле? Што је мање одређен, одговор је све мудрији!

ОМЕРПАША: Тачно! Само Алах зна шта је одређено да се збуди и догоди!

УРОШ: И његов колега, Шејтан!

Фанfare. Сцена бљесне јарком светлости. Улази цар Душан, у свечаном орнаменту; поред њега њакин изасланик, бискуп Пејтар Тома; за њима Палман и Ојо. Са разних страна сцене излазе, Филарей, Бућа, са завојем преко носа, Менчећих, са боцом у руци, Слушкиња, са крпом за прашину.

Сви се, заједно са Урошем, Омерпашом и Вукашином поређају око престола, на који се цар усипује.

ДУШАН: Оци архијереји, уважене велможе, драги гости из пријатељске Турске, храбри витезови, па и ви трговци, мајстори, рудари, земљоделци, скомраси, Срби, Грци, Бугари, Арбанаси, православни, католици и остали поданици и слуге царства ми! Данас у Србији поздрављамо високог изасланика светог оца папе Инокентија VI, бискупа Петра Тому, који је – као представник европске заједнице народа – дошао са благом поруком љубави и разумевања, како бисмо размотрили геополитичку ситуацију на Балкану и свугде докле може да допре наше настојање да успоставимо мир, правду и слогу међу људима и народима. Добродошао у Србију, оче епископе! Осећај се сасвим као код своје куће!

МРАК

VII ДОКЛЕ ЂЕМО ДА СЕ ЛАЖЕМО?

Празна сцена. Пресјо. Улази Вукашин, шуња се, осврће се. Посмајра пресјо. Прво изблиза, па се одмиче и посмајра поиздаље.

Слушкиња провирује иза пресјола.

Вукашин се, лажано, корак по корак, примиче пресјолу. Засјане испред сјейеника и, подигнуће главе, посмајра пресјо на врху конструкције.

Појне се, ојрезно, на први сјейеник. Појне се на дружи сјейеник.

ВУКАШИН: Изађи!

(Пауза)

Дођи, дођи! Знам да си ту.

Пауза. Слушкиња излази лажано, снебивљиво.

ВУКАШИН: Дођи овамо!

СЛУШКИЊА: *(Прилазећи лажано)*

Бришем прашину.

ВУКАШИН: Чиме? Језиком?

(Силази са сјейеница, прилази јој, хвата је за око-врайник)

За кога радиш?

(Пауза)

Ђутиш? Имамо и ми Службу, не само Црква, знаш?!

СЛУШКИЊА: Онда и ти знаш.

ВУКАШИН: *(Пређе јој руком преко шела. Она не реађује. Он се одмакне)*

Пази, сад! Видиш овај престо? Ја се полако пењем, а ти ме посматраш.

(Приђе, раздрљи јој кошуљу. Она не реађује)

Тако је већ боље. Инспирација! Дакле, ја се пењем, а ти ме посматраш.

(Прилази пресјолу, па се окрене)

Са поштовањем и дивљењем! Јер, шта ми вреди да се пењем, ако ме нико не гледа? Разумеш?

(Слушкиња клима главом)

Добро. Идемо!

(Пење се, корак по корак, ојрезно погледајући лево и десно. Најзад, седне на пресјо. Гледа одозго, поносно уздигнуће главе. Маше љублицу)

Краљ Вукашин! Живели!

(Устјане. Заузме позу, пошито претходно брзо погледа лево и десно. Пауза)

И...? Ко је, уствари, Душан? Докле ћемо да се лажемо, господо? Душана смо створили ми – млади, борбени племићи, жељни рата и пљачке! Жељни историје! Ми владамо Србијом!

(Брзо сјавља руку на устја. Смешкајући се)

Нисам ништа рекао.

(Пауза)

Добро! Шта је у животу најважније, драги моји? Најважнија је исхрана и репродукција, у оквиру принципа динамичности. Тако некако... Али, Цариград је само велика сенка, која се надвила над Србијом. Душане, Душане! Мислиш да ће ти римски папа помоћи! Наивни тиранин, има ли шта глупље од тога?!

(Пауза)

Немци те држе на власти – да се не лажемо! Промисли мало: Асен, Оливер, Војиновић, Воихна, Хребљановић, Прељуб, Дејан... И моја маленкост, најзад! А о Арбанасима да и не говорим. Јеси ли свестан која је то сила?! Рећи ћу ти у поверењу: камен на камену неће остати од твоје...

Улази Филарет. Пауза.

ФИЛАРЕТ: *(Посматра га)*

Типичам српски волунтаризам. Док се ти ту измотаваш, папин изасланик узима Србију под своје!

ВУКАШИН: *(Силази)*

Како...? Како узима?

ФИЛАРЕТ: Већ два сата разговара са Душаном у четири ока. Морамо брзо да делујемо! Зови остале!

(Слушкињи)

А ти? Знаш шта ти је задатак!

Слушкиња клима главом, закопчавајући кошуљу.

ФИЛАРЕТ: *(Вукашину)*

А кад завршимо посао, пењи се где хоћеш и колико хоћеш! Хајдемо!

МРАК

VIII НА КРАЈУ ЋЕТЕ ОСТАТИ САМИ!

Празна сцена. Нема њресџола. Две наслоњаче и сџочић. На сџолу кондир и два њехара. Душан и Тома седе један насџрам друџоџ и џуџе. Душан насџе вина у свој њехар и исџије наискај.

ДУШАН: Сужите се, еминенцијо!

Пауза. Душан усџане и нервозно хода најџред-назад.

ТОМА: И, знате, људима се не сме допустити могућност избора, јер избор уништава јединство групе. Да бисмо одржали јединство групе, државе, цркве – да бисмо, дакле, искоренили јерес, не смемо допустити људима да постављају питања, јер питања чине људе јеретичима; нарочито питања, као: одакле долази зло, зашто је зло допуштено, које је порекло људског бића, која је вера права. То, никако!

Душан нервозно џрилази сџолу, хоће да сиџа вина из кондира и схваџи да је кондир џразан. Ђуџиџио се осврне, наџиџа доџџрчи реквизиџер у савременом радничком комбинеџону, сџавља на сџо нови кондир, а износи сџари.

ДУШАН: Хвала!

(Наџуни себи њехар)

Видите... католичка црква је пресекла традиционалне везе између религије и нације. Код нас, вера је нераскидиво везана за народ и државу, ми поштујемо традицију наших предака и чувамо старе обичаје. А Рим подстиче људе да напусте обичаје предака и раскину свете везе породице, друштва и нације и да се подреде искључиво папи, чија се власт уздиже изнад народа, држава, краљева, изнад народних обичаја и дубоких корена који постојању народа дају смисао.

(Искаџи њехар)

ТОМА: Узвишени царе! Да ли ви од светог оца тражите подршку, или прилику да га критикујете?

(Пауза)

Религија је оно што су Срби грешком преузели од Грка. Сама та религија учинила је да су Грци и Срби, и сви народи Оријента, који су прихватили хришћанско православље – ту хеленско-јудаистичку религију-

ску творевину – остали изван свих токова европске историје и цивилизације.

Ваше Величанство! Хришћанско православље религија је пустиње, идејна синтеза сиромаштва, његовог најогољенијег облика, који се затицао на ободу пустиње Средњег Истока. Као што Ваше Величанство добро зна, првобитно је Србија припадала римској, католичкој цркви. Тек у деветом веку, деловањем византијских официра, мисионара Кирила и Методија, међу Србима почиње да се осећа утицај источне, цариградске цркве. Одвајањем од римске цркве, Срби су се одвојили од Европе. То одвајање одредило је српску судбину.

Ваше Величанство! Цариград без наше помоћи не можете да освојите, то вам је, најзад, ваљда постало јасно. Са друге стране, Турци су вам на прагу. Опростите што то кажем, на крају ћете остати сами – и без слободе и без државе. А уколико се приклоните Риму, постаћете интегрални део корпуса европских народа; Његова Светост, папа, благословиће Ваше Царско Величанство као капетана крсташког похода против надолazeћег Ислама.

Душан усџане, налије ђехар, искаџи, шейџа нервозно наоколо.

ТОМА: Ваше Величанство! земље које вас окружују под нашом су контролом: Угарска, чија војска већ угрожава вашу северну границу; Босна, која – чим се ви окренете ка истоку – са запада откида, колико може, од ваше територије; Венеција, без чије помоћи ништа не можете да урадите у Средоземљу; Дубровник, који контролише велики део ваше привреде.

ДУШАН: Бездушно користите нашу слабост!

ТОМА: Па, шта друго да користимо, Величанство?! А одакле произилази ваша слабост? Из ваше амбиције. Одакле произилази ваша амбиција? Из ваше снаге! Ерго – ваша слабост произилази из ваше снаге! Видите како је Господ наш то дијалектички сложио!

ДУШАН: Да, баш згодно! Изгледа да је и сам Господ под вашом контролом.

ТОМА: То сте ви рекли, Величанство.

Душан хода нервозно. Дође до сџола, најуни нови ђехар, искаџи, насџави да хода.

ТОМА: Ваше Величанство! Ако пригрлите праву и једино-спасавајућу католичку цркву и старешинство светог оца папе, и тиме вратите Србију на прави, европски пут – ваше амбиције прихватићемо као легалне и остварљиве. Прво, уз турску и млетачку помоћ, освајате Цариград.

ДУШАН: А онда...

ТОМА: А онда с Мађарима идете на Турке!

Пауза.

ДУШАН: Неје лоше! Није лоше!

ТОМА: Уосталом, васељенски патријарх вас је, ионако, искључио из православне цркве, јер сте – не поштујући каноне – именовали свог патријарха и узурпирали царску круну. А ми смо спремни да легализујемо ваш статус. Све у свему – дајемо вам понуду која се не одбија.

(Пауза)

Хајде, хајде! Напните се, мало, Величанство! Шта можете да изгубите? Ударили сте челом у зидине Солуна и Цариграда. А то никако није угодно за ауторитет вође, зар не?

Пауза.

ДУШАН: Ђаво да вас носи! Реците вашем папи да пристајем!

МРАК

IX САМИТ

На њросценијуму, за софром, седе: Пејшар Тома, Филарей, Вукашин, Омерџаши, Бућа, са уфачлованим осџајком носа.

ТОМА: *(Усџаје)*
Замолио сам вас, господо, као представнике нај-важнијих чинилаца балканске политике, да се састанемо, како бисмо поразговарали о геостратешкој ситуацији на овим просторима. Мађарску и Босну посетићу ускоро. Овде имамо овлашћеног заступника Венеције,
(Усџане Бућа и наклони се)
Турске,
(Усџане Омерџаши и наклони се, са руком на ѓрудима)
српских обласних господара,
(Вукашин усџане, наклони се и усџуј махне руком џублици)
неформалног представника византијских интереса,
(Усџане филарей, без наклона).

Улази Менчеџић, са великим џослужавником, на којем сџиоји боца вина и џехари. Он ће сџаји џређоварачима вина, осџаће сџиојећи џоред њих и доливаће им џехаре џоком сасџанка.

ТОМА: И представника овога... како се зове... Дубровника. Прво питање: да ли је овде безбедно? Не постоји ли опасност да нас неко посматра, прислушкује или на други начин угрози нашу мисију, која треба да донесе мир и напредак на ове просторе?

Слушкиња џровирује из суфџија.

ФИЛАРЕТ: Као домаћин самита, гарантујем безбедност, еминенцијо!

ТОМА: Хвала! Говорићу са вама као са пријатељима, које везују заједничка љубав и интереси.

(Пауза)

Господо – Душан је пристао!

(Сви аџлаудирају)

Основни циљ моје мисије тиме би био испуњен; уколико се не покаже да су отпори унутар државе исувише јаки.

ОМЕРПАША: Не верујем, ефенди-бискупе. По нашим проценама, Србе не одликује претерана психичка и морална стабилност. Већ понеки далековиди Србин, на југо-источним ободима царства, за сваки случај, прелази у веру Пророкову.

ТОМА: Позитивно! У сваком случају, причекаћемо да Душан објави своју одлуку.

БУЋА: Ваша еминенцијо! Господо! Венеција, без обзира на исход, неће дозволити заузимање Цариграда. Она тамо има, као што знате, посебне економске и стратешке интересе – који су, са слабом византијском влашћу, добро избалансирани.

ТОМА: Поручите дужду, господине, да може бити спокојан. Варварскоме самозванцу нећемо дати тако велики залог!

ФИЛАРЕТ: Византија ће вам бити захвална, еминенцијо. Ваша подршка ојачаће, свакако, оне политичке струје које су за унију са католичком црквом.

ТОМА: Позитивно!

ОМЕРПАША: Ефенди-бискупе! Уважени пријатељи! Турска тражи гаранције да неће бити дата подршка Србима, у случају евентуалног напада на нас.

ТОМА: Али, молим вас, господине пашо! Велика и јака Србија не одговара никоме; а не сматрам одвећ циничним, ако устврдим да не одговара ни самим Србима.

ВУКАШИН: Тачно, еминенцијо! Знате како је: велика држава – велики тиранин. Српске велможе, које ја овде представљам, бориће се за своју легитимну аутономију.

ТОМА: Позитивно! Пренесите поруку очинске љубави вашим покрајинским господарима!

ВУКАШИН: Хвала, еминенцијо! Ваша подршка биће нам драгоцена.

ФИЛАРЕТ: Значи, господо, сутра ћемо знати више о перспективама наших планова. На свечаној вечери, цар ће обавестити јавност о вашем договору – па ћемо проценити исход.

ТОМА: Геостратешки гледано, нас, за сада, задовољава status quo. Наша жеља је, такође, да са Турском продубљујемо односе пријатељства и партнерске сарадње. Што се Византије тиче, она, за сада, може да буде спокојна. У будућности, њена судбина зависиће од тога да ли ће бити довољно разумна да прихвати унију са католичком црквом, чији поглавар, свети отац папа, има лиценцу да, на земљи, заступа Господа нашег Исукрста. Што се, пак, нашег домаћина, господина Душана тиче – ако наиђе на ослучни отпор, те не успе да у пракси оствари наш договор о унији, његов ауторитет биће свакако пољуљан и ми смо тиме већ дестабилизовали Србију.

ВУКАШИН: То је и нама, обласним господарима, за почетак довољно. Са друге стране, ми тражимо узвратне гаранције од Турске да нас неће угрозити, ако према њој будемо водили мирољубиву, политику.

ОМЕРПАША: Ефенди-Вукашине, уважени брате и пријатељу! Могу дати чврсте гаранције да Србији од Турске, ни сада, ни у будућности, не прети никаква опасност. Алах са вама!

ТОМА: (*Устџаје*)
То би било то! На крају, желим да вам пренесем следећу поруку светог оца папе: није довољно овладати земљом и народом. Неопходно је овладати и душом народа, његовим колективним разумевањем света. Господо, било ми је задовољство да послујем са вама. Живели!

Сви устџају и дижу њехаре.

МРАК

X ПАТРИОТСКА ДУЖНОСТ

На сцени је пресјео. Урош седи на сјейенику, са ошвореном књигом у руци.

Улази Вукашин.

ВУКАШИН: Краљу возљубљени...

УРОШ: *(Устјане, чийа)*

„Нараштај један одлази и други долази; вјетар иде на југ и обрће се ка сјеверу; све ријеке теку у море, и море се не препуња; одакле теку ријеке, онамо се враћају да опет теку. Све је мучно, да човјек не може исказати. Што је било то ће бити, што се чинило, то ће се чинити и што је криво не може се исправити.

ВУКАШИН: Забога! Владар не сме да чита!

УРОШ: Ја нисам владар, Вукашине! Тата је владар.

ВУКАШИН: Ниси, али бићеш!

УРОШ: Нешто ми се и не жури, право да ти кажем.

ВУКАШИН: Како да то схватим, краљу мој?

УРОШ: Тата је појео сву расположиву количину власти. За мене ће остати само коске.

ВУКАШИН: Немој тако, возљубљени...

УРОШ: Ја знам да су за тебе и твоје покрајинске главешине и те коске довољно инспиративне. Глођите, господо! Немам ништа против.

(Одлази, са ошвореном књигом, са сцене)

ВУКАШИН: *(За њим)*

Чекај! Не остављај ме, краљу мој!

Са друже сјране, журно улази Филарет.

ФИЛАРЕТ: Дођи овамо! Брзо!

Одвлачи Вукашина иза пресјола. Улази Тома, осврће се, хода нервозно наоколо; очигледно, чека неког.

ТОМА: Па, где си, јебо га Бог?!

Улази Слушкиња.

СЛУШКИЊА: Ту сам, оче!

ТОМА: Обавештајна служба католичке цркве мора да буде брза, тачна и ефикасна!

СЛУШКИЊА: Па, ја сам брза...

ТОМА: Кур мој си брза! Обавештајна служба један је од стубова свете католичке цркве, услов њене универзалне моћи!

(Пауза)

Добро, добро... Ниси ти тако лоша.

СЛУШКИЊА: Хвала, господине!

ТОМА: Нема на чему! Како стоји ствар?

СЛУШКИЊА: Па...

ТОМА: Срби лажу! А ја морам да имам праве информације! Да ли ти схваташ да од мојих информација зависи хоће ли Мађари сутра напасти Србију с леђа, или неће?!

СЛУШКИЊА: Не схватам.

ТОМА: Разуме се да не схваташ! Ако ме ваш цар превари, онда... Дакле, јеси ли прикупила информације?

СЛУШКИЊА: Јесам, господине.

ТОМА: Па, говори, онда! Какве су?

СЛУШКИЊА: Лоше.

ТОМА: Лоше?

СЛУШКИЊА: Они хоће...

ТОМА: Шта они хоће?!

СЛУШКИЊА: Хоће...

ТОМА: Говори!

СЛУШКИЊА: Хоће да узму ваш живот, господине.

Пауза.

ТОМА: Како да...? Како да узму?

СЛУШКИЊА: Помоћу отрова.

ТОМА: Слушај ти!

СЛУШКИЊА: Кунем се Светом Тројицом, Светим Николом, и...

ТОМА: Знам ја како се ви, Срби, кунете!

СЛУШКИЊА: Сутра је свечана вечера...

ТОМА: Знам шта је сутра!

СЛУШКИЊА: На којој први пехар цар треба да подигне у вашу част. У пехару који ће стајати пред вама биће отров од кога се умире за пола минута. Он паралише нервне центре и...

Тома седне на сџејеник ѓресџола.

ТОМА: Значи... Слушај! Ти ме не лажеш?

СЛУШКИЊА: Кунем се у Свету Тројицу, Светог Николу и...

ТОМА: (Скочи)
Доста!
(Хода најпред-назад)
Отров... Још једном питам!

СЛУШКИЊА: Истина је, тако ми Свете...

ТОМА: Доста, више, с тим тројицама!

СЛУШКИЊА: Само сам мислила...

ТОМА: Молим те, немој да мислиш!
(Хода нервозно)
Отров... Срби!... Варвари!... Кривоклетници!... Људоджери!... Они хоће да сруше све наше вредности!... То је губа на лицу Европе!
(Пауза)
Шта сад да радим?!
(Ухвати је за мишицу, ѓресе је)
Шта сад да радим?!

СЛУШКИЊА: (Склони мирно њеџове руке са себе)
Да скуpite своје ствари и да се, још ноћас, тихо искрадете из града.

ТОМА: Да се искрадем...? Ја да се искрадем? Опумоћени папин изасланик, епископ Петар Тома!!!
(Крене бесно ка излазу)
Тешко теби, Душане Немањићу!

СЛУШКИЊА: А мој хонорар, господине?

ТОМА: (Осврне се, баџи јој златник)
Света католичка црква не шкртари!
(Изађе)

Иза ѓресџола излазе Филарет и Вукашин.

ФИЛАРЕТ: Добро је, мала!

ВУКАШИН: Извршила си своју патриотску дужност.

ФИЛАРЕТ: Још само ти да извршиш своју!

ВУКАШИН: А ти можеш да идеш. Ниси више потребна у овој драми.

СЛУШКИЊА: А мој хонорар?

ВУКАШИН: Долази последње време! Ни патриотизма нема више без хонорара...

ФИЛАРЕТ: Дођи, дођи! Даће ти татко!

(Слушкиња: љулази)

Ево!

(Даје јој кесу с новцем, ља јој љреће руком љреко задњице)

Слатко дупенце!

СЛУШКИЊА: *(Мирно)*

За то нисам плаћена, оче.

ФИЛАРЕТ: Доплатићемо! А, Вукашине?

СЛУШКИЊА: Нека, хвала!

ВУКАШИН: Пази! Ево га цар!

Слушкиња љобежне.

ФИЛАРЕТ: Курвице мала! Дођи ћеш ти татку на патку!

Улази Душан, са Палманом и Ојом. Филареј и Вукашин клањају се до земље. Цар их не жледа; хода око љресјола.

ДУШАН: *(Немцима)*

Шта ћете вас двојица ту? Ово су моји пријатељи. Касно је, идите на починак. Довољно је спољашње обезбеђење.

Палман и Ојо се клањају и одлазе. Душан се обрађи Филареју и Вукашину.

ДУШАН: За сада, ово нико не зна. Ви сте први који ће сазнати. Није лака одлука, али... Другачије није било могуће.

(Пауза)

Дакле – пристао сам на папине услове.

(Пауза)

Чујете ли? Пристао сам!!!

ФИЛАРЕТ и

ВУКАШИН: Чујемо, господару.

ДУШАН: Да ли се чудите? Да ли протестујете?

ФИЛАРЕТ и

ВУКАШИН: Не, господару!

ДУШАН: Ви ме, бар, разумете! Без подршке Запада, ми не можемо наставити моје велико дело. Да ли вам је то јасно?

ФИЛАРЕТ и
ВУКАШИН: Јасно, господару!

ДУШАН: Добро. Хвала на оданости! Надам се да ће и остали бити довољно... Са друге стране, имао сам вечерас разговор са Омерпашом. Дуго смо разговарали... Ја сам опрезан... лукав... искусан... интелигентан. Према томе, сматрам да се Турцима може веровати.
(Пауза)
Шта ви мислите?

ФИЛАРЕТ и
ВУКАШИН: Може, господару!

ДУШАН: И ја тако мислим. Сачекаћемо бродове! Овога пута, Венеција неће моћи... Разумете? Па ћемо заједно напасти. У првој фази поделићемо Византију. А после... После, разуме се...

ФИЛАРЕТ и
ВУКАШИН: Разуме се, господару!

ДУШАН: Како оно иде? Један Бог, један Цар, један народ. То је добро! Сви смо ми један божји народ, господо!
(Пауза)
Или ви не мислите тако?

ФИЛАРЕТ и
ВУКАШИН: Не, не! Мислимо, мислимо!

ДУШАН: Као што сам обећао себи, Цариград ће бити престоница Србије! А не ово Скопље. Цена је скупа, православна вера, црква, сви ти попови и слично... Али, надам се да нико неће бити тако глуп да ми се супротстави. На крају, имам Немце за собом. Они су одани, за разлику од... Слушајте! Сутра, на свечаној вечери, објавићу своју одлуку. И шта нас кошта да признамо папу? Цариградски патријарх нас је, ионако, екскомуницирао. Шта нас кошта? Одговорите искрено!

ФИЛАРЕТ и
ВУКАШИН: Ништа, господару!

ДУШАН: Ви сте моји пријатељи. Вама могу да верујем. Сутра – ако буде отпора... Одлучио сам да идем до краја! Ево, рећу ћу вам. Немци ће опколити свечану дворану. Ако буде потребно, на један мој миг, севнуће немачки мачеви, а напувани покрајински господари скупљаће црева по плочицама!

(Пауза)

Будите уз мене, господо! Нећете се покајати.

ФИЛАРЕТ и

ВУКАШИН: Зар сумњаш у нас, господару?

ДУШАН: Треба ли?

ФИЛАРЕТ и

ВУКАШИН: Не дао Бог, царе возљубљени!

ДУШАН: Хвала!

(Појне се и седне на њресјо. Дискрејно махне њублици. Поседи мало)

То је то!

(Силази низ сјейенике)

Уморан сам. Идем да починем. Лака вам ноћ, верни моји пријатељи!

ФИЛАРЕТ и

ВУКАШИН: Почивај мирно, господару!

Цар излази.

ВУКАШИН: Ух!

(Пауза)

И то је требало издржати!

ФИЛАРЕТ: Добро! То је небитно. Нека прође мало времена, док човек не заспи. Онда ти улазиш.

Затјамњење – одјамњење. Из дубине сцене, на рамју излази Филарет, ња се обрђи њублици.

ФИЛАРЕТ: Цар Стефан Душан Немањић преминуо је у сну, у ноћи између суботе и недеље, 20. децембра 1355. године. Нека се Господ смилује његовој души!

МРАК

XI УСПЕШНО ОБАВЉЕН ПОСАО

На сцени је пресјео. Улази Бућа, осврће се око себе, њишка завој на ошћайку носа. Улази Менчејић, носећи послужавник са њехарима вина.

Прилази Бући.

МЕНЧЕТИЋ: Ти, госпару, сада у Мљетке одлазиш?

БУЋА: *(Узима њехар)*

Нећу, ваљда, да седим у овој земљи од Бога прок-
летој!

МЕНЧЕТИЋ: Умољавам те да однесеш глас како ће Република
дубровачка слѣдити увијек интересе Венеције.

*Бућа њијуцка вино и посматра га љишке. Улази Омерпаша у њиш-
ном оџриачу. Менчејић му хиџро прилази и нуди њехар.*

ОМЕРПАША: Ми алкохол не пијемо, господине. Хоћемо бистре
главе да уђемо у Европу!

МЕНЧЕТИЋ: Знај господине пашо: Дубровник ће увијек слѣдити
турске интересе.

ОМЕРПАША: *(Окреће се према Филарейу, који ујраво улази)*
Селам алејкум!

ФИЛАРЕТ: Алејкум селам, господине пашо!

Менчејић њиноси Филарейу вино. Филарей узме њехар, њомирише.

ФИЛАРЕТ: Могао си неко боље вино да нам понудиш за ра-
станак!

МЕНЧЕТИЋ: Дубровник ће увијек бити пријатељ Србије и у том
свјетлу, пречасни...

ФИЛАРЕТ: *(Не обраћајући њажњу на њега, искаји њехар и џрес-
не га на послужавник)*

Господо! Пре но што се растанемо, желим да вам
захвалим на свему и да изразим уверење како смо
успешно обавили посао и окончали договоре због
којих смо се окупили, у име мира у региону. Посебно
сам задовољан што смо се отарасили оног лице-
мерног злодуха, челника гнусног католичког експан-
зионизма – ма шта наши венецијански пријатељи о
томе мислили. Путујте с Богом и пренесите својим
господарима наше топле поздраве и жеље Србије за

искреним пријатељством и сарадњом. Ми смо свој део договора испунили. Сутра путујем у Цариград, уверен да ће Византија дубоко одахнути и да ће Српску православну цркву поново вратити у окриље Васељенске патријаршије. Што се, пак, тиче наслеђа српског престола – наш нови, млади цар, Стефан Урош, замолио је племенитог господина Вукашина Мрњавчевића да му својим знањем, искуством, поштењем и интелигенцијом помогне у вршењу тешке владарске дужности и доделио му титулу краља и савладара.

БУЋА: (Менчеџићу)
Син Мрњаве из Ливна!

Фанфаре. Улази Вукашин, са круном и џлашићом. Прајџе ѓа Палман и Оџо.

Сви се клањају, он се џење до џресћола, сћане, махне са осмехом џублици, џа се, и даље сћојеђи, обрајџи џрисујџнима.

ВУКАШИН: Господо, лепо и корисно је било сарађивати с вама! Мислим да смо срећно остварили своје часне циљеве. Цар наш, возљубљени Стефан Урош, замолио ме је да вас, у његово име, поздравим и да вам пожелим срећан пут. Остао је у библиотеци, задубљен у Књи-гу проповедникову.
(Седне на џресћо, завали се. Пауза)
То би било све!

МРАК

КРАЈ

У радној соби, са супругом Душицом, фебруара 2006.

Издајник

Парадоксан о Вуку Бранковићу

*“Ако је Боџ сѣворио човека,
АК – 47 ђа је учинио истѣим.”*

Р. ван Нидерле: “Књига парадоксалних једначина”
(Амстердам 1747, репринт: Базел 1917)

“Наш народ нерадо казује своје ѿајне.”
Др Радован Н. Казимировић

“Pulverem oculis infundere”
Aulus Gellius: “Noctes Atticae”

У Београду 2010.

ЛИЦА:

ПАТРИЈАРХ ДАНИЛО III

КНЕГИЊА МИЛИЦА ХРЕБЉАНОВИЋ

МЛАДИ КНЕЗ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ (12), њен син

КНЕГИЊИЦА ОЛИВЕРА ЛАЗАРЕВИЋ, њена кћи

ГОСПОДИН ВУК БРАНКОВИЋ

МАРА БРАНКОВИЋ, његова супруга

ЂУРАЋ БРАНКОВИЋ (12), њихов син

КРАЉ БЕЗ КРАЉЕВСТВА МАРКО МРЊАВЧЕВИЋ

ГЛАСНИК

УЧИТЕЉ МАЧЕВАЊА

БАЈАЗИТ, турски султан

БАЈАЗИТОВ ДОГЛАВНИК

БАЈАЗИТОВА МИЛОСНИЦА

Дешава се у Крушевцу, Прилепу и Једрену
крајем XIV века

I
ДАЛЕКО ЈЕ ПОЉЕ КОСОВО

У дубини сцене, Стефан Лазаревић и Ђурађ Бранковић мачују се дрвеним мачевима. Око њих облеће Учићев мачевања, показујући им ударце. Радња помераје и одвија се без текста.

Најзад, из десног портала изађе патријарх Данило III, прелази преко сцене и прилази левом порталу на којем visi велика икона Христa Пантократора. Прекрсти се, клекне испод иконе, с муком сгибљујући на колена, и поче да се моли.

У дубини, све време траје мачевање.

ПАТРИЈАРХ: Свјати Боже, свјати крепки, свјати бесмертни, помилуј нас!

Свјати Боже, свјати крепки, свјати бесмертни, помилуј нас!

Свјати Боже, свјати крепки, свјати бесмертни, помилуј нас!

(Крсти се)

Господе, Боже наш, молим ти се дај победу српском оружју на пољу Косову и помози да се Лазар, светли кнез наш и узданица српскога рода, жив и здрав у Крушевац врати! Молим ти се, услиши и помилуј! Амин!

(Крсти се)

Из левог портала улази Кнегиња Милица.

МИЛИЦА: Опрости, свети оче...

Патријарх се с муком диже на ноге. Милица му прилази руци, а он је прекрсти.

МИЛИЦА: Само Господ зна колико сам забринута!

ПАТРИЈАРХ: Молимо се да Господ помогне нама, како бисмо и ми могли да помогнемо својима, својој истоплеменој браћи, своме народу, у овим тешким тренуцима који нас снађоше!

МИЛИЦА: *(Прекрсти се)*

Амин!

ПАТРИЈАРХ: А највише нека нам помогне да што пре постанемо становници непролазног Царства Небеског, да обрадујемо и своје свете претке који нас очекују, и који очекују да будемо онакви какви су и они били у тешкоћама које су их сналазиле. Благословена била, кнегињо

МИЛИЦА: Хвала! А што се тиче Царства Небеског, немам ништа против, али када дође време, оче.

ПАТРИЈАРХ: Само Бог зна када ће то време доћи.

МИЛИЦА: У међувремену, молим се и преклињем Га да ми врати мужа и кнеза са Косова. Много дана је већ прошло, а вести нема...

ПАТРИЈАРХ: Далеко је поље Косово, Милице, кнегињо. Неће Господ дозволити да српски народ потоне у мрак азијатски, голубице! Српски народ је народ божији. Са највишег места дат му је задатак – да светлост православља пронесе Европом; да хладну, себичну Европу оплемени својом великом словенском душом и срцем. Дата му је снага да се одупре неверницима. Наш кнез и његови витезови, сила су којој нико не може да се супротстави. Нема таквог народа под капом небеском, као што је српски народ. Стићи ће кнез и светли супруг твој; сигурно је, са својим четама, већ на домак Крушевца.

МИЛИЦА: *(Крсџи се)*

Амин! Амин! Амин!

(Пауза. Брише рујцем ивице очију)

Гледам ову блажену децу, нашег Стефана и Вуковог Ђурђа, како се безбрижно играју са својим учитељем добрим, а ја...

(Поново оштри сузе)

ПАТРИЈАРХ: Нека их Бог чува, у њиховом блаженом спокојству, и нека им да времена да израсту у праве витезове, заштитнике српства. И ти буди спокојна, Милице; верујем да је кнез близу.

МИЛИЦА: Идем да наредим, за сваки случај, да припреме купатило. Нека га чека спремно... Можда је, недај-боже, и рањен...

(Крене ка излазу, лево)

ПАТРИЈАРХ: *(За њом)*

Ипак, не заборави кћери, да ти ниси само супруга нашег светлога кнеза, већ и кнегиња српске земље!

МИЛИЦА: *(Засјане)*

Шта хоћеш тиме да кажеш, свети оче?

ПАТРИЈАРХ: *(После љаузе)*

Ништа... Ја то онако.

МИЛИЦА: *(Насијави да иде према излазу, лево. Пре но шио ће изаћи, ситане и осврне се)*
Знам ја то врло добро! А сад идем да припремим купатило.

Милица изађе лево, Пайријарх посмајра дечаке, па изађе десно. Дечаци, борећи се, исцрчавају на просценијум; за њима Учићел мачевања.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Полако, полако, млада господо! На крају ћете се стварно поубијати. Сад контрагард, млади кнеже! А ти, опрезно, господине Бранковићу; док замахујеш одозго, противник ти може задати директан ударац у груди. Овако!
(Узима мач од Сџефана)
Хајде! Замахни!

(Показује како би га убо у ђруди)

Овако! Не бој се! Јел јасно? Јасно! А сад, мали одмор. Нећемо да претерујемо, господо! Јер, у животу човековом, најважније је, шта? Шта је најважније? Ја ћу вам рећи, млади витезови српски. Најважнији је ритам. Значи, промена. На небу и на земљи. Горе – доле, тамо – амо, напред – назад, брзо – споро, вруће – хладно, лепо – ружно, добро – лоше; рајске висине и паклене провалије. Можда ћете то схватити једнога дана. За сада, научите да држите мач. Витез без мача, то вам је као црква без звоника. И као што она без звоника не може да звони, тако витез без мача не може – шта? Не може да боде! Пазите! Мач се не држи круто, већ еластично, меко – као косац што држи косу.

(Показује)

СТЕФАН: А шта је то косац?

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: То је, млади кнеже, себар. Себар који сече траву великим ножем, причвршћеним за дугачку дрвену дршку.

СТЕФАН: А, тако! Мислим да отприлике схватам.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Схватићеш, млади кнеже, кад доћеш на власт. Тада ћеш и себре морати да упознаш.

МИЛИЦА: Оливера, кћери...

Оливера се извуче из мајчиног загрљаја. Милица осћане скамењена.

ВУК: Јахао је на челу својих ратника. У центру. Примили су на себе најјачи удар турске коњице... Главе су летеле, а крв потоцима текла. Коњица турска била је као пљусак... И диљем Косова трупла. Као класови на жетви, тако су јунаци од оштрог челика падали. И поље оно претвори се у језеро крви...

МИЛИЦА: *(Шайаћом)*
Лазар...?

ВУК: Под кнезом је коњ пао. Тако су га заробили. А неколико наших витезова које је предводио неки Кобиловић, пробали су се до чадора њиховог султана, Мурата, и заклали га.

(Пауза)

Онда је Бајазит, син султанов, наредио да Лазару главу одсеку.

Пауза. Сви осћану како су заљечени.

МРАК

II

ДА ЛИ ЈЕ ЗЛОЧИН ГОВОРИТИ ИСТИНУ?

Оливера, у црнини, моли се пред иконом Христѿа Панѿоукрајѿора.

Ђурађ, у дубини, сам вежба мачевање, исцѿушѿајући ѿвременно борбене крике или ѿкличе.

Чује се црквено ѿјање које ђе, ѿоком дијалога, осѿаѿи као ди-скрејѿна музичка ѿдлога.

Док се Оливера моли, Ђурађ јој се ѿлако ѿриближава, скакућући и даље мачевалачким кораком и машући својим дрвеним оружјем.

Оливера се окрене и ѿгледа ѿа.

ЂУРАЂ: *(Сѿусѿи мач)*
Опрости, можда ти сметам...

ОЛИВЕРА: Не. Завршила сам молитву.

ЂУРАЂ: *(Приђе)*
Жалиш за оцем...

Оливера не одговара.

ЂУРАЂ: Разумем... Ето, мој је преживео, а опет...
(Пауза)
Жао ми је кнеза...

ОЛИВЕРА: *(После ѿаузе)*
Ја се молим за Витомирову душу.

ЂУРАЂ: А, то...? Чуо сам. То је онај славни витез што је победио Турке на Дубравници, чуо сам... Али, уочи ове битке су га... Не знам... Не разумем!

ОЛИВЕРА: Починио је злочин.

ЂУРАЂ: Злочин? Какав злочин?

ОЛИВЕРА: Усудио се да кнезу каже истину.

ЂУРАЂ: Због тога..?

ОЛИВЕРА: Ти не знаш да се то не сме? Млад си још; сазнаћеш.

ЂУРАЂ: Добро, али...

ОЛИВЕРА: Рекао је: кнеже, у тренутку кад Турци откидају комад по комад наших јужних покрајина, и полако се овамо примичу – све српске снаге треба да се уједине, а не да се Срби убијају између себе. Мој отац је тада отео поседе Николи Алтомановићу и поделио их са Твртком Босанским. А Алтомановића су ослепили...

- БУРАЋ: Значи, ти си њега... Мислим, тог Витомира...
(Пауза)
- ОЛИВЕРА: Можда ћу отићи у манастир.
- БУРАЋ: Манастир?! Не говори тако... Треба да се удаш, и да будеш...
- ОЛИВЕРА: Не! Никада се нећу удати.
- БУРАЋ: Разумем... Али, мислим, ипак...
(Пауза)
А, Никола Алтомановћ је очев брат од тетке.
- ОЛИВЕРА: Утолико горе! И твој отац учествовао је, са мојим, у том злоделу.
- БУРАЋ: Значи...?
- ОЛИВЕРА: Значи. Ето, и ти вежбаш мачевање, да би једнога дана... Зар не?
- БУРАЋ: Стефан ме победио. Учитељ ми је рекао да морам да вежбам.
- ОЛИВЕРА: Учитељ! Ко је тај учитељ? Нисам га раније виђала у Крушевцу.
- БУРАЋ: Не знам. Учитељ је учитељ.
(Пауза)
Значи, мој отац је...
- Улази Вук Бранковић. Има велики ожиљак од сабље на лицу и леву руку у завоју, везану око вратца. Они нагло заћује. Вук их неколико тренућака поспира. Оливера се наклони и изађе.*
- ВУК: (Диге са пода Ђурђев дрвени мач; маши њиме)
Рекао сам ти да вежбаш мачевање, а не да вежбаш благоугодне дворске разговоре!
- БУРАЋ: Ја сам само...
- ВУК: Шта си ти само...? Хоћеш ли ти да будеш српски витез, или српска секаперса?
(Пауза)
Дакле?
- БУРАЋ: Витез. Хоћу.
- ВУК: За кога је пао српски кнез на Косову?
(Пауза)
За кога?
- БУРАЋ: Па... Пао је... Он је пао...

- ВУК: За тебе је пао. За Стефана је пао, за Оливеру... И за свеколико српско потомство. Зато морате бити достојни ваших палих очева!
- БУРАЋ: Али, ти ниси пао, оче.
- ВУК: А ти си, изгледа, не само непослушан, већ и недотупаван. Уколико ниси безобразан! У том случају... Видиш да замало нисам и ја пао, магарче!? Видиш ли?!
- БУРАЋ: Видим...
- ВУК: А, о чему си причао са кнегињом Оливером? Нагло сте прекинули када сам ја ушао.
- БУРАЋ: Ништа... Онако.
- ВУК: О чему сте причали? Говори!
- БУРАЋ: Па... Причали смо о Николи Алтомановћу... И о Витомиру.
- ВУК: Ђути, чуће нас! Какав сад Витомир?! И какав Алтомановић?!
- БУРАЋ: Никола. Сам си ме питао.
- ВУК: Доста, кад кажем!
- БУРАЋ: Оче, да ли је злочин говорити истину?
- ВУК: Ма, каква те сад истина спопала?! Истина...
- БУРАЋ: Зар Витомир није био јунак са Дубравнице? Зашто је, онда, погубљен, оче?
- ВУК: Нећу да слушам ни о каквом Витомиру! Јеси ли разумео?
- БУРАЋ: А о твом брату, Алтомановићу?
- ВУК: Слушај ти, мали прљави провокатору...! Ако тако наставиш... Оливера ти је баш напунила главу! Знамо причу о њој и Витомиру, али то није разлог да се државни интереси доводе у питање. Интереси Србије. Схватићеш то и сам једнога дана. А дотле, ћути и учи! И труди се да около не причаш глупости! Твоја бака, кнегиња Милица, само што није дошла. Она је у дубокој жалости, сине. Ићи ћемо сад у цркву, да се помолимо за душу блаженопочившег кнеза.
- БУРАЋ: Знам. А када ће кнез бити сахрањен?

ВУК: Када се заврши балсмовање, пребацићемо га овамо, из Приштине. Пронећемо његово тело кроз Србију, како бисмо надахнули народ његовим жртвеним подвигом. Схваташ? Ово неће бити последња српска битка.

ЂУРАЂ: Шта је то балсмовање, оче?

ВУК: Па... Како да ти кажем... Изваде ти утробу, па је напуне смолом. Да спорије трулиш.

ЂУРАЂ: А, то! Значи, сахраниће га без главе? Колико сам ја разумео, њу су однели Турци.

ВУК: Ћути, магарче! Чуће те кнегиња!

Улази Мара Бранковић, у њијничком оделу.

ВУК: Маро!

ЂУРАЂ: Мајко!

Ђурађ њијрчи, њољуби је у руку и њадне јој у заљрљај. Мара ѓа љуби, зајим ѓа нежно одвоји од себе, њрилази Вуку, њољуби ѓа у руку и њадне му у заљрљај.

МАРА: Само кад смо опет заједно... Чули смо све како је било. Отац мој несрећни... У цркви Светог Спаса лежи. Нека му Бог да миран починак! А мајка? Милица? Вуче мој! Рука... Види ожиљак! Проклета била турска сабља!

ВУК: Није то ништа, Маро моја. Само туга због кнеза остаде... Али, погинуо је јуначки. За Србију. А, ти? Стиже ли жива из Приштине?

МАРА: Пусто је све. Злокобна нека тишина легла на Србију...

(Пауза)

Пратио ме Чедомил, са својом четом; најбољи од људи које си ми оставио, па ипак... На једном пропланку видели смо тичурине како кљују трупло неког несрећника. Хтела сам да станемо, да га погребемо, али Чедомил је рекао: ја одговарам за твој живот, госпо. И тако смо стигли...

(Нагло зајлаче)

Немам више оца...

(Пријуши њлач)

А ви немате кнеза! Како даље?

Улази кнегиња Милица, у дубокој црнини, у љраињи Сѣефана и Паиријарха. Мара јој поиричи у загрљај. Јеца.

МИЛИЦА: *(Милује је по коси)*
Мораш бити јака, кћери, као што сви морамо.

МАРА: *(Одвоји се од мајке)*
Запалила сам свеће свуда око одра, наредила да му се чати дању и ноћу...
(Пољуби Паиријарху руку)
Благослови, свети оче!

ПАТРИЈАРХ: Бог те благословио, кћери!

МИЛИЦА: Сви морамо да будемо јаки и прибрани. На нама је, сада, судбина Србије. Никога немамо. Чак је и Марко Вукашинов с Турцима. Вазал турски!

ПАТРИЈАРХ: Знамо да је био на Косову у турској војсци. Имамо поуздане информације.

ВУК: Мислим се нешто... Да одем ја у Прилеп. Покушаћу да га придобијем... Вреди покушати.

МАРА: Зар косовског издајника?!

ПАТРИЈАРХ: Ђути, кћери, то је политичка нужност.

ВУК: Сваки мач нам је добродошао. Морамо да наставимо борбу!

ПАТРИЈАРХ: Мање је важно да ли је мачка бела или црна, децо. Важно је да мишеве лови!

МИЛИЦА: Пацов је то, бојим се; није миш!

Улази Учииељ мачевања.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Свети оче, све је спремно за службу божију.

ПАТРИЈАРХ: Хвала, синко. Хајдемо, онда!

Учииељ мачевања се поклони и изађе. Остали, предвођени Паиријархом, крену, љакође, ка излазу десно.

МАРА: А, где је Оливера?

МИЛИЦА: Стварно! Где је Оливера?

Сви засијану. Милица иде ка излазу, лево.

МИЛИЦА: Оливера! Где си, Оливера?

ПАТРИЈАРХ: Ко беше онај човек?

ЂУРАЂ: Како...? Па, то је...

СТЕФАН: Наш учитељ мачевања.

Улази Оливера.

МИЛИЦА: Где си, дете? Идемо на службу божију!

ОЛИВЕРА: Ја не идем!

Сви се, изненађени, окрену ка њој.

МИЛИЦА: Шта кажеш?!

ПАТРИЈАРХ: Кћери, ја знам да ти је тешко; али, морамо се помолити за његову душу.

ОЛИВЕРА: Не, свети оче, не идем!

МИЛИЦА: Оливера!

ОЛИВЕРА: Мрзим га, и живог и мртвог!

МИЛИЦА: Шта?!

ПАТРИЈАРХ: Забога, шта то говориш, кћери?!

МАРА: *(Прилази јој)*
Сестро...

ОЛИВЕРА: *(Одјурне је)*
Убио је јединог човека кога сам волела, зато што се усудио да му каже истину! Једино што желим, то је да одем одавде и да се никада више не вратим!

Истърчи са сцене. Сви гледају за њом зајанђено, док се светлост лагано гаси.

МРАК

III ТАТАРСКЕ ИГРЕ

Учићелъ мачевања мачује се са Ђурђем Бранковићем.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Није лоше, млади господине Бранковићу, види се да си вежбао. Сад искорак! Тако! Али, пази на мој противнапад. Блокирај ударац. Тако!

ЂУРАЂ: А кад ћу моћи да се борим правим мачем?

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Полако! Не жуди за мачем. Доћи ће време када ћеш морати да га узмеш.

ЂУРАЂ: Желео бих реванш са Стефаном.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Боли те пораз?

ЂУРАЂ: Па... Зар то није природно?

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Није лоше понекад изгубити од младог кнеза. И то је потребно. Он је кнез, ипак.

ЂУРАЂ: Да ли то значи да си ти њему...

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Ништа нисам рекао.

ЂУРАЂ: Учитељу, да ли човек треба да говори истину?
(Пауза)

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Интересантно питање... Али, ја сам само учитељ мачевања, господине; ја нисам ни психолог, ни филозоф, а дакако ни моралиста. Патријарх је чувар јавног морала. Њега треба питати. Пази на овај ударац! Ескивирај! То, млади господине! Добро је.

Улази Вук Бранковић. Учићелъ и Ђурађ њрекину борбу.

ВУК: И...? Како иде?

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Млади господин Бранковић је веома надарен. Биће једнога дана велики борац.

ВУК: То ме радује. Слободан си, учитељу.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Слуга сам!
(Наклони се, ња изађе)

ВУК: (Узима дрвени мач)
Е, да видимо сад шта си научио!

Вук силовитио најада, Ђурађ се с муком брани, узмичући.

ЂУРАЂ: Полако, оче! Полако! Пробошћеш ме стварно. Није ти ово Косово!

ВУК: Шта си рекао, магарче?!
(Најада још жеиће)
Сад ћеш ти да видиш своје Косово!

ЂУРАЂ: Не! Убићеш ме!

ВУК: (Баи мач, њомилује Ђурђа њо љави)
Не бој се, сине! Добро се бориш. Ја само желим да постанеш витез који ће једнога дана преузети заставу српске слободе.

ЂУРАЂ: А Стефан?

ВУК: Шта, Стефан?

ЂУРАЂ: Па, мислим... Он је кнежев син... Млади кнез.

ВУК: Немој много да мислиш. За сада, вежбај мачевање.

ЂУРАЂ: А Оливера?

ВУК: Шта је с Оливером?

ЂУРАЂ: То сам ја тебе хтео да питам. Нигде не могу да је видим ових дана...

ВУК: Имаш ти важнија посла.

ЂУРАЂ: Ипак бих волео да знам.

ВУК: Оливера је кажњена.

ЂУРАЂ: Због оног...?

ВУК: Због оног срамног испада. То је прави скандал, младићу! У таквом тренутку...

ЂУРАЂ: Али...

ВУК: Нема, али! Затворена је у својим одајама. До даљњег.

ЂУРАЂ: Жао ми је, оче.

ВУК: Гледај своја посла, и пази шта говориш. Нарочито, не оно што ти замишљаш да је такозвана истина!

Улази Милица, Пада Вуку у заљрљај и јеца.

ВУК: (Ђурђу)
Иди тамо, играј се са Стефаном!

Ђурађ изађе.

МИЛИЦА: (Одвоји се од Вука)
Нема више Лазара...
(Пауза)
Ти си ми, сад, једина узданица... Немам више никога.
Стефан је дете. Дрвеним мачем се игра...

ВУК: Обриши сузе, Милице! На мене можеш да се осло-
ниш, као што је то и Лазар увек могао.

МИЛИЦА: Хвала ти, Вуче... Хвала ти! Али...

ВУК: Ти си сада владарка, док Стефан не одрасте. Нас
двоје смо сада одговорни за судбину Србије.

МИЛИЦА: Турци се неће смирити...

ВУК: Зато морамо бити спремни.

МИЛИЦА: Како мислиш да наставимо борбу, после Косова?
Шта смо ми према турској сили? Довешће нову
војску из Азије. А, ми...?

ВУК: Милице! Морамо даље! Морамо да истрајемо. Све
снаге да објединимо. Ја не одустајем ни од Марка.
Ипак, треба са њим разговарати... И он је, ипак,
неки Србин. Отац му је био гад, али, ипак...

МИЛИЦА: Не знам... Не знам...

ВУК: Овако ја мислим. Са севера нам Угри прете, а са југа
Турци. Твоје земље граниче се са Угрима, моје с
Турцима. Треба наше поседе да објединимо – па, сви
смо ми Срби, зар нисмо? Да успоставимо јединстве-
ну организацију, снабдевање, линију командовања...
Док је Србија била јединствена, није било веће силе
на овим просторима.
Ти, дакле, држиш цело Поморавље, па десну обалу
Саве и Дунава; имаш поседе у Звижду, Пеку, Брани-
чеву, Кучеву, Мачви и Битви. Држиш, осим града
Крушевца, још и Ниш, Ужице, па онда богате руд-
нике и трговишта – Ново Брдо и Рудник...

МИЛИЦА: *(Сузе су јој се осушиле, ѿуђа иичилела)*
Видим да имаш тачан попис мојих поседа! А ти, осим Дренице, твоје скромне очевине, успео си да завладаш косовским крајем, са Приштином, Вучитрном, Звечаном, и исто тако богатим рудником – Трепчом. После Вукашинове пропасти и погибије на Марици, заузео си Скопље и Призрен. А, сем тога, држиш још и Сјеницу, Комарне и Брсково.

ВУК: *(Смеје се)*
Видим да ни ти ниси лоше обавештена! Дакле, ако све те поседе спојимо, добићемо моћну целину, која ће се лакше одупрети, како на северу, тако и на југу.

МИЛИЦА: Лепо, лепо... А, ко ће да влада тим покрајинама српским?

ВУК: Милице! Није важно ко ће да влада. Важно је само да се ујединимо.

МИЛИЦА: Мислиш?

ВУК: Није важно! Ми смо блиски рођаци. Ти си супруга покојног кнеза – Бог му дао рајско насеље *(Крсѿи се)* – а ја сам ожењен твојом и његовом кћери. Владаћемо заједно.

МИЛИЦА: Заједно?

ВУК: У сваком случају, власт ће остати у породици.

МИЛИЦА: Јелда? Ти као да заборављаш да ми имамо два сина, вршњака. Сада се заједно играју и мачују дрвеним мачевима, а шта би било кад стасају до мушке снаге? Било би крви до колена! Ми смо, као што си сам рекао, ипак, Срби!

ВУК: Па, добро, сад...

Ушрчава Сѿефан, машући дрвеним мачем.

СТЕФАН: Мајко! Мајко! Мађари прешли границу! Пустоше по Кучеву и Браничеву!

МИЛИЦА: Како?! Откуд ти знаш?

СТЕФАН: Дошао гласник!

ВУК: Па, где је?

СТЕФАН: Ту је.

Улазе Паѿријарх, Мара и Ђурђе.

ПАТРИЈАРХ: Гласник је тешко рањен.
ЂУРАЂ: Вири му мађарска стрела! Оволико!
МАРА: Сиром, издише у просторијама за послугу...
ПАТРИЈАРХ: А Мађари напредују према југу!
МИЛИЦА: Морамо да се спремимо за одбрану града! Вуче?
ВУК: Пре свега, намирнице и цистерне за воду... Нареди, затим, да се спреми сумпор, со и зејтин за паљење угарских борбених справа; дрво и гвожђе за стреле и машине; конопци и говеђе жиле за лукове и балисте; млевени креч за ослепљење непријатеља и довољно камења за бацање са зидова...

Улази Учиићел мачевања.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Стигао је, госпо, гласник са југа.

Улази Гласник, љраишнав, љрљав и исцејан.

ГЛАСНИК: Светла кнегињо...

МИЛИЦА: Говори!

ГЛАСНИК: Страшно је, госпо! Изведите децу

МАРА: Хајде!

МИЛИЦА: Нека остану! Морају да уче. Нека виде са чиме владар мора да се суочи. Говори!

ГЛАСНИК: Султан Бајазит послао акинције на јужне крајеве наше. Таква нечовештва чине о кавима никад до сад ни чули нисмо, а камо ли их видели! Да ђаво не трпи род српски, могло се видети када се паклени, љути Татари просуше по земљи нашој. Цркве разорише, света места оскврнише!

ПАТРИЈАРХ: *(Крсџи се)*
Господи помилуј!

ГЛАСНИК: Немоћне, наге људе, везане за коњске репове, разтрзали су, а неке сабљама исекоше, тако да не беше места где мртва тела не лежаху! Татарима је омиљена игра да у шали бацају дете увис, па да га, онда, брзо сабљом исеку на комаде. Млађе и прикладније жене везивали су за земљу и заједнички силовали док не умру од болова. Незреле девојчице и дечаке поубијали би, па онда разбацали по улицама...

Ђурађ хоће да повраћи, и излећи са сцене.

МАРА: Господе, Боже!
(Испрчи за сином)

Стефан хоће, иакође, да изађе. Милица га ухвати за рамена.

МИЛИЦА: Остани ту!
(Гласнику)
Настави!

ГЛАСНИК: Пред мужевима су силовали жене и терали родитеље да, под бичем, скрнавe рођене кћери; ископавали су лешеве из гробова и над њима...

ПАТРИЈАРХ: Доста!!!
(Пауза)

СТЕФАН: А, како, свети оче, Бог то дозвољава?
(Пауза)

ПАТРИЈАРХ: Како...? Много питаш, млади кнеже... Па, Бог је дао човеку слободну вољу!

МИЛИЦА: Очигледно је погрешно!

ВУК: Спремати се за одбрану града, изгледа да више није довољно... Отићи ћу Марку. Натераћу га да се заједно супротставимо!

МРАК

IV ЈАРАЦ

Патријарх, Милица, Стефан.

Патријарх у једној руци држи велики пехар с вином, а у другој живински бањак, којећ повремено љоће, а повремено маше њиме, у жару дискусије.

Милица је у дубокој црнини, са рујцем којим повремено брише очи.

Стефан вићла дрвеним мачем.

МИЛИЦА: После свега, остаје једна реч: неуспех!

ПАТРИЈАРХ: А глупи Твртко јавио Европи да смо победили! Звонила звона у... Како се, већ, зове тај њихов град...

МИЛИЦА: Зове се Париз, чини ми се.

ПАТРИЈАРХ: Да, да, може бити... Него, ето, све лежи у сили... Односи између два човека, између човека и жене, између поједица и групе, између две групе и, најзад, између два народа. То је, изгледа, главни закон који важи у читавом божјем свету; који, штавише, тај свет и покреће. Тако да ми, сад... Не знам ни сам шта да кажем.

СТЕФАН: *(Пресијане да млати мачем)*

Ако је у божјем свету све у сили, шта ради Бог за то време?

ПАТРИЈАРХ: Молим?!

СТЕФАН: Шта ради Бог за то време?

МИЛИЦА: Стефане!

ПАТРИЈАРХ: А, откуд теби идеја, млади кнеже, да мали мрав, звани човек, уопште може да схвати Бога? Та идеја је, не само богохулна, већ, с опроштењем, и глупа!

СТЕФАН: Па, како служиш нечему што не разумеш?

МИЛИЦА: Доста, Стефане!

СТЕФАН: Питам!

ПАТРИЈАРХ: Нисмо ми позвани да дискутујемо о Богу.

(Пауза)

Народ је узнемирен... Морамо да нађемо неко решење. Нека би нам Господ и Сви Свети помогли да се, у овако несрећно време, држимо онако како ваља и треба, као људи божји, у свему што је свето и честито и миломе Богу приступачно.

- МИЛИЦА: Амин!
- СТЕФАН: Идем ја да се играм с Ђурђем.
- ПАТРИЈАРХ: Не можеш стално да бежиш, млади кнеже!
- СТЕФАН: Не бежим! Имам заказан реванш.
- МИЛИЦА: Не, сине! Мораш да останеш и да учиш како да постанеш владар.
- СТЕФАН: Без везе... Како је све то досадно!
(Почне ојети да вијила мачем)
- ПАТРИЈАРХ: На тебе ће, млади кнеже, пасти тешко бреме у будућим данима.
- СТЕФАН: Ви губите битке, а ја да носим бреме!
- МИЛИЦА: Доста, више! Народ је узнемирен и губи поверење у нас. Почини да се шушка како смо ми неспособни, кад смо дозволили да изгубимо ту битку. Кажу, како је Витомир, на Дубравници, био кадар да потуче Турке и да се жив и здрав у Крушевац врати... А, Лазар...
(Брише сузе)
- ПАТРИЈАРХ: Да, да... Бог му дао...
(Крсти се)
Па, како сад...? Да, да... Како сад?
(Пауза)
Шта сад нама треба?
- СТЕФАН: Треба вам добар изговор, зар не?
- МИЛИЦА: Стефане! Како можеш...?
- ПАТРИЈАРХ: Гле, гле! Млади кнез почиње да учи! Ипак ће Србија, акобогда, доћи у праве руке.
- МИЛИЦА: Лазар није крив!
- ПАТРИЈАРХ: Није! Разуме се да није! Он је наш блаженопочивши мученик. Потрудићемо се да српски народ то схвати, и добро упамти. Гледаћемо, касније, и да га поставимо за свеца. Ту, онда, престаје сваки разговор. Разуме се да није крив! Мада, међу нама речено, зли језици кажу да је крив јер није опремио довољно јаку пешадију, која би задржала Бајазитов контраудар. Зли језици, такође, тврде да су Вук Бранковић, на десном, и Влатко Вуковић на левом крилу, надјачали турске чете, а да је Бајазит баш у центру пробио српски фронт, и да је тако све пошло низбрдо... Али, није то сад важно. Важно је да кнез није крив.

- МИЛИЦА: Тако је, свети оче!
- СТЕФАН: А ко је, онда, крив? Колико моје неискуство схвата, овде се управо о томе ради.
- ПАТРИЈАРХ: Хвала Богу, добили смо паметног кнеза!
- МИЛИЦА: Да, да... Ко је крив? То је питање!
- СТЕФАН: Док ви смислите ко је крив, ја ћу мало да вежбам.
(*Трчкара около, машући мачем, па се одједном заусијави*)
Крив не може да буде неко ко је погинуо херојском смрћу!
(*Насијави да маше мачем. Заусијави се*)
Зар не?
- МИЛИЦА: Видиш, видиш... То ти је паметно!
- ПАТРИЈАРХ: Кажем ја... Бог нас је погледао!
- МИЛИЦА: Ти стварно тако мислиш, свети оче?
- ПАТРИЈАРХ: Зар то није очигледно?
- МИЛИЦА: Да, да... Хвала ти, Господе, услишио си моје... Па, ко је онда крив?
- СТЕФАН: Послужите се мало логиком! Крив је, дакле, неко ко је жив. (*Насијави да скакуће и вијила мачем. Пауза*)
- МИЛИЦА: Да је Вук ту, он би нам помогао да смислимо... А, он оде сад код Марка!
- ПАТРИЈАРХ: Нека, нека! Ако Марко пристане да нам се придружи, можда ћемо моћи да наставимо борбу.
- МИЛИЦА: А, ако не пристане?
- ПАТРИЈАРХ: Ако не пристане... Не знам, не знам... У сваком случају морамо сачувати поверење народа.
- МИЛИЦА: Значи, морамо наћи тај изговор за косовску погинућу!
- ПАТРИЈАРХ: Да, да... Треба наћи изговор... Изговор!
- СТЕФАН: (*Заусијави се*)
Вама треба јарац.
- ПАТРИЈАРХ: Шта?
- МИЛИЦА: Какав сад јарац, сине?
- ПАТРИЈАРХ: Таман сам помислио да нам је Бог послао кнеза какав је Србији потребан...

- СТЕФАН: Послао вам је.
- ПАТРИЈАРХ: Па, какав, онда, јарац?!
- СТЕФАН: Па, жртвени јарац, разуме се!
- МИЛИЦА: Ах, жртвени!
- СТЕФАН: Није важно да ли је крив. Важно је да је јарац .
- ПАТРИЈАРХ: Ах, како је то лепо речено!
- СТЕФАН: Мислим да сам вам доста помагао. Идем сад да се играм са Ђурђем.
(*Ојирчи, машући мачем*)
- ПАТРИЈАРХ: Стефане, кнеже...
- МИЛИЦА: Оде!
- ПАТРИЈАРХ: Биће од тог момка нешто...
- МИЛИЦА: Али, шта ћемо сад?
- ПАТРИЈАРХ: Морамо нешто да смислимо... Мало вина, кнегињо'
- МИЛИЦА: Хвала! Не пијем док радим.
- ПАТРИЈАРХ: Мени помаже. Сем тога, не могу да савладам овај батак ако га не залијем мало...
- МИЛИЦА: Добро, добро... Али, где да нађемо тог јарца?
- ПАТРИЈАРХ: Кад попијем мало вина, мозак ми се разбистри...
(*Пије*)
- МИЛИЦА: Немој више да пијеш, свети оче! Размишљај, размишљај!
- ПАТРИЈАРХ: Зато и пијем, кћери – рекао сам ти већ!
- МИЛИЦА: Добро! Ради шта хоћеш! Само смисли нешто!
(*Пауза*)
Поверење народа морамо да сачувамо... По сваку цену!
(*Пауза*)
Ако немамо добро упориште у нашим покрајинама... Ти знаш да наш пријатељ, Твртко Босански, само чека да нам зарије нож у леђа!
- ПАТРИЈАРХ: Да, да... Проклети богумили... Проклети католици... Они нам нису пријатељи. Па и да јесу – то ништа не значи!
(*Енерџично ђлође баџак*)
Сачувај ме, Боже, пријатеља – а непријатеља ћу се и сам сачувати...

МИЛИЦА: Јесте! То што је Твртков одред био с нама на Косову, ни то ништа не значи... Бранио је и Босну од Турака... С друге стране, то може да се схвати и као истицање претензија.

ПАТРИЈАРХ: Има у томе истине... Сети се, само, шта је било с Николом Алтомановићем!

МИЛИЦА: Не помињи Алтомановића! И Лазар је, заједно с Твртком...

ПАТРИЈАРХ: Ја то међу нама...

МИЛИЦА: Нама треба, сад, тај јарац!
(Пауза)

ПАТРИЈАРХ: Чекај, да попијем још мало!
(Пије)
Јарац... Јарац...
(Пије)
Јарац...
(Пије. Пауза)
Мислим се нешто... Чекај, чекај... То је то! Имам решење!

МРАК

V
БРАЋА СРБИ

Прилеј. Марко Мрњавчевић, у ђаћама и белој кошуљи, ради склекове.

Поред њега Учишћел мачевања.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Четрешес, четреседам, четресосам, четресдевет, педесет. Стоп! То је то.

Марко с муком усипаје; дува.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Добро је, светли краљу! Сад конопац!

МАРКО: Чекај... Чекај, полако... Угушићу се!

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Жао ми је. Конопац!

МАРКО: Добро, добро...
(Узима конопац)
Ух!

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Идемо!

Марко почине да прескаче конопац.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Јен, два – јен, два – јен, два – јен, два!
Јен, два – јен, два – јен, два – јен, два!

Учишћел мачевања пева, Марко у ритму прескаче конопац.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Играле се делије, на сред земље Србије!
Играле се делије, на сред земље Србије!
Јен, два – јен, два – јен, два – јен, два!
Јен, два – јен...

Видео је Вука Бранковића како улази, у пушничком оџрићу. Марко га не види, јер му је окренути леђима, и чуди се што је Учишћел мачевања прескакао да броји. Овај му очима показује на Вука. Марко се окрене.

МАРКО: Шта...?
(Испусти конопац)

ВУК: (Прилази)
Помаже Бог, брате Марко!

МАРКО: Овај... Бог ти добро дао, Вуче!

Прилазе један другоме и рийулно се – мада мало уздржано – загле, шрийуи симулирајући њољубац. Пауза.

МАРКО: Па... Добродошао у Прилеп!

ВУК: Хвала! Долазим у миру; без обзира...

МАРКО: *(Учишелу мачевања)*

Ти си слободан!

(Осмехује се Вуку)

Таман да се одморим мало...

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Слуга сам, светли краљу!

(Покуи коноџац с њода, наклони се Марку, ња Вуку и изађе)

МАРКО: Узми пехар вина!

(Сиџа му из кондира)

Од Охрида... Сигурно си ожеднео. Далеко је од Крушевца до Прилепа!

ВУК: Ко ти је овај? Као да ми је познат од некуд...

МАРКО: Који?

ВУК: Па, овај... Овај с конопцем.

МАРКО: А, то! Нико. Мој тренер. Узми вина!

ВУК: *(Баца њехар)*

Издајниче! Како си могао да се бориш на турској страни?!

Вук зграби Марка за џушу и њочне да џа дави. Марко му с лакоћом раздвоји руке и одђурне џа, џако да се овај зашешура и џадне.

ВУК: *(Дижући се)*

Ух, ала си ојачао!

МАРКО: Видиш да вежбам! А, слабо и пијем, откако сам морао да преузем очеве дужности. Бог му дао рајско насеље! Узми други пехар!

ВУК: *(Узима њехар)*

Који Бог? Наш или турски?

МАРКО: *(Диже њехар)*

Бог је један, а ти си фанатик и српски националиста! Хоћеш ли да се бијемо, или да разговарамо? Рекао си да долазиш у миру!

(Пауза)

- ВУК: Па, добро... Да разговарамо.
- МАРКО: Хајде! Изволи!
- ВУК: *(После мале паузе)*
Добро! Како си, издајниче, могао да се бориш на турској страни?!
- МАРКО: Одговор је врло једноставан. Ја сам турски вазал, са обавезом да шаљем и предводим помоћне трупе, када султан то од мене затражи. Са тим задатком био сам и на Косову. Зар то није логично? Не знам шта ти је нејасно!
- ВУК: То што говориш, то је обичан цинизам. Жао ми је што нисам јачи, па да ти одмах одсечем главу!
- МАРКО: Вежбај!
- ВУК: Вежбама, али не вреди. Сувише си јак за мене.
- МАРКО: То си добро приметио!
- ВУК: Теби је до шале, а овде се дешава трагедија српског народа! Како си, уопште, могао да примиш вазалство?!
- МАРКО: Него да пустим да ми турске хорде пустоше земљу?! Код мене се живи мирно. Турци не улазе на моје поседе, осим чиновника који скупљају порез. Уосталом, и Лазар, твој таст вољени, био је угарски вазал. *(Пауза)*
- ВУК: Друго је то... Угри су, бар, хришћани.
- МАРКО: Већ ти рекао, глупаче, да је Бог један! Не може сваки народ да га ствара по сопственој жељи!
- ВУК: Не знам... Ипак, да се бориш против својих...
- МАРКО: А ти и твој таст? Ко је ископао очи Николи Алтомановићу, па његове земље поделио са оним Твртком, оним мамлазом босанским, који хоће, поред мене живог, да се зове краљ српски?! Ко?! И још ти је Алтомановић рођак! *(Пауза)*
- ВУК: Па, добро, сад... То је, ипак, био сукоб између српских велможа... А, ти си се борио против свог народа, на страни завојевача!
- МАРКО: Слушај! Немој да ме вучеш за језик! Мој си гост, покушавам да будем пристојан, али... Ко ме је гурнуо Турцима у наручје, брате Србине?

- ВУК: Па... Ко? Не знам... Не знам на кога мислиш...
- МАРКО: Не знаш?! Не знаш?! А, сећаш ли се шта је било после битке на Марици? После погибије мога оца, Вукашина краља, који је изгубио главу борећи се да Турке прогна из Европе? Ко је искористио срамну прилику? Ко ми је отео пола очевине? Скопље, Приштина... Нећу да набрајам!
- ВУК: Добро... мислим... То је било...
- МАРКО: Добро?! Ти и Лазар сте ми отели пола очевине! Толико, да више нисам био у стању да се одупирем Турцима. И сад те није срамота да долазиш!
- ВУК: Марко, опрости, опрости... Ја те разумем, али...
- МАРКО: Разумеш? Сад ме разумеш! Баш ти хвала!
- ВУК: Добро, али ипак... морамо да се ујединимо, да омразе заборавимо... Нестаћемо сви у мраку!
- МАРКО: А што се нисте онда са мном договарали, него сте ме, једноставно, опљачкали? Сад би хтео договор! Сад би хтео слогу и заједништво, кад је и вама мечка заиграла! Е, па, неће моћи тако, браћо Срби! Срам вас било!
- (Велика пауза. Сива вина)*
- Хајде, што је било – било је! Нећу да се свађам с тобом. Касно је сад... Ђаво да те носи! И тебе и твог красног таста! Њега је, додуше, већ однео... Узми још мало вина! Охридско...
- ВУК: Марко... Брате...
- МАРКО: Нека, нека... Што је било – било је!
- (Пауза)*
- Слушај, Вуче Бранковићу! С обзиром на ситуацију и однос снага, ја бих и теби препоручио да, што пре, постанеш Бајазитов вазал.
- ВУК: Молим?!
- МАРКО: Док није касно. Ево, ја бих могао да те препоручим.
- ВУК: Слушај, Марко...
- МАРКО: Није то ни тако страшно... Турци не узимају велики порез, не мешају се у унутрашњу управу...
- ВУК: Слушај, Марко! Вук Бранковић ће пре да погине, него да служи освајачу!

МРАК

VI СМРТ ИЗДАЈНИКУ!

Празна сцена; само лево, близу њене ивице и просценијума, влади-чански престо.

Чују се монашки ѓласови који љевају “Вјечнаја љамјај”.

Из дубине излази Пајријарх, у церемонијалном орнају, и док ѓласови одјекују љразним љросјором, долази лађано до љросце-нијума.

Када монашки ѓласови ућихну, он широким љокрејом љрекрсји љублику, ља јој се обраји свечаним љоном.

ПАТРИЈАРХ: Во имја Оца и Сина и Свјатаго Духа, амин! Браћо и сестре! Сабрасмо се да погребемо земне остатке блаженоупокојенога великомученика Лазара, кнеза нашег возљубљеног, који даде живот за род српски. Браћо и сестре! Глава одсечена његова, оставша на бојном пољу, чудотворним начином обрела се овде и спојила с његовим блаженопочившим телом. Господ даде знак благовољења својега, слава Њему и хвала! Слава Тебје, Господи! Слава Тебје!

Сада, из таме на светлост прешавши, људи, племена и сваки род човечји, мучеников дан поштујмо, призивајући: дођи нам, о Лазаре, дођи! Озари нас светлошћу, којом озари тебе Тројица света. Јер, слађе нам од меда засија данас дан мучења твојега. Шта да кажем, или којим венцима да овенчам свечасну главу твоју?

Али, са високим проповедањем, као облаком по висини ношен, на торжество све сазивам: дођите, о свећени саборе, дођи роде земље српске – дан спасења које ће наступити слави! Певајмо празничне песме данас, затрубимо златокованом трубом, јер данас, уистину, све се испуни светлошћу – небо и земља. Небо, јер светлије од сунца сијаш, о Лазаре, и зраке простиреш од запада на исток; земља, јер од ње ти би саздан, а учинио си да се ова с небесима пореди.

Данас црква твоја своје благоленије украшава, данас анђели, с неба прегнувши се, с људима торжествују. Данас се земља српска весели – јер великомученик Лазар овај сабор сазва. Наста нам овај

празник, већи од свих празника. Данас нам свима
засија нада спасилачка. Данас задухаше ветри од
запада на исток, проповедајући твојих чудеса силу.

Јер, ево, изиђе од запада на исток реч твоја, о нови
мучениче Лазаре!

Дођи нам невидљиво, из наше Србије небесне, и
стани посред нас, да не будемо као овце које немају
пастира. Подај нам руку помоћи, подај! Погледај с
висине саборна чеда твоја у храму твом! О, велико-
мучениче Лазаре, моли Господа нашег, Исуса Хри-
ста, да погледа децу своју – јер то је једино што нам
је остало!

*(Нагло мења инџонацију, љрелазећи, динамично, на
модерни језик, на модерну, нејосредну форму обра-
ћања)*

Толико о томе. А сада ћу вам рећи нешто и о
издајнику.

(Пауза)

Као што је познато, још од случаја Господа нашег,
Исуса Христа, мучеништво и жртва не дешавају се
без издаје.

(Пауза)

Питате се о каквом издајнику је овде реч. Реч је о
ономе, без чије издаје не бисмо данас били обезглав-
љени и поражени, без чије издаје не бисмо данас
оплакивали нашег племенитог кнеза, и стрепели
због косовског страдања, чији опсег и границе још
увек не можемо да сагледамо... Реч је о издајнику
Вуку Бранковићу, који одведе са бојног поља два-
наест хиљада љутих оклопника, који је више волео
да постане слуга турски, него да са нашим кнезом,
или победи, или се, као прави патриота, пресели у
царство небеско, у вечну, небеску Србију!

Из ѱорџала ѱровири Учџџељ мачевања.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: *(Крикне)*

Смрт издајнику!!!

МНОШТВО

ГЛАСОВА: *(Off)*

Смрт! Смрт! Смрт!

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: *(Са уздигнутиом пјесницом)*
Смрт издајнику!!!

МНОШТВО: Смрт! Смрт! Смрт!

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Смрт издајнику!!!

МНОШТВО: Смрт! Смрт! Смрт!

Училије мачевања нестијане иза јорџала.

ПАТРИЈАРХ: *(Виче)*

Дабогда му се име по злу спомињало, док живи и један Србин! Проклето му семе и колено! Проклет био во вјеки вјеков! Амин!

МНОШТВО: Амин! Амин! Амин!

ПАТРИЈАРХ: *(Широким гесџом прекрстии јублику)*

Идите сад, с миром, браћо и сестре, и проносите истину о Косову; о светом кнезу и о мрском издајнику, диљем земље српске. Амин!

Прекрстии још ијри јуџа јублику. Чује се ијихо јојање монашких ѓласова. Пајријарх јосџоји још мало, ја се окрене и лађаним кораком крене ка јресџолу. Хукће и сјуиџија се уморно на седи-иџије, као човек који је обавио пјежак и важан јосао. Скида миџиру с ѓлаве. Из јорџала јровири Училије мачевања, јрихваиџи миџиру и нестијане. Пајријарх свиленим руџцем брише зној с чела.

Из дубине, журним кораком, долази Вук Бранковић у јуџиничком ођриџачу.

ПАТРИЈАРХ: О, синко! Дође ли из Прилепа? Видим по теби да ниси ништа урадио. Знао сам ја...

ВУК: Шта је ово, забога, свети оче?!

ПАТРИЈАРХ: Које?

(Брише враџи својим руџцем)

ВУК: Како, које?! На мене си проклетство бацио!

ПАТРИЈАРХ: А, то!

Слуђа уноси два пјехара вина, на сребрном јослужавнику.

ПАТРИЈАРХ: Узми мало вина!

Вук пјресне пјехар о јод. Слуђа ће, јококом њиховођ дијалођа, јодићи пјехар, мирно обрисаџи јод крјом коју носи о јјасу, ја ће заџишм изађи.

ПАТРИЈАРХ: Грешиш! Вино је одлично. Охридско...

- ВУК: Какво вино?! Говори, шта је ово!
- ПАТРИЈАРХ: *(Сркуће вино)*
Па, види овако... Ти си сад, уствари, јарац.
- ВУК: Јарац?! Свети оче, шта то говориш?
- ПАТРИЈАРХ: Ето... Жао ми је, Вуче, али, тако је морало бити.
- ВУК: Ма, какав, бре, јарац?!
- ПАТРИЈАРХ: Како, какав? Па, жртвени јарац, сине!
- ВУК: Не разумем... Како...?
- ПАТРИЈАРХ: Напрегни се! Учини мали ментални напор, па ћеш схватити.
- ВУК: Какав ментални напор?! Спрдаш се са мном! И шта све ово, уопште, значи?
- ПАТРИЈАРХ: Све је ово, нажалост, озбиљно; да озбиљније не може бити. Жао ми је, али је тако.
- ВУК: Шта је ово, људи?! Шта је ово? Хоћу објашњење!
- ПАТРИЈАРХ: Објаснићу ти, Вуче. Ти имаш право на то. Само полако...
- ВУК: Шта, полако?! Говори! Говори!
(Пауза)
- ПАТРИЈАРХ: Па, ево... Ствар је крајње једноставна, али је неминовна. Дакле, као што рекох, ти си сад, јарац.
- ВУК: Треба вам жртва, јел?
- ПАТРИЈАРХ: Видиш! Починеш полако да схваташ.
- ВУК: Оче! Ја ћу овде некога да убијем! Хоћу, кунем ти се!
- ПАТРИЈАРХ: Не брзај! Не куни се улудо! Управо је обрнуто. Тебе ће убити, сине. Уколико...
- ВУК: Али, зашто?! Зашто?
- ПАТРИЈАРХ: Вуче, рекао сам ти, већ!
- ВУК: Зато што сам јарац?!
- ПАТРИЈАРХ: Тако је! Схвати си!
- ВУК: Треба вам оправдање за косовску кланицу!
- ПАТРИЈАРХ: Браво! То је то! Увек сам говорио да си ти паметан и поуздан велможа.
- ВУК: Срам вас било! Мене сте нашли. Мене!!!

ПАТРИЈАРХ: Па, једини си од свих значајних српских велможа преживео косовску битку! Јел? Да оптужимо неког мање значајног, било би неуверљиво. Овако...

ВУК: Зликовци...

ПАТРИЈАРХ: Не, сине! Ми ти, напротив, услугу чинимо. Помажемо ти да постанеш стожер српске саборности! Српски народ ће се ујединити у мржњи према теби. То ће га ојачати; учинити конзистентнијим. А твоје ће име бити заувек сачувано од заборава.

ВУК: Изаћи ћу пред народ! Раскринкаћу вашу лаж!

ПАТРИЈАРХ: Да сам на твом месту, ја не бих ризиковао. Значи какви су Срби. Растргли би те, за трен ока.

Улазе Милица и Мара. Прелазе с леве на десну сцѐрану сцене. Мара јеца.

МИЛИЦА: *(Обзрлила је кћер)*
Не плачи, кћери! Заборави издајника.

ВУК: *(Ван себе је. Прилази им као месечар)*
Милице! Маро!

МИЛИЦА: Стани! Ни корака даље! Одлази, проклети издајниче!

МАРА: *(Пружа руке њеми)*
Вуче!

МИЛИЦА: *(Грубо је задржи)*
Не обраћај се изроду! Он је изопштен. Заувек!

МАРА: *(Очајно)*
Вуче! Како си могао!

МИЛИЦА: Проклет био, на вјеки вјеков! А, ти – полази!
Милица Одвуче Мару. Излазе.

ВУК: Боже, Господе... Боже, Господе...

ПАТРИЈАРХ: Смири се, сине... Ето, видиш, ништа се ту не може.
Улази слуџа, са два њехара вина на сребрном њослужавнику.

ПАТРИЈАРХ: Узми, Вуче! Окрепи се! То ти је сад потребно.
Вук, као у бунилу, узима њехар, ња га одмах искаји.

ПАТРИЈАРХ: Полако, полако... Опустите се. Узми!
Даје му и свој њехар. Вук и њега исцјије на душак.

ПАТРИЈАРХ: Видиш... Судбини се не вреди опирати. Него, бежи одавде, док још можеш!

ВУК: Али, оче... Ја сам невин...

ПАТРИЈАРХ: Знам да си невин, брате! Али, зашто си толико глуп?! Ја покушавам да ти помогнем, а ти...

ВУК: Па, зашто ми помажеш, кад си ме...?

ПАТРИЈАРХ: Зато што си глуп. Зато што не умеш сам себи да помогнеш. Схвати! Ја ти не желим зло!

ВУК: Али, зашто си ме, онда... Зашто си ме оптужио?

ПАТРИЈАРХ: Сам си се нагузио, брате.

ВУК: Зашто ниси наредио да ме ухапсе, него...?

ПАТРИЈАРХ: Зато, будало, да бих ти омогућио да киднеш из овог срања! Сем тога, ако бих те ухапсио, дао бих ти могућност да се браниш. Овако си само жива мета. Зато, бежи! Узми сина и, док није свануло, јаши у Приштину! Кад мораш да будеш проклет, бар да спасеш живу главу! Јер, не заборави: ако ти нестане – све ће нестати. И земља и небо, и добро и зло, и прошлост и будућност... И Бог ће нестати. Зато, бриши, сине, док си читав!

МРАК

VII
НИЈЕ СВЕ ИЗГУБЉЕНО

Прилеј. Код краља Марка Мрњавчевића.

Вук седи сам, на њоду, и пије вино. Долива из кондира који стоји крај његових ноџу. Очигледно је уљоную у очај. То њошраје. Најзад, уђе Ђурађ, вукући за собом дрвени мач, дође до оца и њосмајра ља. Вук не диже љаву, као да ља не љрмеђује.

ЂУРАЂ: Оче...

Вук не реађује. Пауза.

ЂУРАЂ: Оче!

Вук не реађује.

ЂУРАЂ: *(Седне на њод, љоред оца. Додирне ља)*
Оче, немој више да пијеш, молим те!

ВУК: *(Прене се, љледа Ђурђа ља накрене кондир)*
Нема више!

(Помилује сина љо љлави)

Блажено детињство...

(Узме Ђурђев мач, маше њиме)

Вежбај, вежбај... Ко зна шта те све у животу чека.

(Пауза)

Ето, мене је стигао мој усуд! А, толико сам желео...

ЂУРАЂ: Оче, да ли си ти, стварно, издајник?

ВУК: *(Зађрли ља)*

Разуме се да нисам, сине. Не смеш да им верујеш. Они су то, ваљда, морали... Знаш, молим се Свевишњем, ако га има, да остане бар један Србин који ће схватити да нисам крив, па макар то био и мој син.

ЂУРАЂ: Не разумем! Па, зашто, онда...?
(Пауза)

ВУК: Чекај... Чекај да порастеш. Схватићеш. А тек ако једном дођеш на власт, све ће ти постати јасно...

ЂУРАЂ: Оче, а да ли Бог стварно постоји?
(Пауза)

ВУК: Питај патријарха... Ја више не знам.

ЂУРАЂ: Али...

ВУК: Постоји, сине, постоји! Шалио сам се.

ЂУРАЂ: Значи...?

- ВУК: Да, да... Биће све добро!
(Усїиане)
Борићемо се, сине! Нећемо се тек тако дати!
- ЋУРАЋ: И ја ћу се борити с тобом, оче!
- ВУК: Хоћеш.
(Враїи му дрвени мач)
Док стасаш до правог мача. Биће времена за борбу.
Не брини ништа. Биће времена...
- Улазе Марко и Учїиїељ мачевања, борећи се. Марко иде уназад, брани се.*
- МАРКО: Полако, полако...
- УЧИТЕЉ
- МАЧЕВАЊА: Рад ногу! Рад ногу, светли краљу! Јер, шта је најважније код мачевања? Најважнија је стабилност. Па, тек онда рефлекси и снага ударца...
- МАРКО: Добро! Доста је за данас!
(Одбаци мач, вади рубац, брише зној с лица и враїи. Вуку)
Где си, брате издајниче?
- ВУК: Слушај ти, краљевска барабо... Ћурђе, иди вежбај тамо!
- Ћурађ сїиоји и с мржњом ѓледа Марка. Марко се смешика и їомилује ѓа їо коси. Ћурађ се, као оїарен, демонсїрайїивно одмакне.*
- ВУК: Хајде, хајде!
Учїиїељ мачевања ухвати Ћурђа за руку и изводи ѓа са сцене. Усїиїї, їонесе Марков мач. Ћурађ, идући за Учїиїељем мачевања, искреће ѓлаву и ѓледа Вука и Марка, све док не изађе.
- МАРКО: Сад смо обојица издајници!
Одбаци рубац и їукне їрсїиима. Улази слуга с кондиром вина, као да је чекао његов знак. Сїиа Марку и Ћурђу, їодиѓне рубац, їа изађе.
- ВУК: Ти јеси издајник, Марко! И ти то знаш врло добро. А, ја... Ја сам, само, жртва курвањске политике патријарха Данила и кнегиње Милице Хребљановић, моје таште. И то знаш врло добро. Дакле, само пуки привид.
- МАРКО: Можда је и привид, али тебе српски народ проклиње као издајника, а мене моји поданици обожавају, јер сам им обезбедио миран живот и поштедео их турских пустошења.

- ВУК: Да, да... И тако привид полако постаје стварност...
- МАРКО: Ти си, бар, искусан човек, Вуче. Морао би знати... Живот није тако једноставан. Морал је једно, а живот нешто сасвим друго, зар не? Сети се ископаних очију твог брата Николе Алтомановића!
(Пауза)
Видиш и сам како је све то релативно. Ти си херој косовске битке, а ето... А, ја... Мене воле и Срби и Турци. Шта да ти кажем, друже?
- ВУК: Све си ми рекао. Можеш само да ми сипаш мало вина.
- МАРКО: Сипаћу ти, али...
(Сића му)
Вино је јако... Охридско. Теби сад треба трезна глава.
- ВУК: Празна глава!
(Пауза)
Јели, не јели; пили, не пили – стићи ће нас!
- МАРКО: Пустите сад те пословице! Треба...
- ВУК: Није то пословица, то је...
- МАРКО: Што год да је! Ти си човек од акције, ниси неки, тамо, трули интелектуалац, или нека попекања!
- ВУК: Више ни сам не знам шта сам. Понекад ми се скоро учини да су Милица и патријарх у праву...
(Пауза)
Жао ми, само, ове деце ... Какав им свет остављамо!
- МАРКО: Требало је раније мислити, Вуче! Ето, ја, на пример, немам деце...
- ВУК: Све су то наша деца... Дај амо тог вина!
- МАРКО: Бојим се да је доста!
- ВУК: (Оћима му кондир)
Ти ћеш да ми кажеш!
(Сића)
- МАРКО: Полако... Није све изгубљено, Вуче!
- ВУК: Изгубљено је, Марко! Одавно је изгубљено. Још онда кад смо почели да копамо очи један другоме...
- МАРКО: Е, па... Та накнадна памет неће ти помоћи. Него, да видимо шта може сада да се учини.

- ВУК: Шта да се учини? Да скупим оно мало оклопника што ми је остало, да учиним последњи јуриш међу Турке, и да тако завршим ову агонију! Или да се поклоним и пољубим Бајазитову папучу?! Шта?!
- МАРКО: Не! Бајазит то не тражи од угледних велможа. Довољно је да се уљудно наклониш и прихватиш његове услове. Схвати! Ништа ти више не преостаје, друже. За све друго је, увелико, касно. Пођи са мном у Једрене, док је време. Ја ти гарантујем безбедност.
- ВУК: Не могу, Марко... Не могу!
(Пауза)
- МАРКО: Будимо прагматични, друже, ако већ раније нисмо били у стњу. Под Бајазитовом влашћу може се сасвим лепо живети. Наш рођени цар, сироти Урош, није нам ваљао... Био је сувише слаб. А, Душан, пак, отац његов – сувише јак! Велможе су стално гунђале... Е, сад ће Бајазит да их утера у ред! Али, опет, ако не правиш глупости – можеш сасвим лепо да живиш. Не мораш ни веру да мењаш, ако нећеш.
- ВУК: Ако је вера то што представља оно ђубре, патријарх Данило – боље да се потурчим!
- МАРКО: Па, можеш ако хоћеш. Мада, кажем ти, није обавезно. Значи, турска власт је стабилна; није као код нас. Тамо се зна ред. Ако се не копрцаш, она ти обезбеђује миран и пристојан живот. Или, хоћеш да пустиш Татаре да ти прегазе очевину?
- ВУК: Радије ћу да скупим оклопнике и да учиним тај, последњи јуриш! Ваљда ћу и ја неког од њих да посечем.
- МАРКО: И?
(Пауза)
- ВУК: И... Не знам... Не знам ни сам више!
- МАРКО: Имаш сина, Вуче!
- ВУК: Не... Не!
(Пије. Баца њехар, вади мач. Вићла њиме изнад главе; урла)
Неее!!!

МРАК

VIII
ЖИВЕЛА СРБИЈА!

Једрене. Бајазитов двор.

Бајазит, сјасит, маркантан мушарац тридесетих година, седи на миндерлуку. Око њега послуже Милосница, у прозирним шалва-рама и јелечету. Приноси кондир, њехаре, слајкише, итд... увија се кокетно; настоји да шармира султану.

МИЛОСНИЦА: Мој господар стече славу највећу,
И стазом великих и моћних иде.

Све земље је праведношћу смирио,
И душманима путеве препречио.

Као лав храбар, побожан, проицљив –
Да ли цар или, пак, анђео је прави?

У дане када дарује, као зора блиста,
А када се бори, као ноћ је мрачна.

Дуг живот нека му Алах подари
И нека га од зле судбе сачува!

БАЈАЗИТ: *(Дохвати је за руку и привуче себи)*
Не веруј никад женама,
Обећању им, ни клетвама;

И кад праштају и кад су зле,
Похота је код њих све.

У љубави лицемерне,
Лаж у скуту скрива им се!

Милосница се заводљиво смешка. Бајазит је сјавља на колена, милује је, љуби, завлачи јој руку у недра...

БАЈАЗИТ: Дођи, дођи, лажљивице...

Улази Доглавник, метанитије пред султаном. Овај не испушта де-војку. Доглавник чека да му се султан обрати.

БАЈАЗИТ: Шта је било? Видиш да имам посла!

ДОГЛАВНИК: Светли господару, српски пси су стигли.

БАЈАЗИТ: *(Сјусџи Милосницу, усџане, шуџне Дођлавника, џе се овај џреверне на леђа)*
 Дижи се, мајмуне! Јесмо ли рекли да ћемо се понашати пристојно?! У Европу смо закорачили! Није ти ово анадолска коњушница! Знаш!

ДОГЛАВНИК: *(Бауља џо џоду, диже се)*
 Опрости, Пресветли! Понашам се... Понашам се...

БАЈАЗИТ: Понашаш се буџу Ахметову!

ДОГЛАВНИК: Милостиви господару, узвишена кнегиња српска, Милица, стигла је са децом.

БАЈАЗИТ: Тако! Нека уђу!

Дођлавник, нејресџано се клањајуђи, излази корачајуђи најџрашке.

БАЈАЗИТ: Не дају ми да се опустим... По цео дан морам да владам! А, и ти Срби! Много су, брате, досадни. Хајде, шта гледаш?! Сачекај ме тамо!

Милосница се, њишуђи боковима, изђуби са сцене. Улазе Милица, Сџефан и Оливера, у џрајђи Дођлавника. Присџује Бајазитџу, који седи на миндерлуку. Сџефан ођушџено, Милица с нелађод-ношђу, Оливера укрупено, с очизледним ођџором. Сџоје, један џренуђаџ, џред суђаном. Дођлавник џриђе и шајне нешџо Милицџ. Милица, невољно, клекне на једно колено. Сџефан, следеђи њен џримеџ, учини исџо. Оливера осџане сџојеђи. Милица је сџро-ђо џогледа, џовуче је за руку и џримора је да клекне.

МИЛИЦА: Светли царе, дошли смо... Дошли смо да...

БАЈАЗИТ: *(Усџане, узме Милицу за руке и џодиђне је)*
 Не, кнегињо, молим те! Ми, Турци смо лепо васпитани, не дозвољавамо да дама клечи. Устаните и ви, децо! Слободно!

Сџефан и Оливера усџану.

МИЛИЦА: Хтели смо да дођемо, светли царе, да искажемо своју... Своју...

СТЕФАН: Кнегиња хоће да каже да смо спремни да примимо вазалство од твоје царске милости.

БАЈАЗИТ: *(Помилује Сџефана џо косџ)*
 Талентован дечко... Све знамо, кнегињо! Имамо ми своје људе у Крушевцу. И не само у Крушевцу... Окупљате војску, блатите господина Бранковића, тражите изговор за Косово, дижете, као, морал народу... Јел тако?! Е, али проклети Мађари прете са севера! Да, да... И они ће доћи на ред, само полако!

- МИЛИЦА: Ми смо, само, хтели... Ми, уствари, нисмо хтели...
- БАЈАЗИТ: Дакле, добро је да си се на време опаметила, госпо! Јер, оне наше акинџије, они Татари и Черкези, нису тако лепо васпитани.
- МИЛИЦА: Ево, спремни смо да се поклонимо пред твојим светлим лицем... Очекујемо, само... Очекујемо...
- СТЕФАН: Кнегиња хоће да замоли да, притом, не угрозите интегритет наше државе. Ми смо спремни да плаћамо данак и да, на твој захтев, господару, шаљемо помоћне трупе.
- БАЈАЗИТ: Видим ја, младићу, да ћемо ми добро сарађивати.
(Пауза)
А, што сте убили мог оца, Мурата – то ништа?
- СТЕФАН: С опроштењем, светли царе, и ви сте убили мог оца, Лазара. Па ништа.
- БАЈАЗИТ: Хм, хм... Лукав си ми ти, млади кнеже! Да нећеш да кажеш да сте ми омогућили и на престо да дођем?
- СТЕФАН: Ти кажеш, господару.
- БАЈАЗИТ: Кнегињо, овај мали је озбиљно талентован!
- МИЛИЦА: Хвала, светли царе!
- БАЈАЗИТ: И да га ви, тамо, што пре крунишете! Волећу с њим да радим.
- СТЕФАН: Биће ми особита част, господару!
- БАЈАЗИТ: А ова озбиљна, млада лепотица, што тако речито ћути...?
- МИЛИЦА: То је, светли царе, моја кћи... Моја мезимица, Оливера...
- СТЕФАН: Њу смо ти довели, светли падишаху, као доказ наше љубави и оданости. Молимо те да је примиш к срцу, као што ти је ми од срца поклањамо.
- БАЈАЗИТ: (Посмајра Оливеру љажљиво)
Па, хвала... Добро сте то смислили. Она ће бити украс мога харема.
- Бајазит љесне рукама. Улази Милосница, учини љроскинезу.*
- БАЈАЗИТ: Поведи кнегињицу у харемске одаје! Нека се одмори од пута... Окупајте је, тамо. Хајде!

Милосница ухвати Оливеру за руку, у намери да је поведе. Оливера се грчевито ојуре.

МИЛИЦА: (Тихо)
Живела Србија!

Милосница Одвуче Оливеру.

БАЈАЗИТ: Добро. И то смо обавили.

Улази Училић мачевања. Одевен је истио као и до сада – има чизме, панталоне и кошуљу; једино што на глави сада има чалму. Приђе Бајазиту, учини проскинезу, пољуби га у пачу, па се диже и шапне му нешто на уво. Стефан га гледа зачуђено, али не говори ништа.

БАЈАЗИТ: Уведи их!

Училић мачевања се поклони, па изађе.

БАЈАЗИТ: Баш лепо! Ево, стижу вам и рођаци.

МИЛИЦА: Ко...? А, да се ми повучемо, светли царе?

БАЈАЗИТ: Зашто, кнегињо? Зар није лепо да будемо сви на окупу?

МИЛИЦА: Али, можда, ипак...

БАЈАЗИТ: Султану се не противуречи. То ћеш морати да научиш, госпо!

Училић мачевања уводи Марка, Вука и Ђурђа. И Вук и Милица су, разуме се, непријатно изненађени. Марко чини проскинезу и љуби цару пачу. Ђурђ погледа у оца, па као да хоће за Марковим примером. Ђурђ га задржи.

БАЈАЗИТ: (Помиљује Марка по глави)
Како си, верни мој Марко?

МАРКО: Врло добро, господару, када ме греју зраци твоје милости!

БАЈАЗИТ: Тако, тако! Видите ли шта је права поданичка љубав?

СТЕФАН: Видимо, светли царе!

БАЈАЗИТ: Пример за углед, зар не, кнегињо?

МИЛИЦА: Јесте... Јесте, господару!

БАЈАЗИТ: А, ко је овај господин, што се устобочио тамо?

МАРКО: То је господин Вук Бранковић, господару, и његов син, Ђурђ.

Вук приђе и наклони се; Ђурђ ипак ође, за оцем.

- БАЈАЗИТ: Хвала, и ја сам добро.
(Пауза)
То је, значи, господин Бранковић, који ми је толико помогао на Косову!
- ВУК: Ти знаш најбоље, светли царе, да то није истина.
- БАЈАЗИТ: Не знам ја ништа, господине Бранковићу. Ја само знам да већ цео Балкан о томе говори.
- ЂУРАЂ: Оче, да ли си ти, стварно, издајник?
- ВУК: (Ка Милици)
Видиш, змијо, шта си ми учинила?! А сама си дошла да се поклониш Турчину! Дабогда се у паклу вечно кувала!
- МИЛИЦА: Боље ти је да ћутиш, псето издајничко!
- СТЕФАН: И ти да ћутиш, мајко!
- БАЈАЗИТ: Не, не! Немојте тако, моји драги Срби! То није лепо. Треба да се волите, да будете солидарни... А, изнад свега, пристojни! Истина, ваша неслога и ваше неподштине иду мени у прилог – али, опет, жао ми да вас гледам такве...
- ВУК: (Милици)
А за Марка, који је на Косову стварно био са турске стране, не кажеш ништа, змијо?!
- СТЕФАН: (Тихо)
Ћути, мајко!
- БАЈАЗИТ: Не тако, голупчићи! Вама, изгледа, не вреди говорити... Дакле, чему да захвалимо за твоју посету, господине Бранковићу?
(Пауза)
- ВУК: Ни сам више не знам...
(Пауза)
- БАЈАЗИТ: Добро, онда. Хајдете ви! И поведите овог дечака. Ми ћемо, овде, мало да попрчамо.
- ЂУРАЂ: Оче!
- БАЈАЗИТ: Ништа не брини, сине. Биће све у реду. Пођи са својим рођацима!
- СТЕФАН: Хајдемо, Ђурђе!

Милица, Стефан и Ђурђе поклоне се Бајазитију, па изађу.

БАЈАЗИТ: Е, па, доста је било спрдње! Шта ћемо сад, Бранковићу?
(Пауза)

ВУК: Изгледа, ништа...

БАЈАЗИТ: Неће моћи! Сам си дошао. Не свиђа ти се да будеш издајник, јел? Видиш како Марку то не смета! Кажи, добри мој Марко!

МАРКО: Тако је, пресветли! Не смета ми.

БАЈАЗИТ: Видиш! Сад, кад си већ жигосан, ништа ти друго и не преостаје. Сами су те твоји Срби гурнули на праву страну. Уосталом, то ти је, пријатељу, историјски опортунитет.

ВУК: Мислим да сам се покајао што сам овамо дошао...

Крене да изађе. Дођлавник и Учићел мачевања га ухватије за мишице и задрже.

БАЈАЗИТ: Овамо је лакше ући, него одавде изаћи, господине Бранковићу. Пољуби папучу!

Пружа му ногу. Вук не реађује.

БАЈАЗИТ: Пољуби папучу, псето!

Вук не реађује.

БАЈАЗИТ: Пољуби папучу, псето српско!

Вук не реађује.

БАЈАЗИТ: (Не дижући ѿон)
Водите га!

Дођлавник и Учићел мачевања изведу Вука.

БАЈАЗИТ: (Марку)
Ето, и то смо обавили.

МРАК

IX
ПРЕЂИМО СА РЕЧИ НА ДЕЛА!

Једрене; Тамница.

Вук Бранковић седи на њоду, везаних руку.

Чује се црквено њојање, као у II слици. То њоѡираје извесно време.

Улази Учѡѡељ мачевања. У једној руци носи комад хлеба, а у друѡој ѡосуду с водом.

Сѡоји и ѡледа Вука.

Калуђерско ѡојање се лаѓано ѡуби.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Јеси ли огладнео, господине Бранковићу?

Вук не реађује. Учѡѡељ мачевања баци хлеб на ѡод, и ѡролије воду.

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Падишах ти шаље хлеба и воде. Данас нисмо ништа кували.

Пауза. Вук ѡледа Учѡѡеља мачевања.

ВУК: Ко си ти, човече?
(Пауза)

УЧИТЕЉ

МАЧЕВАЊА: Ко сам ја...? То је сложено питање.
(Пауза)

Једно од мојих имена је Екрем Краснићи. Да ли ти је то довољно, псето српско?!

Улази Марко. Учѡѡељ мачевања се наклони, ѡа изађе. Марко лаѓано ѡриђе Вуку.

МАРКО: Како си, Вуче?
(Пауза)

ВУК: Зашто си дошао?
(Пауза)
Да сеириш?

МАРКО: Е, мој Бранковићу...

ВУК: Зашто си ме преварио? Зашто си ме довукао у овај пакао?

МАРКО: А шта си ти мислио? Да ми отмеш пола очевине, и да ти прође тек тако?! А?!
(Шутира га)
Мислио си да сам ти опростио, наивчино?!
(Шутира га)

Улази Бајазит, у праћњи Дођлавника и Учићела мачевања.

БАЈАЗИТ: Не! Немој тако, Марко! Неје лепо... Јесмо ли рекли да ћемо се понашати пристојно?

МАРКО: (Падне ничице)
Јесмо, јесмо, светли царе!

БАЈАЗИТ: Устани, верни мој Марко!

Пољуди га по глави. Марко пољуби цару праћу, па устане. Бајазит праће Вуку. Дођлавник и Учићел мачевања прискоче, хваћају Вука за мишице и подижу га.

БАЈАЗИТ: Пропустио си прилику, Вуче Бранковићу... Шта да ти кажем? То ти је, што ти је. Ускоро ће ти, ионако, бити свеједно. И за прошлост и за будућност... Толико о томе. А сад, пређимо са речи на дела!
(Учићелу мачевања)
Хајде! Врши своју дужност!

Учићел мачевања изводи црвени, свилени жајтан и хитро га обавије Вуку око врата. Схтеже, док Вук кркла и док, најзад, не клоне мртјав на под.

БАЈАЗИТ: (Посмајра леш)
Велики је Алах! Слава њему и хвала!
(Пауза)
Ето, и то смо обавили... Идемо даље!

Бајазит крене ка излазу, остјали за њим.

На излазу се заустјави, окрене се, па се обрати публици.

БАЈАЗИТ: Не трпим издајнике!

Изађе. Изађу и остјали.

Вуков леш остјаје на поду. Док се светлост лађано гаси, чује се калуђерско појање.

МРАК

КРАЈ

Смрт̄ на излеӣу

трагедија кнеза Михаила од Србије

– Срби нису досијојни слободе,
јер ширански посијујају с Турцима.

(Енглески конзул у Београду, 1862)

– Велико узбуђење у народу!
Јови су ојетџи украдена два вола.
Шта ће на то Евроја рећи? –
– Тако се тамо расуђује.

(Бењамин Калај)

– Е, сиромаси Славјани, што би Евроја
без робовах, да јој није њих!

(Његош)

– Ја сам се у почетику нешто надао,
а данас видим да је југословенство
идеална ријеч, која само, признајем,
лијепо звучи.

(Његош, у писму Меду Пуцићу 1849)

– И кад помислим да ће се овај смрад
једном звати – историја!

(Р. Дорић: “Горко путовање у ништа”)

ЛИЦА:

КНЕЗ МИХАИЛО ОБРЕНОВИЋ

КНЕГИЊА ЈУЛИЈА ХУЊАДИ ОБРЕНОВИЋ,
његова супруга

КНЕЗ МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ, његов отац

АНКА КОНСТАНТИНОВИЋ, његова сестра од стрица

КАТАРИНА КОНСТАНТИНОВИЋ,
његова сестричина и вереница

КАТАРИНА – девојчица

ИЛИЈА ГАРАШАНИН, председник владе
и министар иностраних послова

МИЛИВОЈЕ ПЕТРОВИЋ БЛАЗНАВАЦ, министар војни

НИКОЛА ХРИСТИЋ, министар полиције

ДР КАРЛО ПАЦЕК, дворски лекар

АНАСТАС ЈОВАНОВИЋ,
управитељ двора; први српски фотограф

РУСКИ КОНЗУЛ

АУСТРИЈСКИ КОНЗУЛ

ТУРСКИ ПАША

ПАВЛЕ РАДОВАНОВИЋ, адвокат београдски; атентатор

КОСТА РАДОВАНОВИЋ, његов брат, сапунџија из
Шапца; атентатор

ЛАЗАР МАРИЋ, бивши председник суда, робијаш;
атентатор

СТАНОЈЕ РОГИЋ, банкротирани трговац; атентатор

ЋИШКА И ЋИВКО – Милошеви момци и приватни
егзекутори

* * *

Дешава се на Иванки (пољском добру кнеза Михаила, близу Братиславе), у Београду, Топчидеру и Кошутњаку, од 1859. до 1868. године.

На почетку, сцена је празна, осим једне клупе на про-сценијуму, у углу. Током следећих слика, уносиће се минимални елементи декора, односно, реквизите, који ће означавати одговарајуће амбијенте – с тим што ће претходно унети елементи остати, те ће се, тако, гомилати и, до краја комада, испунити простор.

Будући да драма представља предсмртну рекапитулацију Михаилове судбине – нагомилане назнаке амбијената, у којима су се одвијале кључне ситуације, представљаће – на крају – симболичну целину његовог живота, обухваћену једним, синоптичким, погледом.

ПРОЛОГ

КАКО ЈЕ ЛЕПА НАША СРБИЈА!

*Празна сцена, осим једне клуџе на њросценијуму, десно.
Чује се само цвркућ ићица. Мало зајим однекуд се зачује иижа
јесма:*

*„Шћо се боре мисли моје,
Искусћво ми ћућай вели.
Бежћје сада ви обоје,
Нек ми срце љовори!“*

*Током јесме, чији се звуци лаѓано љубе, љојављују се, из дубине, у
шећћњи, кнез Михаило и Катарица. Полако се љриближавају, уз
цвркућ ићица који се и даље чује.*

Михаило усћућ бере имађинарно љољско цвеће и љрави букећћћ.

МИХАИЛО: Незаборавак! Погледај, мила, ту љупку, плавичасту
нијансу... Нежан као девица;у сенци се крије.

КАТАРИНА: Да, нежан је, као...

МИХАИЛО: Онај коме га од срца подариш, не може те заборавити
никада.

(Пружа јој)

КАТАРИНА: Хвала! Чуваћу га заувек у свом хербаријуму.

МИХАИЛО: А мене у свом срцу!

КАТАРИНА: Неизоставно!

МИХАИЛО: И, он мени – обезбеђење!

КАТАРИНА: Шта, Мишел?

МИХАИЛО: *(Пада у јаросћ)*

Као да сам ја...Да ли сам ја неком у Србији зло
учинио?! Јесам ли ја кнез или заробљеник, овде?!

КАТАРИНА: Немој опет... Знаш да ти шкоди!

(Пауза)

А, можда је, ипак, требало...

МИХАИЛО: Хоћу да живим као слободан човек у слободној зем-
љи!

КАТАРИНА: Па, живиш...Живиш.

МИХАИЛО: Али, Каћа! Они кажу да овде влада полицијски те-
рор! Шта?! Да пустим либерале да роваре? Да Србију
деле? Европа! Енглеска демократија! А, блато до

колена. Једва из турског мрака нос помолили... Знаш, Катарина, ако хоћеш Србију да разориш, бомба ти не треба. Баци јој само коску демократије!

КАТАРИНА: Боље цвеће да беремо.

МИХАИЛО: Ако ја, као кнез, шетам слободно пропланцима Кошутњака и цвеће берем – зар то није довољан доказ да је Србија слободна и безбедна земља?

КАТАРИНА: Јесте... То је доказ.

МИХАИЛО: Маслачак! Види, види! Како се прекрасно жути...
(Бере)
Знаш, у Италији су ми правили салату од маслачка.

КАТАРИНА: Ју!

МИХАИЛО: Да, да... Маслиново уље, мало зачина, и...

КАТАРИНА: Они то једу?

МИХАИЛО: Бела рада – види!
(Бере, прави букети)
Знаш? Воли-не воли; воли-не воли...
(Кида имагинарне лисћиће)
Али, нама то не треба. Зар не, љубави?
(Сјустии јој руку на појшиљак; покушава да је привуче и пољуби)

КАТАРИНА: Не, ујко... Мишел!

МИХАИЛО: Па, шта? Ти си, сад, моја вереница. Може цела Србија да се постави на главу!
(Љуби је)

КАТАРИНА: Да седнемо, мало.
(Иде ка клупи)
Како је тихо...

МИХАИЛО: Волим Кошутњак – ту нас, бар, нико не гледа; не вреба сваки наш корак.
(Пауза)
Створићемо ми Југославију...

КАТАРИНА: Шта, Мишел?

МИХАИЛО: Створићемо је, Каћа! Неће нас зауставити! Ни велике силе, ни саботери... Мангупи из наших редова!

КАТАРИНА: Југославија... Необично име... А зашто, Мишел, ми просто не одемо одавде?
(Пауза)

МИХАИЛО: Да одемо? Како то мислиш, да одемо?

КАТАРИНА: Па, мислим... мислим да одемо.

МИХАИЛО: Куда, Каћа?

КАТАРИНА: У Европу!

МИХАИЛО: Па, ми смо...

КАТАРИНА: У Беч!

(Пауза)

Тај свет... То је нешто... То је нешто сасвим друго!
Тамо нико не носи опанке. И, шта је то, уопште,
Југославија?

МИХАИЛО: Знам ја да Југославија никоме није по вољи. Слободна, здружена, велика држава балканских народа. Са Србијом на челу. Ни Аустрији, разуме се ни Турској, па ни Русији то није по вољи. Држава која ће имати снаге да се одупре!

КАТАРИНА: Мишел, опрости што то кажем, али теби је бабо Милош милионе оставио. С тим новцима, био би кнез свуда!

МИХАИЛО: Не, ми ћемо је створити, Каћа! Затрубиће бојне трубе диљем нашег Балкана! Дићи ће се браћа Бугари, Власи, Грци, Арбанаси, Црногорци, Бошњаци... Па, и Хрвати, и они ће се подићи и прићи ће Србији, јер Србија је једина снага у региону која има срца, која може, која сме...

Из дубине, брзим кораком, долази Анка, машући руком у којој држи мараму.

АНКА: Охој! Ту сте, децо? Ево и баба Томаније за мном.

КАТРИНА Где си, мајко?

АНКА: Само ви цвеће берите, децо, кад вам је Бог дао.

МИХАИЛО: Седи, Анка! Предахни.

АНКА: Ти си, бато, обећао да нам видиковац покажеш.

МИХАИЛО: Јесте; наредио сам да се рашчисти и да се клупе поставе. Види се све до топчидерских висова и Раковице. Стаза је просечена с оне стране.

(Показује према левој страни поришала)

Нико још за њу не зна.

АНКА: Хајдемо!

КАТАРИНА: А бака Томанија?

МИХАИЛО: Стићи ће и она.

АНКА: Хајдемо ми напред!

МИХАИЛО: Идемо, Каћа! Видећете, прекрасно је.

*Крену. Михаило најред, даме за њим. Пјичице певају. Кнез за-
сјане, осврне се.*

МИХАИЛО: Како је лепа наша Србија!

*Настави даље, према јорјалу, лево. Из јорјала излазе јри чо-
века у црним оделима, Под шеширима. Десну руку држе за леђима.
Исјује неколико корака према кнезу и дамама. То су Косја Ра-
довановић, Лазар Марић и Сјаноје Рожић.*

*Кнез засјане, у недоумици се осврне према дамама, зајим сјроžo
јогледа јридошлице, које левом руком скину шешире и дубоко се
јоклоне. Михаило, уз лак наклон, енергично крене најред. Даме, на
извесном одсјојању, за њим. Кад јрође мимо јридошлица, они – из
јишијоља које су држали за леђима – зајуцају на њежа. Он јосрне, а
Косја Радовановић хијро извуче велики нож и замахне на кнеза.*

Жене вршије.

МРАК

I

СТВОРИЋЕМО МИ ЈУГОСЛАВИЈУ!

Одшамњење. Михаило сам на празној сцени, на истом месту и у истом положају као на крају пролога, шј. у позицији човека који пада. Усрави се, окрене се према публици и ми видимо да је у кравом, исеченом кајуту, чији делови, у фронцлама, висе са њега; са кравим, шакође, исеченим лицем.

МИХАИЛО: *(Осврне се око себе, зашм се усредреди на публику. Говори са мало ироничног подсмеха, покушавајући да дошера кајут)*

То је, значи... то!

(Пауза)

Још да видимо тај предсмртни филм... Кад вам пролети живот...

(Са појачаним ироничним шашосом)

... пред очима које се, авај, склапају заувек!

(Пауза. Мења шон. Говори разложно и непосредно)

Само, молим вас, како живот стане у један тренутак?

Као да прелазимо у неку другу временску димензију...

Не знам. О тој релативности знаће се више тек у следећем веку.

(Пауза)

Сад треба, значи, поново да преживимо све то... Па, хајде! Мада, не знам да ли је то казна или награда...

С леве стране уђу двојица служу у ливрејама, од којих један носи нови кајут, а други сребрну посуду с водом и убрус. Михаило скида криви кајут, даје га служи и облачи нови. Зашм, наквашеним убрусом обрише крв с лица и врати убрус служи. Служе се поконе, па изађу.

МИХАИЛО: *(Окрне се публици, закопчавајући кајут. Намешта мало и косу)*

Налазимо се на мом пољском добру, званом Иванка, недалеко од Пожуна, на почетку хиљаду осамсто педесет девете године...

Док он говори, декоратери постављају, десно, салонску гарнитуру – округли стоцић и две наслоњаче. Улази Јулија, седа у наслоњачу.

ЈУЛИЈА: Где си, Мишел? Кафа се хлади!

МИХАИЛО: *(Гесћом и пољледом се извињава јублици и крене ка Јулији)*

Ту сам, ту сам, Јулија, драга! Шетао, мало, по Кошутњаку... Пардон, хоћу рећи по пожунским ливадама.

ЈУЛИЈА: Лепо јутро. Хајде! Имамо и комизброт.

Михаило седа за сто. Сто је, дакако, празан. О кафи и комизброју се само ђовори.

ЈУЛИЈА: Знаш, Мишел... Ако, најзад, ипак... Ако, ипак, одемо у ту твоју...

МИХАИЛО: Сигурно ћемо отићи, мила. Само чекам вести од оца.

ЈУЛИЈА: Како ће они мене, тамо...? Ипак сам ја...

МИХАИЛО: Па, шта? Ти си моја супруга и српска кнегиња. Може цела Србија да се постави на главу!
(Пољуби је, елегантно, у руку)

ЈУЛИЈА: Друго си ти, Мишел! Ти си центлмен. А тамо, вероватно, живе неки људи, који... Ја сам друге вере, друге народности...

МИХАИЛО: И...? У Европи то није више толико важно. Важно је, једино...

ЈУЛИЈА: Познато ми је шта је једино важно у Европи; али, Мишел, опрости, твоја Србија је, ипак...

МИХАИЛО: Знам!

(Пауза)

Као пса су ме отерали у Земун, пре седамнаест година... Оца, па мене. Велики Милош то Вучићу никада неће заборавити... А ја, опет, све мислим на помирење народно.

ЈУЛИЈА: Michel... Du chastes une grosse Herz, aber, du bist... un peu naïf, je pense.

МИХАИЛО: Слушајте, кнегиња српска! Je suis, peut-etre, un peu naïf, али, ми ћемо заједно у Србију поћи, и ми ћемо заједно од Србије начинити европску земљу.

(Пауза)

Ја о томе сањам седамнаест година, лутајући од Пеште до Беча, од Венеције до Париза и Лондона... Гледајући сва та чудеса, мислио сам престано о поробљеном, о униженом Балкану...

ЈУЛИЈА: Узми комизброта, Мишел!

- МИХАИЛО: Није само Србија... Није само Србија у питању!
(Пауза)
Створићемо ми Југославију!
- ЈУЛИЈА: Причао си ми то, Мишел. Кафа ти се хлади!
- МИХАИЛО: Створићемо је! Кад – тад! Ма шта о томе мислио отац мој! Биће то поклон теби и српском народу, од протераног и пониженог кнеза Михаила Обреновића! Хоћу да будеш краљица великог балканског краљевства, од Загреба до Софије, од Новог Сада до Солуна, од Карлобага до Карловца и Вировитице... Од Сарајева до Скопља, од Скадра до Цетиња...
- ЈУЛИЈА: Полако, Мишел! Просућеш кафу.
- МИХАИЛО: Јулија! Балкански народи чекају! Да их неко поведе у слободу. А, тај неко...
- ЈУЛИЈА: Изволи, Мишел!
- МИХАИЛО: Јулија... Рећи ћу ти нешто. Слушај ме добро! Без тебе, ја то не бих могао.
- ЈУЛИЈА: Добро, добро...
- МИХАИЛО: Ти си колевка моје душе уморне! Ти си извор бистре воде која спира ружноћу и грубост овога света.
- ЈУЛИЈА: Узми ово парченце, мили мој!
- МИХАИЛО: Не, не! Власт, идеали, велики снови народни... Кад тебе не би било, све би се претворило у дим и маглу. У мрак би потонуло, љубави моја!
(Стирасно је љуби у руку)
- ЈУЛИЈА: Ти знаш, Мишел, да сам ја увек уз тебе и да ћу увек уз тебе бити!
- МИХАИЛО: Ах, буди! Буди уз мене! Ја више не знам коме смем да верујем.
- ЈУЛИЈА: Комизброт је... Не! Никоме не смеш да верујеш.
- МИХАИЛО: Не знам... Не знам.
(Пауза)
Чак и он! Велики Милош, отац мој, у завери против мене.
- ЈУЛИЈА: Мишел! Was hast du gezakt?!

МИХАИЛО: Можеш ли да замислиш ту гадост, мила? Отац мој! Са Вучићем, у завери против мене!

(Пауза)

Додуше, пре седамнаест година, ако је то... Пре седамнаест година, када сам из Србије истеран био. Са оним истим Вучићем, који је и њега, претходно, из Србије прогнао. Па се, онда, договорили да мене смакну, а да њега врате! И кнез Метерних је у томе своје прсте имао, сматрајући да се ја на Русију сувише ослањам... Али, Вучић, онај звер балкански, и Милоша и Метерниха је преварио, па на престо поставио своју фигуру, у лику онога Карађорђевића, Александра, коме сада ноге са престола висе...

ЈУЛИЈА: Језус, Марија!

МИХАИЛО: Језус, не Језус – то ми је саопштио један... Један човек коме верујем. Али, то му поверовати нисам смео. Зар из такве каљуге треба да стварамо нову балканску историју?!

ЈУЛИЈА: *(Сћави руку њреко њежове)*

Сироти мој Мишел...

(Пауза)

МИХАИЛО: Сетис се нешто... Кад смо, оно, у Салцбургу... Моцартов концерт за клавир, сећаш се?

(Пауза)

Па, добро, додај ми тај комизброт, молим те!

(Пауза)

Знаш, пожелим, понекад, да се никада у Србију не вратим...

ЈУЛИЈА: Разумем те, мили! И ја бих волела...

МИХАИЛО: Да уживамо на овом нашем прелепом имању... Да путујемо у прелепе престонице европске... Да се дружимо са људима културним и отменим.

ЈУЛИЈА: Ако ти то, заиста... Ја хоћу!

Ућрчава усјлахирени Анасјас Јовановић.

АНАСТАС: Победа, слатки господару! Победа!!!

ЈУЛИЈА: Um gottes Wille! Зашто толико вичете, господине Анастасе?

АНАСТАС: Опростите, опростите... Стигао доктор Пацек, из Букурешта! Од светлога оца нашег, господара Милоша!

МИХАИЛО: И?

АНАСТАС: Победа! Пао Карађорђевић!

Улази др Пацек, а мало иза, Бишка и Ђивко, ђрмаљи у народним оделима, са ножевима и њишићољима за њојасом.

ПАЦЕК: Готово је! Дошли смо да вас у Србију водимо!
(Обуздава узбуђење, њоклони се Јулији)
Светла кнегињо!
(Пољуби Михаила у руку)
Господару!

МИХАИЛО: Значи, ипак...
(Пауза)

Добродошли, докторе! А, она два господина?

ПАЦЕК: Која два? А, то! Приступите!

Бишка и Ђивко њрилазе и дубоко се клањају. Ђубе Михаила у руку, ња се мало њовуку.

ПАЦЕК: Господару! Скупштина је срушила Карађорђевића – побегао, јадник, Турцима, у тврђаву београдску – и прогласила господар-Милоша!

ЈУЛИЈА: Мишел...

МИХАИЛО: Судбина се огласила.

АНАСТАС: Браво! Трипут ура! Српски народ је, најзад, показао мало памети. Није дозволио да га недостојни син Карађорђевић баца у гвоздено наручје аустријско. Господару! Кнегињо! Примите моје понизне честитке!

Пауза. Михаилo, замишљен, не одговара.

ЈУЛИЈА: (Прекида њѡријатњо љуишање)
Хвала лепо, господине Анастасе!

АНАСТАС: Молим фино, милостива кнегињо!

ЈУЛИЈА: Мишел... Добро! Ипак, треба да се мало приберемо. Седите, господо!

ПАЦЕК: Хвала, најсветлија...

Остијају стиојећи, јер се на сцени налазе само две наслоњаче.

МИХАИЛО: Судбина се огласила... Па, добро. Значи, време је!

ПАЦЕК: Морамо да хитамо, господару! Ваш светли бабо чека. И пратњу је послао. За сваки случај.

ЈУЛИЈА: Мислите, ова два господина у народним костимима?

АНАСТАС: Брине господар Милош о свему.

ПАЦЕК: Пuteви нису, сасвим...

ЈУЛИЈА: Баш живописно!

МИХАИЛО: А, ви сте...?

ЋИШКА: Ћишка и Ћивко, господару.

МИХАИЛО: Како?

ЋИВКО: *(Као извињавајући се)*

Па, ето...

МИХАИЛО: То значи...?

ЋИШКА: Ми смо...

ЋИВКО: Егзекутори, господару.

АНАСТАС: Дођите овамо, вас двојица!

Анастас излази, бочно; за њим Ћишка и Ћивко.

МИХАИЛО: Ма, каква су то имена, забога?!

ЈУЛИЈА: Па, то су...

ПАЦЕК: Ретки којима господар Милош верује.

Улази Анастас. За њим, Ћишка и Ћивко носе, љомало несљрељно, велику камеру са нољарима.

АНАСТАС: Пазите! Пазите! То је прва камера на Балкану!

МИХАИЛО: Шта је сад то, Анастасе?!

АНАСТАС: С опрштењем, господару, ово је историјски тренутак!

МИХАИЛО: Знам да је историјски, али...

АНАСТАС: Морамо да га овековечимо, господару!

ЈУЛИЈА: Дивно! Дивно, Мишел!

(Намеиља косу)

МИХАИЛО: *(Мрзовољно)*

Ви сте, стварно...

ПАЦЕК: Нека остане за српско потомство, господару!

АНАСТАС: Овде, с вашим допуштењем! А високоуваљена кнегиња, ту, поред вас... Овако. Још мало, још мало овамо... То је то! Само, молим, потпуно... Без икаквог... Јер, експозиција...

МИХАИЛО: Знамо, знамо, Анастасе!

Михаило седи, Јулија сљоји љоред њељове наслоњаче. намеиља се.

АНАСТАС: Камеру овде!

(Намеиља камеру, с Ћишком и Ћивком. Посмаљра кроз окулар)

То је то! Историја! Без покрета, молим! Почиње експозиција.

Сви осљају нейомични. То љољраје. Мрак.

II

МИЛОСТИВИ ГОСПОДАР

Кнез Милош, дежекаси сѣарац осамдесетих година, сед, ћелав на шемени, сѣоји на ѣросценијуму, „ѣред оѣледалом“, ѣј. лицем ѣрема ѣублици, у дуѣим, белим ѣаћама (унѣерциѣер) и раскошном, раскојчаном, свечаном мундиру. „Оѣледа се“, доѣерујући осѣајке косе и бркове.

Декоратѣри, за ѣо време, уносе бидермајер фойѣљу и шкрињу, која ће служѣи и као клуѣа. Ћишка и Ћивко им ѣоказују ѣде иѣа да сѣаве и како да намесѣе.

МИЛОШ: Ћишка! О, Ћишка! Камо и' они проклети ѣозлуци? Ни брке више не видим да уфитѣлим!

ЋИШКА: Трчим, милостиви господару!

МИЛОШ: Јебо те господар милостиви! Знаш ли ти шта се у Србији милостивима ради? Знаш ли?

ЋИШКА: Па... Како да кажем...

МИЛОШ: (Шерѣјски)
Боље „немилостиви“. А?

ЋИШКА: Ти знаш, господару.

МИЛОШ: Знам! Дај то вамо!
(Сѣавља окруѣле, меѣалне наочаре. ѣледа се у имаѣи-
нарном оѣледалу, увија бркове, иѣид. За себе)
Вала, боље је изгледало без ѣозлука!
(Одсѣуѣи од „оѣледала“)
А, чакшире? Не могу у ѣаћама конзуле да примам! Да
причају, после, по Јевропи...

ЋИВКО: Ево! Трчим, господару!
(Вади чакшире из шкриње)

МИЛОШ: (Прилази фойѣљи)
А, ѣе је Пацек, јебем га у дупе?! Овден ме нешто
гуши...

Милош се сѣуиѣа у фойѣљу, улази журно др Пацек. Ћивко засѣа-
не, с чакширама у рукама. Ћишка сѣоји укиѣљен, чекајући нова
наређења.

ПАЦЕК: Ту сам; трчим, господару!
(Љуби Милоша у руку)

МИЛОШ: Жив био, докторе! Седи, да попијемо по једну! Одма престаде, чим си ти ушо.

ПАЦЕК: Господару, не знам да ли је то... С обзиром...

МИЛОШ: Знаш ти много! Да се окрепимо, море, док не дођу ови. Ајд, уздравље! Спаси Бог!

ПАЦЕК: На спасеније!

МИЛОШ: *(Ухватају се за ђруди)*
Ух! Не иде. Носи ту ракију!

Ђишка љрићрчи, Пацек скочи.

ПАЦЕК: Господару! Господару!

МИЛОШ: Бежи од мене, бедо! Да си неки доктор, ти би ме прво од старости излечио!

ПАЦЕК: Чекајте, Ваша Светлости! Да погледамо...

МИЛОШ: Е... Шта сам све у младости мого!

ПАЦЕК: Знам, господару, али...

МИЛОШ: Знаш ти, мој курац! Шта сам ја мого, шта сам смео и шта сам чинио – ти то можеш само да сањаш!

ПАЦЕК: Али, Светлости, да ипак извршимо једну малу аускултацију...
(Вади сџейтоској, у облику љрубице)

МИЛОШ: *(Мало се смирио)*
Шта је имало да се изврши – извршило се, мој докторе... Него, слушај! Ти Мијаила знаш. Ево, заједно сте, сад, и у Србију путовали... Паметан си човек, иако мало будаласт, па ми реци да ли од тако финог господина јевропејског може да испадне српски владар?

(Пауза)

Питам се, понекад, нисам ли ја то финансирао његову пропаст, школујући га по престоницама јевропејским...

(Пауза)

Говори! Нећу ти ништа.

ПАЦЕК: *(После оклевања)*
Па...

Улази Михаило, у свечаном мундиру.

МИЛОШ: Е, јебига, докторе!

МИХАИЛО: Бабо, тојест, Ваша Светлости, сад ће гости почети да пристижу!

МИЛОШ: Види, како је леп мој Мијаило! Стасит! Уф! Жига ме ту... А морам пред конзулима да изгледам...

МИХАИЛО: Бабо!

ПАЦЕК: Да ми аускултацију извршимо! Мундир, Ваша Светлости!

МИЛОШ: Бежи од мене, ђаволе!

МИХАИЛО: Да послушамо доктора, Ваша Светлости!

МИЛОШ: *(Скине, бесно, мундир и баци га на под)*
Ајде! Врши га, кад си запео!

Ђишка љрискочи, подигне мундир; с љошљовањем га ољпреса од љрашине.

ПАЦЕК: Овде, господару...
(Михаилу)
Кнеже, помозите!

МИЛОШ: Бежи, јебем ти оца на матери!
(Бодро устаје из наслоњаче и седне на шкрињу)

ПАЦЕК: Тако, тако, Светлости...
(Наслања му сљейоской на леђа и ослукује)
Дишите, дишите!

МИЛОШ: Па, стално дишем, будало!

ПАЦЕК: Јаче, јаче, господару!
(Слуша)
Сад престаните.

МИЛОШ: Да престанем да дишем, то бисте хтели!

ПАЦЕК: Кашљите, молим!

Милош кашље љешиким, љушачким кашљем.

ПАЦЕК: Добро, добро...

МИЛОШ: Врага је добро!

ПАЦЕК: А овде, да ли вас још боли?
(Ољшљава га исљод деснољ ребарнољ лука)

МИЛОШ: Еј, стани, магарче!

МИХАИЛО: Полако, Пацек!

ПАЦЕК: Готово, Ваша Светлости!

МИЛОШ: Ух!

МИХАИЛО: Добро је, бабо, добро је...

ПАЦЕК: А, ножица? Како је ножица ваша?

МИЛОШ: Марш, будало! Ножица... Боли, јашта!

ПАЦЕК: Готово! Можете се обући, господару.

МИЛОШ: Јебем ти медецину! Ово је горе него бој на Чачку! Дај вамо те чакшире!

Ћивко љрискаче с чакширама.

МИХАИЛО: *(Тихо)*

И...? Како вам се чини?

МИЛОШ: Шта тамо шапћете, вас двојица? Истину на среду, ако ишта знаш!

ПАЦЕК: Па, ево, господару... Сумњам на *emphysema pulmonum*... То вам је од пушења. А, *hipertensio arterialis* од печења... И, с опроштењем, жучна кесица. А, *lumbishialgia*, то вам је...

МИЛОШ: Шта ми то наприча, магарче!
(Враћа се у фоџељу)

МИХАИЛО: *(Тихо)*

Господар не зна латински, докторе.

МИЛОШ: Чизме!

Ћишка и Ћивко му обувају чизме, које су извадили из шкриње.

ПАЦЕК: Па, ево: плућа, срце, жуч, ишијас...

МИЛОШ: Само толико! Ти мора да си луд. И, шта сад?

МИХАИЛО: Може ли се то, докторе...?

ПАЦЕК: Па, ево... Требало би да идете у Врњце, да пијете воду због жучи... Али, ту воду не смете да пијете због хипертензије, јер она је слана... Али, у њој треба да се купате због ишијаса. Према томе, у Сокобању треба ићи због притиска...

МИЛОШ: Слушај, будало! Најбоље да ја идем у мајчину! Али, прво ћу тебе тамо да пошаљем. Марш напоље!

МИХАИЛО: Бабо... чекај...

МИЛОШ: Марш, кад говорим! Ћишка!

Пацек исијрчи.

МИЛОШ: Дајдер, вамо, једну ракију!

МИХАИЛО: Али...

МИЛОШ: Оћеш и тебе да избацим?!

МИХАИЛО: Не, Ваша Светлости, мислио сам...

МИЛОШ: Имаћеш времена да мислиш кад ја заковрнем. Ако, уопште, умеш. Мундир!

Ђишка и Ђивко приићрче, ђомажу кнезу да се обуче.

МИЛОШ: Чујем да изјахујеш, сам; чак до Вишњице и Великог
врачара... А? Што ти то треба, синко?
(Пауза)

МИХАИЛО: Волим у зору да изјашем... Гледам сунчев излазак и
тако...

МИЛОШ: *(Насијавља са облачењем)*
Сунчев излазак, велиш? Гледаш... А, обезбеђење?

МИХАИЛО: Зашто?

МИЛОШ: *(Закојчава се. Пауза. Клима ѓлавом)*
Е, мој Мијаило...
(Пауза)
Сабљу!

*Ђивко приићрчи икрињи, извади ђарадну сабљу, додаје Ђишки;
ђомажу кнезу да је ојаше.*

МИЛОШ: Чувај се... Србија је ово!

МИХАИЛО: Кога да се чувам? Ја никоме у Србији нисам зло
учинио.

МИЛОШ: Ти ниси. Али, ја јесам!
(Пауза)
Сушај, магарче! Није ти ово твоја Јевропа. Не веруј
никоме – мој ти је аманет.
(Пауза)

МИХАИЛО: Никоме?

МИЛОШ: *(Гледа ѓа дуђо, ђраво у очи)*
Никоме.
(Пауза)
Калпак!

*Ђишка приићрчи икрињи, вади калѓак, додаје ѓа Ђивку који ѓа
мало брише рукавом, ѓа ѓа ђриноси кнезу, клањајући се. Милош
нервозно зђраби калѓак и наићуче ѓа на ѓлаву.*

МИЛОШ: Жига ме, опет... У мајчину!

*Одлази до „ођледала“. ђосмајѓра се. Намешиѓа калѓак, засуче брк,
намешиѓа сабљу. Сви чекају, у ђобожној ѓишини.*

- МИЛОШ: *(И даље се оžледајући)*
А, Јулија?
- МИХАИЛО: *(После паузе)*
Па...
- МИЛОШ: *(Окрене се од „оžледала“)*
Зашто није са тобом у Србију дошла?
- МИХАИЛО: Да јој, прво, мало двор наместим. Она је навикла...
- МИЛОШ: Бог нека ти буде у помоћи! Теби ће Јевропа главе доћи. Сада си у Србију дошао и у Србији ћеш остати! Пази се, Мијаило...
- МИХАИЛО: Бабо! Ваша Светлости! И Србија мора постати Европа!
- МИЛОШ: Постаће, мој курац!
- МИХАИЛО: Ми морамо балканске народе подићи! Морамо створити слободну, велику, просвећену...
- МИЛОШ: Доста, магарче! Немам времена с тобом да га губим. Чуваћеш ово мало Србије, ако мозга у глави имаш! Жену доведи! Наследника прави! Знаш, ваљда, како се то ради.
- Михаило зледа у земљу и ћути. Ђишка и Ђивко се кришом смејуље. Улази Анастас Јовановић, клања се.*
- АНАСТАС: Господару, стигли Илија Гарашанин и Никола Христић.
- МИЛОШ: Дотрчали, велиш Анастасе, чиниш волико, а?
- АНАСТАС: Јесте! Дотрчали, господару.
- МИЛОШ: Е, па... Нека уђу! Ти сачекај пашу београдског и конзуле, руског и аустријског, па и њих уведи. Сад ће да дотрче и они, да виде чудо невиђено: старог Коџа Милоша, како се, после двадесет година, наново на власт пење.
- АНАСТАС: На служби, господару!
(Поклони се, па изађе)
- МИЛОШ: А ти, млади кнеже, немој да ми се истрчаваш; него да ћутиш и занат да учиш! Јеси ли ме разумео?
- МИХАИЛО: Разумео сам, Ваша Светлости!
- МИЛОШ: *(Скида наочаре)*
Ђишка, сине, узми ове ћозлуке!

Бишка узима наочаре. Милош, енергичним покретом, намешта сабљу. Улазе Илија Гарашанин и Никола Христић, у свечаним европским оделима. Клањају се, љубе кнеза у руку.

ГАРАШАНИН: Добро нам дошли, Ваша Светлости!

МИЛОШ: Видиш! Дошао сам, Гарашанине!

ХРИСТИЋ: С нестрпљењем смо вас чекали, господару.

МИЛОШ: Целих двадесет година, Христићу? Чекали и Карађорђевића служили... Док нисте сачекали да Србију упропасте. Да је чиновници и зеленаши опљачкају; да се сељак затре, снага на којој ова земља почива.
(Пауза)

Шта ћу? Не могу све да вас побијем... Ћутите, ћутите... А оно ђубре, Блазнавац, што около шири срамне гласине да је мој син ванбрачни, а с Карађорђевићима шурује?!

ХРИСТИЋ: Протеран је у родно место, у Блазнаву, господару, како сте изволели наредити.

Улази, брзим кораком, Анка. Вуче за руку малу Катјарину.

АНКА: Каква срећа за Србију, Ваша Светлости, што сте нам поново дошли!

МИЛОШ: Шта је то?! Ко је ову жену пустио? Ћивко!

ЋИВКО: Протрча, господару! Ко мува!

АНКА: (Љуби Милоша у руку)
Добродошли, господару!
(Катјарини)

Пољуби руку Његовој Светлости, Катарина!

Катјарина начини „кникс“ и пољуби Милоша у руку.

МИЛОШ: Ма, која си ти, богати?

АНКА: Анка, Светлости! Од вашег брата рођеног, блаженочившег Јефрема; а ово је Катарина, кћи моја.

МИЛОШ: Анка, велиш...?

(Пауза)

Чекај, чекај... Да ниси ти она за коју се причало да се...

(Примиче јој се, снижава ѿон)

с Мијаилом приватавала, кад је оно мене Томо Вучић из Србије изгонио?

АНКА: Лаж, господару и мили стрико! Ви знате колико Срби воле да лажу.

МИЛОШ: Слушај ти, Ђивко! Зар овамо да упада како ко оће?! Напоље је води!

АНКА: Стрико...

МИЛОШ: Марш!

Ђивко и Ђишка изводе Анку и Каићарину. Милош се окреће Христићу и Гарашанину.

МИЛОШ: Чекај, чекај... Завешћу ја вама ред овди! А оно ђубре, Томо Вучић, због кога сам лишен власти двадесет година био! Господа јевропејска кажу да није лепо, ни човечно да га на трулој слами у оковима држим! Господа, која читаве народе држе у оковима! Они ће да ми кажу да и затвореник има своје људско право, пси им се меса понатезали! Зар онај кржави злотвор што је толике људе побити дао, само зато што су Обреновиће љубили?! Ја сам, каже, тиранин био!

(Пауза)

Јесам ли ја тиранин био, господо српска?

(Пауза)

Христићу?

ХРИСТИЋ: Не, господару!

МИЛОШ: Гарашанине?

ГАРАШАНИН: Не, господару!

МИЛОШ: Због те господе јевропејске, морао сам да га у војену болницу, на мадрац турим! А знате како је – онај што у болници лежи, ваљда је мало теже болестан...

(Пауза)

Слушајте ме добро, ђецо! Ако се деси да једнога дана ја починем...

МИХАИЛО: Немојте, Ваша Светлости...

МИЛОШ: Рекох ли ја да се не истрчаваш, млади кнеже?

Пауза. Сви њобожно чекају да кнез насћави.

МИЛОШ: Ви ћете, ђецо, морати да наставите ди сам ја стао. Два су највећа постигнућа моја: што сам створио државу српску и што ћу, изгледа, после свега, у својој постелји да отпочинем. Тешко је било, али рече ми један чоек у Бечу: „Срећа је ваша што сте

под Турцима били, а нисте били под Енглезима. Под Енглезима, тешко да бисте сачували језик, веру и национ... “ Тако ми је рекао. Чувајте, ђецо, ово мало Србије што вам је остављам и немојте ђавола за реп да вучете! Сушај, Гарашанине! Јебем ја тебе у дупе и твоје „Начертаније“! Сина си ми тим југословенским глупостима отровао. Србија је силама опкољена. Сад ће њиови конзули овамо доћи. Турска, Русија, Аустрија... Све су то наши крвни, вековни злотвори! Турска оће царство своје да одржи ође; Аустрија, на југ, преко наше лешине, да се шири, а Русија од нас губернију своју да начини, па нас зато санћим и помаже.

ГАРАШАНИН: Али, Ваша Светлости, ја сам баш зато и хтео... Хтео сам да Србију великом начинимо, како би могла...

МИЛОШ: Ја говорим, Гарашанине! Пробајте, макар за трен, да Србију видите очима њиовим, а не очима своје српске вантазије! Ваша Србија намах ће постати мала, малецна – као што и јесте; слаба, као што они знају да је. Ми смо за њих само новчићи којима се крајцарице играју; ми смо од вајкада ситнина за њиово поткусуривање били. Не дижите главу сувише – одсећиће вам је кад се најмање надате! Не пружајте руке далеко – и њих ће вам одсећи! А онда ће вам душу узети и живо срце прождерати! Држите само оно што можете да захватите. Да бих ово мало Србијице створио и сачувао, ја сам – према прилици – морао Турке у руку да љубим, да их златом митим, али и сабљом да их сечем. А и ове наше, што су Србији раздор спремали, у мрак сам шиљати морао. Тешко томе стаду, које пастира нема! Није ли тако, Христићу?

ХРИСТИЋ: Јесте! И ја тако мислим, господару.

МИХАИЛО: Ја, Ваша Светлости, мислим да не постоји само један пут којим пастир може...

МИЛОШ: Ти опет! Увек постоји само један пут, Мијаило! Прави пастир га никада неће омашити...
(Хвања се за ѓруди)
Уф! Жига ме...

МИХАИЛО: Бабо, бабо! Да позовемо...

Улази Анастас Јовановић.

АНАСТАС: Високи гости су стигли, господару!

Улази њурски њаши, у кафџиану и са чалмом, ње аустријски и руски конзул, у фракovima, са ленијама и дружим одличјима. Милош, занемаривши бол, заузима досџојансџвену џозу. Паши и конзули се наклоне.

ПАША: Селам алејкум, коџа Милоше!

АУСТРИЈСКИ

КОНЗУЛ: Ваша Светлости!

РУСКИ

КОНЗУЛ: Ваше Сијатељство!

МИЛОШ: Добра вам сређа, светли пашо и господо конзули! Хвала Русији, Аустрији и хвала Турској на пријатељству. Пренеђете љубав нашу и захвалност понизну императорима и господарима вашим. Заједно са сином својим и наследником, Мијаилом, захвалан сам што подупирете нашу Србију, која настоји, свим силама, да се учисли у европејску породицу народа. Још ћемо имати прилике за разговор. Млади кнеже, поведи сада наше госте да се мало привате!

МИХАИЛО: Изволите овуда, господо!

Конзули и осџали се клањају и сви излазе, осим Ђишке и Ђивка.

МИЛОШ: *(За џосџима)*

Марш у пизду материну!

(Пауза)

Слушајте, вамо, вас двојица!

ЂИШКА

И ЂИВКО: Слушамо, господару!

МИЛОШ: Из ови стопа да одете у болницу војену! Тамо ди Томо Вучић лежи. Нећу да скот дочека јутро! Јесте ли ме разумели?!

ЂИШКА

И ЂИВКО: Разумели смо, господару!

МИЛОШ: На извршење!

Ђишка и Ђивко се џоклоне, џа изађу. Милош се џоново хвата и за џруди, џешким кораком сџиже до фошеље и завали се у њу. Одахне из џуних џлућа.

МИЛОШ: Уф!

МРАК

III

ЦЕО БАЛКАН ГЛЕДА У МЕНЕ!

Када се сцена осветили, зајичемо Михаила како – у фармеркама и црном џемџеру са рол крајном – седи у фојтељи у којој му је ошац седео на крају претходне слике.

У предњем плану се налазе – у међувремену унећи – сћочић, двосед и две фојтеље. На двоседу седи Јулија, а на фојтељама Анка и девојчица Каиарина. Све три су „замрзнуће“ усред јесени и разговора.

Михаило их мало посматра, па се обратио јублицу.

МИХАИЛО: И тако је то релативно време пролазило... Релативно пролазило. У војној болници, на удобном мадрацу, преминуо је Томо Вучић Перишић. Зли језици – у којима наша лепа земља не оскудева – свашта су говорили; али, стручна комисија, на чијем је челу био честити доктор Пацек, закључила је да је господин Вучић преминуо од болести са врло компликованим латинским називом, од које је и раније боловао. Утврђено је да у његову собу нису улазила сумњива лица. Осим сестрића, који га је редовно обилазио, посетила су га – уочи саме смрти – још и два млада рођака из унутрашњости. И то је било све.

Извештај о његовој смрти достављен је представницима великих сила. Они су, дакако, били задовољни што је и Србија најзад почела да поштује људска права. И тако је случај Господара Вучића стављен *ad acta*.

Његова Светлост, кнез Милош – иако су му моћи видно опадале – гвозденом руком је држао власт. Међу нама буди речено, нисам баш одобравао методе свога оца, али сам ипак схватао да би, без чврсте руке, Србија неминовно потонула у кал профитерских, зеленашких и партијских интереса. Била би очас претворена у плен наших европејаца, либерала и наших немилосрдних патриота.

Ја сам и даље сневао свој југословенски сан... Но, осим са господином Гарашанином, нисам се тада још усуђивао – зазирући од Његове Светлости – да о томе националном пројекту говорим, а још мање да га, као

свој политички програм, истичем.

А Јулија... Моја мила Јулија најзад је у Србију при-
спела.

(Показује „замрзнућу“ ѓрују)

Почела је, чинило ми се, да се на ту непознату и
необичну средину лагано привикава. У томе је милој
Јулији највише била Анка при руци – сестра моја од
стрица. Са својом љупком ћеркицом, Катарином, она
је милу Јулију често посећивала и хитала, са пуно
усрдности, да јој помогне,

(Пауза)

Тада сам у то веровао.

*Михаило устџане, погледа према „замрзнућој“ ѓруји, осмехне се
јублици, џа изађе са сцене. Груја се „одмрзне“; настави се ѓесџиш-
кулација, ѓде је пресечена и дијалог, прекинућ у пола речи.*

АНКА: Замишљај наш бели град после сто година... Ја сам,
знате, уверена да ће он тада бити права европејска
варош, са великим, украшеним кућама и лепим со-
кацима... Немој да се врпољиш, Катарина! Зами-
шљај дрвореде... Видим платане, светла кнегињо,
липе, кестенове дуж широких, поплочаних сокака...
Само треба да се мало стрпимо, зар не?

ЈУЛИЈА: Да, изгледа да треба.

АНКА: Немој да се врпољиш, Катарина! Она свира Моцарта,
знате?

ЈУЛИЈА: Моцарта?

АНКА: Чуле смо, већ, да Његова Светлост – ваш племенити
супруг, мој брат, Катаринин ујак – Моцарта љуби, па
смо хтеле...

ЈУЛИЈА: Лепо од вас...

АНКА: Први клавир! Први клавир је у Србију за мене стигао.
Јер, отац мој, блаженопочивши Јефрем... Ја сам као
сад Катарина била. Смешно! Стигао је скелом, на
воловским колима... И ја сам Моцарта... Доста с тим
колачима, Катарина!

ЈУЛИЈА: Нека, нека, госпођа Анка...

АНКА: Понекад помислим, светла кнегињо... Понекад поми-
слим... Али, то сад није... Него, тај клавир! Срби су се
крстили и чудили, док су га волови кроз блато вукли.
То се зове прогрес, зар не?

- ЈУЛИЈА: Да, свакако...
- АНКА: А наш бели град биће тада... Биће убав и екстра фајн. Видећете! Они су, знате, тада сви спавали на патосу... И Његова Светлост, господар Милош! И он је на патосу спавао.
- ЈУЛИЈА: Збиља? Чудан обичај.
- АНКА: Први кревет у Србију за мене је из Земуна стигао. Донели су га...
- ЈУЛИЈА: На оним колима? Што иду кроз блато?
- АНКА: На воловским! Као и клавир. А што се блата тиче, то вам је...
- ЈУЛИЈА: Добро, и то ће...
- АНКА: Хоће! За сто година, све ће то... Све ће то... Видећете!
- ЈУЛИЈА: Знате, Србија је тако живописна и тако необична...
- АНКА: Учинићемо све, да вам боравак у њој буде...
- Улази Михаило, сада у костиму из епохе.*
- МИХАИЛО: Моје даме!
- КАТАРИНА: Ујка Мишел!
- Катарина пријичи Михаилу, он је дискрејно пољуби у шеме.*
- АНКА: Ју! Катарина!
- МИХАИЛО: Молим те, Анка! То је моја мила сестричина. Како си порасла!
- ЈУЛИЈА: Лепо је што воли свога ујака, госпођа Анка!
- АНКА: Е, па, ми бисмо, онда...
- ЈУЛИЈА: Седите још мало с нама!
- АНКА: Знам ја да млади кнез нема много времена за породу.
(Наклони се)
Катарина! Кникс!
- Катарина најрави кникс. Пођу ка излазу. Михаило их праћи неколико корака. Помилује Катарину по коси. Анка засијане.*
- АНКА: Мишел, хтела сам.
- МИХАИЛО: Кажи, Анка!
- АНКА: Па, то... За Блазнавца...

МИХАИЛО: Шта, за Блазнавца?

АНКА: Артиљеријски официр, школован на страни... То ће ти требати. Пусту га из Блазнаве, брацо!

МИХАИЛО: Слушај, Анка...

АНКА: Морао је и он под Карађорђевићем од нечега да живи. Биће лојалан, кад ти ја кажем, Мишел!

МИХАИЛО: Слушај, Анка! Ово нека ти буде први и последњи пут да се у државне послове мешаш!

АНКА: Само сам хтела да ти помогнем!

МИХАИЛО: Ти хоћеш да водиш кадровску политику у Србији?! Збогом!

Крући се наклони. Анка излази, држећи Каћарину за руку. Мишаило се враћа Јулији. Пољуби је, нежно, у чело.

МИХАИЛО: Мила моја!

ЈУЛИЈА: Warum bist du...? Добро! Знам. Српски. Зашто, дакле, тако грубо са госпођом Анком? Она је, ипак... Сем тога, она је добра жена, Мишел!

МИХАИЛО: Она ће да ми води кадровску политику у армији! Лепо је отац говорио, Бог му дао... Мора да се зна ко је овца, а ко је пастир!

ЈУЛИЈА: Добро, ти си пастир, mon cheri!

МИХАИЛО: Најгоре је, што је она у праву... Ја немам школованих официра, Јулија! А Србија мора да се спрема – свиђало се то коме, или не. Чекам само – нека ми Свевишњи опрости – да отац очи склопи. Друго, нисам ја реваншиста! Мислио сам на Блазнавца... И, сад! Треба да испадне како Анку слушам.

ЈУЛИЈА: А, можда је стари кнез ипак у праву? Схватила сам да је то веома интелигентан човек.

МИХАИЛО: Јулија! Цео Балкан гледа у мене. И чека! Мила моја, кнегиња треба да се бави другим стварима. Мени је потребна твоја љубав, а не...

ЈУЛИЈА: Мишел, мене овде гледају као неко чудо!

МИХАИЛО: Мораш их разумети... Треба им, изгледа, мало више времена.

ЈУЛИЈА: Колико?
(Пауза)

МИХАИЛО: А шта то читаш, мила?

ЈУЛИЈА: Ону књигу коју си ми ти купио. У Паризу, сећаш се?

МИХАИЛО: Да... Коју?

ЈУЛИЈА: Сети се! Била је то једна мала књижара... Близу Сорбоне.

МИХАИЛО: Чини ми се...

ЈУЛИЈА: „Мадам Бовари“. То је онај писац... Флобер. Цео Париз је тада говорио о њему. Помињали су га и кад смо царици учинили подворење, сећаш се?

МИХАИЛО: И...?

ЈУЛИЈА: Па... То је прича о једној несрећној жени.

МИХАИЛО: Боље читај нешто весело, мила. Свирај мало Моцарта... Довео сам ти клавирштимера чак из Панчева. (Пауза)

ЈУЛИЈА: Тако сам сама овде, Мишел!

МИХАИЛО: (Седне поред ње, загледа је)
Опрости, ти знаш да ја...

ЈУЛИЈА: Знам.

МИХАИЛО: Ево, данас ћемо, цео дан... Као некад, на Иванки! Ићи ћемо, ако хоћеш...

ЈУЛИЈА: Хоћу!

Улази Никола Христић, видно узбуђен.

МИХАИЛО: Забога, господине Христићу! Како ви то упадате, молим вас?!

ХРИСТИЋ: Ваша Светлости, жао ми је! Господар Милош...

МИХАИЛО: (Усћане)
Дакле...?

ХРИСТИЋ: Не, још увек, не! Али, доктор Пацек каже да похитате. Док стигнете до Топчидера, Ваша Светлости...

МИХАИЛО: Велики Милош...
(Пауза)

А, мој проглас народу, господине Христићу?

ХРИСТИЋ: Одштампан је, господару. Биће обзнањен истога часа кад... И у касарну морате, да вам се војска закуне!

МИХАИЛО: Нико не сме да сазна, док не преузмемо потпуну контролу! Јасно? Наредите да ми се коњ оседла!

ХРИСТИЋ: Разумем!
(Поклони се)
Кнегињо!
(Испирчи)

ЈУЛИЈА: Мишел...

МИХАИЛО: Ето, нећемо моћи...

ЈУЛИЈА: Жао ми је. Похитај!

МИХАИЛО: Нека му Бог буде милостив! Збогом, Јулија!

Михаило изађе, журно. Јулија седи, замишљена. Најзад, узме књижу, преврће је одсујно по рукама, па је оћвори, прелиста и почне лагано да чита.

ЈУЛИЈА: „Она се сети светлих летњих вечери... Једно ждребе је рзало и јурило по ливади. Под њеним прозором стајале су кошнице и пчеле су понекад, изгубљене у светлости, ударале у окна као еластичне златне лоптице.

(Пауза)

Колико среће, слободе... Коолико наде! Колико снова!

А сад... Зашто је сад толико несрећна? “

(Сјустивши књижу на колена. Гледа преда се, празним пољедом)

МРАК

IV

КАД МЕ ЋАВО ОДНЕСЕ

Два декоративера уносе постојељу, на којој лежи умирући кнез Милош. То је једноставна постојеља, попути носила, од лаког материјала, иако да се без теешкоће може преносити, заједно са самреником.

Декоративери излазе. С друге стране, улазе Ћишка и Ћивко. Стану поред постојеље. Чекају, док Милош не отвори очи и не покаже знаке живота.

ЋИШКА: Звао си, господару.

МИЛОШ: *(Изнемогло, мрзоволно, полуизгубљено; али, са по-временим пројламсајима старе, сурове оштрине)*
Који сте ви? Шта тражите овди?

ЋИВКО: Ми смо!

ЋИШКА: Ћишка и Ћивко!

МИЛОШ: Ко, море?!

ЋИВКО: Твоји егзекутори, господару.

МИЛОШ: А...? Па, вас сам и звао!

ЋИШКА: Дошли смо, господару.

МИЛОШ: Видим!
(Губи се, па се, с најором, поново усредреди)
Ђецо, кад се ово заврши...

ЋИШКА: Које?

МИЛОШ: Слушај ти, магарче!

ЋИВКО: Слушамо, господару!

МИЛОШ: Шта сам, оно... Па, то! Кад ме ђаво однесе, тамо ди ме Црни Ђорђе чека... Да се Николи јавите. Ономе Христићу. Само њега да слушате... Јел то јасно!

Ћишка и Ћивко стоје и гледају у њод.

МИЛОШ: Питам... Питам...
(Занесе се, затвори очи)

ЋИШКА: Господару!

Пауза. Милош отвара очи. Крља.

МИЛОШ: Јел јасно, у дупе вас јебем?!

ЋИВКО: Јасно!

- ЋИШКА: Јасно!
- МИЛОШ: Тако... Она замлата... Сам, по Кошутњаку... Ко да га пази! ?
- ЋИВКО: Кога, господару?
- МИЛОШ: Шта...? Шта, кога?
- ЋИШКА: Да пази.
- МИЛОШ: Ко ће њега да чува у овој усраној Србији, кад ја, с ђаволом под руку, отпутујем?! Ја све мислим да њему није јасно ће се налази!
- ЋИШКА: Ти, господару, мислиш...?
- МИЛОШ: Мислим. Ово је Србија! Ви знате.
- ЋИВКО: Знамо.
- МИЛОШ: Е, па, кад знате – да Мијаила пазите! Србија је пуна убилаца. То је моје последње. Ајде, сад!
(Пауза)
Ајде. море!

Ћишка и Ћивко му љрићу руци, ља изаћу. Мимоилазе се са Анастасом, који улази журно.

АНАСТАС: Ево ме, господару!

Велика љауза. Милош љешико дише; с муком одржава конценљирацију. С најором љовори.

МИЛОШ: Јеси ли му рекао?

АНАСТАС: Које, господару?

МИЛОШ: Оно! Знаш ти које.

АНАСТАС: (Оклевајући)
Нисам.

МИЛОШ: Не лажи... Журим!

АНАСТАС: Рекао сам.

МИЛОШ: Све?

АНАСТАС: Све. И како се Метерних договарао са Вучићем и како сте ви, господару, против свога сина, са њима...

МИЛОШ: Ако си му рекао. Нека зна... Нека зна да никоме не сме да верује... Никоме!
(Клоне)

МРАК

V

САД ГА ВИДИШ – САД ГА НЕ ВИДИШ

Аустријски конзул и Блазнавац, у џуковничкој униформи, ћушке ходају џросценијумом. Дијломаџа је намрђођен. Пуковник иде џола корака иза њеђа. Конзул засџане и нађло се окрене џрема Блазнавицу.

АУСТРИЈСКИ

КОНЗУЛ: Ма, какав балкански устанак, господине Блазнавац?!

(Насџави да хода, засџајкујући код џојединих, важних реџлика које жели да нађласи)

Да ли је ваш кнез...? Да ли ваш кнез замишља да поремети равнотежу европског поретка? Да из своје опскурне, вазалне државице уцењује велике силе, или шта?!

БЛАЗНАВАЦ: Па, не би он, баш, да уцењује... Он, пре, очекује разумевање и подршку за свој план о ослобођењу Балкана од турског...

АУСТР.

КОНЗУЛ: Будимо прецизни, господине Блазнавац! Ви сте, бар, немачки ђак. Не само ослобођење! Он замишља и уједињење! Није ли тако, господине?

БЛАЗНАВАЦ: Па, јесте... Он замишља...

АУСТР.

КОНЗУЛ: Јесте, јесте! Не само да замишља, већ се и наоружава! А ви, као министар војни, то спроводите. И, немојте ми, онда... Немојте ми говорити о привржености и пријатељству! Ви се са Русима договарате! Руске пушке у Србију тајно довлачите... Да ли ви, значи, хоћете да Србија буде тројански коњ оних грозних, сурових, мрских, незајажљивих и, нада све, примитивних... И, да ли сам рекао: сурових и мрских?

БЛАЗНАВАЦ: Да, господине конзуле.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Шта, „да“, господине пуковниче?

БЛАЗНАВАЦ: Па, то: сурових и примитивних...

АУСТР.

КОНЗУЛ: А, да ли сам рекао: мрских и незајажљивих?

БЛАЗНАВАЦ: Чини ми се да јесте, господине.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Добро... Ено им Сибира, молим вас! Имају снега и леда колико хоће. И оне, како се зову, тундре, ирвасе... И те ствари. Па, нека се тамо шире, а не да загађују Европу! Ви сте били у Бечу, ви сте оњушили мало нашу, европску... Зар не? И, они сад хоће то своје руско блато да донесу и да замажу бечке палате и катедрале... А, ви и ваш красни кнез Михаил хоћете да им будете авангарда! Стари кнез Милош – нека Господин подари мир његовој злочинској души – са којим таквих проблема никада нисмо имали, потрошио је богатство како би господина Михаила у Европи васпитао! Кад, оно, трт! Он хоће руским блатом да намаже светло лице наше хиљадугодишње... Е, то неће моћи!

(Пауза)

Беч је у вас, господине Блазнавац, полагао извесне наде.

БЛАЗНАВАЦ: Али, молим вас, господине конзуле, па ја и даље остајем...

АУСТР.

КОНЗУЛ: Ви остајете! А тополивица у Крагујевцу? А Гарашанинова мрежа агената у Хрватској, Босни, Херцеговини, Бугарској, Грчкој, Албанији, Црној Гори...? И шта ви, уопште, замишљате, молим вас?! Ви и ваш красни кнез Михаил!

БЛАЗНАВАЦ: Па... кнез замишља некакву своју Југославију, неку...

АУСТР.

КОНЗУЛ: Велику Србију! Добиће мој курац! Што реко његов покојни тата.

(Пауза)

БЛАЗНАВАЦ: И ја тако мислим, господине конзуле.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Како сад то?!

БЛАЗНАВАЦ: Ви, вероватно, замишљате да познајете Србе?

АУСТР.

КОНЗУЛ: Него! То је, господине, ирационални, необуздани, самоубилачки елемент. То је реметилачки фактор на Балкану и у Европи, ја вама да кажем!

БЛАЗНАВАЦ: Ви долазите из Беча, господине конзуле. Неке ствари ви, с опроштењем, никада нећете моћи да схватите.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Шта? Шта?

БЛАЗНАВАЦ: Знате оно: сад га видиш – сад га не видиш!

АУСТР.

КОНЗУЛ: Сад га видим, сад га... Ја не знам шта је то!

БЛАЗНАВАЦ: Па, о томе вам и говорим, господине! Немојте све, што чујете и видите, тако дословно да схватате. Није вам ово Германија, господине.
(Пауза)

АУСТР.

КОНЗУЛ: Дакле...?

БЛАЗНАВАЦ: Дакле: има тополивница – нема тополивница; има пушке – нема пушке; мрежа агената има – мрежа нема...

АУСТР.

КОНЗУЛ: Ви хоћете да кажете...?

БЛАЗНАВАЦ: Да. То хоћу да кажем. И не само да кажем.
(Пауза)

Схватите – ја јесам министар војни, али, у поверењу, сматрам да је политика кнеза Михаила, не само нереална, него и погубна за Србију.

АУСТР.

КОНЗУЛ: И, ви сте спремни...?

БЛАЗНАВАЦ: То је све што, за сада, могу да вам кажем.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Господине министре, Беч ће умети да цени вашу лојалност.

Блазнавац састави ђеће, наклони се и хоће да ђође.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Не туда, молим вас! Овуда, кроз башту. Руски, царски конзул само што није...

БЛАЗНАВАЦ: Поштовање, господине!

АУСТР.

КОНЗУЛ: И, поздравите госпођу Анку! Изволите, с њом, у приватну визиту. Београдски паша ми је два сандука мостарске „жилавке“ поклониио.

БЛАЗНАВАЦ: Захваљујем!

(Наклони се, ња изађе)

Два декоративера уносе мали, лаки сто – који ће представљати конзулов кабинети – и уз њега стављају одговарајући столици. Конзул надгледа и мало поправља положај стола. Улази руски конзул.

АУСТРИЈСКИ

КОНЗУЛ: Добродошли господине царски конзуле и драги пријатељу!

РУСКИ
КОНЗУЛ: Боље ја вас нашао, брате; како говоре наши српски домаћини.

АУСТР.
КОНЗУЛ: Ех, домаћини... Знате, Ваша Екселенцијо, та дивља, каљава и та... Али, пустимо то! Да ми отворимо бочицу хладне мостарске „жилавке“. Два сам сандука набавио преко својих херцеговачких канала. Она се и на бечком двору пије, а зову је „душа Медитерана“.

У њихању је имагинарна „Жилавка“

РУСКИ

КОНЗУЛ: Ну, ја попио већ својих тристо грама. „Житнаја“! Љута вотка – љута носталгија, мој друже конзуле...

АУСТР.

КОНЗУЛ: У том случају, Ваша Екселенцијо...

РУСКИ

КОНЗУЛ: Не, не! Никако вас нећу одбити!

АУСТР.

КОНЗУЛ: Е, па, онда... А, оне пушке, драги колега?

РУСКИ

КОНЗУЛ: Ни говора, господине!

АУСТР.

КОНЗУЛ: Читаве товарије преко Дунава превозе!

РУСКИ

КОНЗУЛ: Ма, то они Румуни! Рећи ћемо ми кнезу Гузи...

АУСТР.

КОНЗУЛ: Кузи, Екселенцијо?

РУСКИ

КОНЗУЛ: Да, да... Кнез Гуза то, са кнезом Михаилом...

АУС. КОНЗУЛ: Али, молим вас, господине конзуле! Да ли ми треба да дозволимо да тај ваш Гуза и тај Михаил, тај напухани српски фантаст и националист...

РУСКИ

КОНЗУЛ: Не, не, друже мој! То, никако!

АУС. КОНЗУЛ: Да се ми не лажемо, господине конзуле! Наше две империје леже на бурићима!

РУСКИ

КОНЗУЛ: Ма, на каквим то, сад, бурићима, молим ја вас?!

АУС. КОНЗУЛ: На бурићима барута, разуме се.

РУСКИ

КОНЗУЛ: Ах, ви мислите... Добро, дајте још мало те „жилавке“!

АУС. КОНЗУЛ: Дух револуције, господине! Бонапарт мрски га је из боце пустио! Бизмарк и Гарибалди га сада по Европи пухају! А, Наполеон Трећи? Онај што глуми цара! Нацијама, националне државе! Курац, господине конзуле! Цивилизована Европа то никада неће... Сваки национализам ће бити угушен у крви!

РУСКИ

КОНЗУЛ: Револуција? Не, не, то није добро! “Жилавка” добра, а револуција никако!

АУС. КОНЗУЛ: Ако неко треба да руши турско царство...

РУСКИ

КОНЗУЛ: Треба!

АУС. КОНЗУЛ: Рушиће га Аустрија и Русија, господине колега, када за то, ускоро, дође време! Ми ћемо делити турско наслеђе. Нећемо дозволити да га глођу српски црви!

РУСКИ

КОНЗУЛ: Дижем ову чашу, друже... На здаровије! Живела Аустрија!

АУС. КОНЗУЛ: Овај... Живела Русија!

ПРАК

VI

ГОСПОЂА БОВАРИ

*Јулија седи на двоседу, с књигом на коленима. Гледа преда се
празним пољедом. Најзад подигне књижу и лагано је прелистива,
док не нађе место које је тражила.*

ЈУЛИЈА: (Чииа)
„Она је понављала у себи – Имам љубавника! Љубавника! – уживајући у томе, као да се вратила у доба пубертета. Ступала је у вилински свет, у којем је све било страст, усхићење, занос; нека плавичаста пучина окружаваше је, највиши врхови осећања блистаху под њеним челом, а обични живот појављиваше јој се тек у даљини, сасвим доле, у тмини, између тих висина...”

Улази Михаило. Она нагло прекида чишање.

МИХАИЛО: Опет си сама, мила?
(Пауза)
Читаш?
(Приђе, пољуби је у чело, узме књижу из њених руку)
„Госпођа Бовари“? И прошле године си је читала...

ЈУЛИЈА: (Узме књижу из његових руку)
Подсећа ме...

МИХАИЛО: А, где ти је Анка?

ЈУЛИЈА: Зар није тамо, код тебе у кабинету?

МИХАИЛО: Код мене...?

ЈУЛИЈА: Чујем да навраћа... Са Катарином.
(Пауза)

МИХАИЛО: Истина је; сврати понекад...

ЈУЛИЈА: Овамо више не долази.

МИХАИЛО: Слушај, мила! Чим се вратим из Крагујевца, направимо један леп излет. У Кошутњак. Ти и ја. Као некад...

ЈУЛИЈА: Путујеш, опет?

МИХАИЛО: Схвати! У питању је тополивница! Топови морају бити спремни, а Блазнавац... Схвати! Блазнавац отеже.

(Пауза)

Ми на пролеће морамо у рат. Сувише дуго одлажемо. Народ је спреман да гине! Чекају само мој знак, Јулија! И Гарашанин је нестрпљив... И преко, у Војводини, са нестрпљем очекују... Срби дижу главе, свуда. Светозар Милетић у Новоме Саду говори држи. А, Блазнавац тврди да војска није спремна!

(Пауза)

Ја не сумњам, ја Блазнавцу верујем, и Анка ме уверава, али, ипак...

ЈУЛИЈА: Ипак Анка води кадровску политику у Србији.

МИХАИЛО: Немој! Зашто тако? Схвати: сви Срби, па и Српкиње, сви су сада у патриотском заносу! Ти то мораш разумети, мада...

ЈУЛИЈА: Мада, ја нисам ни Србин, ни Српкиња.

(Пауза)

Трудила сам се да будем, али мало ко је то хтео да примети.

МИХАИЛО: Без обзира! За мене си ти...

ЈУЛИЈА: Добро, добро, Мишел... Значи, ти хоћеш у рат против целе Европе?

МИХАИЛО: Не, мила – рекао сам ти! Само против Турске!

ЈУЛИЈА: Мишел! Цела Европа ће да брани Турску од твоје српске револуције! То је чак и мени јасно.

МИХАИЛО: Русија ће нам помоћи. Србија мора да изврши своју историјску мисију. Ја знам да је Блазнавац стручан у војним стварима, али, ми ипак морамо, већ једном започети тај рат! Мораш да схватиш, Јулија!

(Пауза)

ЈУЛИЈА: Што дуже овде боравим – схватам све мање.

МИХАИЛО: А, да ипак одеш мало у Беч? Или, у Пешту, код маме?

(Пауза)

ЈУЛИЈА: Да... можда је тако најбоље.

МРАК

VII

МЕЂУНАРОДНИ ПОРЕДАК

Београдски паша у посети код аустријског конзула.

АУСТРИЈСКИ

КОНЗУЛ: Слушајте, светли пашо! „Жилавка“ је више од вина.
Код нас, у Бечу, зову је „душа Медитерана“.

Жилавка је, дакако, имагинарна.

ПАША: Па, сад... Ако је душа, господине конзуле, онда...

АУСТР.

КОНЗУЛ: Нежна душа нашег плавог мора... Узмите, молим вас!
То ја добијам преко једог дубровачког трговца.

ПАША: Ох! Ох! Добра је. „Да се болан лечи“ – кажу код нас, у
Турској. Замишљајте: праведник седи у џенету, хурије
му играју, знате оно...

АУСТР.

КОНЗУЛ: А евнуси служе охлађену „жилавку“...

ПАША: Ејвала, драги пријатељу! Жао ми... Пуста жеља! Ко-
лико сам ја обавештен, ни код вас у рају не точе
алкохол. Какав је протокол у паклу, не знам.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Све у своје време, светли пашо.

ПАША: Али, молим вас, шта оће, уствари, тај Мијаило?! Оно,
ја знам шта он оће, али, мислим, да ли је он луд?

АУСТР.

КОНЗУЛ: Па... Нико од њих није сасвим нормалан.

ПАША: И ми тако мислимо. Господине! Они, просто, нису у
стању да својом земљом управљају.

АУСТР.

КОНЗУЛ: И ми тако мислимо. Сетите се, још у оном њиховом
такозваном устанку против ваше легитимне власти,
под оним, како беше, Кара, Кара... – ви сигурно знате
– толико су се међу собом закрвили, да су хтели неког
руског кнеза да позову да им буде старешина!

ПАША: Мисле да би им под Русима било боље! И по томе се види да нису нормални... Али, „жилавка“! Нека је хвала Алаху што је „жилавку“ измислио!

АУСТР.

КОНЗУЛ: И ја кажем. Нека је хвала Алаху! Изволите, најдражи пашо! Служите се! Ви сте у праву – они најбоље функционишу кад имају странца за господара. То је занимљив феномен. Па, ево, и ти њихови Обреновићи и ти Кара... Кара... Ђорђевићи, како ли се, већ, зову... Таман су мало слободе добили и већ се између себе кољу! Поклаше се, молим ваас! Према нашим информацијама, онај свргнути Кара... Кара... злато из Пеште шаље, да поткупи опозицију. А, шушка се и о неком атентату...

ПАША: Не знам који ће им андрак, онда, та слобода?!

АУСТР.

КОНЗУЛ: И не треба им; само они тога нису свесни.

ПАША: Па, кад нису нормални!

АУСТР.

КОНЗУЛ: Можда би им требало лепо објаснити.

ПАША: Ништа они не разумеју, господине!

АУСТР.

КОНЗУЛ: И много су лењи, брате... А, воле и да лажу. И, систематски праве неред по западном Балкану, а и шире! Буне Војводину, Босну...

ПАША: И Херцеговину, Црну Гору...

АУСТР.

КОНЗУЛ: Дестабилизују међународни поредак! Годинама спремају неки имагинарни рат и уносе немир међу нормалне балканске народе, који природно живе у вашој и у нашој држави.

ПАША: Срећом, колико знамо, ви контролишете њиховог министра војног.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Ја само знам да Руси, ипак, шаљу пушке и пуштају своје отровне пипке према нашем и нашем Балкану.

ПАША: Ти дивљи, примитивни...

АУСТР.

КОНЗУЛ: Примитивни и незајажљиви империјалисти! Ти њихови козаци и ти ирваси...

ПАША:

Још мало „живавке“ молим! Не могу трезан да мислим о тим гадним Русима.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Слушајте ме, сад, пажљиво, најдражи пашо! Ако се Михаилу, например, понуди Босна – да уђе у њу без капи крви – он би се, убеђен сам, одрекао рата, за који ионако није довољно спреман, одрекао би се хушкања по Балкану и имао би одрешене руке да окрене леђа Русима.

ПАША:

Молим? Босну Србима?! Никада, конзуле! Босна је муслиманска земља и то ће заувек остати. Само у својим лудим великосрпским фантазијама, они то могу... Па, молим вас! Они никада у историји нису били господари Босне!

АУСТР.

КОНЗУЛ: Полако, пријатељу! Зар ви мислите да би моја земља радила против турских интереса?

ПАША:

Па, како, онда...?

АУСТР.

КОНЗУЛ: Ја сам рекао да се понуди, а не да му се да. Па, кад обустави војне припреме и изневери руска очекивања...

ПАША:

Онда? Шта онда?

АУСТР.

КОНЗУЛ: Онда ће схватити да ни Босну неће да добије – али, онда ће бити касно.
(Пауза)

ПАША

Поштено!

АУСТР.

КОНЗУЛ: Поштено, него шта! Само, треба му, у међувремену, ипак бацити коску, која ће му из руку избити *casus belli*.

ПАША

Шта? Шта?

АУСТР.

КОНЗУЛ: Та коска... Та коска могу, например, да буду кључеви београдске тврђаве, ужичке и шта ти ја знам које – јер, те тврђаве, с обзиром на модерни начин ратовања, вама ионако више ништа не значе. А, Михаил би, ипак, пред својим глупим народом, изигравао некаквог ослободиоца.

ПАША

“Жилавке”! Још мало “жилавке”!

(Пауза)

Не знам... Не знам... Господине, то ипак превазилази моје...

АУСТР.

КОНЗУЛ: То су, пријатељу, лепа, модерна дипломатска решења, о којима вреди размишљати... Ми смо, у Бечу, већ размислили, па сад размислите мало и ви, у Истанбулу.

ПАША

Да, да... Ма, ви сте, господине, сам ђаво!

АУСТР.

КОНЗУЛ: Још мало „жилавке“, светли пашо. Живели! И нека живи велико турско царство!

ПАША:

Живела Аустрија!

МРАК

VIII

ЈУТУТУНСКА ЈУХАХАХА

Гарашанин, Христић и Блазнавац, ситоје поштиројени у врсиу. Испред њих, нервозно корача кнез Михаило, ударајући се штиштићем по чизми.

МИХАИЛО: Да чујем!

ХРИСТИЋ: (Оклевајући)
„У краљевству Јутуту
Краљ тринајсти, Балакаха
Обећао свом народу
Да ће дати јухахаха.

Само нека буду верни,
Нек војују о свом круху,
Нека ћуте и нек жмуре,
Нек плаћају јухухуху.

А пролећем сваког года
попне с' на брег Балакаха,
Па повиче громогласно:
Добићете јухахаха!

МИХАИЛО: Доста, Христићу! Ви сте криви, министре војни!

БЛАЗНАВАЦ: Ја? Зашто ја, Ваша Светлости?

МИХАИЛО: Ви сте криви што се сваки „Змај Јова“ из Новог Сада може изругивати на рачун српског владара, као на продавца магле! Колико година поручујемо Србима у Босни, Херцеговини, Војводини, Сандаку, на Косову... да ћемо против Турске кренути на пролеће?! Колико пролећа они на нас чекају и колико пролећа нас нема? Њихов сан о слободи, претвара се у јаву узалудног чекања!

БЛАЗНАВАЦ: Опростите, Ваша Светлости, али Русија још није послала обећани зајам од сто хиљада дуката за опремање војске, а ми сами...

ХРИСТИЋ: Срби праве увек исту грешку, јер Русију преозбиљно као заштитницу схватају. А, она нас увек на цедило остави.

ГАРАШАНИН: Са Русијом, или без Русије, на Балкану су неизбежне промене. Србија ће, или постати велика држава на Истоку, или ће за свагда затрти будућност своју.

МИХАИЛО: Јака и слободна Србија никоме не одговара, господине Гарашанине; чак, изгледа, ни самим Србима. Од када сам се, пре девет година, у Србију са покојним ми оцем вратио, ја видим – поред свих уложених напора – само политизирање, партијско прегањање и празне приче. И није ли од Бога греота да ми, још увек, на томе ниском степену радности стојимо – да вино, сирће, масло, маст, зелен, брашно, па и сами леб, са стране за нашу рану у Београд доносимо?!

ГАРАШАНИН: Али, ви сте, господару, пробудили осећања и очекивања народа српског! Ви сте га наоружали и тиме напоменули да буде готов за вама поћи. Околни народи, сви су на вас очи упрли; непријатељ вас се плаши... Без обзира на руски зајам, немојте више оклевати. Не допустите да народ спрема вас оладни, да вас непријатељи исмевају, уместо да вас се плаше!

БЛАЗНАВАЦ: Без потпуних ратних припрема, ми не можемо...

ХРИСТИЋ: Ја морам, као министар унутрашњих дела, да скренем пажњу... Извесно незадовољство већ обузима народ. Очекивали су тај рат, обећано ослобођење Балкана, уједињење словенске браће, очекивали су братство и јединство! Полиција, додуше, држи ствар под контролом, али полиција не може да утиче на душу народну.

БЛАЗНАВАЦ: Може, може!

ХРИСТИЋ: А и онај Карађорђевић, из Пеште новце шаље потајно, на злато незадовољнике окупља.

ГАРАШАНИН: Ваша Светлости! Читава мрежа наших повереника на Балкану је у питању. Људи губе веру и наду; осећају се обманутима!

БЛАЗНАВАЦ: Не, ми још нисмо спремни. Не можемо с народном војском и старим руским пушкама против турског царства! Треба нам још времена.

МИХАИЛО: Колико?

БЛАЗНАВАЦ: До пролећа.

МРАК

IX

ДОБРОДОШЛИ У ЕВРОПСКУ ЗАЈЕДНИЦУ НАРОДА!

На њросценијум, из њорѡала, исѡрчи др Пацек. За њим јури Анастас Јовановић, с лисѡм ѡѡира у ѡодиљнуѡј руци.

АНАСТАС: Чекајте, чекајте, Пацек!

ПАЦЕК: Не, не, господине Анастасе! Одбијам! Ја то нећу да слушаам.

Анастас ѡа сѡиљне, ухвѡи ѡа за рамена и окрене ка себи.

АНАСТАС: Докторе! Тај терет ја нећу и не могу сам да носим!

ПАЦЕК: Уф! Уф!
(Корача узбуђено најред – назад. Најзад се сруши у фѡиљљу)

АНАСТАС: *(Чиѡа)*
„Господину грофу Карлу фон Аренбергу, у Беч, од кнегиње Јулије Хуњади-Обреновић.“

ПАЦЕК: Али, како сте, молим вас, дошли до тог писма?

АНАСТАС: Слушајте, Пацек! Ја сам овде дворѡуправитељ. Све што улази и све што излази, кроз моје руке има да прође!

ПАЦЕК: Гроф Аренберг... Онај бонвиван, чији је брат у Ватикану кардинал...

АНАСТАС: *(Чиѡа)*
„Снага, коју ми је Господин подарио, како бих могла опстати у овој малој, запуштеној земљи, лагано чили и исцрпљује се... “

ПАЦЕК: Поштено речено, није ни чудо.

АНАСТАС: *(Чиѡа)*
„Шта све нисам чинила да се вредне старине сачувају, да се српска жена образује, да се стари обичаји поштују... Али, Срби све оно што најбоље имају, нити пазе, нити чувају. Прошлост своју добро не познају, о будућности мало мисле. План и организација су им речи непознате, радници су слаби, верници по дужности...“

ПАЦЕК: Ма, слушајте, господине Анастасе! Ово је све тачно. Можда није деликатно странцима о томе говорити, али шта је ту толико за Његову Светлост компромитантно?

АНАСТАС: *(Чујџа)*
„Сама сам, драги грофе. И у тамници без решетака. Ове непријатне даме, Михаилове рођаке, љубазно се и сервилно према мени опходе, а чим леђа окренем, ружно о мени говоре; а нарочито госпођа Анка, која, са својом ћерком Катарином, непрестано на кнеза насрће.“

ПАЦЕК: Па, слушајте... Ни ово није баш без ништа.

АНАСТАС: *(Чујџа)*
„Михаила виђам све мање. Он је својим политичким фантазијама заузет...“

ПАЦЕК: Уф! Уф! Станите, молим вас!

АНАСТАС: *(Чујџа)*
„За неколико дана полазим одавде, из своје тамнице. Долазим право у Беч. једва чекам да се тамо сретнемо и да разговарамо о нашој будућности. Па, мени је тек тридесет година! Зар да занавек остенем затворена у овој географској и духовној пустоши?“
(Пауза)
И...? Шта сад кажете, докторе?

ПАЦЕК: Ја...? Ништа! Ја нисам ништа чуо, господине! Ништа!

АНАСТАС: Зар ви мислите да моје срце не крвари, господине Пацек?

ПАЦЕК: Па... Крвари! Да, оно свакако крвари. Само што...

АНАСТАС: Али, ја ћу дужност своју ипак да извршим, и да господару скинем мрак са очију!

ПАЦЕК: Уф! Уф! Ја мислим да, ипак...

АНАСТАС: Чекајте! Чујем нешто!

ПАЦЕК: Боже, па то је... Бежимо, брзо!

АНАСТАС: Овамо! Овамо!

Анастас и Пацек њанично оћрче иза њорџала. Из дубине, долазе кнез Михаило и аустријски конзул.

АУСТРИЈСКИ

КОНЗУЛ: Ову бутелку „жилавке“, Ваша Светлости, добио сам од руског конзула. Господин конзул то скупцеом пиће редовно добија од београдског паше, са којим одржава... разумете...?

МИХАИЛО: Имао сам прилике, господине конзуле, да то племенито херцеговачко вино пробам још давно, на соареу код покојног канцелара, фон Метерниха, који је са мојим покојним оцем одржавао... разумете...?

АУСТР.

КОНЗУЛ: Ма колико био дипломата, уважени кнеже, ја са Вашом Светлошћу морам бити отворен и, надасве, морам бити искрен – јер, ми вас, природно, поштујемо као несумњивог Бечлију.

МИХАИЛО: За Беч су, дакако, везане моје најлепше успомене, господине... И супругу своју и кнегињу, у томе сам светионику европске културе и отмености имао среће да упознам... Али, ја сам, ипак, Србин и не стидим се тога.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Опростите што ћу бити одвећ непосредан, Ваша Светлости, али ја овде не говорим само у своје име. Моја овлашћења су, разумете...?

МИХАИЛО: Хоћете да кажете...?

АУСТР.

КОНЗУЛ: Да, хоћу да кажем како је Србији природно место у европској заједници народа, а не – извин'те – са козацима, са оним ирвасима, и оним... Јер, видите, Ваша Светлости: сједињена с Босом, Србија постаје лидер региона; постаје довољно пространа и снажна, те остварује, зар не, прву фазу свога великог историјског сна, без проливања и једне капи крви. А, касније, када дође време, заједно ћемо комадати то анахроно, примитивно, каљаво, гњило и труло турско назови-царство, које као мрска лешина притиска ваш и наш Балкан. Али, о томе кад време сазри. За сада, примораћемо Турску да стави Босну под ваш протекторат.

Пауза. Кнез корача најпред-назад, оборене главе.

АУСТР.

КОНЗУЛ: Руку на срце, то је највише чему, у овоме часу, можете да се надате.

МИХАИЛО: *(Заустави се; фиксира конзула)*
А за узврат?

АУСТР.

КОНЗУЛ: А за узврат, ви ћете престати са ратнохушачким активностима на Балкану, блокираћете руски утицај на овим просторима и prestaћете да подржавате сепаратистички покрет Срба у Војводини.
(Пауза)
Добродошли у велику европску заједницу народа!

МРАК

X

КОШМАР

Чује се, у џами, седми сџав моцарџовоџ Реквијема, Lасгугтоса; џрво џласно, да би се џоком развоја радње, музика џосџејено уџишавала.

При крају сџава, музика ће џочетџи џосџејено да се деформише и џреџаџа у срџско коло, које ће се чуџи, џрво веома џихо, џа заџим, мало џо мало, све џласније и џласније, до бесноџ крешенда, на крају, када ће сви учесници – осим кнеза Михаила и Анасџаса – џо коло и заџграџи.

Лажано одџамњење: сцена се, у џредњем џлану, осветџљава џуном, џубичасџом, светџлошћу, а џрема дубини је све џамнија, џако да задњи џлан џоџџуно џоне у џаму.

На сцени се налази намеџџај уношен џоком комада. Оно џџо џодсеџа на Јулију – џарниџуре из Иванке и Беоџрада – џреврнуџо је и расџурено. Све остџало – клуџа на џросценијуму, Милошева фоџеља, шкриња, џосџеља, сџо и сџолица аусџријскоџ конзула – сџоџи на своме месџу.

Из дубине, улази кнез Михаило, у фармеркама и црном џемџеру са рол-краџном. Креће се лажано, засџаје, разџледа џредмеџе на сцени, џособно делове обореноџ „Јулијиноџ намеџџаја“. Заџим се џриближава џросценијуму. У руци држи лисџ харџије – Јулијино џимо џрофу Аренберџу. Посмаџра џисмо.

МИХАИЛО: Анастасе, мој верни Анастасе...

(Публици)

У стара времена, сеџате се, доносиоце лоших вести убијали су на лицу места... А, ја сам био проклето сентименталан – без обзира на мој, како историчари кажу, полицијски режим. То вам је нека врста психолошке дијалектике, зар не? Али, пустимо то... Како, оно, беше...? „Успомене су ловачки рогови, чији звук умире у ветру.“

(Пауза)

Из мрака се дошунџа Анасџас, у свом уобичајеном косџиму из еџохе, али са великим, модерним фоџоаџпараџом у рукама. Кружи, издалека, око Михаила и фоџоџграфише џа, неколико џуџа, уз џомоћ блица. Михаило на џо не обраџа никакву џажњу.

МИХАИЛО: *(Чића са лисћа, шћо ђа држи у руци)*
 „Михаила виђам све мање. Он је својим политичким фантазијама заузет...“
(Публици)
 Ето, моја Јулија била је довољно луцидна. А ја...
(Пауза. Настави да чића)
 „... полазим одавде, из своје тамнице. Једва чекам да се сретнемо и да разговарамо о нашој будућности. Зар да заувек останем затворена у овој географској и духовној пустоши?“
(Зјужва ћисмо и баци ђа)
 Има право жена!

Из мрака извире кнез Милош, са наочарима, у раскојчаном мундиру, бос, у дућим, белим ђаћама. Прилази сасвим близу Михаилу. Анастас користићу прилику да их фототрафише.

МИЛОШ: Слушај, магарче! Није ти ово твоја Јевропа! Не веруј никоме – мој ти је аманет. Турска, Русија, Аустрија... Све су то наши крвни злотвори! Ми смо од вајкада ситниш за њиово поткусуривање били. Господа која читаве народе држе у оковима!

Последње речи Милош изговара већ одмичући, да би, заћим, одлућао у ћолућаму. И остале ћриказе ће извирати из ћаме, кружиће, лаћано, као месечари око Михаила, мимолазиће се, враћаће се у ћаму и оћей израћаји из ње. Анастас, који, ћакође, лућа ћо сцени, ћовремено ће их фототрафисати, усћореним ћокрећима.

Михаило се, ћакође, лаћано креће и радознало се осврће око себе. Тако се, ћовремено, сучељава са неким од ликова, који – ћосле изговорене рећлике – настављају своје лућање ћо ћолумраку. Михаилу, за разлику од месечарских ћриказа, делује живо и ћиродно.

Међу ћриказе ће се немо умешати и чећири аћенћайћора, у својим косћимима из ећохе, али са „фанћомкама“ на ђавама. Такође и Ђишка и Ђивко, у својим народним оделима, али са „калашњиковима“ у рукама.

ГАРАШАНИН: *(Са раскојчаном маскирном блузом ћреко косћима)*
 Ви сте пробудили осећања и очекивања народа српског! Немојте више оклевати! Људи губе веру и наду, осећају се обманутима!

Из мрака, ћрема Михаилу долазе аусћирјски конзул и ћурски ћаша, држећи се за руке. Конзул ћреко косћима има широку, белу мајћу са звездицама евројске уније, а ћаша, ћреко свођ, ћурскођ одела, исту мајћу, само шћо има чалму, браду и велике бркове.

ПАША: Шта оће, уствари, тај Мијаило? Ја знам шта он оће, него, мислим, да ли је он луд?!

АУСТРИЈСКИ

КОНЗУЛ: *(Пошио су њишли Михаилу)*
Србији је природно место у Европи, а не – извините – са козацима и оним ирвасима... Добродошли у велику европску заједницу народа!

Из дубине њрчи Христиић, корачајући ђола као клоун, ђола као робѡ. Има свој уобичајени косѡим из еѡхе, а на ѓлави модерну ђолицѡјску шайку.

ХРИСТИЋ: *(Посакаује око Михаила)*
У краљевству Јутуту
Краљ тринајсти, Балакаха
Обећао свом народу
Да ће дати јухахаха!
(Насѡави да ѡрчи ђо сцени, још мало вичући)
Јухахаха, јухахаха!

Из мрака, злокобно, ѡихо изрони руски конзул. Он, ђреко своѡ косѡимма из еѡхе, носи руски војнички коѡоран из средине XX века.

РУСКИ

КОНЗУЛ: *(Пришавиши сасвим близу Михаилу)*
КГБ не опрашта, друже Обреновићу!
(Оѡклизи лаѓано у мрак)

Јулија и Каѡарина ђосакаују, држећи се за руке, обучене у истѡо-вѡѡне, беле венчанице.

КАТАРИНА: У Беч! Хајдемо у Беч, Мишел! Тамо нико не носи опанке!

ЈУЛИЈА: Ти знаш, Мишел, да сам ја уз тебе, и да ћу увек уз тебе бити!

Др Пацек ђровирује из мрака, у белом манѡишлу и са модерним сѡѡѡсѡсѡјом око врайѡа.

ПАЦЕК: Значи, гроф Аренберг! Онај бонвиван, чији је брат у Ватикану кардинал...

Појављује се Анка, у црном, кожном „садо-мазо“ косѡимму, са би-чем, водећи за руку Каѡарину – девојчицу.

КАТАРИНА

ДЕВОЈЧИЦА: Ујка! Ујка!

АНКА: То је твој вереник, Катарина!

(Михаилу)

Узми Блазнавца за министра! Биће ти веран.

Долази Блазнавац, у ђуковничкој униформи из ејохе, али са модерним шлемом на глави и мејалним коферчејом у руци.

БЛАЗНАВАЦ: Господару! До пролећа, војска ће бити сигурно спремна!

(Коферче му се отвори, из њега јочну да испидају свежњеви новчаница. Он бежи у мрак, просијајући новац за собом)

То је за зимницу! За зимницу!

МИЛОШ: *(Поново излази у јрви јлан)*

Чувајте, ђецо, ово мало Србије, што вам је остављајам и немојте ђавола за реп да вучете!

Коло је сада све жласније. Приказе се хвајају за руке и јочињу да ижрају, зајиварајући круж око Михаила. Коло је још жласније, ижрачи се врше све брже. Једино Анастас није у колу. Пн иде окол, итражећи јозицију за снимање. Гледа кроз камеру, њежов блиц севне.

МРАК

XI

ДУГАЧКА РУКА

Оборени намештај из претходне слике враћен је у првобитни положај.

Руски конзул и Павле Радовановић. Рус је, поново, у својој стандардној конзулској одори. Он, лагано, хода око Павла који, у свом црном, грађанском оделу из енгле, са шеширом у руци, стоји у стању „мирно“. Конзул се, најзад, заустави, гледа га у очи и проговара мирним, леденим гласом.

РУСКИ

КОНЗУЛ: Никада ме нисте видели. Никада се нисмо срели. Ви не знате ко сам ја; ја не знам ко сте ви.

(Пауза)

Ово што је међу нама, то никада, ни у садашњости, ни у будућности, не сме да изађе на светлост дана, без обзира на исход подухвата. Немојте се играти. Ви имате жене, децу, унучиће...

Наша рука је дугачка; она се пружа кроз простор и кроз време. Пазите се!

(Пауза)

Узмите ово!

(Пружа му повету кожно кесу)

И заборавите да сте ме икада познавали!

МРАК

ХП

НЕ ВОЛИМ ГА, МАМА!

Анка и Катари́на. Анка јој помаже да доврши облачење.

КАТАРИНА: Али, ја нећу да будем српска кнегиња! Не волим га!

АНКА: *(Удари јој шамар)*
А, сад?!

КАТАРИНА: Не волим га, мама!

АНКА: Зашто, сине?
(Помилује је по образу)
Па, он је кнез! А, није ни тако ружан.

КАТАРИНА: Али, забога, он ми је ујак!

АНКА: Ако ти је ујак, није мање кнез, ни мање мушкарац.
Какве су то предрасуде, молим?! Буди просвећена
Европљанка, душо! Друго – толике је паре наследио
од оног пљачкаша и убице, да може да те вода куд год
пожелиш. Од Беча, до Париза...

КАТАРИНА: Ух! То бих волела! Али, опет...

АНКА: Видиш како те гледа? Ко мачак сланину!

КАТАРИНА: Мама! Како можеш...?

АНКА: Од кад смо Јулију отерали, ока са тебе не скида! Само
што му бале не цуре.

КАТАРИНА: Не! Ја то не могу!

АНКА: *(Ойали јој шамар)*
А сад?!

КАТАРИНА: Мама... Ја не знам како ћу...

АНКА: Само да будеш љубазна, приступачна, да му се лепо
смешиш... И да мало љуљаш задњицом. То је до-
вољно.

МРАК

XIII

СРПСКИ АТЕНТАТОРИ

Павле Радовановић, Косија Радовановић, Лазар Марић и Сјџаноје Роџић. Црна одела и црни шешири. Павле им дели њишипоље и ножеве.

ПАВЛЕ: Дакле, шта смо ми, другови?

СВИ: Ми смо српски атентатори!!!

ПАВЛЕ: Српски родољуби! Родољуби, јебем вас у мозак прасећи!

СВИ: Ми смо српски родољуби!

ПАВЛЕ: Научите, већ једном, шта сте!

ЛАЗАР: Али, да бисмо постали родољуби, морамо прво да будемо атентатори.

ПАВЛЕ: Слушајте, будале бандоглаве, јел ви хоћете да будете интелектуалци, или атентатори?!

СВИ: Атентатори!!!

ПАВЛЕ: Дакле, шта смо ми, другови?

СВИ: Ми смо српски атентатори!!!

ПАВЛЕ: Ви сте српске будале! Шта смо ми, другови?

СВИ: Ми смо српски родољуби!!!

ПАВЛЕ: Једва – једном да погодите шта сте!

(Пауза)

Добро! Шта је разлог нашег родољубивог чина?

КОСТА: Разлог нашег родољубивог чина је то што сурови кнез није хтео да помилује нашег брата, Љубомира, који, јадан, на робији лежи!

ПАВЛЕ: Не, то! Не, то!

КОСТА: А, да! Зато што се продао Аустрији и изневерио нашу браћу Русе.

ПАВЛЕ: Даље!

ЛАЗАР: Разлог нашег родољубивог чина је то што ме је бацио на робију, само зато што сам заклао оног акрепа од жене. И, да није било доброг управника затвора, господина Ненадовића...

- ПАВЛЕ: Не, то, идиоте!
- ЛАЗАР: А, ти мислиш што оће да се ожени сестричином и да
укаља свете српске обичаје...
- ПАВЛЕ: Даље!
- СТАНОЈЕ: Разлог нашег родољубивог чина је то што није хтео
да ме постави за посланика.
- ПАВЛЕ Не! Не, то, соме!
- СТАНОЈЕ: А! Оно што је изневерио народне наде... Што је
обећавао рат с Турцима и стварање велике, сло-
бодне...
- КОСТА: И што је завео полицијски терор!
- ЛАЗАР: Што је укинуо слободу штампе!
- СТАНОЈЕ: И, оно... Оно што просута крв великог вожда Ка-
рађорђа зове на освету! Ако убица Милош није пла-
тио, морају да плате потомци!
- ПАВЛЕ: Добро, добро! Дакле, шта смо ми, другови?
- СВИ: Ми смо српски атентатори!!!

МРАК

XIV

ХОЋУ ДА БУДЕМ СЛОБОДАН!

Михаило седи за столом (ишо га знамо као „сйо аусйријскоџ конзула“) и пише. Улази Катџарина, врицајући, ђомало, сйражњицом.

КАТАРИНА: Ево, драги, ја сам готова!

МИХАИЛО: Како си лепа, Каћа... Дођи, дођи, љубави!
(*Хоће да је ђољуби*)

КАТАРИНА: Не, ујко! Тојест, Мишел... Па, ми још нисмо венчани!

МИХАИЛО: Венчаћемо се, мила!

КАТАРИНА: Кад, ујко?

МИХАИЛО: Дођи, дођи...

Из дубине долази, журно, Никола Христџић, у ђрајџњи Ђишке и Ђивка.

МИХАИЛО: Шта?! Шта је то? Шта ово значи, господине Христићу?!

ХРИСТИЋ: Молим... Молим за опроштај, господару! Али, ја морам... Ја морам, неизоставно...

МИХАИЛО: Дођавола, господине! Сиђи, мила, у башту! Кочија је спремна. Ја ћу одмах доћи.

Катџарина одлејриша.

МИХАИЛО: Па, добро, Христићу, забога...

ХРИСТИЋ: Господару, опростите, али ја морам, као министар полиције...

МИХАИЛО: Журим!

ХРИСТИЋ: Ви, господару, не смете више сами излазити!

МИХАИЛО: Гле! Ви хоћете мени да командујете!

ХРИСТИЋ: Не, никако!

МИХАИЛО: И, ко су вам ова два...?

ХРИСТИЋ: То су, господару, Ђишка и Ђивко.

МИХАИЛО: Ма, какви Ђишка и какви...

ЂИШКА: С вашим допуштењем, господару, ми се, уствари, зовемо...

МИХАИЛО: Ма, ко су они?! И, шта ће они овде, господине Христићу?

ХРИСТИЋ: Да вас чувају, господару.

ЋИВКО: Ми смо егзекутори, Ваша Светлости.

ЋИШКА: Са нама, ви сте потпуно сигурни!

МИХАИЛО: Ма, о чему ови говоре?! Ћивко и...

ЋИВКО: Не, ја сам Живко, господару.

ЋИШКА: А ја – ја сам Мишка.

ЋИВКО: Стари господар воло да се зајебава...

МИХАИЛО: Молим?!

ЋИШКА: Ма, зајебаво је, господару, и чиновнике... И министре, па и владике је зајебаво!

ЋИВКО: Реко је да смо глупи ко ћурани, па нам је турио то „ћ“.

ЋИШКА: Ми смо егзекутори, какви нема у Србији! Са нама можете...

МИХАИЛО: Напоље!

ХРИСТИЋ: Господару...

МИХАИЛО: (*Вришићи*)
Напоље! Напоље, кад говорим!

ЋИШКА: Ево, ево, господару! Али... У шуми може...

ЋИВКО: Не дај Боже!

МИХАИЛО: Напоље!!!

Ћишка и Ћивко исцрче.

ХРИСТИЋ: Господару! Ви морате да ме саслушате!

МИХАИЛО: Сутра ћете ви мени положити рачуне, Христићу! Даме чекају!

ХРИСТИЋ: Господару, ви не смете сами у Кошутњак ићи!

МИХАИЛО: Доста је било, Христићу! Од ваше параноје, ја више да живим не могу!

ХРИСТИЋ: Не, господару! Станите! Морате ми веровати! Ваш живот је у опасности!

МИХАИЛО: Скратите!

ХРИСТИЋ: Само дискретна пратња... Ова два човека су професионалне убице: поред њих били бисте сигурни.

МИХАИЛО: Ама, од чега ме ви стално браните, Христићу? Од српског народа?

ХРИСТИЋ: Па, да! Тојест, браним вас од атентатора, господару.

МИХАИЛО: Та, идите, молим вас! Ко ме сам ја у Срији зло учинио?

ХРИСТИЋ: Господару, ја имам спискове. морате ми веровати! Ево, погледајте, молим вас!

МИХАИЛО: Ви сте много досадни, Христићу! Добро, нека вам буде! Проучићемо те ваше спискове, чим се вратим из Кошутњака. И, немојте да ме, случајно, неко прати. Хоћу да будем слободан!

Михаило излази. Христић беспомоћно љеда за њим. Зачује се почетијак инсјрументјалне верзије песме „Што се боре мисли моје“. Лагано зашамњење.

МРАК

ЕПИЛОГ

ЗАТРУБИЋЕ БОЈНЕ ТРУБЕ!

Завршава се музичка фраза с краја прелазне слике.

Михаило и Катари́на у Кошутињаку. Само, сада је ту – за разлику од празне сцене у прелазу – сав намештај, износиен током комада. Намештај је испрејуран, у нереду.

Атентиватори стоје, већ, на своје месту – с леве стране портала. Стојаће, нејомично, до краја, али их нико „неће видети“.

Михаило гдри Катари́ну. (Налазе се на просценијуму) Пичице певају.

КАТАРИНА: Не, ујко... Мишел!

МИХАИЛО: Па, шта? Ти си, сад, моја вереница. Може цела Србија да се постави на главу!
(Љуби је)

КАТАРИНА: Да седнемо, мало!
(Иде ка клупи)
Како је тихо...

МИХАИЛО: Волим Кошутњак. Ту нас, бар, нико не гледа; не вреба сваки наш корак...

КАТАРИНА: А зашто, Мишел, ми просто не одемо одавде?

МИХАИЛО: Куда, Каћа?

КАТАРИНА: У Европу!

МИХАИЛО: Не! Ми ћемо створити Југославију, Каћа! Затрубиће бојне трубе диљем нашег Балкана! Дићи ће се браћа Бугари, Власи, Грци, Арбанаси, Црногорци, Бошњаци... па и Хрвати! Србија је једина снага у региону која има срца, која може, која сме...

Из дубине, брзим кораком долази Анка, машући руком у којој држи мараму.

АНКА: Охој! Ту сте, децо?

КАТАРИНА: (Маће јој)
Мама!

МИХАИЛО: Седи, Анка! Предахни.

АНКА: Ти си, бато, обећао да нам видиковац покажеш!

МИХАИЛО: Хоћу. Види се све до топчидерских висова и Раковице... Стаза је просечена с оне стране.

(Показује према левој страни портика, где стоје ађенџијери)

Нико још за њу не зна.

АНКА: Хајдемо!

КАТАРИНА: А, бака Томанија?

МИХАИЛО: Стићи ће и она...

АНКА: Хајдемо ми напред!

МИХАИЛО: Идемо, Каћа! Видећете, прекрасно је.

Крену. Михаило напред, даме за њим. Пјинчице певају. Кнез застане, осврне се.

МИХАИЛО: Како је лепа наша Србија!

Светлости постоје љубичаста. Зачује се Lacrymosa, из Моцартовог Реквијема. Михаило наставља да се креће, усљерено. Даме остојау нейомичне. Кнез се лагано приближава левој страни портика. Улази међу ађенџијоре, који стоје "залеђени". Lacrymosa. Мрак.

КРАЈ

Слободан Милошевић, Миладин и Душица Шеварлић, Мирјана Марковић, 29. новембра 1999.

Мерлинкина иѣовесѣ

Ова монодрама рађена је према аутобиографији трансвестита Вјерана Миладиновића *Терезин син*. (Издање аутора, Београд 2002).

Књигу сам добио од аутора почетком 2003. године. Било је то у Народној опсерваторији, на Калемегдану, где је Миладиновић нашао уточиште и посао. Пребивао је у станчићу, у Планетаријуму, у Доњем граду.

Текст који следи произашао је из нашег тадашњег разговора.

састављају крај с карјем. Много новца сам дала помажући другима, ни мало не жалећи због тога.

Ходајући тротоаром, чекајући муштерије, молила сам саму себе да издржим физички и емотивни, да ухватим неколико шљака, да некоме купим цак брашна, некоме шећера, детерџента... Увек сам давала, жртвовала, откидала себи од уста, стално се питајући ко ће ми рећи макар хвала. Очи су ми уморне, корак тежак и спор, срце ми убрзано куца, мисли су ми суморне. Моје сузе нису никога гануле. А да сам живела обичним животом, никоме не бих била интересантна. Мој начин живота, који нисам могла, а касније ни желела да сакријем, изазвао је невиђено интересовање обичног света. Тај обични свет има необичну склоност да пажљиво слуша и, што је најинтересантије, нескривено ужива у мојим курвинским авантурама.

По природи сам весела, духовита. Умем да насмејем људе, да изазовем њихову симпатију. Решила сам да играм на ту карту – и нисам погрешила. Знала сам да тиме излазим из анонимности, стичем популарност у нечему што је јавно жигосано. Својим наступом разбила сам клише о проституткама као простим, глупим, вулгарним, антипатичним бићима. Видите да ја нисам таква. Зар не? Смогла сам снаге да искрено проговорим о себи и својим осећањима. Филм ме је овековечио. Ја сам она Мерлинка из Жилниковог филма. Сећате се?

Филм ме је овековечио, али није решио моје животне проблеме. Желела сам и морала да на плочнику још зарађујем. Сва срећа да ме нико ко је гледао тај филм није мрзео, или бар не толико да би ме физички повредио. Страшно сам се плашила тога. Проститутка је увек напета, у страху, у свему види опасност. Манијаци долазе и одлазе, нанесу зло, повреде и побегну. Чуди ме како се Богу није згадило да милионима година посматра све ово што ми, његова деца, радимо. Понекад помислим да он ужива у томе, намерно нас занемарујући од самог нашег настанка. Да би праведно пресудио грешнику, кривцу, убици, он мора без окретања главе да посматра шта све овај ради. Да ли он, можда, перверзно ужива у томе? Зашто није спречио, а могао је? Зашто није спречио страдање милиона невиних?

Боже, ко си ти? Ко ти је дао право да судиш? Ипак, лагаћу себе ако кажем да ми се не свиђаш. Не бих имала ништа против да водимо љубав у сену. Верујем да ме величина „твог“ не би разочарала. Твоја дуга коса би ме миловала по грудима или леђима. Зависи од позе коју волиш. Са своје стране, ја бих се потрудила да удовољим свим твојим жељама. Немој да се чудиш! Како си посејао, тако ти је и родило.

Какав си ти то отац, када ћеш ме једнога дана сурово казнити? Лишавајући нас нашег тела, да би нам узео душу, сматрам да грешим. Дом наше душе трулиће дубоко под земљом, лишен сунчеве светлости. Нећемо моћи више да грлимо, знојимо се, доживимо оргазам. Много смо снаге и новца потрошили, дижући ти храмове и цркве, да бисмо те „омекшали“ за судњи дан. Сиротиња је кулучила, умирући крај зидина од исцрпљености. Врло добро си знао с којом муком, самоодрицањем и жртвом су подигнути. Уместо да својој деци помажеш, ти их искоришћаваш. Али, моје очи те гледају без страха. Моје очи сјаје необичним сјајем, посматрајући ону крпу око твојих бедара. Сматрам да те, за разлику од осталих, много јаче волим, обожавам и, што је најважније, желим. И док су се други молили, палећи ти свеће за своје и здравље својих ближњих, ја сам се молила да услишиш моју потребу за тобом, за „твојим“. Ако постојиш, ако услишиш моје жеље и потребу за тобом, нека то буде на неком великом, црном облаку. Толико великом, да на њ могу стати све свеће које су до сада упаљене. Боже свемогући, да ли си љубоморан што сви ми више волимо Исуса од тебе? Зашто се кријеш? Где је твој дом? Зар си толико него-стољубив? Изгледа да нисмо вредни твоје пажње. По свој прилици, ми ти сметамо. Али, без нас, ни твоје постојање не би имало смисла, зар не? Зашто своје циљеве испуњаваш нашом патњом? Вековима, упорно, безуспешно трагамо да себи и другима докажемо да ниси само плод маште прошлих, садашњих и будућих генерација. Сва твоја досадашња деца имају много да ти замере. Ако си поштен, праведан – мораш чути и нашу причу.

Признајем, грешила сам. Али те питам, зашто ме ниси заштитио када сам страдала без своје кривице? Веруј ми, нећу дрхтати од страха када будем стајала пред тобом. Зашто грешницима дозвољаваш да пале свеће у твојој кући, у којој никада ниси преноћио? Твоја деца убијана су под твојим кровом. Греде су, падајући, размрскавале главе недужних мајки и њихове деце... Где си, да те питам, да ми одговориш? ! Зашто сам ја оваква?

Да твоја деца верују у тебе, да се плаше твоје казне, вероватно не би чинила сва ова злодела. Све што сам урадила, урадила сам себи. То је мој проблем, и зато се не мешај у мој живот! Годинама сам се тетурала улицама, спасавајући себе на тај начин што сам продавала своје тело. Моје очи нису уживале у месечини, моје очи нису подносиле светлост сунца. Годинама немам правих пријатеља. Постоје само они који желе да ме, плаћајући, имају на неколико минута. Зима је, дува ледени северац. Двадесет степени испод нуле. Ја, смрзнута, не могу да одговорим муштерији која ми је цена. Вилица се укочила, ноге промрзле, цело тело дрхти, док ја упорно

чекам неког несрећника, да би тако зарађени новац поделила са другима.

Можете ли замислити како се курва осећа када сатима стоји на улици и ништа не заради. Цигарета за цигаретом, боле ноге, боли кичма. Најрадије би да се расплачеш. Као за инат, муштерије зезају, траже да спустиш цену на пола. Постављају глупа питања. Схваташ да им је стало до разговора, а не до секса. Разне скотине траже да радиш без гумице. Или пристају на нашу цену, али уз два свршавања, јер ће први пут, колико су напаљени, свршити за мање од једног минута. Наравно, све од реда смо одбијале такав предлог, добро знајући да ће му за други оргазам требати најмање пола сата.

Осећаш се одвратно, заробљено, изложена злостављању обесних возача који не штеде сирену, и њихових сувозача који псују и вређају. Молиш Бога, али и себе, да издржиш, да макар једну шљаку ухватиш. Одлазим до својих другарица и с њима се питам – шта је вечерас овим људима? Као да су сви полудели. Често се заједно смејемо од муке.

Не познајем ни једну којој су у животу цветале руже. Све одреда рођене су у сиромашним породицама. Све сама општа места: развод, алкохолизам, пребијање... Дете се из страха повлачи у себе. Кад мало поодрасте, почиње да бежи од куће. Без крова над главом, гладан – мораш се приклонити неком старијем, који нешто има. Све чешће ноћиваш у неком собичку од десет-петнаест квадрата, са још неколицином. Упознајеш оне који су слични теби, понајвише по немаштини и напуштености. Да би преживела, мораш радити; за почетак – уложити нешто. Своју младост и лепоту, јер то је једино што имаш. С проституцијом се почиње са тринаест-четрнаест година.

Једино решење је побећи далеко од свега. Али, куда? Уштеђевине нема, а родитељи, родбина – дигли руке од тебе. Ужаснути су оним чиме се бавиш. А где су били раније? Све ти је јасно, па и то да решења нема. Почињеш да венеш, споља и изнутра. Желиш да што пре умреш, да те нема. Ти ниси више ти. Самој себи постајеш странац. Добро сам то осетила. Живот којим живиш прождире твој разум. Радиш механички, без љубави и без стида. Твоју руку нико не држи нежно у својој. Стидиш се свог уздаха. Уздишеш када си сигурна да те нико неће чути. Ми смо шљам који се види, мета на коју свако упира прст. Тумор на телу друштва, који се не може оперисати. Огољене до костију, неопходне за ниске страсти. Плачемо за неким који постоји само у нашој машти. Чезња да будеш нормална жена уз нормалног мушкарца, чезња је која се никада неће остварити.

Признајем да је свака проститутка, без изузетка, преосетљива, да на увреду одговара увредом, да је хистерична, вулгарна. На тај начин се брани, не остаје дужна, јер би у противном „прокључала“. Падне ти мрак на очи. Пролазници тада имају прилику да чују богат репертоар псовки. Родитељи црвене, јер то што они чују, чују и њихова деца коју су извели у шетњу. Баке које воде своје унучиће, нагло убрзају корак, да се ми просто зачудимо како једна седам-десетогодишња жена брже корача од нас!

Када си у таквом стању, не можеш да радиш, изгубиш вољу да живиш. Проклинеш своју судбину, своју неспособност да уштедиш, државу у којој живиш. С годинама, терет проститутисања био је све тежи и тежи. Безброј ноћи сам, вративши се са станице, до касно остајала будна. Не могући да заспим, поново сам преживљавала већ доживљено. У овом послу зависиш од себе. Мора ти бити јасно ко си и шта си, и у позитивном и у негативном смислу. По том питању, нисам била ни мало наивна. Без претеривања, себе сматрам најкомплетнијом проститутком. Нећу бити нескромна ако кажем да се поносим собом. Ја се у животу ничега не стидим.

Своју професију нисам искористила онолико колико сам могла. Сви су убеђени да проститутка има небројено сексуалних односа, а самим тим и небројено оргазма. Једном речју, да има среће у сексу више него други људи. Верујте ми, у заблуди сте. Ми смо жељне секса. Начин и темпо живота на улици је тежак, професија ризична. Мораш мислити о свему, понајмање о себи и о неком свом, личном уживању. Лагаћу, ако кажем да нисам имала добар секс с неким кога сам упознала који минут пре тога. Таква искуства су предивна, незаборавна. Немојте, молим вас, па и ја имам душу! Боже, како су били млади и лепо! Како су били курати!

Не дај Боже да су ми све муштерије биле лепе и да су ми се свиђале. Врло брзо била бих исцрпена и физички и нервно. Па, не могу да будем равнодушна када је у питању мушкарац који ми се свиђа. Тада сам нежна и љубазна курва која отворено показује да јој није стало до његовог новца, већ до „његовог“. Топим се, колутам очима. Питам га када је последњи пут јебао. Узбуђује ме његова стидљивост, руменило на лицу, видна напаленост која се оцртава на лицу. Гледам га директно у очи, ни мало се не стидећи тога што је њему јасно да сам се предала, да ћу за који минут уживати у ономе чиме га је природа обдарила и што му је у том тренутку укрућено. У таквим ситуацијама, ја сам у трансу. Таквих, предивних тренутака сећам се често. Радујем се будућим. Не желим да наплатим онима који ми се свиђају. Не желим да понизим ни њих, ни себе. Тренуци када је „његов“ у мени, желим да трају што дуже. А када сам са муштеријом са којим је однос строго послован, ја искрено молим

Бога да што пре сврши. Молила бих ја и ђавола, само да услиши моје молбе. Са изабраником бих се договорила да се нађемо у одређено време. Дотле, јурим као суманута да одрадим две-три шљаке, да бих била са оним који ме, тако исто, с нестрпљењем очекује. Осећам глад и празнину и знам да то једино може да утоли оно што ће он гурнути у мене. Он и само он, “његов” и само „његов“. Не интересује ме ко је и шта је. Узми ме дивље и задовољи ме, јер ја сам курва којој не смета твоја грубост. Хоћу да своје хладне дланове загрејем милујући твој врели стомак и препоне. Хоћу да гледам твоје порочне очи, да осетим твоја колена на грудима. Ти си сада мој пастув – њишти! Ја сам твоја робинја – буди груб! Не питај ме шта волим, већ ради шта ти је воља. Не обазир се на то што се гушим, кркљам и јаучем. Нека буде само што дубље. Ја сам курва. Знам да те то узбуђује. Немој да се стидиш, јер ја нисам клинка из комшилука, нити другарица из суседног разреда. На мене нећеш оставити леп утисак културом и пажњом. Слободно буди природан, буди агресиван, буди вулгаран!

(Пауза. Глумац скида женску ђерику)

Зовем се Вјеран Миладиновић.

(Насињавајући да ђовори, скида лагано шминку с лица. Касније, ђочеће, мало ђо мало, са ђрекидима и ђаузама, да свлачи са себе женску одећу)

Годинама сам био у сукобу са самим собом, покушавао да будем нормалан. Брак и деца су обавеза, терет који нисам могао ни смео да прихватим. Добро познајући себе, нисам ни покушавао да то урадим. Не кајем се. Нама смртнима нема будућности. Већ смо проседи, појавиле су се боре, наша сећања све више сежу уназад. Ни дете не би могло да утеши моју смртну душу.

Баш смо шашава врста, без имало склада, смирености, разума. Трагамо за зрнцима привремене нормалности, да бисмо убрзо, с муком нађено зрнце одбацили, враћајући се у хаос. Један доживљени оргазам тражи да тај прелепи транс буде поновљен много пута, без обзира на цену, без обзира на последице.

Временом, научио сам да разумем свакога. Само себе нисам разумео. Навикао сам да плачем и да нико не види, да вршиштим да нико не чује. Када ми је најтеже, мисли ми лако и брзо отпугују у детињство, у којем се мој давно умрли пас Цуле поново игра са мнош. Моја бака пече паприке, трава се повија на благом ветру. У прабини сеоског пута, мекој, ситнијој од брашна, поново остављам трагове својих малих стопала. Радознало окрећем главу, лево, десно, горе, доле – посматрајући све око себе с пажњом. Боже, како се живо свега сећам! Осећам мирис сена, чујем зујање пчела крај течиних кошница, звоњаву звона, шкрипу сеоских кола која лењо

вуку уморне краве, машући реповима да растерају досадне мушице. Осећам росу на босим ножицама, када ујутро истрчим у двориште. Нанин хлеб испод сача, њене шотке и гуске у бари крај бунара. Боже, врати ме у детињство, у време чистоте и нежности! Докажи ми на тај начин своју моћ.

Остају само кости дубоко под земљом, остају сузе које нећемо никада исплакати. Нисам умео да свој живот учиним бољим. Ја сам жртва коју ви не желите да разумете, жртва коју плујете. Зато одлазим у давно прошле зоре, да поново чујем кукурикање петлова којих више нема. Нека ти је лака земља, бако моја! Нека над твојим гробом вечно расте ситно, разнобојно дивље цвеће.

Некада сам се питао, тражио безуспешно у себи одговоре. Сада, не. Сад јурим, грабим сваки тренутак, вапећи за новим оргазмом.

Чије ли беше оно прелепо, наго тело које сам миловао једне летње ноћи на Калемегдану, у тек покошеној трави? Уместо храбрих ратника који су умирали некада испод тих зидина, те ноћи су умирали нечији сперматозоиди. Сећам се, био је млад. Нападао ме је као изгладнели пас масну кост. Трава ми је тетовирала леђа. Како је лепо када неко продире, пулсира, прска своју врелину, део себе, у тебе. Дунав светлуца, нечији чамац плови ка Земуну, гладни галелбови плачу над Ушћем. Не престај! Стењи, дахћи, цепај ме, да што дуже осећам твоју чврстину у себи! Чије беше оно прелепо наго тело? Хеј, Калемегдане, одговори ми!

Смежуране дојке моје мајке балави, с протезом у устима, један Немац, тамо далеко, у Бону. Мама, не волим те! Ти си моја туга. Твоја брига, сузе, жеља да ме што пре видиш – све је то гола лаж! Гора си од курве, курва ти то каже. Препуна бола, тетураш се и грчиш тамо негде далеко, свесна да ти, осим смрти, нема лека.

Јадранско море и даље запљускује обале Балкана. Где је сахрањена стара Југославија? Хоћу да одем на њен гроб и запалим јој свећу. Ноћ певуши успаванку над Калемегданом. Оче, како те није срамота? Зашто је бакин гроб запуштен? Одбачен од свих, лутам и ја дуго, дуго ћу лутати. Уплашен, очајан, са очима упртим у небо, молим себе да будем храбар, да издржим, да без страха дочекам свој крај. Нека моје последње мисли буду упућене онима које сам волео. Мојом вољом, заувек ће један мој зуб, прамен косе и мала фотографија остати, у пластичној кутијици, забетонирани на скровитом месту, на Калемегдану. Нека крв из невиних, „рањених“ вагина тече његовим падинама, нека сперма невиних младића, попут росе, капље по његовој трави. И док се ви волите, моја ће невидљива сенка клечати крај вас, молећи се да вам љубав никада не увене.

Понижен и постиђен, тетурам се блатњавом стазом свог живота. Прљавштину својих суморних јутара покушавам да сперем врелим,

сланим сузама. На мојој, давно испруженој, руци ухватила се паучина. Уплашени коњи пропињу се и њиште по моме мозгу. Не могу више сам! Мама, мама... Проклета била мама!

(Обрише, дискетно, сузе; размаже остатак шминке по лицу. Пауза. Престиваје, за једно време, да се бави шминком и одећом. Поново сиваи ћерику)

Зовем се Вјеран Миладиновић. Рођен сам лета господњег 1958, 14. октобра у Загребу, Општина Чрномерец. Родила ме је мајка, Тереза Стрмечки. Мој отац Миодраг, Прокупчанин, био је у оно време, по директиви, послат у Загреб да учи средњу војно-техничку школу. Моју мајку срео је на једној од многобројних загребачких игранки... Схвативши да је трудна, мајка му се поверила. Он јој је објаснио да нико не сме сазнати да је трудна са њим, јер би у том случају био избачен из војне школе. И брзо је отишао на наставу. Мајка се, затим, поверила својој најбољој другарици. И за неколико дана о томе је сазнала цела школа. Позвана је код директора и добила исписницу... И тако је клупко њеног, па и мог живота почело да се одмотава на сасвим предвидив начин. Одређени узроци увек рађају одговарајуће последице, само што човек најчешће одбија да прихвати ту баналну истину. У овом случају, одговарајућа, банална последица седи пред вама.

(Пауза. Гледа у љубику са размазаном шминком на лицу и накриво постављеном ћерику на глави. Најзад, баци ћерику и после паузе насиваи)

Очајна, мајка је писала своје оцу, Јосипу, молећи га да је прими к себи, у Загорје. Отац јој је саветовао да се, заједно са мном, баци с моста у Саву. Престао је, разуме се, и да јој шаље оно мало новца. Тако је, дакле, мајка остала на улици. Обукавши шире хаљине, да се трудноћа не примети, успела је да се запосли као кућна помоћница код једног познатог загребачког адвоката. Одржавала је кућу и чувала њиховог сина који се звао Вјеран. После три месеца, трудноћа се више није могла сакрити. Љубазни адвокат молио је да му не замери што захтева да напусти њихов дом. Следећих месец дана спавала је у максимирском парку. Љубазне другарице снабделе су је једним ћебетом и доносиле јој по мало хране. То, међутим, није било довољно за једну трудницу. „Ужасно сам, сине, гладовала, плашећи се да не умреш у мени“, причала ми је касније. На крају су је неки љубазни полицајци пребацили у Дом за незбринуте мајке и децу „Владимир Назор“. У том нашем, једином заједничком, дому провели смо годину дана – шест месеци до њеног порођаја и шест месеци после. Тврдила је да је то био најлепши период њеног живота. После тога, ја сам остао у дому...

Љубазни адвокат, код кога се мајка поново запослила, имао је сестру у Америци. Нероткињу. Желела је да усвоји дете, али не тамо, у Америци, већ неко сироче из Загреба. Када је, коначно, дошла, адвокат је одвео у Дом „Владимир Назор“, где сам ја био већ нешто више од три године.

Чим ме је угледала, пружио је руке и узео ме у наручје. Освојио сам њено срце на први поглед.

По закону није било могуће усвојити дете без сагласности родитеља. Како подаци о оцу нису постојали, сматрали су да ће моја мајка одмах пристати. Она није ни сањала шта се дешава, иако је живела у њиховој кући. Вероватно су хтели да је пријатно изненаде. Једнога дана су је позвали да хитно дође к директору Дома. Када је ушла, затекла ме је како се, окружен играчкама, играм на његовом столу. Ту су били и лекар, васпитачице, љубазни адвокат и његова супруга, адвокатава сестра и њен супруг. Чим сам угледао мајку, заплакао сам и пружио ручице према њој. Мајка је, осетивши да нешто није у реду, притрчала и зграбила ме у наручје. Без много околишења, директор јој је објаснио у чему је ствар. Рекао је да сам већ довољно одрастао, да сам дуго у Дому и да то није добро за мене. Како ме њој не могу дати јер нема стан, ни стални посао, саветовао ју је да потпише сагласност за усвајање. У новој домовини имаћу сву љубав и материјалну сигурност. Усвајање је подразумевало кидање свих веза између мајке и мене.

Мајка је слушала, слушала, а онда је одједном крикнула: „Не!!!“ и држећи ме чврсто у наручју излетела из канцеларије. Сјурила је низ степенице и истрчала на улицу. Жена која плаче на сав глас, која трчећи носи своје дете а оно вришти у њеном наручју, изазвала је пажњу пролазника који су потрчали за њом, радознали да сазнају шта се то дешава. Она је утрчала у једну вишеспратницу, стигла до трећег спрата и попела се на прозор степеништа, хотећи да заједно са мном скочи на плочник. Окупљени свет преклињао ју је да то не чини. Убрзо су стигли и васпитачи из Дома и тек после њиховог јавног обећања да нећу бити дат на усвајање, мајка је пристала да ме врати у Дом.

Пошто је најзад признала да зна ко ми је отац, затражили су да ме удоми код њега, јер, рекли су, за дете није добро да сувише дуго остане у дому. Мада би у мом случају можда било боље да сам остао. Мајка је, после извесних компликација, успела да у војној школи сазна за очево радно место и тако се, једног лепог дана, после дугог путовања, обрела први пут у Србији, у селу Бресничу, крај Прокупља. Тамо је упознала анђела. Тај анђеолова била је моја бака Кадивка. – Ја хоћу то дете да чувам; оно је моје унуче – рекла је када је чула мамину причу. Отац је већ био ожењен девојком из

њиховог села. Живели су у Прокупљу, са малим сином, мојим полубратом. Моја несрећна мајка је преноћила код баке, а сутрадан рано ујутро отпутовала у Загреб. Бака је рекла да не би било паметно да се по селу прочује, док је она још ту, да са Мићком има сина. Бојала се да је родбина Мићкове жене не испребија, како је тамо већ обичај. Мајка се потајно надала да ће свог Мићка затећи неочењеног, да ће се на лицу места венчати и да ће бити срећни. Понижена, увређена и уплашена, проплакала је цео пут од Бресничја до Загреба, свесна да је њеним лепим сновима дошао крај.

После месец дана, отац је дошао у Загреб и узео ме из дома. Мајка је, сва у сузама, дошла на железничку станицу да нас испрати. Отац нас је повео на ручак у станични ресторан. – Желим да нахраним гладну Хрватицу – рекао је.

Време до поласка у школу провео сам код своје баке. То су биле најсрећније године мога живота. У то време у селу није било телевизора. Тек по који радио. Играчака нисам имао, али сам зато имао нешто највредније на свету – моју баку, која ме је волела и умела неуморно да ми прича разне приче и бајке. Спавао сам припијен уз њу, да би ме загрејала и штитила после свих оних прича, пуних вила, ђавола и вампира.

Тај вишегодишњи мир и срећу уништио је мој отац. Појавио се у селу једнога лета, сада већ давне 1965. године. Ја сам био заборавио на њега. Сумњам да сам тада уопште и знао ко је он.

Ужасно га је нервирало што сам га упорно звао „чико“. Инсистирао је да га зовем „тата“, а ја нисам ни знао шта та реч значи, па сам га и даље звао „чико“. Нато ме је он, искористивши прилику кад бака није била ту, жестоко ишибао прutom. То што ми је тада, онако малом и беспомоћном, урадио, изазвало је у мени невиђену одвратност, помешану са хроничним страхом и то је једино што сам према њему осећао годинама. Никада му нисам пришао да ме помази, нити му сео у крило. Увек сам га избегавао, гледао да не будем предмет његове пажње. Нисам волео његов лик, његову боју гласа, његов тон, његово понашање. Он је био нешто најгоре што ми се десило у животу.

Љут због мог понашања, грубо је покушавао да ме одвоји и одведе од моје баке. И док сам ја, вриштећи, молио баку да ме не да, она ме је за једну руку вукла у своју собу, а он за другу вукао напоље, да би ме одвео у Прокупље. Јадна бака није могла да ме ишчупа из очевих руку, а он ме је, затим, целим путем, шибав прutom по голим ногама. Бака је ишла за нама и клела га најгорим клетвама.

Тако сам пошао у школу. Одвео ме је из села месец дана пре почетка школске године, да бих упознао град и навикао се на

помајку и свог млађег брата Небојшу. Нисам могао да се навикнем. Туговао сам за селом и својом баком. Отац је увек био спреман да ме васпитава батинама. Према њему, осим страха, нисам ништа осећао. Можда одвратност. Још тада сам себи обећао да, кад одрастем, нећу имати своју породицу. И обећање сам одржао. Желео сам само да одрастем што пре.

Моја прва љубав у основној школи десила ми се у другом разреду. Био је то мој школски друг из истог одељења. Звао се Зоран. Та љубав је остала моја тајна. Избледела од прохујалих година, али ипак довољно вредна да се спомене.

У средњој пољопривредној школи „Радош Јовановић – Сеља“, озбиљно сам се заљубио у друга који се звао Алексов. Моје неискство, страх, стид били су препрека која је учинила да с њим, за све четири године проведене заједно, не доживим ништа. Он је писао песме. Читао ми их је, тражећи моје мишљење. Шетали смо прокупачким корзоом, увек имали неку интересантну тему, никада нам није било досадно.

Недостајеш ми... Недостају ми твоје зелене очи, усне које би, када су се смешиле, откривале бисерно беле зубе. Ти си зрачио, привлачио ме, распаљивао моју машту. Боже, никад нећу заборавити тај поглед, мирис његове коже, док саам, нагнут над њим, слушао његове стихове. Он је седео, држећи на коленима свеску, а ја, тобоже заинтересовано, посматрао рукопис у њој. Био је то изговор да му приђем што ближе. Његова коса пресијавала се на сунцу. Још тада сам туговао, знајући да ће ми ти тренуци недостајати... Алексов је имао прелепо тело... Уживао сам посматрајући га како се пресвлачи пред час физкултуре...

После завршене средње школе, прешли смо у Београд. Београд је за мене био животна прекретница. Да сам остао у Прокупљу, мој живот би био монотон, ужасан. Једном речју – не би било Мерлинке.

У почетку, одлазио сам у парк код позоришта „Бојан Ступица“. У том парку сам за врло кратко време упознао све његове редовне хомосексуално оријентисане посетиоце. Боже, ко све није долазио у тај парк, не спавајући целе ноћи! Било је оних који су побегли од куће, наркомана, хипија, заљубљених парова који се свађају, туку, плачу, мире... Долазили су људи да шетају своје псе.

Хомосексуалаца је било највише. Већина њих тражила је себи сродну душу. Дискретно, пажљиво, ненаметљиво. Појединци су, због своје наметљивости, добијали батине. Ја нисам имао проблема. Леп, млад, имао сам удварача колико ти душа жели. Годио ми је што сам био у центру пажње, пожељан и неодржљив многим.

Касније, видео ми се паркић који се налази између улаза у железничку станицу и болнице „Свети Сава“. Окружен старим и лепим зградама, тај мали парк је био заштићен, имао неку своју топлину. Када сам са деветнаест година стигао из Прокупља, моје искуство било је скромно. У односу на београдске вршњаке мојих склоности, чак изузетно сиромашно. Нећу слагати ако кажем да сам за кратко време упознао много мушкараца који су волели друге мушкарце. Нисам ни сањао да оваквих попут мене има у толиком броју. Био сам истовремено и збуњен и обрадован.

Железничка станица била је за мене и моје другарице, будуће сестре по професији, непресушни извор искуства. Срећне, безбрижне, опијене успехом у нашем паркићу, нашем краљевству, почеле смо и да размишљамо, долазимо до нових сазнања, правимо планове. Ако нас мушкарци желе као мушкарце, да видимо како ће на нас реаговати када се будемо нашминкале и обукле слично женама.

То наше прерушавање у жене у почетку је било делимично – мало шминке на лицу, уз обавезне ластекс фармернице, неколико бројева мање, да би се што више приљубиле уз ногу и истакле задњицу. Дан нам је споро пролазио у очекивању нове вечери, која је подразумевала ново шминкање, нове, све слободније детаље у облачењу. Дивиле смо се и биле помало љубоморне на оне које су се слободније или укусније облачиле. Све се то дешавало у јесен 1988. године, када још нико у овој земљи – поготово ми који смо живели својим специфичним животом, – није ни сањао каква нам времена тек наилазе. Преокупиране нашим бурним и изузетно интересантним животом, биле смо далеко од реалности. Чиниле смо то из свог задовољства, да изненадимо наше симпатије и да изазовемо љубомору старијих и ружнијих хомосексуалаца.

Гледано из угла обичног света, то је смешно, ружно, болесно, неозбиљно... Али, гледано из нашег угла, било је лепо, узбудљиво, нешто чему смо тежили целог свог живота. Више нисмо били појединци који су годинама морали да крију своја осећања од родитеља, браће, сестара, родбине, комшија, школских другова... Сада смо имали своју групу, пријатеље с којима смо могли да поделимо оно чега смо се, кад смо били млађи, без икакве подршке, морали стидети. Сазнање да нисмо сами, да је много оних попут нас, дало нам је моралну снагу, утеху. Сви моји покушаји да будем као сав нормалан свет, били су узалудни. То ми је само изазивало додатну патњу, на већ постојећу. Нисам се могао помирити с тим да због других треба да жртвујем себе. Мој живот био би огромна лаж, а моје жртвовање бесмислено.

На почетку није нам падало на памет колико је тешко бити жена. После свих искустава са сукњом на себи, схватио сам да је

лакше носити панталоне. Ми смо одлучили да се продајемо за новац, верујући да ћемо се тиме бавити два-три, највише шест месеци. Желели смо да на тај начин себи приуштиме нешто новца. Ја сам планирао да себи купим касетофон и златан прстен. Нико од нас није ни сањао да ћемо од самог старта почети да зарађујемо толико новца.

Прве ноћи зарадио сам плату ипо. Стално сам вадио новац из ташице, не могући да верујем. Грета ми је помогла да донесем коначну одлуку и да се отиснем у мутне воде проституције.

Она је прилично мужевна без шминке. Тешко би ко за њу рекао да је хомосексуалац. На вест да је и она обукла сукњу, одјурio сам у улицу Гаврила Принципа, са намером да се смејем. Међутим, преданом је била лепушкаста, симпатична женска особа. Перика до рамена, са задње стране перике велика, платнена машна. Лице округло, очи лепе, иако јако нашминкане.

Ја сам, као мушкарац, у односу на њега, имао лепши и нежнији лик. Схватио сам да ћу, нашминкан, бити много женственији од њега, односно, од ње. Који дан касније, када сам се појавио на станици, схватио сам да сам био у праву.

Годинама пре тога често сам се шминкао. Једном, мислим да је то било 1986. појавио сам се у новинама нашминкан, у комбинезону од црне чипке. Моје дотадашње шминкање сводило се само на извлачење крејоном доњег дела очног капка. Када је требало да се први пут комплетно нашминкам и такав одем на станицу, нисам имао снаге за то. Руке су ми се тресле, знојио сам се, толико сам био узбуђен да сам повратио, па су морали поново да ме нашминкају.

Наша земља, бивша Југославија, у то време, 1989. године, била је клинички мртва. Сви народи на тим просторима, осим Срба, с нестрпљењем су чекали њену смрт. Калемегданом су до дубоко у ноћ одјекивали урлици чопора изгладнелих паса. Вране су крештале, тражећи у непокошеној трави убуђали хлеб. Моје набубреле брадавице додиривали су, мазили и увртали прсти напаљених младих. Гладни пацови гребали су по лиму празних контејнера. Побеснела од њихових увреда, каменицама сам гађала последњу генерацију војника из „братских република“. Сви смо били луди, узнемирани, уплашени, разочарани, немоћни... Умирала је једна земља коју је чекала ископана рака. Препуштене себи, дрхтале смо, приљубљене једна уз другу. Дуго времена је требало да се све навикнемо на оно што смо.

За нас петорицу травестита ускоро је чуо цео град. После Кнез-Михаилове, наша улица је постала најпрометнија. Ми, беле вране, морале смо се навићи на ту врсту популарности, ма колико нам она тешко падала. Стотине руку, током ноћи, биле су уперене

према нама. Било је смеха, вриштања, али и псовки и увреда. Прво смо покушавале да се склонимо, али, с временом смо схватиле да морамо да се супротставимо. Одговарале смо увредом на увреду. Током прве године, није прошло вече да нисмо имали тучу. Ако нисам имао ја фрку, имала је Грета, или нека од наших другарица. Сложно, са летвама у рукама, насртале смо на оне који су нас нападали. Не надајући се да онако лепе и питоме, можемо да се лако претворило у звери, наши противници, добивши по неколико жестоких удараца, брже-боље су напуштали бојно поље, надајући се у бекство. Санела је једном типу сломила три-четири ребра. То ђубре, ноћима нам није дало мира. Више пута смо га молили да оде и гледа своја посла. Он је упорно ишао од муштерије до муштерије и причао да ми нисмо рибе, већ мушкарци – уживајући у реакцијама оних који су имали намеру да нам плате. Они од изненађења избуљили очи и крсте се, а овај се злурато смеје. Морале смо да га пребијемо.

Страшно ми недостаје оно време кад нисам био курва. Разуме се, не патим за немаштином која је у то време била моја свакодневица. Патим за оним оптимизмом који је био у мени. Навикнут на немаштину, радовао сам се свакој ситници. Надао сам се да ће се и мени отворити нека врата... Сада је моја душа обрасла коровом који морам почупати. Немате појма колико је то тешко и колико боли. Четрдесет ми је година, а ја се тек сада питам ко сам ја, шта се то са мном дешава? Више не застајем да чујем цвркут птица. Ретко код кога одлазим, а када се и то деси, једва чекам да се вратим у свој мали стан, у своје двориште, где ће ме дочекати моји пси, цвиљећи од радости.

Да није тог проклетог нагона, ја бих сада живео у најзабаченијем, најпустијем делу наше земље окружен псима. Помирен сам са тим да ће ми крај бити тужан, можда језив, али ме ужасава то што се на половини живота овако осећам. Више ни за шта немам времена, најмање за себе. Немам времена да се радујем, да тугујем, волим... Све се дешава брзо и изненада. Често се питам да ли се ово стварно десило, или, можда сањам?

Није све у пушењу и јебању, али управо то је оно што сам најчешће радио у свом животу. Да ли то мојим венама, уместо крви, тече сперма? Кајем се и патим због тога што сам такав, а уживам увек када то радим, као да ми је први пут. Грешим, кајем се, поново грешим, поново се кајем... То ми се дешава целог живота. Убеђен сам да ће тако бити до мог последњег тренутка. А тај тренутак ми је важнији од целог живота. Када дође, нека буде без бола и страха.

(У међувремену, свукао је сву женску одећу, коју је разбацао око себе, и осішао само у „џанџама“. Једно време обраћа се ђублици

ѡако ѡ, да би, заѡим, обукао лађано, с ѡаузама, мајицу и ѡренерку. Ускоро, ѡочеће без журбе да скуѡља један ѡ један део женске одеће и да их, не ѡрекидајући ѡричање, уредно слаже на сѡиолицу)

Наша појава је код свих изазивала шок. Највећи од свих шокова био је естетски. Ја, као Мерлин, Санела, Ликана, Грета, Шехере-зада, биле смо веома лепе, неодољиве за многе мушкарце управо због онога што смо уствари били. Оне три-четири улице на станици, чине свет за себе. Било шта да се деси: туча, саобраћајни удес, хапшење, или је нека од курви добила батине од муштерје, или је неко добио на коцки – све би се то за неколико минута сазнало. Можете замислити, онда, за колико се секунди пронесе вест да се мушкарци, преобучени у женску гардеробу, продају за новац. То није била вест која се једном пронела. Она је месецима кружила по станици. Онима који су некада били ту, али и онима који сад ту проводе време, то више и није вест, па нас и не оговарају. Међутим, наше другарице које између ногу имају вагину, ни данданас не пропуштају прилику да неком неупућеном скрену пажњу да се не превари и уместо у загрљај жене – оде у загрљај мушкарца.

На та оговарања смо оуглале. Ми смо се избориле за своје место, имамо своју клијентелу. Знам да многи воле оно што јесмо. Ми обичном мушкарцу нисмо одвратне. Нажалост, нисмо у могућности, нити имамо живаца да небројеним знатижељницима објашњавамо због чега смо овакве какве смо. Пошто сам паметан, нашао сам решење да онима који не желе секс, већ само разговор с нама, наплатим – било ту, на тротоару, или за столом, у кафани, уз пиће. Боже, каква су ми све бестидна питања постављали, на која сам, наравно, још бестидније одговарала, док су они у лицу мењали боју, попут хоботнице. Било је ту муцања, презнојавања, подрхтавања гласа, неверовања у оно што причам... Било је смеха. Доводила сам их до тога да су се крстили. Када би се то десило, знала сам да сам успешно обавила разговор, да су задовољни. То додиривање – са три прста – чела, леве и десне сисе и пупка, за мене је био знак да је мој саговорник изгубио контролу над оним у својим гаћама, и да ће га то одвести са мном до места где ћу му, уз новчану надокнаду, навући кондом и урадити оно што пожели.

Наравно, то радим само са онима који су мирољубиви и симпатични, за које осетим да су спремни да плате. Проблем су они који долазе у чопорима, који немају пара и којима једино преостаје да нас зезају и вређају, камуфлирајући, на тај начин, своју знатижељу и страх да нам сами приђу. То изгледа, отприлике, овако:

- Курво, јебаћу ти мајку!
- Да видим оног ко те јебе, убио бих га!
- Не бих те јебао, да ми платиш!

- Ако те сутра опет видим овде, пуцаћу ти у ноге!
- Протераћу те са улице и из овог града!
- Педеру, дођи да ти га одсечем!

Те увреде упућују ти они које ниси ничим изазвао – ни речју, ни гестом, осим својим присуством Гуташ кнедле, гледајући крајичком ока где су ти другарице или, још боље, полицајци. Кад их видиш, идеш ка њима. Боље да добијеш и који пендрек, него – од ових у чопору – фрактуру од летве или металне шипке. Кад си већ курва, гледаш да имаш што мање сукоба са било ким. У времену кад многа убиства нису решена, ко ће да јури некога ко је курви разбио главу, поцепао аркаду или сломио вилицу!

Али, нико ме не може зауставити, ни према коме немам обзира. Једино према ономе са којим желим да поделим страст. Имао сам срећу да је у мом животу било пуно лепих мушкараца. Предност сам увек давао физичкој лепоти. Није ми сметало то што су проблематични, у сукобу са собом и свима осталима. Та њихова неприлагођеност, агresiја којом су се бранили од свих и на најмању помисао да су угрожени, узбуђивала ме је. Моја нежна настраност давала им је лажну моћ нада мнош. Док су другима цепали аркаде и разбијали вилице, мене су жестоко јебали. Моја морална посрнуло, отворена потреба за оним што имају испод пупка, палила их је до те мере да ми нису могли одолети. Иако сам за њих био други свет, врло брзо су се навикавали на оно што сам. За мене је курац највећа реликвија. Крст је према њему – ништа.

А курвајући се доле, код станице, ја сам само изгубио. Зарађујући тај проклети новац, подавао сам се онима са којима не бих био интиман ни под хипнозом. Да бих то могао да радим, морао сам себе да присиљавам, силујем, да бих на крају отупео. Рањен сам дубоко. Из те ране, до смрти, цуриће крв и гној. Проституција је најгора ствар на свету. Мета си коју свако може да гађа.

Имао сам двоструки терет у животу. Играо сам две сасвим различите улоге – мушкараца и жену. Много боље сам прошао као мушкарац. Ношење мини сукње, шминкање, перике – донели су ми само проблеме. То је био разлог да ми хиљаде њих прилазе, правећи се да не знају шта сам. Улогу коју сам себи наметнуо, морао сам играти од првог до последњег чина. Улица је била једна огромна позорница, на коју су многи долазили пешице и на точковима, не плаћајући улазницу. Они који су долазили, више су глумили него ми који смо се курвали. Нас неколико с једне стране, а њих на стотине с друге стране улице. Ми развратне, а они сви поштени, наивни, добри, вредни и наравно неки од њих – наше будуће жртве. Тако нас сви доживљавају и због тога осуђују. У стварности, под уличним светиљкама, све је то обрнуто. Ти развратници врло добро знају

шта купују, тојест, јасно им је свима шта ми имамо у гаћама. Знајући да је њима све јасно, нимало се не либећи, узимале смо новац из њихових руку. И нека нико не каже да су за све криве – курве. Места на којима ми ординирамо су позната. Зато, нека их пуританци заобиђу, а ако не могу, нека прођу журним кораком

Што се тиче сексуалних слобода, небо над овом земљом ће још дуго бити прекривено густим облацима. У овој земљи у изобиљу има само беде и криминала. Прогањајући проститутке, покушавамо да докажемо да нам је стало до морала. Али, не заборавите: на хоризонту наше земље се виде раширене руке Европе. Схватите то како хоћете, али ми, курве, једва чекамо тај загрљај.

Рат ме је одвојио од мајке. Покушај нашег помирења био је немогућ, као што је било немогуће да добијем немачку визу и отпућујем к њој. Због мог начина живота, због професије којом сам се бавио, нисам могао да живим са оцем, помајком, братом, снајом и њиховом децом. Знали су чиме се бавим. Давао сам им много више него себи, био поносан због тога, у то време несвестан да ће ми онога дана када престанем са проституцијом окренути леђа. Научен да трпим, спаковао сам то најтеже понижење дубоко у себи, најдубље што сам могао, испод свих дотадашњих понижења. Ако ичију руку пожелим, руку која ће ухватити моју да би ми помогла, пожелим руку моје баке Кадивке. Та светица је била прва жена коју је моја свест, властито сазнање да постојим, прихватило као мајку.

Ја више, већ годинама, нисам на својим ногама. На леђима сам. Клизам се низбрдицом у блату званом живот. Разапет на трокурцу свог живота, свуда око мене цеди се сперма. Милуј ме до крви, све до зоре, док са нашег прозора не видимо уморасано класје непрегледних житних поља. Бели анђели клањају се рогатим господарима. Јецају неосвећени преци. Преводиоци нам преводе оно што разумемо. Вековима међусобно оплођавани, оградисмо наше државице оградом од лешева.

Ма ко буде продирао у мене, нећу му тражити пасош. Чезнем и јецам за Тибором, за Александром. У мислима шетам с њима, држећи се за руке, давно покошеним ливадама мог детињства. Тиборе, читај ми поново своје песме. Трчимо поново крај уморасаног мора. Обојица сте имали зелене очи. Обојица сте ме имали од оног тренутка када сам вас први пут видео. Попут смоле, облепили сте ми душу и тело. Стално, у мислима, чекам долазак воза крај малог железничког, бресничког моста. Невиност детињства је утолико болнија, уколико су живља сећања на њега. Моја сећања су жестоко свежа. Нисам могао, нити желео да одрастем. Вероватно сам зато лако и брзо опраштао себи. Уосталом, борећи се да преживим, макар и као проститутка, мислим да сам исправније

поступио од многих који су стицали богатство пљачкајући народ којем су припадали. Сав мој досадашњи напор да себе представим најширој јавности, заправо је правдање због онога чиме сам се бавио.

Женску одећу сам обукао и постао Мерлинка 1989, када сам имао 31 годину. Само ја знам кроз који је пакао она прошла. Тврдим да се она не плаши божијег гнева. Поносан сам што познајем Мерлинку. Верујте ми, без ње би ми живот био бескрајно празан. Много пута сам био неправедан према њој, терајући је да ради по ветру, киши, хладноћи... На овај начин јавно се пред свима извињавам због свега што је морала да чини за мене током ових десет година. Њен унутарњи свет, лавиринт, познајем само ја. Верујте, Мерлинка није зла ни покварена. Затворена, скривена у подземљу живота, опијала се мирисом мемле. Продата, разграбљена, дезоријентисана, нападно наשמинкана, са мини сукњом и високим потпетицама, ломила је и дробила лед похоте и немаштине.

Бестидно, рутински, нимало нежно, завлачила сам руку у гаћице оних до којих ми је било стало, молећи Бога да се не разочарам, да оно што ћу за који тренутак шчепати буде укрупњено, што дебље и дуже. Губим разум. Бескрај без хоризонта, одуваног београдском кошавом, тумара мојим сећањима, изазивајући жељу за повраћањем. Дахћем, грчим се, стењем, јаучем, стежем без милости властити врат – да убијем оно што вечно вапи у мени. Хладни ветрови судбине немоћни су. Не могу да охладје врелину мог срца, да смање температуру мог, од чежње, болесног мозга. Крвави мачеви, сабље, ножеви, леже по окрвављеној трави, помешани са деловима мога раскомаданог тела. Чупам коров из својих вена, једући његово сочни и укусно корење. Дубровник, упорно, својим каменом крилима, лети по мојој неутаживој машти. Још памтим оргазам на високој стени изнад мора, једне давне, топле летње ноћи. Знам да ћу целог живота лудети, трчати за тек сазрелим мушкарцима. Без стида, без милости према себи и њима.

Уживаћу до последњег атома свога бића. Спавам, покривен знојем; пливам, борећи се са таласима сопствене крви. Осуђен доживотним пубертетом, чекам свој крај. Исусе, да ли сам ја вредан твоје жртве? Свесно сам грешио, неизмерно уживао у томе, не плашећи се последица. Знај да пред надлежнима у паклу нећу сагнути главу, нећу молити за милост. Ако сам се о било кога огрешио, огрешио сам се о самога себе.

Земља се распала, рат је беснео, сиромаштво огромној већини људи закуцало на врата. Плакала сам, гледајући лешеве, осакаћене људе, запаљене куће, децу која су остала без родитеља. Моји покушаји да се сакријем и заштитим у љуштури властитог живота нису

успели. Сигурна сам да бих то много безболније прошла да нисам била курва. Али, ја сам већ била на том путу без повратка. Истина, имала сам новаца. Могла сам да помажем и своју породицу. Нисам ни слутила да сам за њих већ била емотивни леш који они никако нису могли да сахране, јер сам се, с времена на време, код њих појављивала, довлачећи им џакове хране, дајући им увек новац. Због те хуманости, у сопственим очима била сам већа од Монт Евереста.

Одлазећи код мојих, морала сам да глумим мушкарца и добро водим рачуна шта говорим. Молили су ме да се више не појављујем на телевизији. Никада ме нису молили да престанем да се бавим проституцијом.

У том тешком и опасном времену, последње деценије XX века, губили смо морал, достојанство, себе... Живели смо у земљи прокаженој и презреној од Европе и осталог света. У тој земљи, ја никоме нисам био потребан. Нисам имао никакве шансе да живим као обичан човек. Да сам „неко и нешто“ схватио сам тек оног тренутка када сам одлучио, усудио се и коначно преобукао у женску гардеробу, нашминкао се и, на улици, понудио своја уста и анус – за новац.

Морални и невини мушкарци, маскирани и заштићени строгом дискрецијом, бестидно су стављали своје набрекле удове у оно што сам им понудио на продају. Ја, барем, у свему томе имам своје име, презиме и надимак. Ја сам искрен и стваран. Ко су они? Ја сам највољенији Србин. Мене су волели стварно, физички, доказујући ми то новцем и својим оргазмом. Ја сам живи доказ њихових страсних нагона, којих су се непотребно стидели.

За то време, моја мајка, Тереза, одбројавала је последње године свога тужног живота, сама у Немачкој. Једина утеха биће ми чињевица што ме њена смрт неће растужити... Мама, жао ми је што исувише мало знаш о томе колико си ми зла нанела. Сав новац који си читавог живота давала цркви, неће ти помоћи да купиш себи ни један секунд раја... Бака, Кадивка, моја прва и једина мајка, избораног лица, једино је биће на овоме свету за којим неутешно жалим.

Лично сам био присутан када је мој отац тукао своју мајку. Добро се сећам, тада сам имао шест година. Дошао је тога дана и питао где јој је пензија. Бака Кадивка је рекла да је није примила. Он јој је ударио три-четири жестока шамара и рекао: „Дај паре, да вас све не побијем!“

Уплашена, бака му је ставила на длан смотуљак пара, увијен у парче новина. Отишао је без поздрава. Бака је плакала. Замолила ме да отрчим за њим и затражим му пара барем за пола килограма шећера...Извадио је новчаницу и бацио на прашњави, сеоски пут.

Зграбио сам новац и, што сам брже могао, отрчао сав срећан, кући, својој баки.

Отац се редовно свађао и тукао са комшијама. Желећи да га што више понизе и увреде, мене су називали копилетом. Био сам мали и жестоко сам патио због тога. Сваки залагај хлеба код оца сам морао да зарадим, радећи по нашим и туђим њивама, радећи на изградњи наше или туђих кућа, и то од малих ногу. Сећам се, страшно ме је истукао када сам имао осам година. Градио је кућу. Улица која је водила ка нашем плацу није била асвалтирана, а ноћ пре доласка камиона са циглама падала је велика киша. Тај стрми, неасвалтирани пут био је влажан, клизав, тако да камион није могао да дотера цигле до плаца. Отац је наредио да се носе ручно, горе, узбрдо. Био је бесан, пожуривао нас, да нас ноћ не ухвати, па да комшије покраду цигле. Идући с циглама узбрдо, двадесетак пута, страшно сам се уморио. Уплашен, плачним гласом пожалио сам се оцу.

Отац ме је, на то, немилосрдно испребијао, пред очима људи који су згрануто посматрали. Носио сам цигле, уплакан, понижен и слинав... Желео сам само једно – да што пре одрастем. Чекао сам свој тренутак, тренутак када ћу моћи да им се супротставим. Чекао сам време своје слободе. А чим сам почео да им показујем зубе, био сам, без милости, избачен из куће.

У годинама које су пролазиле, а било их је много, нико ми и ни у чему није помогао. А ја сам, после само неколико ноћи курвања, зарадивши пуно пара, буквално отрчао к њима, са скупим поклонима... “Па, кад се већ толико хвалиш да имаш новца, дај оцу који динар” – рекао је. Преокупиран курвањем, свим оним што ми се дешавало на улици и ван ње, заборавио сам како су ме сурово и без милости избацили из куће, оне већ давне 1978. године, 2. фебруара у 10 сати, 24 минута и 17 секунди.

Упорно сам, очајнички, тражио некога за кога сам знао да не постоји. Згрожен, уплашен од самога себе и од онога чему сам се одавао, све чешће сам, у мислима, обилазио згариште свога детињства.

Туци ме, желим то, јер знам да ћеш ме, после тога, још страственије јебати. Молим те, одбиј ме, макар на тренутак, да због тога осетим чежњу. Вређај ме, плуј по свему ономе што ме чини нормалним, како бих могао да уживам у својој похоти, у своме разврату!

Ко сам ја, уопште?

Једнога дана отићи ћу у град свога детињства. Седећу, као некада, на клупи у парку, крај цркве светог Прокопија. Знам да ћу на тој усамљеној клупи наћи некадашњег себе, онога који ме је,

истрајно, свих ових година чекао. Потражићу све оне драге ликове које много, много година нисам видео. Побећи ћу у своју прошлост, у своје Прокупље. Отићи ћу, поново, да видим своју основну школу „Никодије Стојановић – Татко“... Поново ћу се, као некад, сунчати и купати крај старог млина... Шетаћу Хисаром и дуго, дуго, са његовог врха, посматраћу реку Топлицу. Никоме ништа не дугујем. Желим да сузама залијем сасушене корене, сигуран да ће поново оживети, нахранити ме својим соковима и дати ми нову снагу, да смирено сачекам крај.

Увек ћу бити дете. Никада нисам помишљао да једнога дана постанем отац своје детету. Тиме што га нисам створио, учинио сам му велику услугу. Наш живот је тешка и опасна ствар.

Пред крај рата били смо бомбардовани дању и ноћу. Када нас нису бомбардовали, пробијали су звучни зид над Београдом да би нам још више загорчали ионако тежак живот. Иако уплашени, понижени, немоћни, бесни, сви смо ми, свако на свој начин, успевали да се, колико-толико, прилагодимо.

Одлазио сам на Бранков мост да са осталима, уз музику и песму, дам свој мали допринос, кад већ другачије нисам могао да помогнем својој земљи. Одлазио сам и на Трг републике, свестан да учествујем у драматичним историјским тренуцима који се тичу опстанка мога народа. То, сад већ прошло време, за мене је, на неки начин, било нестварно, чудно. Нећу претерати ако кажем и помало романтично...

Свих тих ратних ноћи, које сам морала да проведем на улици, била сам одвратна самој себи. Тај проклети рат сам могла много безболније да преживим да сам могла да останем сакривена у склоништу, као остали. И док су нас комшије и пролазници сматрали поремећенима, развратним манијацима чију потребу за мушким полним органом нису могла да охладе ни ужасна бомбардовања – ја сам се стидела свих њих, а највише себе саме.

Оних у које се разочараш, који те повреде, зајебу, решаваш се тако што их презреш, што их избришеш из свог живота. А шта урадити са самим собом, кад сам себе разочараш? Знам само да сам, из дана у дан, све више мрзео професију којом сам се бавио. Мерлинка сам се у почетку стидео, а касније сам је – због свега што је доживела – сажалевао. На крају, после свега што је учинила за мене, заволео сам је. Нисам могао, нисам смео да дозволим да се настави са њеним понижавањем, изабљивањем, које је водило њеном неминовном уништењу. Једино сам ја могао да је спасем. Ја, Вјеран, њен творац. Сакривен и заштићен испод њене шминке, много боље сам прошао него она. Због тога сам морао имати снаге да јој наредим да престане.

Признајем, није било лако савладати Мерлин у себи. Мерлин, која је желела да настави своју уличну борбу, несвесна да више није у стању да издржи сав тај пакао. На крају сам, ипак, успео да је убедим, да је натерам да напусти улицу. Сада припада само мени. Сада ја осећам обавезу да њој помогнем, као што је она, више од једне деценије, помагала мени. Рат је био преломни тренутак у мом животу. Још док је трајао, обећао сам себи да са његовим престанком престаје и све оно чиме сам се до тада бавио. По престанку рата, месецима сам, у самоћи, тражио некадашњег себе.

Иако сам знао шта ће се десити, обратио сам се за помоћ мојима, породици. Отац је, међутим, више волео да будем и курва, кад сам већ хомосексуалац. Јер, од мог курвања имао је лепе користи. Када је схватио да нема шта више да кида и чупа са мене, без милости ми је окренуо леђа.

Више волим што сам неморалан, или, ако хоћете, чак болестан и настран, него да сам као они, такозвани нормални људи. За мене је најважније што сам, после толиких година и свега преживљеног, коначно нашао себе. Уважавам, подржавам и поштујем различитости, не само у сексуалном опредељењу, већ и у свему ономе што никога не угрожава.

Научите да волите прво себе. Поштујте самога себе. Тек тако комплетни и стабилни можете искрено волети друге. Целог живота сам био дете, отац и мајка самоме себи. Уживам у томе, јер сам толерантан и знам шта хоћу. Године које теку, лагано, али сигурно уништавају лепоту моје фасаде, мој физички изглед. Али ја због тога ни мало нисам разочаран, тужан или уплашен. Моја сазнања о животу, моја искуства, толико су велика да немам за чим да жалим, или да будем жељан. Ране, настале из окова проституције, донекле су зацељене. Важно је да сада могу много лакше да дишем.

Мушкарце могу сада, опет, да волим онако како сам их волео и пре онога времена када сам, прерушен у жену, отишао на улицу да продајем самога себе. Много, много срећнији и успешнији сам био када сам мушкарце волео као Вјеран, а не као Мерлин.

Желим да до краја свога живота останем у Београду, како бих до краја могао, шетајући улицама, свакога дана да гледам мноштво прелепих српских мушараца и младића. Свестан сам да је мој живот заувек уткан у историју овога града, и поносан сам због тога. Нећу да претерам ако кажем – не хотећи тиме никога да увредим – у историју овога народа.

Можда би било много боље да овакве особе уопште не постоје. Али, о томе нека одлучи мајка природа, а не друштво, систем, одређене групе, појединци – својим репресијама, терором и одмаздама. Не стидим се, не желим да се покајем и не плашим се Бога –

јер ја сам искрено волео. Нека се стиде они који су убијали, злостављали, пљачкали, крали, обмањивали, били подмитљиви... Ја сам само живео онако како сам умео и морао.

Све веома брзо пролази. Нека то кратко време које нам је дато буде што више испуњено љубављу и срећом коју ћемо делити са другима. И после свега, могу да кажем: срећан сам и са поверењем гледам у будућност.

(Лагано зашамњење уз идиличну музику. Одшамњење. Губи се и музика. Глумац је сада „изашао из лика“. Парчећом вајће брише последње прајове шминке с лица. Усјути се обрати љубљиви)

Вјеран Миладиновић нестао је крајем марта 2003. године. Његово тело нађено је 23. априла у Крњачи.

МРАК

КРАЈ

У Требињу, са Слободаном Вујовићем, лета 2012.

У Требинју, са Дучићем и Снежаном Кутрички, лета 2012.

Ан̑и̑квар

– Ко не види све у свему,
не види ни̑и̑и̑а ни у чему.
(Хермес Трисмегист)

ЛИЦА:

ЊЕГОШ РИСТОВ МИЋУНОВИЋ (59), предузетник
ПЕТРИЈА ПЕПА МИЋУНОВИЋ (51), његова супруга
ЏОЗЕФ РИСТОВ МИЋУНОВИЋ (29), њихов син
АДРИЈАНА АДА МИЋУНОВИЋ (31), њихова кћи
ЛАЗАР ЛАЗИЦА СРБЉАНОВИЋ (59), академик
СРБО ЗАКЛОПАЧА (39), антиквар, и више од тога

Дешава се у Београду, на Балкану, на размеђи епоха,
у предаху између ратова.

Сцена је отворена, са две, сведене, симултане назнаке
амбијената.

У центру је салон у кући Мићуновића.
Лево, напред, радни кабинет Његошев, управо,
писаћи сто и две или три столице.

Светлосним ефектима биће означен простор у којем се,
тренутно, одвија радња.

I

ДИЈАЛЕКТИКА ЦИВИЛИЗАЦИЈСКОГ РАЗВОЈА

Салон у вили Мићуновића. Бифе на џоцкићима.

Пејџирија Пеја Мићуновић појравља џоалеџу. Сукња мало изнад колена, деколџована блуза, најирлиџана, у црвено обојена коса, високе шџиикле. То је жена замаиних размера, круџина и џојазна, али, са недвосмисленим женским аџирибуџима: велике џрудџи, исиџакнуџи сџиражњџица...

Осврће се, високо задиже сукњу, заџеже чараџе, доџерује деколџе...

Све џо ради нервозно и ужурбано, очџгледно очекујуџи некоџа ко само шџио није уџао.

Улази, међуџим, њена кџи, усџлахирена Адријана Ада Мићуновић, џривлачна млада жена у изразиџо џесним џанџилонама и маџици џриџијеној уз џело. Она држи неке џаџице у које џовремено џоџледа, као у џодсейџник.

Обраћа се више џублици неџо маџици, која у џочейџку на њену џаламу и не обраћа џажњу.

АДА: Хоће да вас елиминишу, господо!

(Пауза)

Све што једете, све што удишете, све што пијете... Најзад, и оно што мислите! Ако, уопште...

ПЕПА: Не дави људе, Адријана! Видиш да чекамо антиквара!

(Насџавља да се доџерује)

АДА: Продали су вас! Домаће политичке проститутке... Банкари... Господари рата из Волстрита контролишу Србију, Хрватску, Бугарску...

ПЕПА: (За себе)

То је истина... Али, шта ће нама истина? Ми хоћемо да се лепо забављамо.

АДА: Шта једете, шта пијете...? Шта удишете, господо? Нано честице, стронцијум, баријум, алуминијумоксид, сумпор-хексахлорид, манган, арсен... Ваша деца добијају аутизам, ви добијате рак, фибромијалгију... А, деменција прекокс, дебилитет!? Где вам је памет? Где вам је држава?! Зар не видите да банкари и рак владају вашом планетом? Ваздух коџи удишете, гори је од онога што су удисали у Аушвицу! Тај смрад, господо – то је нови светски поредак!

ПЕПА: Доста! Какав поредак?! Доста! Зар не видиш да иду људи? Бежи!
(Вуче је за руку)

Ућом улазе Анџиквар и Академик. Академик је ѿемѿераменѿни, ѿбуѿашѿи чичица, зѿжваноѿ лица, сѿорѿски одевен. Анџиквар је изразѿио снажан, наочѿи човек, у најбољим ѿодинама. Краѿика коса, скуѿо одело, блисѿаве циѿеле. Трудѿ се да делује уљудно и оѿмено.

ПЕПА: (Окреће се ѿосѿима, мења ѿон; ѿовори извињавајући се, али ведро, не ѿубећи конѿролу)
Златна младеж! Ви нећете, разуме се... Ви сте, дакле, тај чувени... А где је послуга, богати?!

Анџиквар сасѿави ѿеѿе, наклони се.

СРБО: Србо Заклопача, госпођо. Вама на услузи!

Пеѿа, са осмехом, климне ѿавом и ѿружи му руку. Анџиквар јој ѿољуби руку.

СРБО: Част ми је!

ПЕПА: Немојте, господине Закло... Ми смо...

СРБО: Зовите ме Србо!

ПЕПА: Да, то је, већ... А ово је, дакле, моја...

АДА: Ђао, лепи!
(Публици)
Банкари и рат! Аушвиц!
(Исѿрчи, машиући руком)

ПЕПА: Извините, молим вас, господине! Неки поредак, неки Аушвиц...

ЛАЗИЦА: Ето, Пепа... У антикварском свету, господин Србо је, несумњиво... А, што се тиче банкара, што се тиче Аушвица и новог светског поретка... Није то ништа. То је, просто, дијалектика цивилизацијског развоја. Једно се диже, друго пада. То је логично, зар не? Електроника, комуникације, ракете, микробиологија, генетика, астрофизика... А тек маркетинг и шопинг – молови! Разумеш?

ПЕПА: Не разумем и нећу да разумем! Ја хоћу...

ЛАЗИЦА: Како не разумеш, Петрија?! Једно се диже, друго пада!

СРБО: Добро, професоре... Да ми пређемо...

ПЕПА: Да пређемо, господине Закло...

ЛАЗИЦА: Не, не! С друге стране је метафизика, Бог, дух, етика, па и љубав, ако хоћете... Једно се диже, друго пада! Зар то није очигледно? Зли Демијург, творац материјалног света, тријумфује!

ПЕПА: Слушај! Иди ти бестрага! Хенеси или чивас?

СРБО: Воћни сок, молим.

ПЕПА: Та идите, господине Заклопача! Да ли су сви анти... антиквари антиалкохоличари?

СРБО: *(Уз осмех)*
Не, само ја.

ЛАЗИЦА: Дупли виски и киселу воду! И, као што рекох, господин снабдева естаблишмент, амбасадоре...

ПЕПА: *(Пије, у њовећим ђуџљајима, виски ипио га је себи сићала)*

Ја сам захвална господину академику Лазици што вас је... Ми смо се недавно уселили. На Дедињу влада неки мир, спокојство... Има и тих славуја... Мој супруг је...

СРБО: Знам. Господин Његош Мићуновић је велико име!

ЛАЗИЦА: Ја сам, Пепа, укратко рекао господину Заклопачи какве су твоје жеље и...

ПЕПА: Иконе! Ми смо православна породица, господине! Те иконе су за нас, на неки начин... Ево, свети Василије, онај Острошки, то је у породици Мићуновића... Мој Његош, знате... Радије га зовем Њего, али, сад... И, такође, нешто весело: пејзажи, актови, пролеће, јесен. Мој Њего воли те актове. То одмара човјека, то он тако каже, они су, ипак, Црногорци. А ви сте...?

ЛАЗИЦА: Господин Заклопача је Београђанин.

СРБО: Тачно. А порјекло моје је из Босне.

ПЕПА: Знам! То је оно: “Олуја”, трактори, бежанија...

СРБО: Значи, иконе. Моја антикарска фирма набавља старе оригинале из српских манастира, босанских, косовских... Четрнаести вијек, петнаести, па тамо до осамнаестог.

ЛАЗИЦА: Јер, аустријски барок, молим вас, какве везе има са...? Али, на југу – Косово!

СРБО: Имам двије са Косова. Што ми шиљу ови моји, ови шиптарски... Добављачи моји.

ПЕПА: Како...?

СРБО: Поуздани су. А имају и приступа, разумијете?

ПЕПА: Не разумем, господине. Одакле ви набављате – то је ваше. Ја сам само купац.

Улазе Његош и Џозеф. Његош је висок и мршав динарид, у халаћу са свиленим обрубом, исћод којеџ њровирује бесћрекорна бела кошуља с краваћом. У руци дебела циџара. Џозеф је крућан и дебео као мајка, у фармеркама, њаћикама и дуксерици. Његош њрилази њраво бифеу, не обраћајући њажњу ни на коџа, и сића себи чашу вискија.

ЊЕГОШ: А ви сте?

ПЕПА: То је, Његоше, господин...

СРБО: Србо Заклопача, поштовани. Вама на служби!

ЛАЗИЦА: Господин антиквар.

ЊЕГОШ: Хајде овамо, у кабинет!

Полази најред, лево. За њим Џозеф ња Лазица, уз џесћ извићења ућућен Србу и Пећи. Његош засћане, окрене се, њовуче дим из циџаре и њоледа Срба.

ЊЕГОШ: Јел се ми знамо однекуд? Не знамо се! Хајде!

Њих њројица, дакле, њрелазе лево, најред – у кабинетћ, који се освейли, док салон њоне у мрак.

ЊЕГОШ: Овако.

(Вади из џейа њаћуре)

Прокупље – Бања, тријес осам километра. По километру, са четрнајес ширине, стоји: Обиљежавање трасе, тријесједна иљада два девет један...

ЏОЗЕФ: Зар нисмо ми тај пут већ радили?

ЊЕГОШ: Ајд' не будали, тикво! Што, ако смо га радили? То је било прије четири године.

ЛАЗИЦА: Џозефе, немој да се мешаш у концепт. Мораш још да учиш.

ЊЕГОШ: Дошло вријеме, мора се наново радит. Онда: машински ископ, милијун стотријесчетири. Онда: постелица; грејдер, грубо и фино, тристачетересшес пет стотина. Онда: ископи за дренажу; јаркови, мали ваљак... милијун три шес два нула нула. Онда: дробљени камени агрегат; тампони – четрнајес четири два нула. Онда: ригле од асвалт-бетона, три иљаде шес један четири. Онда: машинско уграђивање слојева – двајесседам иљаде двјесто

шеснајес; блиндер – шеснајес; горњи слој – једанес... Ко ће му све читат! Ево, то ти је, разумијеш, брат-брату, у својему збиру: седамдесет и девет милијуна тристо четерес иљаде девет девет један. А ти, ајде, мој соколе Џозефе, колико ти је то еуроа по данашњему курсу?

Пауза.

ЏОЗЕФ: Шестоосамдесетдевет хиљада деветстодваесједан нула нула.

ЛАЗИЦА: Богами, Његоше, ниси га залуд слао у Енглеску на школе!

ЏОЗЕФ: А Мумин?

ЊЕГОШ: Е, сад, соколе, да помножиш са тријесосам. То су ти, разумијеш, ови километри.

ЛАЗИЦА: Синко, узми дигитрон, брате!

Мало већа пауза.

ЏОЗЕФ: Двадесетшест милиона двесташеснаест хиљада девет девет осам.

ЊЕГОШ: И на то педесет процената, што се има подјелит на нас, прешједника општине и прешједника тендерске комисије.

ЏОЗЕФ: А Мумин?

ЊЕГОШ: А што си ти навалио?! Мумин, те Мумин!

ЏОЗЕФ: То је, већ, други пут да му скидамо посао.

ЛАЗИЦА: У томе је, изгледа, смисао конкуренције, синко. Истина, опасно јесте...

ЊЕГОШ: Хтјели сте капитализам, другови! Да видите, мало, како Њего игра! Не заборавите! Једанајес момака са дугијем цијевима и шес добермана ову кућу чувају!

(Пауза)

А пут је локал, али приоритет. Од Бање ти иде директ за Ниш, што истом значи аутопут Ниш – Софија. Јел јасно? Хитан посао, тендер под нашом контролом.

(Даје коверат Лазици)

Ти у сриједу имаш код својега шурјака, прешједника Сомуновића?

ЛАЗИЦА: Јесте. Одбор САНУ за просторно планирање.

ЊЕГОШ: То ћеш му дат као аконтацију. Јеси ли разумио?

Ушпчава усјлахирена Пеја.

- ПЕПА: Њего! Само десет хиљада! Директ из манастира!
- ЊЕГОШ: Што ова збори!? Какови десет иљаде?
- ПЕПА: Евра!
- ЊЕГОШ: Иди, главу пролуфтирај!
- ПЕПА: Икона из седамнестог века! Може сутра да донесе.
- ЊЕГОШ: Зло ме снађе данас!
- ПЕПА: То је свети Василије, Његоше! Слава твојих предака, мацо! Златан ти је антиквар, Лазице. Господин. Само вуче мало на босански...
- ЛАЗИЦА: Шта ћеш... Нико није савршен.
- ЏОЗЕФ: Само Отац наш на небесима!
(Прекрсти се)
- ПЕПА: Добро, Отац наш... Али, то сад није...
- ЊЕГОШ: Ма, који ти је тај антиквар, Лазаре?
- ЛАЗИЦА: Па, рекли смо... Хоћете да украсите резиденцију?
- ПЕПА: Рекли смо, мацо!
- ЛАЗИЦА: Не иде да ти министри и банкари гледају у голе зидове!
- Пауза. Његош размишља.*
- ЏОЗЕФ: То је та култура. Разумеш?
- ЊЕГОШ: Скратићу ја теби језик! Увијек си матери страну држао.
- ПЕПА: Мацо! Кад те лепо молим!
(Грли га, он се брани)
Мили мој Њего! Ми смо елита!
- Улази Ада.*
- АДА: Знате ли ви шта удишете?!
- ЏОЗЕФ: Па, ваљда, стронцијум.
- АДА: Не само стронцијум! Арсен. нано честице...
- ЊЕГОШ: (Хвати се за главу)
Помагај Боже и свети Василије! Све лудо и пијано!
- ПЕПА: Адријана! Рекла си нам то, већ! Шта хоћеш, сад?!
- АДА: Две хиљаде евра за друштво Озон.
- ЊЕГОШ: Марш! Марш! Марш напоље!

II
ИКОНА

Салон. На њроседу лежи Ада. Чини се да сјава. Крајика, задигнућа сукњица. Чује се нежна, сентиментална музика.

Улази Џозеф. Примећује Аду, лагано се приближава, засјаје и њосмајра.

Најзад јој њовлачи сукњицу наниже. Она се њиргне и њоскочи.

Музика ућихне.

АДА: Стронцијум!

ЏОЗЕФ: Добро, добро... Сами смо.

(Пауза)

Опет си почела.

АДА: Зашто је тако зао?! Шта су за њега две хиљаде!

ЏОЗЕФ: За Озон?

Пауза.

АДА: Дугујем Бати Коњу.

ЏОЗЕФ: Хероин или кокаин?

АДА: Рекла сам, нећу више! То је дуг, Џозефе!

ЏОЗЕФ: Толики?!

АДА: Камата! Батина коњска камата. Педесет посто.

Пауза.

ЏОЗЕФ: Шта да ти кажем? Ја се, знаш, не дрогирам. Скупо је, а није ни хигијенски.

АДА: *(После њаузе)*

Он ће ме убити!

ЏОЗЕФ: Адријана, о последицама се, обично, мисли унапред.

АДА: Какав си ти то човек?!

ЏОЗЕФ: А ти?

АДА: Плашим се, бато!

Улази Анџиквар, беспрекорно одевен, са нечим њићо личи на за- њаковану слику, не одвећ великог формаја.

СРБО: Донио сам... За госпођу. Да се упознамо. Ја сам...

ЏОЗЕФ: Зар се нисмо, већ, упознали?

СРБО: То вам је било, онако, офрље. То се не рачуна.
(*Наклони се*)

Србо Заклопача, антиквар.

ЏОЗЕФ: (*Наклони се, смешећи се*)

Џозеф Мићуновић, доктор економије.

Рукују се.

СРБО: Част ми је!

ЏОЗЕФ: *Pleasure is mine!*

СРБО: Госпођице!

(*Наклони се*)

АДА: (*Клима џлавом*)

Стронцијум...

ЏОЗЕФ: Адријана, иди, молим те, зови маму.

АДА: Манган... арсен...

ЏОЗЕФ: (*Слегне раменима*)

Не вреди. Није јој добро. Ја ћу.

(*Излази*)

АДА: (*Резиђнирано*)

Он ће ме, вероватно, убити...

СРБО: Да нисте снијевали штогођ лошега?

АДА: (*После џаузе*)

Убиће ме.

СРБО: Ама, ко, бона?

АДА: Није важно.

СРБО: Ама, ко вас смије убит?

АДА: (*После џаузе*)

Бата Коњ. Не знате ви њих...

СРБО: А, то? Онда добро.

АДА: Добро?! То је теби добро!

СРБО: Јашта! Ништа лакше, но коња зауздат. Он вама да пријети! Наркоманско једно смеће!

АДА: Ви... Откуд ви знате...?

СРБО: И коња и оне његове пандурчине!

АДА: (*Задивљено*)

Ви, стварно, то можете?

СРБО: Не био ја Србо Заклопача, антиквар београдски!

АДА: (Баца му се у заџрљај)
Витеже мој!
(Љуби га у оба образа)

Улази Пеџа.

ПЕПА: Адрјана! Господе, Боже, шта је сад то?!

АДА: Стронцијум, мајко!
(Одјурџи са сцене)

ПЕПА: Па, то је... Шта је то, забога, господине?!

Србо немоћно слегне раменима.

ПЕПА: Извините! Њу тако ухвати понекад... За све је то крив тај Озон!

СРБО: А што је то Озон, госпођо?

ПЕПА: Ех, шта је! Шта ја знам шта је! Неко, тамо, еколошко, антиглобалистичко... Ђаво ће их знати, шта им раде тамо...

СРБО: Млади вам се боре за правду... Не бојте се! Проћи ће их.

ПЕПА: (Одмахне руком)
Ма!... А, ви? Шта сте ми то...?

СРБО: Донио сам. Ево...
(Одмоћшава харџију, указује се ѣразан рам)

ПЕПА: (Са дивљењем)
Икона!

МРАК

III КРОКОДИЛИ

Његошев радни кабинет.

Његош шетња, дуго, по просценијуму, најпре – назад, са рукама на леђима. Повремено застијане и замишљено се загледа у правцу њублике. Приђе сцолоу, насипе себи чашу вискија, отпије, насипави да хода, па застијане. Обраћа се мало себи, а више њублици.

ЊЕГОШ: Овај свијет је опасан постао!

(Пауза)

Наша Србија ви све више на мочвару наличи... А крокодили унутра. Све мања и мања мочвара, а крокодили велики. Мочвара се смањује, крокодили расту.

(Пауза)

Е неће, вала, ђавољи Мумин Његошу Ристову Мићуновићу посо кварит, да јебе оца!

Што он себе замишљава? Ако је у Босну мога командоват, мисли и у Београд ће! Нећеш, мајчин сине!

(Пауза)

Он ће министра потезат! Имамо ми појаче министре, несоју! Оћеш тријес моји километра да асвалтираш? Може! Само преко Његоша мртва.

(Одлази до сцолоа, искапи свој виски, налије нову чашу, па седне и пребира по хартијама. Пауза)

Добро... Четрнајес пута иљаду... Уграђивање асвалтних слојева... Асвалт-бетон, кречњачки агрегат, петнајес сантима... Четрнајес иљаде пута нула петнајес... Проклети рачун!

(Публици)

Ни у школу ми није ишло!

(Поново гледа њаише)

Бе ли је, сад, тај непревазиђени Џозеф?

ЏОЗЕФ: *(Улазећи)*

Две хиљаде и сто, пута један кома осам, једнако три хиљаде седамсто осамдесет нула нула.

ЊЕГОШ: *(Пише)*

Три иљаде седамсто осамдесет... Па, и ја сам реко! Оли, соколе, попит једну?

ЏОЗЕФ: Знаш да не пијем.

- ЊЕГОШ: Нити да пушиш.
(Пали себи велику циџару)
Пушење убива.
- ЏОЗЕФ: Пушење убива онога ко преживи метак.
- ЊЕГОШ: Који метак? Што то рече, сине Џозефе?
- ЏОЗЕФ: Стало ти до тих триес километара, ко да немамо друга посла!
- ЊЕГОШ: За инат не дам! Да вас јебо Мумин, све колко вас има!
Јес чуо?!
- ЏОЗЕФ: Знаш га какав је. Заједно сте били у Босни.
- ЊЕГОШ: Босну да ми не помињеш, јел јасно?! То се заборавило.
- ЏОЗЕФ: Мумин није. Мумин ништа не заборавља.
- ЊЕГОШ: Доста више! Његош Ристов Мићуновић није додирљив, упамти то! Око мене је кинески зид, ђетићу!
(Пауза)
Или ти мислиш да ја послове више водит не умијем?
- ЏОЗЕФ: Ништа ја нисам рекао.
- ЊЕГОШ: Речи, ако смијеш, сине врајји!
- ЏОЗЕФ: Ево, рећи ћу. Попео си се на високо, Његоше, па си почео да губиш...
- ЊЕГОШ: Ја не губим! Ја добивам!
- ЏОЗЕФ: ... да губиш везу са стварношћу, Његоше.
- ЊЕГОШ: „Његоше“?! Ти мени – „Његоше“! Јел се тако са оцем разговара, барабо београдска?!
- ЏОЗЕФ: Покушавам да те освестим, драги оче.
- ЊЕГОШ: Ти ћеш мене освешћиват, ђаволе!
(Публици)
Чујете ли ви ово?
- ЏОЗЕФ: Заувек су прошле деведесете, оче. Ово је сурово демократско време!
- ЊЕГОШ: Мићуновићи вазда у корак са временом иду! Сјети се, мало, како се звао ђед твој. Александар, Ацо, по краљу оном њиовом, што му у Марсељ пресудише. Но, у корак с временом идући, успио је и курир партизански да постане – мислим, ђед твој, не краљ – па даље, све како сљедује, до ђенерала... А ја ти носим име највећег сина поносите и независне Црне Горе! Јер сам на свијет доша када је наша Гора Црна о будућности и слободи својој стала размишљават.

(Пауза)

А ти, грдни сине Џозефе – на чије сам школе у Енглеску капитал дао – ти ћеш Мићуновиће у будућност да преведеш. Али, онда када твоје вријеме дође. Не жури! Ово је моји пет минута, сине Џозефе!

(Сипа њиће)

Оли попит мало? Моји пет минута још није истекло, а твој Мумин може да ми... Разумијеш? !

(Искаји чашу)

ЏОЗЕФ: То је твој Мумин, тата, не заборави.

(Пауза)

И твој чувени академик...

ЊЕГОШ: Академик Лазар Србљановић једини је човјек којему ја вјерујем!

ЏОЗЕФ: Антиквар... Увео је Босанца на мала врата и он сад из куће не излази!

ЊЕГОШ: То мајку своју питај, што стално неке иконе купује и неке, шта знам, тамо... Не могу ја да се тијем трицама забављам! Само сам луд што јој паре дајем.

ЏОЗЕФ: Питаћемо академика.

ЊЕГОШ: Остави ти мојега академика на миру! Ти знаш да он, као члан Извршног одбора, има пролаз све до самога дна. Он је мој вјерни чауш, што абере односи и повраћа. Морао сам га академиком начинити. Јер, што би од мојега брљивог другара из младијех годишта било да га нијесам овамо из Црвенке довуко? Био би учитељ тих филозофија неће у Кањижу... Његошу он захвалност дугује до самога гроба, а и преко њега!

ЏОЗЕФ: Толика захвалност може човеку тешко да падне.

ЊЕГОШ: Немој да ми га тупиш, Џозефе! Јесам ли те зато у Енглеску шиљао, да ти сламу у главу турају? Лазица је мој брат рођени, чујеш?

(Пауза)

Па, некое, ипак, мораш вјеровати, сине!

МРАК

- ПЕПА: Где сте ви, господине?
АДА: Пази сад – “где сте”!
СРБО: Лијепо вам стоји та... гардероба.
ПЕПА: Ви сте човек од укуса. Мислите да је добро? И ја мислим.
АДА: Толики шлиц на сукњи! Није ти то више у моди.
ПЕПА: Него је у моди тај твој стронцијум и онај...
АДА: Арсен.
ПЕПА: И тенис.
СРБО: Ево, рећи ћу чега има новог у нашој понуди.
ПЕПА: Слушајте, господине Србо, она камелија од прошлог пута... Све је вадим из шкатулице и посматрам.
АДА: То се зове камеја.
ПЕПА: Чека те, тамо, твој тенис!
СРБО: Ево, препоручам следеће: Стари турски накит из Босне. Једна икона српска, из Хрватске. Кажу ови кустоси, седамнаести вијек. За ваш салон имамо једно лијепо огледало, сребрно, мало вуче на барок...
ПЕПА: Дивно! Дивно! А од посуђа? Не можемо, знате... Гости стално долазе, странци... Из Европе!
АДА: И доносе сумпорхексахлорид, манган и арсен.
ПЕПА: Причаш, причаш, као покварени телефон! Оћеш ти да им забраниш за тај сумпор? Ти узми сумпор, ми ћемо паре. Јел тако, господине Србо?

Улази Цозеф, у тенисерском комилејџу, са рекетом.

- СРБО: (Уз наклон)
Господине докторе!
ЦОЗЕФ: Добар дан.
ПЕПА: Води је на тај тенис! Сумпор, па сумпор...
СРБО: Имамо и посуђа. Један лијепи, сребрни кокер...
ПЕПА: Шта сте рекли?
ЦОЗЕФ: Рекао је: посуда за кувана јаја.
СРБО: Тачно.
ПЕПА: Мој Њего више воли кајгану.
СРБО: Сосијере... Порцулан из Севра...

- ПЕПА: Е, то!
- СРБО: Па неке старе, лијепе, умјетничке српске рукотворине.
- ЏОЗЕФ: Преслице и опанци?
- СРБО: Има и тога. То се на зид качи. И ћилим један, пре-
красан...
- ЏОЗЕФ: Ако сте прави антиквар, господине Заклопача, ви врло
добро знате да српска уметност не постоји.
Хајде, Адријана!
(Крене, ња засијане)
Византијска вера, писменост, иконе, архитектура! Ка-
пама и босански лонац – чија су то јела? Византијска,
наравно! Колачи – турски! Језик – упола турски! Црк-
вено појање – грчко! Севдалинке – турске! Романсе –
мађарске и руске! Патриотске песме – руске! Чак су и
химну Србима компоновали странци! Запитајте се, го-
сподо, да ли српски народ уопште постоји! Идемо, неће
тенис да чека!

Излази са Адријаном. Пауза.

- ПЕПА: (Слећне раменима)
Деца!

МРАК

V

КАКВА КРАСНА ТРАНСФОРМАЦИЈА

Кабинет. Његош и Лазица.

ЊЕГОШ: *(Расположен)*

Јеси ли видио! Јеси ли видио, друг мој, како смо га...

ЛАЗИЦА: Кад остариш и стекнеш мало мудрости, схватиш да је живот само процес... И ништа више.

ЊЕГОШ: Увијек си био малчице ретардиран, мој Лазице. Нека ти буде! Сада смо, значи, у томе твојему процесу, Мумина лијепо нафарбали. Тендер је затворен.

ЛАЗИЦА: Знам.

ЊЕГОШ: Онда, знај да је Сомуновић, прије тога, у потајној дискрецији, Муминову понуду... Разумијеш? Отворио, видио понуду – па смо, тако, ми мало нижу цијену лијепо понудили... И тендер је тако затворен.

ЛАЗИЦА: Знам. Званично отварање понуда је за два дана. Размисли још једом!

ЊЕГОШ: А што имам сад размишљават, несрећо?

ЛАЗИЦА: Његоше! Јесам ли ја твој пријатељ?

ЊЕГОШ: Знам, знам... Али ми, опет, нијеси баш много јасан. Или си луд, или си глуп, или непоуздан. А може бит и све троје.

(Пауза)

Ја понајвише вјерујем да си глуп.

ЛАЗИЦА: Кад прођеш све науке и све сумње и сва веровања и разочарања – постане ти, на крају живота, јасно оно што је сваком сељаку јасно од почетка.

ЊЕГОШ: Ја о тендеру – он о сељаку! Чему, онда, јадо, све те твоје филозофије, што сам их плаћо?! У тврдоме повјезу! И твоја усрана Академија, ће сам те на јаде угуро! За који се курац толико истроших, када је, сад, за тебе све то некака магла?!

ЛАЗИЦА: Није! Није магла! И то је, просто, један процес. Само један од начина да се проживи живот.

ЊЕГОШ: На туђ трошак!

(Пауза)

И?

ЛАЗИЦА: И ништа.

ЊЕГОШ: А можда си, ипак, луд.

(Пауза)

И то ме заболе! Ако си луд – буди луд. Мени је само једно важно.

ЛАЗИЦА: Тендер.

ЊЕГОШ: Повјерење, Лазаре!

(Пауза)

А тендер... То би, да кажемо, био тај твој... тај мој процес. Паре мени не значе, више... Него, то ти је, ваљда, тај мој начин да се проћера живот. Опет, боље тендери него твоје шкработине, што су имале само једног-јединог читача. Тебе!

ЛАЗИЦА: Можда су моје књиге бесмислене... Вероватно и јесу. Али, то није важно. Све је то, само, део процеса. Мораш нешто да радиш, не можеш по цео дан да гледаш у зид! То је бесмисленије чак и од писања. И мало досадније. А процес у којем си се ти заглибио, Његоше – ако није досадан, свакако је опасан. Као пријатељ, покушавам да...

ЊЕГОШ: Не вјерујем да си непоуздан... Знамо се сувише дуго. Али, видим да си и луд и глуп. И, шта сад треба? Са тендера да се повучем?

ЛАЗИЦА: Повуци се, Његоше, док је време.

ЊЕГОШ: Ма, јебем вам сто мајки! И теби, и ономе мојему дупеглавцу! Да мене није било, сви бисте ви...

Улази Пеја.

ЊЕГОШ: Оћеш и ти да ме нагониш да се повучем? Што је? Што оћеш?

ПЕПА: Паре!

ЊЕГОШ: Што рече, јадна?!

ПЕПА: А шта друго можеш да ми понудиш? Да није...? Боље дај паре, па да те оставим на миру.

ЛАЗИЦА: Пепа, Пепице... Прикочи, мало!

ЊЕГОШ: Живота ми, попила је опет!

ПЕПА: Попила, него шта! Ти ћеш да ми забраниш! Хоћу да се господину антиквару плати. Дугујеш му!

ЊЕГОШ: Слушај, пијана женетина...

ЛАЗИЦА: Чекај, Његоше... Полако.

ПЕПА: Шта је? Оћеш да се бијеш? Могу у зубима да те носим!
Вади паре; смрдљиве, краве... Свеједно!

ЛАЗИЦА: Пепа, Пепице...

ЊЕГОШ: Ти си крив, брљотино! Ти си ми га у кућу увео. Јебаћу те у главу блесаву!

ПЕПА: Дођи, јеби мене! Ако можеш!

ЊЕГОШ: Неће ти ово тако проћ, да јебе оца!

ПЕПА: Зашто оца? Рекла сам ти кога.

Ушао је Србо; у фармеркама, чизмама, црној мајици и црној кожној јакни. Сада говори као Београђанин.

СРБО: Исправно! И ја тако мислим.

ЊЕГОШ: Виђи безобразника! Откуда се ти створи, антиквару јебени?!

СРБО: Тако се не дочекују гости, господине Мићуновићу.

ПЕПА: Нова гардероба? Није лоше!

ЊЕГОШ: Слушај, антиквару један! Да си се изгубио, одма, док нијесам...

СРБО: Имам с тобом мали разговор, Његоше. Или велики. Од тебе зависи. Лазаре, изведи госпођу! Шта чекаш? Оћете ја да вас јебем?!

ЊЕГОШ: Објезбеђење!

СРБО: То твоје обезбеђење може само да те нађе са сломљеним вратом. Сети се како је Мумин радио у Босни!

ПЕПА: Каква красна трансформација, господине!

СРБО: Допада вам се, госпођо? После ћемо о томе. Води је, сад!

ЛАЗИЦА: Добро, добро... Пепице, хајдемо!

ПЕПА: Не! Хоћу да гледам!

ЛАЗИЦА: Боље да изађемо.

ПЕПА: Бежи! Пребићу те!

СРБО: Марш напоље!!!

(Његошу)

А ти? Шта си зинуо?

Лазица и Пепа излазе. Она се, све време, осврће.

СРБО: *(После паузе)*

Да ли ти је позната стара персијска пословица, која гласи: “Живот је оно што ти се дешава, док планираш нешто друго”?

(Крајко зајамњење и одјамњење, што означава проток времена у оквиру исте слике. Сада зајичемо Србу у мајици како седи за Његошевим писаћим столом и налива себи чашу вискија. Јакна је немарно бачена на сто, преко зђужваних домаћинових папира. Његош стоји испред стола, унезверен. Краватија срозана, шид.

СРБО: *(Наливши себи чашу)*

Ти нећеш?

(Пауза)

Његоше, Његоше... Морао сам да глумим будалу да бих ушао у твоју дедињску тврђаву.

(Наћим покрећом “збрише” папире и јакну са стола. Папири се разлете околу)

Шта бленеш?! То су, сада, само безвредни папири. Испао си... приглуп. “Србо Заклопача”! Ха, ха, ха! Јеси гледао онај филм? Са Бредом Питом. Кад би ти знао шта је то Троја. То ти је кад оног великог коња унесу у град, а у коњу – диверзанти! То се зове “тројански коњ” или “Србо Заклопача”. Како више волиш.

(Пауза)

Добермани и гориле! Јел знаш ти ко сам ја, будало? Ја сам за тебе Џејмс Бонд, лично!

(Побаца остатак папира, скочи и дограби Његоша за гушу)

Разумеш?!

Његош крља.

СРБО: Седи тамо!

(Гурне га према столу и посади на столицу. Ослоњен о сто обема рукама, уноси му се у лице)

Понављам последњи пут! Отићи ћеш сутра у Агенцију и повући ћеш своју понуду са тендера.

ЊЕГОШ: Ја ћу...

СРБО: Ђути, кад ја говорим!

(Удари га надлактицом по лицу)

Ако то не урадиш, сви документи и снимци о твом издајничком деловању у Босни: продаја оружја муслиманима – маскирана караванима хуманитарне помоћи за гладне Србе – па, продаја нафте непријатељу, и тако

даље, сви документи и снимци биће достављени медијима, закључно са снимком где гузиш ону сиротицу у логору. Твој тадашњи... рецимо, пријатељ или партнер, господин Мумин, наредио је да се све снима. За сваки случај. Ниси приметио клинца са камером, који се звао, на пример... “Србо Заклопача”?

(Долива себи виски)

Ти нећеш?

Велика пауза.

ЊЕГОШ: У реду. Повући ћу. Али, хоћу негативе.

СРБО: Какви негативи? То је електроника, будало!

(Смеје се)

Деда је гледао старе кримиће!

(Уозбиљи се)

Нема услова! Мумин те, заувек, држи у шапи, разумеш?

Можеш да послујеш и даље, у оквирима који ти се одреде, под заштитом свога пријатеља, коме ћеш, разуме се, компензовати ту услугу.

(Пауза)

И сматрај да си јевтино прошао!

ЊЕГОШ: Доста! Отићи ћу! Повући ћу! Бјежи сад из моје куће, злотворе!

СРБО: Полако, Његоше... Морао сам добро да се помучим да уђем. Сад ћеш мало да се стрпиш, да би ми видео леђа. Чекам да ми донесеш потврду из Агенције да си повукао понуду. У међувремену, уживаћу мало у гостопримству твога дома.

(Пауза)

Не заборави! Сваки погрешан корак води те на насловне стране. Живели!

МРАК

VI
ТАКО, ВЕЋ НИКАКО!

Салон. На тирседу седи Србо, у мајици и фармеркама, бос. Ноге држи на ситочићу. У руци чаша вискија и Њеџошева циџара. Ужива. То њошраје.

СРБО: *(Публици)*
Полако... Мало да уживам!

Поседи још мало. Улази Лазица, нервозан, несмирљив. Србо на њега не обраћа много њажње.

ЛАЗИЦА: Добро! Завршио си посао. И... Шта сад?

СРБО: Знаш... Мој животни сан одувек је био да постанем библиотекар...

ЛАЗИЦА: Молим?! Какав, сад, библиотекар!

СРБО: Ево какав: Мала библиотека, никога нема, књиге... Радио тихо свира, кутија нес кафе... Пијуцкаш нес кафу, слушаш добар џез и прелиставаш књиге.
(Пауза)

Ти си нека врста интелектуалца, требало би да разумеш.

ЛАЗИЦА: Ти си луд!

СРБО: Па? Библиотекари су, обично, мирни лудаци.

ЛАЗИЦА: Али, ти ниси библиотекар.

СРБО: Знам. Зато сам и опасан.

Пљусне му, мирно, из чаше, виски у лице. Лазица се, без речи, лагано и шемељно, брише марамицом.

СРБО: *(Долива себи виски)*
И, тако... Уживаш у миру, у дружењу са умним главама прошлих времена... Није ли то лепо, академиче?

ЛАЗИЦА: Слушај! Мумин ти је поручио...

СРБО: Ти мене не слушаш. Ја хоћу да поделим с тобом своје интимне... А, ти...
(Пљусне му, мирно, виски у лице)

ЛАЗИЦА: *(Бришући се њолако и шемељно)*
Мумин је рекао да одмах дођеш, јер...

СРБО: Не могу.

ЛАЗИЦА: Зашто?

СРБО: Чекам Пепу. Обећао сам да је изведем. На једно место. Дотерује се. Жене... Знаш, размишљао сам... Разлог за акцију није потребан. И... шта је то “разлог”? Разлог је сама акција!

(Оширије)

Разлог за акцију је, дакле, акција! Каква конклузија, а?

ЛАЗИЦА: Акција је завршена! Мумин те чека!

СРБО: Акција никада није завршена, академиче! Процес би стао. Схваташ?

ЛАЗИЦА: Значи... Пепа. Не разумем!

СРБО: Не размеш? Па, видиш да имам едипов комплекс, коме!

Џозеф лаžано улази. Засијаје. Они га још не примећују.

ЛАЗИЦА: Али, Мумин је рекао да одмах дођемо. Хоће да нас исплати, човече!

СРБО: Иди, узми и мој део. Донеси!

ЛАЗИЦА: Зашто? Зашто нећеш?

СРБО: Па, лепо ми је овде! Добри људи, виски, цигаре, Пепа...

(Мења ѿон)

Уради како ти кажем! Немојте да се играте! Ти знаш које су моје референце.

ЛАЗИЦА: *(Узледао је Џозефа, који им прилази)*

И те иконе, знаш... Купци... Мислим, продавци...

СРБО: Шта лупеташ?! Какви купци и продавци?

(И он примети Џозефа)

Ђе си, Џозефе, брате?

Џозеф хоће да прође.

СРБО: Теби говорим!

Џозеф засијане.

СРБО: Нешто ти није јасно?

ЏОЗЕФ: *(После паузе)*

Јасно ми је.

СРБО: Онда, иди и реци татици да пожури с том потврдом! Разумеш?

Џозеф се окрене и прође.

СРБО: Џозефе!

(Овај сијане)

Да ли се ти то љутиш?

ЦОЗЕФ: Не. Зашто?

СРБО: Па, што си се, Цозефе, онда, ускурчио? Немој мама да те види таквог, може да јој позли.

(Пауза)

Шта буљиш у мене, кој курац?!

Цозеф се окрене и изађе.

СРБО: Пичкица дедињска!

Ушрчи усїлахирена Ада, љролази љоред Цозефа који је, већ, од-макао, али ља и не љримећује.

АДА: Знала сам! Знала сам! И Бата Коњ и све...

(Пољуби Србу у образ)

Ти си мој витез! Какав антиквар! Сад личиш на човека.

Пољуби ме, шта си се смрзо?!

(Лазици)

А ти, дебели – волиш да гледаш, а?

СРБО: *(Ухвайи је за руке и одвоји је од себе)*

Ти си добра девојка, Адријана. Клони се оваквих ти-пова!

АДА: Србо, или како се, већ, зовеш! Зар ти није јасно? Треба да ти нацртам?

СРБО: Слушај ме! Окрени се и бежи одавде!

Улази дољерана Пеља.

ПЕПА: Сви сте ту! Красно! Хоћемо ли, Србице? Мислиш да сам лепа?

Пауза. Ада је заљањена.

АДА: Убио си ми Бату Коња! Шта сад да радим?! Дабогда вас, све, стронцијум отровао!

(Исљрчи)

ПЕПА: Шта јој је?

СРБО: Идемо, мамице!

ПЕПА: Идемо, драги!

Срба је заљрли и изведе је са сцене.

ЛАЗИЦА: Сачувај Боже!

(Крсљи се)

Боље да и ја бежим на време!

(Крене)

Стронцијум...

Улазе Цозеф и Њељош. Прељрече му љуљи.

ЊЕГОШ: Куд си кренуо, пријатељу?

ЛАЗИЦА: Ти си, Његоше!

ЊЕГОШ: Журиш?

ЛАЗИЦА: Па... Уствари...

ЊЕГОШ: Мумин те чека?

ЛАЗИЦА: Његоше, молим те!

(Хоће да ђође)

ЊЕГОШ: *(Вади њишњољ)*

Сједи!

ЛАЗИЦА: Чекај! Чекај! Све ћу ти објаснити...

ЊЕГОШ: Сједи!

ЛАЗИЦА: Објаснићу! Мораш да ми верујеш, брате!

Џозеф, који му је иза леђа, навуче му њласиичну кесу на ѓлаву и њришисне ѓа уз њросед. Лазица се којрца и ѓуши. Пре но њишћо ће се уѓушиши, Џозеф му скида кесу.

ЏОЗЕФ: Сад почни да објашњаваш!

ЛАЗИЦА: Џозефе! Ти си мој син!

Џозеф му поново навуче кесу. Гушење, копрцање, итд. Скида му кесу. Овај једва долази до даха.

ЊЕГОШ: *(Удари ѓа дриком њишњоља у ѓлаву; раскрвари ѓа)*
Говори, несоју! Од тебе сам, говно једно, академика начинио!

ЏОЗЕФ: Говори!

ЛАЗИЦА: Нисам, кунем се, Џозефе, сине!

Џозеф крене са кесом.

ЛАЗИЦА: Стани! Мумин је... Шта сам ја могао?! Рекао је да ће ме убити! А ја му верујем. Он је све смислио, и антиквара и све... Шта сам ја ту...? Лепо сам ти рекао, Његоше, да се с Мумином не качиш!

ЊЕГОШ: Хвала ти на савјету.

(Удари ѓа)

А новац, Јудо?!

ЛАЗИЦА: Нисам још ништа примио... кунем се!

Џозеф му сѓави кесу на ѓлаву и држи је док се академик, коначно, не уѓуши. Зайиш ѓурне леш с ѓроседа, на ђод. Седне на ѡросед, узме боѓу с вискиѓем.

ЏОЗЕФ: Оли попит један?

- ЊЕГОШ: Наспи, јуначе!
(Седне на фоџељу, одложи џишиџољ на сџочић)
Видим, биће човјек од тебе!
- ЏОЗЕФ: (Сџија)
Хвала! Зар си сумњао, тата?
- ЊЕГОШ: Ма, није то, него, са вама интелектуалцима човјек никад није начисто...
- ЏОЗЕФ: (Пружа му чашу)
Изволи!
- ЊЕГОШ: (Прекрсџи се)
Помози, Боже!
(Искаџи)
Џио живот сам га на грбини носио...
- ЏОЗЕФ: Остави, тата, те сентименталности за пензију.
(Оџиџије)
Имамо посла. Морамо и овога да макнемо, док нам није растурио кућу.
- ЊЕГОШ: (Сџија себи)
Ваљало би.
- ЏОЗЕФ: Овако! Доћи ће да му даш потврду да си одустао од тендера. Уместо потврде, вадиш пиштољ... Јел тако?
- ЊЕГОШ: (Размишља. Искаџи чашу, џиресне је о сџочић)
Тако, већ никако!
(Пауза)
Џозефе, моја узданицо!
(Пауза)
А ја сам ти мало уморан... Што ћемо с овијем несојем?
- ЏОЗЕФ: Мирно спавај. Средићу ја.
- ЊЕГОШ: (Крене)
Бог ти добро дао, синко!
- ЏОЗЕФ: (Брзо извади шаржер из џишиџоља иџиџо џа је оџиџа заборавио на сџочићу и сџиџи џа у џеџ)
Тата, пиштољ!
- ЊЕГОШ: Јес, јес...
(Узме џишиџољ и удаљи се лажано)
- ЏОЗЕФ: (Вади мобилни џелефон, укуцава број)
Ја сам. Пошаљите чистача!

VII СТВАРИ ПОСТАЈУ ОЗБИЉНЕ

Салон у њолумраку. Сјона ламџа. Џозеф седи на њроседу, чиџа.

Из мрака се њојављују Србо и Пеџа. Још увек не виде Џозефа.

ПЕПА: (Грли и љуби Србу)
Добар си, дечко... добар. Идемо горе!

СРБО: Полако, мамице, доста је било!

ПЕПА: Није, није!

СРБО: На спавање!

ПЕПА: Нећу да спавам!

СРБО: Чекај! Ко је то, тамо?

Пали се њуна свеџлосџ. Пауза.

СРБО: Мамице! Он чита!

ПЕПА: (Приџџрчи, милује сина. Усхићено)
Мили мој Џози, сунце мамино...

ЏОЗЕФ: (Смирено)
Терај курву на спавање! Ствари постају озбиљне.

СРБО: Пази ти дечка!
(Смеје се)

ЏОЗЕФ: (Мирно и озбиљно)
Морамо да разговарамо.

ПЕПА: (Грли Џозефа)
Сине мој слатки!

Џозеф незаинџересовано лисџа књиџу.

СРБО: Чула си, курво. На спавање!

ПЕПА: Пустџи Џозија! Увек је био мало шашав. Дођи, дођи...

СРБО: (Одџурне је)
Марш у кревет!

ПЕПА: Добро, идем! Чекаћу те.
(Одлази, осврћући се)
Чекам...

СРБО: И? Шта је било?

ЏОЗЕФ: (Лаџано скложџи књиџу)
Његош се спрема да те убије.

СРБО: Његош се спрема...
(*Смеје се*)

ЏОЗЕФ: Зар то није природно?

СРБО: Било би, кад би татица имао муда.

ЏОЗЕФ: (*Устѿаје*)
Добро, онда...

СРБО: (*Грубо ђа врати на ѿпросед*)
Не зајебавај се са мноm, мали!

Пауза.

ЏОЗЕФ: Кад дођеш да узмеш потврду за Мумина, он ће – уместо потврде – да извади пиштољ.

СРБО: Зашто ми то говориш?
(*Гледају се*)

ЏОЗЕФ: (*Вади свежањ новчаница*)
Овде имаш педесет хиљада. По завршеном послу, до-
бићеш још педесет.

СРБО: То ти је отац, будало! Јеси ли ти нормалан?

ЏОЗЕФ: Зашто? Зар то није природна потреба сваког сина?

СРБО: Не знам... Нисам никада имао оца.

ЏОЗЕФ: Е, па, ја сам га имао.

СРБО: Слушај, мали! Немој са мноm да се играш. Може много да те кошта.

ЏОЗЕФ: (*И даље смирено*)
Паре су праве. А ово је шаржер из његовог пиштоља.

СРБО: (*Смеје се*)
Неваљали дечко!
(*Узме шаржер*)
Лепо спавај!
(*Оде за Пейом*)

Џозеф узме своју књигу, ѿлако је склои, крене, засѿане, намигне ѿублици.

VIII ЧАЈ У ПЕТ

Салон. Џозеф на њпроседу. Чииџа. Улази њеџа.

ЏОЗЕФ: Ђао, мама!

ПЕПА: Читаш, читаш... Колико је?

ЏОЗЕФ: Пет.

ПЕПА: Време је за чај!

ЏОЗЕФ: Нема чика Лазице.

ПЕПА: Читаш?

ЏОЗЕФ: Ево, види:

(Чииџа)

“Конзервацијом енергије, једна од тих честица у виртуелном пару имаће позитивну енергију а друга негативну. Она са негативном енергијом осуђена је да буде виртуелна честица кратког живота. То је зато што у нормалним околностима праве честице увек имају више позитивне енергије. Зато она мора тражити свог партнера и уништити га. Међутим, гравитационо поље унутар црне рупе толико је снажно да чак и права честица ту може имати негативну енергију.”

ПЕПА: Да, да... И ја тако мислим. А ево и тате!

Долази Њеџош, с циџаром.

ЊЕГОШ: Лијепо, ђецо... Ђе ви је Адица?

ПЕПА: Ево је, мацо, чај носи.

ЊЕГОШ: Јес, вала. Тачно пет.

АДА: *(Улазећи)*

Хибискус!

Ада не носи нишиџа, ниџи ојонаша ношење њослужавника. Неће биџи ни њанџомиме исиџања, ниџи ичеџ сличноџ. Само диџалоџ.

ЏОЗЕФ: Мама, ти волиш хибискус?

Сви су њоседали. седе, без џесџа, и разџоварају.

ЊЕГОШ: То ви је насеље на Петлово брдо. Дјечји вртић, амбуланта.

ПЕПА: Црква!

ЏОЗЕФ: Магистрала.

- АДА: Обећао си да ми опремиш студио за дизајн.
- ЊЕГОШ: То је то.
- АДА: Осећам потребу да будем корисна.
- ПЕПА: Скувала си чај.
- АДА: То је тачно.
- ПЕПА: Јер, без цркве...
- ЏОЗЕФ: *(Говори, не чииа)*
Каснија проучавања такође су довела у сумњу могућност постојања одговарајућег фазног прелаза у раној васиони.
- ЊЕГОШ: Антиквар је донио *вевуд*.
- АДА: Хибискус или зелени чај... Таква дилема садржи принципијелне аспекте.
- ПЕПА: Духовни живот у предграђу има извесних предности, зар не?
- ЊЕГОШ: Лоша одлука...
- ЏОЗЕФ: ... боља је него добра дилема!
- АДА: Бата Коњ је редовно ишао у цркву. Не знам да ли још увек иде.
- ЊЕГОШ: Само, то није било у предграђу!
- ПЕПА: Кажем, без цркве то није...
- ЊЕГОШ: И без инфраструктуре.
- АДА: Дебљина порцелана утиче на укус.
- ПЕПА: И дизајн.
- ЏОЗЕФ: Зашто је прошлост толико различита од будућности, иако су закони физике симетрични у односу на време?
- ЊЕГОШ: Педесет динара за народне кухиње, пута милион – колико је то, Џозефе?
- ПЕПА: Где је то?
- АДА: Постоји само заједница људи, црних, белих, жутих, педера, војника, попова, наркомана, аскета... И ништа више.
- ЊЕГОШ: И педери могу да буду одлични потрошачи!
- АДА: И дизајнери.
- ЏОЗЕФ: Да ли су педери терористи, или су терористи педери?
- ПЕПА: Ми имамо довољно ефикасна и респектабилна средства.

ЊЕГОШ: Да... Ја сам стварности придавао прекомеран значај.

ЦОЗЕФ: То је као микробиологија.

АДА: А долази сушни период.

ПЕПА: У свету обухваћеном грозницом мутације.

ЊЕГОШ: Колико је, ђецо?

ЦОЗЕФ: *(Не љеда, разуме се, ни на какав часовник)*
Пет и четрдесет.

ЊЕГОШ: *(Усџаје)*
То би било то.

МРАК

IX
ДОБРО ОБАВЉЕН ПОСАО

Радни кабинет. Његош за писаћим столом. У тамном оделу, с кравајом.

ЊЕГОШ: *(Окрене се љубици)*

Још се није родио ђетић који ће Његоша Ристова Мићуновића да надјебе!

(Пауза. За себе)

О, Мумине, Мумине! Био си ми као син рођени... Зашто, брате Србине?! Душа ме боли због постелице, грејдера, дренаже и дробљеног агрегата... Али, чекај само, брате Србине, доклен овога антиквара избушим, па ћу за тебе бољег антиквара наћ!

Из мрака се појављује Србо, у тамном оделу, с кравајом.

СРБО: Време ти је истекло.

ЊЕГОШ: Чекам.

СРБО: Јеси ли спреман?

ЊЕГОШ: На све, јуначе!

СРБО: За сада, потврду.

(Пауза)

ЊЕГОШ: Ево ти потврде, злотворе!

(Вади пишићољ)

СРБО: Шта је то, Његоше?

ЊЕГОШ: А што си мислио?

СРБО: Да си нешто заборавио.

(Показује му шаржер)

ЊЕГОШ: Што је, сад, то?!

(Панично повлачи окидач. Чује се, само: “шкљоц, шкљоц”)

Џозефе, Јудо! Дабогда ти се душа никад не смирила!

Србо вади пишићољ, испљује неколико хићаци. Његош клоне на столицу.

Пишићољ му испада из руке и остијаје на столу. Србо враћа свој пој сако.

Из мрака, иза писаћег стола, појављује се Џозеф, у тамном оделу, с кравајом. Испииивачки посмајра призор.

ЦОЗЕФ: Добро обављен посао.

СРБО: Било ми је задовољство!

ЦОЗЕФ: *Pleasure is mine!*
(Вади свежањ новчаница)
Изволи, поштено си зарадио.

Србо узме новац, њрелисџа свежањ, сџавља ѓа у џеџ, окреће се и одлази лађано у дубину.

ЦОЗЕФ: Чекај! И ти мени дугујеш нешто.
(Држи на длану очев џишџољ и џоказује ѓа Срби)

СРБО: (Окрене се, извади шаржер)
Ово? Нек остане код мене. За успомену.

ЦОЗЕФ: Добро. Ево ти још један!

Џозеф великом брзином вади из џеџа друђи шаржер, сџавља ѓа у очев џишџољ и, док Србо џокушава да извуче свој, сручи у њеђа џеџири мейќа.

Србо џада, обливен крвљу. Џозеф лађано џриђе.

ЦОЗЕФ: (Над мрџвим Србом)
А потврда? Заборавио си?
(Мала џауза)
Ја нисам!

“Овери ѓа” једним мейќом, сађне се, узме му новац из џеџа. Лађано се враћа до џисаћеђ сџола. Гурне нехајно очев леи, кођи се сроза на џод. Седне за сџо, лађаним џокреџом вади из велике куџије једну од очевих џиђара, одсече јој врх и сџокојно заџали. Повуче неколико димова, одложи џиђару, вади мобилни џелефон, бира број.

ЦОЗЕФ: Ја сам. Готово, господине Мумине. Пошаљите чистача.

Одложи џелефон и џоново узме џиђару. Пуиш, уђодно заваљен у сџолицу.

Свеџлосџ се лађано ѓаси.

АУТОРОВ ПОГОВОР

Балканкси џамбији последња је из ауторовог циклуса драма са историјском тематиком, циклуса што почиње делом *Пројасиј царсџива срџскоџа* из 1980. године. Обе драме крећу се у оквиру истих историјских координата, са истим главним ликовима, с тим што је у ранијој драми пажња фокусирана на паралелу тада актуелним збивањима што су наговештавала распад југословенског историјског сна, а у потоњој на историјску симетрију која се тиче догађања у фаталном окриљу тзв. новог светског поретка. Драма је припремана и писана током 2013. године

Драму *Издајник* сам, после обимних припрема, почео да пишем крајем априла, а завршио 14. маја 2010. године. Четрнаест година пре тога, септембра 1996, др Марта Фрајнд, у посвети на примерку свог рада о мојој драми *Змај од Србије* (о деспоту Стефану Лазаревићу и стварању косовског мита), између осталог је написала: „...у нади да ће ипак написати драму о Вуку Бранковићу...“ Ето, написао сам, у нади да ће јој се допасти.

Зачетак идеје о драми *Смрт на излетију* јавља се током маја 2010. Проучавање грађе трајало је до новембра исте године. Писање дијалога започето 4. новембра, рукопис завршен на Божић 2011.

Припреме за рад на драми *Анђишквар* трајале су, са прекидима, од 2011. године, да би писање (после четрдесет пет дана) било завршено јуна 2012.

Монодрама *Мерлинкина исповест* рађена је према аутобиографији (некада) чувеног трансвестита Вјерана Миладиновића *Терезин син*. (Издање аутора, Београд 2002) Књигу сам добио од аутора, почетком 2003. године. Било је то у Народној опсерваторији на Калемегдану, где је Миладиновић нашао уточиште и посао. Пребивао је у станчићу у Планетаријуму, у Доњем граду. Текст *Мерлинкина исповест* произашао је из нашег тадашњег договора. Рукопис завршен јуна 2003.

Хронолошки, драме су у књизи, као што се може видети, сложене према историјском току у чије оквири је смештен њихова радња, а не према времену у којем су написане.

Овом, петом, књигом завршава се обиман подухват (који се, током времена, органски развијао) сачињен од 27 драмских дела, инспирисаним појединим карактеристичним моментима српске историје и савремености. Дrame прате неке од кључних етапа српког путовања кроз време, од распадања Душановог царства и косовског слома, па све до ове садашње агоније, до заокружења косовског усуда српске повести.

У ауторовим поговорима другој и трећој књизи речено је понешто о драматуршком поступку, жанровским варијантама, приступу историјским и савременим збивњима, о ауторској упоришној тачки сагледавања задате грађе. У сваком случају, то нису реалистичке историјске драме, то није препричавање стварности, то нису драме с тезом. То су, мање или више, стилизоване творевине, које путем различитих жанровских поступака, поштујући историјске чињенице, трагају за судбинском матрицом, што, мултипликујући се кроз време, одређује српски фатум.

Остављам другима да коментаришу и цене овај подухват (за сада о њему постоји литература од седамдесетак јединица), ја овде само желим да предочим низ текстова, објављених у свих пет књига, али у хронолошком редоследу, према току овде интерпретираних историјских збивања. На тај начин добијамо, ма колико фрагментарну, неку врсту драмске хронике српске историје, исписану са више отрежњујуће ироније, него опојне патетике. „Његово дело ствара утисак ог-

ромног мозаика, који представља комплетније Србију, него било која, рекао бих, сељачко-моравска филозофија, са којом се срећемо у нашој националној литератури.“ (М. Ђукић: *Српски народ је склон забораву*, часопис „Драма“ бр. 33.)

Ево, дакле, те хронологије. (У четвртој књизи нашла се, стицајем околности, и драма *У рукама оцабине*, која не припада овом тематском кругу.)

СРЕДЊИ ВЕК (пропадање старе државе):

- 1) *Балкански ѓамбији* (V књига).
- 2) *Пројаси царсјива срјскога* (I књига).
- 3) *Косово* (II књига).
- 4) *Издајник* (V књига).
- 5) *Змај од Србије* (I књига).
- 6) *Визанџијски амџисји* (IV књига).

ДЕВЕТНАЕСТИ ВЕК (стварање нове државе):

- 7) *Карађорђе* (I књига).
- 8) *Вуци и овце или Србија на Исиоку* (II књига).
- 9) *Смрји на излеји* (V књига).

ДРУГИ СВЕТСКИ РАТ

- 10) *Одлазак Дамјана Радовановића* (II књига)
- 11) *Смрји џуковника Кузмановића* (II књига)

ОД ОСЛОБОЂЕЊА ДО ПАДА КОМУНИЗМА

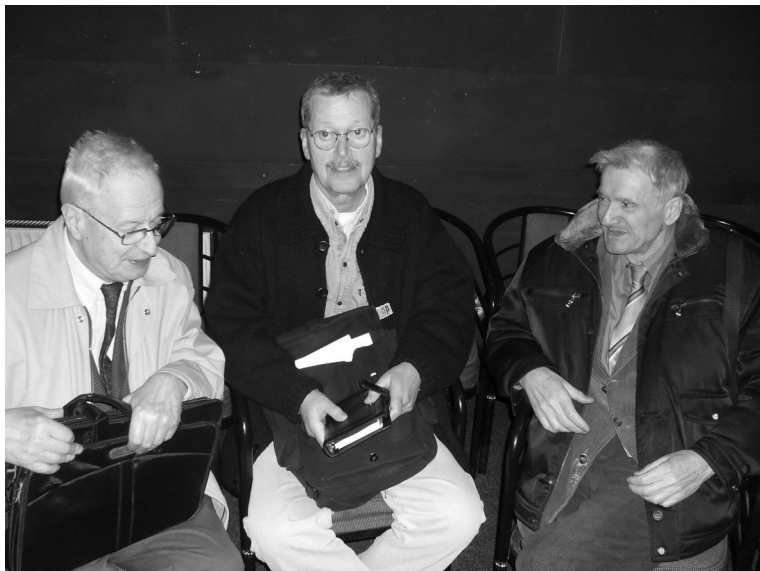
- 12) *Небеска војска* (I књига).
- 13) *Поврајак Вука Алимјића* (I књига).
- 14) *Ојџимисји* (III књига).
- 15) *Душевна болница* (III књига).

МОДЕРНО ДОБА

- 16) *Госјодин минисјар* (III књига).
- 17) *Код злајног вола* (III књига).
- 18) *Мала срјска комедија* (III књига).
- 19) *Нови живои* (III књига).
- 20) *Заводник* (II књига)

- 21) *Црни Пеџар* (I књига).
- 22) *Дивљач је ђала* (II књига)
- 23) *Балканска райсодија* (IV књига).
- 24) *Ајсолуџини слух* (IV књига).
- 25) *Scherzo* (IV књига)
- 26) *Мерлинкина исјовесџ* (V књига).
- 27) *Анџиквар* (V књига).

Драме су, осим у штампаној, доступне и у електронској форми на сајту Удружења драмских писаца Србије (www.drama.org.rs), „Растко“ и др.

Са Рашком Јовановићем и Мишом Новаковићем.
Београд, 2012.

У Требињу, лета 2013.

Годишња скупштина Удружења драмских писаца Србије 2013.
Рашко Јовановић, Иван Панић, Миладин Шеварлић, Момчило
Ковачевић, Живорад Ајдацић.

У Бањој Луци са Божидаром Зечевићем 2013.

Парастос Браниславу Нушићу, на Богојављење 2013. Говори министар културе Братислав Петковић.

ПОЛИТИКА ЈЕ СУДБИНА

Разговор што га је Борка Павићевић водила са Миладином Шеварлићем, априла 1983. године, уочи премијере његове драме *Пройасїї царсїйва срїскоґа* у АТЕЉЕУ 212. (Програм Атељеа 212 N°75, са комплетним текстом драме.)

МИЛАДИН ШЕВАРЛИЋ: Хтео бих, на почетку, да кажем како овом разговору приступам више из уважавања обичаја куће, но из уверења да је он неопходан. Оно што сам желео да саопштим, ја сам саопштио драмом. Писац нити може, нити треба да буде паметнији у успутном разговору но што је био у драми, нити је, сматрам, од посебне важности то што он има да каже о своме делу. Ја комуницирам са спољним светом пре свега преко писања и за мене је та комуникација довољна.

БОРКА ПАВИЋЕВИЋ: *Шїиа за шїебе значи однос између хїїосїйазирања и криїиике када је исїїорија у йїиїању, однос између шїеме и инїїерїреїїације, боље речено, креације. Дакле, ђде си йїи између афирмације исїїорије и њене криїиике?*

М. Ш: *Пройасїї царсїйва срїскоґа* нити је реалистичка, нити историјска драма, мада ослонац налази у аутентичној историјској грађи, интерпретираној у складу са идејом о фундаменталној разлици између стварности и званичне интерпретције стварности, засноване на тоталитарној, задатој слици света. Званична интерпретација стварности, формирана на

основу задате слике света (искључиве, јединоспасавајуће) удаљава се, природно, све више од стварности, са јасно израженом тенденцијом да ова два подручја, најзад, постану два потпуно аутономна, паралелна плана, који неће имати ничег заједничког.

Идеална званична историја (или летопис, свеједно) описивала би, дакле, потпуно непостојећу, измишљену стварност. Тако ослобођена непотребних и неупотребљивих примеса реалног живота, постала би, најзад, функционална у апсолутном смислу. У складу са овом идејом, историјске чињенице доживљавају специфичну интерпретацију у делу, тј. испод (историјски верификованих) канонизованих ликова и митологизованих збивања провирују обриси сасвим другачије стварности.

Илустровао бих ово, подсећајући на начин како је у драми третирана смрт цара Душана. Према историјским подацима, оним подацима који су у драми третирани као званична интерпретација стварности он умире природном смрћу, те, према томе, у стварности – дакако у естетичкој стварности ове драме – он бива задављен руком Вукашина Мрњавчевића, човека који преузима улогу чувара задате слике света, која у процесу антиутопијске прогресије наговештава, разуме се, пропаст.

Пройасїй царсїйва срїскоџа је стилизована творевина, која се храни ментално свареним, а не пресним животним чињеницама.

Б. П: *Које је њвоје мишљење о односу њојединца и исиїорије и о односу вођа, њолиїиичара ње социјалних и економских њрилика?*

М. Ш: Желео сам да доведем до уопштавања извесних историјских искустава. Свако време, по правилу ствара репрезентативну, поједностављену, шематизовану представу о своме лику, дакле, једну, могло би се рећи, иконографску стереотипију. Писац је тај који покушава да тој слици, томе и таквоме лику времена дода извесне људске црте, да ту слику осенчи, додајући јој обресе дубље људске истине.

Б. П: *Шта мислиш, у којој мери владање и руковођење народом подразумева стварну уједињеност у све облике живота? Питам те о подвајању власти од оних којима се влада. које је, у том смислу, твоје одређење политичара и вође? Дакле, у ком смислу “првак” треба да ствара уједињско и смисао за стварност. Душан, ко је то?*

М. Ш: Драма није проистекла из односа према националном. Она се, пре свега, бави истраживањем модела тоталитарне власти и манипулације људима и идејама. У том погледу би се она могла назвати политичком параболом, где појам „политичко“ подразумевам у најширем смислу речи, прецизно, у оном смислу како се о томе изразио Гете, у једном од разговора са Ексерманом: „Говорили смо о трагичној идеји судбине код Грка. – Тако нешто – рече Гете – више не одговара нашем садашњем начину мишљења. Кад савремени песник такве древне замисли прерађује у позоришни комад, то увек оставља утисак неке врсте афектације. Ми, новији, сад боље да се држимо Наполеонових речи: политика је судбина.“

Пошто је радња ове драме смештена, међутим, у одређене историјске координате, и то – без обзира на стилизацију – смештена веома прецизно, у њој се, ипак, рефлектују особности националне историје, судбине, менталитета.

Иначе, морам рећи да нисам посебно импресиониран нашим, данашњим, закаснелим, хипертрофираним бављењем националним, било да је у питању хипертрофирана афирмација или негација. Смисао мога бављења српском историјом је, пре свега, у уочавању и фиксирању извесних судбинских (политичких) константи које се, оденуте у ово или оно рухо, циклично понављају и, у највећој мери, одређују токове те историје. У том погледу, мој однос према историји се може назвати критичким. Но ја то све – без обзира на могући парадоксални призвук – уствари чиним с љубављу.

Личност је у историји (политици) само онда личност када је експонент, репрезентант често разних, па и противстављених друштвених група; иначе је само трагична фигура и жртва. Они којима се влада, у већини, свесно или несвесно, и

сами учествују у игри. Моћ пројектоване слике света је увек велика, јер је у непосредној вези са питањем осмишљавања живота, јер је у њој садржана моторна снага која покреће историју. А када слика избледи, моторна снага постаје супротстављање. И тако у круг, или ти се више допада спирала?

Б. П: *Шта је у твојој драми са народом?*

М. Ш: Народ је у публици. У нашем случају, у сали Атељеа 212. У овој драми он фигурира на тај начин. Тако се простор драме шири и публику апсорбује у себе.

Б. П: *Можеш ли нешто рећи о ритму декаденције у нашем народу. Душан – Урош? У ком су ритму наши синови и унучи јачи или слабији од очева? У том смислу, шта за тебе значе континуитет и дисконтинуитет у нашој историји? Династија Немањића траје око две стотине година, то је, до сада, највећи континуитет на нашем терену.*

М. Ш: Историјско искуство нас учи да се код нас циклуси декаденције и деградације одвијају изванредном брзином. Темљи на којима се градило никада нису били довољно солидни, баш због недостатка историјског континуитета, традиције, оног органског таложења које оплеменеује. Шта је двеста година Немањића према четири стотине година историјске ретардације! Оно што се нама у историји дешавало долазило је или сувише касно или сувише рано. Ми смо и на Балканско полуострво касно стигли, када су геополитичке карте већ биле подељене. А из шумадијских прашума смо ускочили у грађански деветнаести век, и тако даље. А када нам континуитет и традицију нису рушили други, ми смо то сами чинили.

Б. П: *Шта си до сада радио? Где је “Пројаси царства српскога” у односу на оно што си до сада радио и што ћеш радиш?*

М. Ш: Писао драме. И још понешто. *Пројаси царства српскога* природно је произашла из једног од тематских кругова којима сам се бавио и бавим. Радња моје прве озбиљније драме (*У рукама оцабине*, Сцена 1971. – дипломски рад на

Академији за позориште, филм, радио и телевизију) писане 1968. дакле пре петнаест година, која се бавила односом хуманизоване, саомислеће индивидуе и репресивног владајућег друштвеног механизма, што делује у име тзв. општих, виших циљева, дешава се 1499. године у Шпанији, у време свемоћи Инквизиције. У тој драми било је извесног интелектуалног шематизма, израженог (без обзира на динамичну радњу) експлицитнијим сучељавањем идеја, но што би толерисала строга драмска естетика. Током времена, трудећи се да се ослободим те слабости и да се приближим изразу ближе појму аутентичне драмске радње и језику сценске игре, приближавао сам се и просторима историје властитог народа, како бих својим ликовима обезбедио што више аутентичности и уверљивости. На крају крајева, и сама наша садашњост проистекла је, органски, из те прошлости. Баш то „органско“, та могућност дубљег и сложенијег понирања но што је искључиво рационално, определило ме је да се окренем националној историји.

И драма, коју баш сад започињем биће историјски ситуирана, мало прецизније речено, негде у српски деветнаести век. Но, осећам потребу да подвучем како ту историјску ситуираност, у моме случају, никако не треба буквално схватити - понајмање, разуме се, у *Пројасици царска српскога* – већ веома еластично и условно. Ноторна је ствар да баљење тзв. историјским темама, тј. смештање радње у прошлост, значи, напосто – сем ако није реч о пукој реконструкцији историје – само по себи, изван естетизујући помак од онога што називамо сировим, свакодневним животним чињеницама, које са естетичким чињеницама имају мало чега заједничког. Ситуације и ликови кристализовани наслагама времена добијају, вођени песничком имагинацијом, смисао пречишћених естетичких знакова, којима се, често, може поузданије продрети и до самога срца савермености, но што је то могућно захваћањем из насталојених, муљевитих таласа актуелне свакодневице, из којих се, каткада, захвати исувише отпадака.

Б. П: *Хоћеш ли написати „савремену“ драму, драму из савременог живота?*

М. Ш: Томе изазову, разуме се, нисам могао да одолим. То је исто као за сликара сликање портрета са живог модела. И пре и после *Пројасићи царсѣва срѣскоѣ* написао сам по једну тзв. савремену драму. Прва се зове *Ойѣимисѣи* и изведена је 1979. на Кругу 101 Народног позоришта. Друга се зове *Кум*, и није изведена нигде.

Б. П: *Где је ѿвоја драма „Кум“?*

М. Ш: *Кум* се налази, како изгледа, на оквирном репертоару сомборског позоришта. У Београду, та драма је разматрана у два позоришта, али ни у једном није стављена на репертоар. Мој пријатељ, функционер у једноме од тих позоришта, рекао ми је да се „не може, ваљда, због моје драме, замерати политичарима који су га на то место довели“.

Б. П: *Твоје мишљење о цензури и ауѣоцензури?*

М. Ш: Аутоцензура је много опакије репресивно средство од стварне друштвене цензуре. Она чини „услуге“ и тамо где то нико не тражи. Друштвена цензура је, уосталом, нешто што се увек, у сваком друштву, на овај или онај начин, подразумева. Та врста репресије (јер нема поклоњене слободе, и не треба ни да је буде) за уметника је само подстицај на агон, у којем ће он изоштравати своје (уметничке) снаге. Аутоцензура, пак, попут метастазе, разара изнутра ум и дух.

Б. П: *Мислиш ли да ѿишеш и ѿриѣведачку ѿрозу, или осѣајеш с драмом?*

М. Ш: Завршио сам, недавно, рад на једном прозном рукопису, рекао бих, повести, под насловом *Смрѣи ѣуковника Кузмановића*. Реч је, укратко, о хероју из ратова 912–918, који гине, под прилично апсурдним околностима, крајем лета 1941. године. свестан узалудности свога живота, посвећеног високим друштвеним идеалима.

Б. П: *Колико идеш у ѿозоришѣе и које је ѿвоје мишљење о нашем ѿозоришѣу?*

М. Ш: Онолико колико сматрам неопходним. Мислим да наше позориште, данас, осим заиста часних и ретких изузе-

така, не успева да одговори на изазов времена, те се, у великој мери, своди на маргиналну појаву, која се одржава захваљујући друштвеној инерцији. Позориштем не доминирају креативне личности већ експоненти бирократског механизма.

Б. П: Ти радиши као драматург у Београдском драмском. Зашто радиши? Да ли се у нас може живети искључиво од писања, дакле, без радног месеца?

М. Ш: Наша култура се налази у мрежи веома компликованог сплета околности, које ја не мислим овде да рашчлањујем; сем тога, она је дотирана, те се на формирање вредности може вештачки утицати, као што је и цена уметничког рада произвољно диктирана. Радим као драматург, јер не желим да своје писање доводим у искључиву зависност од свих тих околности.

Б. П: Дакле, шта је за тебе разлика између рада и стваралаштва?

М. Ш: Рад је жртва којом се купује независност духа у стваралаштву. Уосталом, писање је лична ствар; свако пише на властити ризик.

Б. П: У нас се много говори о интерпретацији драмског текста. Која је за тебе разлика између интерпретације и креације? Дакле, шта мислиш о редитељском позоришту, или, боље речено, о ауторском позоришту? Наиме, ја мислим да неко може привидно реконструисати текст, а тиме га, у суштини, из језбра исказати; док, ојет, дословна интерпретација текста може бити и његова издаја. Које је твоје мишљење о томе?

М. Ш: Потпуно се слажем. Будући да је драмско дело, ипак, „форма која прелази у неку другу“, тј, форма која своје дефинитивно оваплоћење постиже тек у позоришној представи, будући да ту, дакле, није реч о литерарној, већ о позоришној естетици, редитељска креација се подразумева као неопходност која ће драмском делу дати завршни израз. Такође се подразумева да ће драмски писац то имати на уму док пише своје дело.

Мислим да је доста. Било ми је пријатно да разговарам с тобом.

Драган Томић и Миладин Шеварлић превозе издања УДПС улицама Београда.

Представници Удружења драмских писаца Србије уручују Радошу Бајићу повељу “за допринос слободи стваралаштва”, 2013. Снежана Кутрички, Миладин Шеварлић, Радош Бајић, Стојан Срдих, Живорад Ајдачић, Братислав Петковић, Божидар Зечевић и Драган Томић.

ДРУГИ О ШЕВАРЛИЋУ

МИЛИСАВ МИЛЕНКОВИЋ, *(Не)израйи Миладина Шеварлића?*

(Саопштено на трибини *Портрети драмског писца Миладина Шеварлића*, одржаној у оквиру ФЕДРАСА, 20. октобра 2010; објављено у часопису ДРАМА, бр. 34, зима 2011.)

(...) Без обзира да ли на сцену изводи цареve и деспоте српске историје, осиромашене грађане или новокомпоноване богаташе и тајкуне, као ликове овог, транзиционог, времена, он остаје подједнако критичан, ироничан, склон фарси, па и спрдњи. Миладин Шеварлић је писац и интелектуалац који више сумња него што верује. Притом, његова сумња није злорада, ни омаловажавајућа. Она је, пре, изазов да што дубље и рељефније изрази време и ослика типичне карактере, што их то време порађа. (...) Миладин Шеварлић се подухватио да, пливајући матицом узводно, српском митоманству у инат, из пркоса и неког скоро лирског бунта, продре у биће и корен тих омамљујућих заблуда. (...) И тако, од самог почетка, пре четрдесет и нешто година, до дана данашњег траје та иронична, демитологизујућа и надасве онеспокојавајућа драмска кантилена Миладина Шеварлића.

Упркос захвалној сценичности, рељефности ликова, убедљивости драмског рукописа, упркос плодном стваралачком потенцијалу, богатству и тематској разноврсности, Миладин Шеварлић не спада међу најизвођеније драмске писце овога времена. Одговор на то самонаметнуто питање је врло раз-

гранат и разубуђен. Ризикујући да будем одвећ једностран, рекао бих да је то стога јер он својом бритком драмском репликом сеје НЕСПОКОЈСТВО. Јер, заиста, док читате или гледате на сцени оно што је овај драмски писац написао и потписао, осећате како вас подилази лака језа и nelaгодност, како вас нека тиха сумња подрива, како се руши нешто што вековима стварамо као одбрану, као изговор, као варку и обману, еда би нам наша колективна судбина деловала лакше и лепше, удобније и конфорније.

Уосталом, чујмо како говори он сам. „У оно време (а то је било време раних деведесетих година) ја сам био означен као антисрпски писац; када је, међутим, прошло десетак година – са истим текстом (реч је о драми *Косово*) постао сам српски националиста. Та цинична спрдња и поигравање свим вредностима, познат је и проверен српски специјалитет.“

Но, свеједно, Миладин Шеварлић остаје, и у овом времену и у историји српске драмске књижевности, као писац који својим интелектуалним ставом, ретко доследним у нас, и вредношћу својих текстова, у самом врху наше вертикале духовног успињања. Са, и упркос посејаном неспокојству, које јесте оно непоткупљиво очишћење о којем су сведочили умни људи пре много векова, хрлећи у позориште.

АЛЕКСАНДАР БАЈА, *Драматургија ироније Миладина Шеварлића.*

(Предговор *Изабраним драмама* 3, М. Шеварлића – УДПС, Бгд. 2008.)

Као и у целокупном стваралачком опусу, тако и у овој књизи, он наново, убедљиво и консеквентно доказује своју основну уметничку и филозофску потку (коју саопштава и у интервјуима) – да писац није само „медијум, што ирационално, из стомака, попут свилене бубе, испреда драгоцено ткиво својних естетичких подухвата – већ писање сматра високим занатом, чија строга правила опомињу на нужност тежње ка мајсторству, као рационалном овладавању тајни технологије,

која, без обзира на промене израза што их време доноси, лежи у основи заната.“

За Шеварлића је драма, нема сумње, она песничка форма која је најближа његовом биолошком, уметничком и социјалном идентитету, док је позориште одређени (утопијски или постојећи) микрокосмос, што омогућује универзални, потпуни доживљај себе и света око себе. Парадоксални (али, анатомски прецизан) спој апстрактног и конкретног, рационалног и ирационалног, мишљеног и живљеног.

„Позориште је, укратко – каже Шеварлић – синтеза и мера, транспонована дијалектичка алхемија живота, утопијски простор у којем се, можда, најбоље можемо приближити античком идеалу калокагатије.“

Стога Шеварлић у својим комадима, без икаквих комплекса или фрустрација (допадало се то некоме или не) врши храбру драматуршку вивисекцију психолошког, културног и моралног идентитета српског друштва. Нажалост, резултати такве „драматуршке операције“ нису ни мало утешни. Јер показују да наш живот има очигледну тенденцију варваризације, која се по правилу јавља када се, као мехур од сапунице, распрсне дотадашњи морални темељ друштва. „Када се изгуби вера у општи поредак ствари и у његову извесну трансцендентност – вели Шеварлић – или, ако хоћете, у његову идеалну пројекцију, позорница људског живота претвара се у арену вулгарне борбе за голи опстанак.“

МИОДРАГ ЂУКИЋ, *Српски народ је склон забораву.*

(Реч на промоцији *Изабраних драма* 4, М. Шеварлића, у Удружењу књижевника Србије, Француска 7, с пролећа 2010. године. Скинуто с траке, објављено у часопису ДРАМА БР. 33.)

(...) Видите, веома је занимљив начин на који он пише, представљајући нам Србију у целини, комплементарно, из два угла: историјског и савременог. Многи српски писци писали су о Србији на свој начин. Шта је то што Миладина издваја, у односу на те друге наше познате и еминентне писце? Па, вероватно то што његово дело ствара утисак огромног мо-

заика, који представља Србију комплетније него било која, рекао бих, сељачко-моравска филозофија, са којом се срећемо у нашој националној литератури.

Од софистицираних тема, односа, од места која су филозофски прецизно установљена, са силогистичким преимућствима, која дају конклузију, као што је, на пример, у драми *У рукама оцабине*, па до *Балканске райсодије*, из које смо чули, малопре, једн одломак.

Ту је, заиста, репертоар огромних књижевних и позоришних, драматуршких средстава, да би се дочарао један необично разуђен и велики простор, којег ми врло често доживљавамо скучено, јер веома мало знамо, уствари, о Србији, о српској судбини. О томе шта је довело до те судбине, шта је детерминисало ту судбину.

Без обзира на дистанцу, на циничну дистанцу, на иронију, како рече Бошко Сувајџић, ми то дело доживљавамо као нешто врло конкретно, као нешто што се дешава нама самима, што се дешава у нашој непосредној прошлости, у далекој прошлости и као нешто што ће нас пратити и у будућности. То је карактеристика само великих писаца, као што је Стерија Поповић, као што је Нушић; јер, рече Пирандело једном приликом: „Све је пролазно, сем драме – драма никада не пролази“. Ако сад отворимо сцену и почнемо са приказивањем Есхиловог *Прометјеја*, биће све исто као пре две ипо хиљаде година, ништа се неће променити. (...)

И ја осећам велико задовољство, јер нас драме Миладина Шеварлића тако духовно испуњавају заиста осећам задовољство приликом њиховог читања, јер Миладин Шеварлић је један паметан писац.

Он пише паметно, промишљено, интелектуално одговорно – сасвим као што пишу велики светски писци.

Миладин Шеварлић је сигурно један од њих, са својим делом које непрекидно говори о дубиозама српства, разара српску митологију, али итекако уме да направи реалистички позоришни комад.

Српски народ није показао, као други европски народи, да воли своје велике људе. Српски народ је склон забораву, кад су у питању људи који су га задужили, било да су у питању Срби, или странци који су дошли да помогну овоме народу, па су ту остали, заљубљени у Србију, ту су доживели остатак свога живота, ту су умрли, ту су сахрањени, ту су и заборављени. Повремено, понеки алтруиста српски се њих сети, и онда нас једноставно преплави руменило стида, што нисмо у стању да запамтимо добротинство. То је само једна од српских особина које можемо срести и у делима Миладина Шеварлића; разуме се да ту има читава палета особина нашег народа, који сам себи копа раку, сваком приликом када му то историја и околности омогуће. (...)

Мислим да Миладинове тзв. квазиисторијске или историјске драме говоре о садашњости са истом снагом са којом говоре његове фарсе о данашњим проблемима Србије, како неко рече, транзиционог времена, јер ово транзиционо време можете срести и у *Родољубцима*, Јована Стерије Поповића, можете га срести и у *Покојнику* Бранислава Нушића, можете га срести код Милована Глишића, код Стевана Сремца, код Радоја Домановића. Набројао сам оне колеге Миладина Шеварлића које су својим делом задужиле српску културу, као што је то урадио и Миладин Шеварлић. То је један од разлога што смо објавили све четири књиге његових *Изабраних драма*. Али, ви не знате тако добро као ја да Миладин Шеварлић и даље пише пуном снагом, са озбиљношћу и амбицијом, која има нечег дубоко нелогичног у себи, као и све друго од непролазне вредности што се ствара на тлу данашње Србије, јер никога нема да то подржи, као што би тако нешто одмах подржали Мађари, Енглези, Немци, Французи, Руси...

Срећом, постоји тај благослов да Срби имају своје таленте, своје хроничаре, своје уметнике што стварају вредности које ће остати за сва времена; или, бар, онолико дуго колико ћемо постојати као народ, а можда и дуже, јер ми се чини да су вредности које су Срби створили трајније од самог генетског потенцијала овога народа. Овај народ, рекао бих, генетски пропада и ни Бог му не може више помоћи. То је мени пот-

пуно јасно. Постоје уметници који са великим грчком и са болом у души сведоче о тим чињеницама, али све то остаје глуво, ван свести о томе шта је прави национални интерес. Због оних садржаја и оних људи који данас, на медијима и на јавним трибинама, заступају тај „национални интерес“ остаје нам само да се стидимо. Стидимо се јер нас они представљају и у ширим, европским и светским размерама, уместо да нас представљају људи као што је Миладин Шеварлић и други заслужни, значајни и велики уметници.

Хвала!

Живорад Ајдацић, Миладин Шеварлић,
Селимир Радуловић код “Вука”, 2013.

ЛИТЕРАТУРА

1. Јован Христић: "Ех, то време оптимизма". ("Књижевност", св. 4, април 1979; "Позориште, позориште..." том II; "Драма" бр. 21, 2007)
2. Драган Клаић: "Игра псеудоисторијских маски". (У књизи "Пропаст царства српскога", едиција "Ка новој драми", I коло, II књига, НИРО "Трибина", Београд, 1983)
3. Борка Павићевић: "Политика је судбина" – разговор са Миладином Шеварлићем поводом премијере "Пропасти царства српскога" у "Атељеу 212". (Програм "Атељеа 212" N^о 75, 21. април 1983)
4. Др Рашко В. Јовановић: "Позориште и драма". ("Вук Караџић", Београд, 1984)
5. Др Ана Д. Живковић: "Пропаст царства српскога". (У књизи "Рампа и ствараоци", "Проналазаштво", Београд, 1986)
6. Вељко Радовић: "Прилике у митској земљи Србији". (У књизи "Змај од Србије", Народно позориште у Нишу, 1994)
7. Александар Милосављевић: "Србија међу змајевима". (У књизи "Змај од Србије", Народно позориште у Нишу, 1994)
8. Милисав Савић: "Ко је ко? – писци из Југославије". ("Ошишани Јеж", Београд, 1994)
9. Александар Милосављевић: "Псеудоисторијска (српска) трилогија". (У књизи "Српска трилогија", "Бата", Ниш, 1995)
10. Александар Милосављевић: "Велике вождове чизме". (У књизи "Карађорђе", Народно позориште у Нишу, 1995)
11. Александар Милосављевић: "Српски витез и српски Макијавели" – лик Карађорђа у истоименој драми Миладина Шеварлића. ("Театрон" бр. 93, Београд, 1995)
12. Душан Ч. Јовановић: "Шта КОСОВО није?" (У књизи "Српска трилогија", "Бата", Ниш, 1995)
13. Др Радослав Лазић: "Драмска партитура" – разговор са драмским аутором Миладином Шеварлићем. ("Савременик" 28/29, Београд, 1995)
14. Др Марта Фрајнд: "Типови измене историјске истине у историјској драми и политичком позоришту". ("Књижевност и историја" – зборник реферата са научног скупа у Нишкој Бањи, 1995)
15. Др Петар Волк: "Писци националног театра". (Музеј позоришне уметности Србије, Београд, 1995)
16. Др Марта Фрајнд: "Косовска трилогија Миладина Шеварлића". ("Театрон" бр. 96, 1996)
17. Олга Стојановић: "Историја као судбина". ("Театрон", бр. 94, 1996)

18. Др Миленко Мисаиловић: "Карађорђе као метафора трагике нашег тла и његове историјске судбине". ("Карађорђе у драми и на филму" – зборник радова са научног скупа, Велика Плана, 1996)
19. Др Петар Волк: "Српско позориште". (Музеј позоришне уметности Србије, Београд, 1997)
20. Радомир Путник: Поговор I књизи едиције "Савремена српска драма". (Музеј позоришне уметности и Удружење драмских писаца Србије, Београд, 1998)
21. Др Миленко Мисаиловић: "Рига од Фере и Карађорђе". ("Итака", Београд, 1999)
22. Жељко Хубач: "Генерациски креативни песимизам" – поговор V књизи едиције "Савремена српска драма". (Музеј позоришне уметности и Удружење драмских писаца Србије, Београд, 1999)
23. Милош Латиновић: "Иронични каледоскоп" – поговор VIII књизи едиције "Савремена српска драма". (Музеј позоришне уметности и Удружење драмских писаца Србије, Београд, 2000)
24. Радомир Путник: Поговор X књизи едиције "Савремена српска драма". (Музеј позоришне уметности и Удружење драмских писаца Србије, Београд, 2000)
25. Милош Јевтић: "Портрет драмског писца". ("Театрон" бр. 113, зима 2000)
26. Александар Ђаја: "Ка антиутопији" – поговор XII књизи едиције "Савремена српска драма". (Музеј позоришне уметности и Удружење драмских писаца Србије, Београд, 2001)
27. Др Рашко В. Јовановић: Предговор "Изабраним драмама" Миладина Шеварлића. ("Плато", Удружење драмских писаца Србије, Позориште "Модерна гаража", Београд, 2001)
28. Радомир Путник: Предговор "Антологији ТВ драме". (РТС, Београд, 2002)
29. Милосав Буца Мирковић: "Маргиналије за ЗМАЈА ОД СРБИЈЕ". ("Драма" бр. 2, зима 2003)
30. Олга Стојановић: "Артисти и модели". ("Књижевне новине", 15. октобар – 15. децембар 2002)
31. Др Рашко В. Јовановић: "У жижи савременог живота". ("Драма" бр. 3, пролеће 2003)
32. Милосав Буца Мирковић: "40 година уметничког рада Миладина Шеварлића". ("Драма" бр. 3, пролеће 2003)
33. Леон Ковке: "Поглед кроз кључаоницу времена" – поговор XV књизи едиције "Савремена српска драма". (Удружење драмских писаца Србије, 2003)
34. Милосав Буца Мирковић: "Херој без предаха" – Гојко Шантић у "Карађорђу" Миладина Шеварлића. ("Драма", бр. 5, јесен 2003)
35. Др Рашко В. Јовановић: Поговор XVII књизи едиције "Савремена српска драма". (Удружење драмских писаца Србије, Београд 2004)
36. Александар Милосављевић: "Карађорђе". ("Позориште" СНП, г. LXII 94/95, Нови Сад)
37. Миња Обрадовић: Поговор XX књизи едиције "Савремена српска драма". (Удружење драмских писаца Србије, Београд 2004)
38. Миња Обрадовић: Поговор XXI књизи едиције "Савремена српска драма". (Удружење драмских писаца Србије, Београд 2005)
39. Миња Обрадовић: Поговор XXIV књизи едиције "Савремена српска драма". (Удружење драмских писаца Србије, Београд 2005)
40. Милосав Миленковић: "Срби славе победе унапред, а поразе уназад" – разговор са драмским писцем Миладином Шеварлићем. ("Драма" бр. 10, зима 2005)
41. Др Бошко Сувајић: "Косовска трилогија Миладина Шеварлића". ("Драма" бр. 13, јесен 2005)

42. Др Бошко Сувајић: "Чудотворни прстен драмске ковине" – предговор "Изабраним драмама (2)" Миладина Шеварлића. (Удружење драмских писаца Србије, Београд 2006; "Драма" бр. 16 и бр. 17)
43. М. Филиповић: "ЗАВОДНИК је освојио публику". ("Вести", Чикаго 24. октобар 2006; "Драма" бр. 16, јесен 2006)
44. Радомир Путник: "Целовит драмски опус" (У књизи "Драматуршка аналекта", Удружење драмских писаца Србије, Београд 2007)
45. Радомир Путник: "Потврда вредности". ("Лудус" бр. 141, Београд, јануар 2007; "Драматуршка аналекта", Удружење драмских писаца Србије, Београд 2007)
46. Олга Стојановић: "Апис, Принцип и лађа Француска..." – разговор са Миладином Шеварлићем. ("Драма" бр. 18, зима 2007)
47. Милосав Буца Мирковић: "Јуче и данас у драмској форми". ("Књижевне новине" бр. 1142, Београд, јун 2007)
48. Милосав Буца Мирковић: "Кристално поетско сочиво Миладина Шеварлића". ("Драма" бр. 21, јесен 2007)
49. Радомир Путник: Поговор XXXI књизи едиције "Савремена српска драма". (Удружење драмских писаца Србије, Београд 2008)
50. Радомир Путник: Поговор XXXIII књизи едиције "Савремена српска драма". (Удружење драмских писаца Србије, Београд 2008)
51. Александар Ђаја: "Драматургија ироније Миладина Шеварлића" – предговор "Изабраним драмама (3)" Миладина Шеварлића. (Удружење драмских писаца Србије, Београд 2008)
52. Миодраг Ђукић: "Трагедија српског народа" – после читања драме "Византијски аметист" Миладина Шеварлића. ("Драма" бр. 25)
53. Др Бошко Сувајић: "Све се то нама једном већ догодило" – комедиографски светови Миладина Шеварлића ("Драма" бр. 25)
54. Радомир Путник: Поговор XXXV књизи едиције "Савремена српска драма".
55. Радомир Путник: Поговор XXXVI књизи едиције "Савремена српска драма".
56. Милосав Буца Мирковић: "Хајдемо у позориште". (Смедерево 2009)
57. Др Зоран Т. Јовановић: "Косовски бој у српској драмској књижевности" – "Даница" за годину 2009. (Вукова задужбина, Београд 2008)
58. Олга Стојановић: "Иронијско као историјско или суноврат у будућност", поводом драме "Византијски аметист". ("Књижевне новине", број 1169, Београд, септембар 2009)
59. Радомир Путник: Поговор XXXIX књизи едиције "Савремена српска драма" 2009.
60. Радомир Путник: Поговор XL књизи едиције "Савремена српска драма"
61. Милосав Буца Мирковић: "Драмски звездограм Миладина Шеварлића" (Миладин Шеварлић, "Изабране драме 4", предговор. УДПС, 2010; "Драма" бр.31.)
62. Олга Стојановић: "Дивљач ће тек пасти" (Идрама" бр.31; "Књижевне новине" бр.1177, мај 2010.)
63. Др Љиљана Пешикан-Љуштановић: "Комедија о трагичном јунаку" („Када је била кнежева вечера“, Позоришни музеј Војводине, Нови Сад 2009.)
64. Мр Снежана Кутрички: "Династија Немањића у савременој српској драми". (Магистарски рад на новосадском универзитету.)
65. Миодраг Ђукић: "Српски народ је склон забору" (Реч на промоцији 4. књиге "Изабраних драма" М. Шеварлића; часопис "Драма" бр.33.)
66. Радомир Путник: Поговор XLIII књизи едиције "Савремена српска драма" (УДПС, 2010.)

67. Др Бошко Сувајџић: "Трагични биланс епохе", поговор за 45. књизи едиције „Савремена српска драма“ УДПС, 2011; часопис „Драма“ бр. 35.)

68. Миласав Миленковић: „(Не)играти Миладина Шеварлића?“ (Саопштење на трибини „Портрет драмског писца Миладина Шеварлића“ у оквиру фестивала ФЕДРАС, 20. октобар 2010; часопис „Драма“ бр.34; „Књижевне новине“ бр.)

69. Др Бошко Сувајџић: Поговор XLV књизи едиције „Савремена српска драма“ (УДПС, 2011)

70. Др Бошко Сувајџић: Поговор XLVII књизи едиције „Савремена српска драма“ (УДПС 2011)

71. Др Бошко Сувајџић: Поговор XLIX књизи едиције „Савремена српска драма“ (УДПС, 2012.)

72. Миласав Миленковић: „Драмски писац у акцији“ („Драма“ бр. 40, УДПС, 2013.)

73. Др Бошко Сувајџић: „Дновиде воде“ („Орфеус“, Универзитет у Београду, Нови Сад 2012).

74. Др Марта Фрајнд: „Драмски лик деспота Стефана Лазаревића“ (Зборник са научног скупа, Деспотовац – Манасија, 25–26. август 2012: „Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности IV“ – Деспотовац 2013).

Управни одбор Народне библиотеке Србије: Ивана Николић, Симо Поткоњак, Радован Бели Марковић, Гојко Тешић, Миладин Шеварлић, 2013.

Радно председништво Годишње скупштине Удружења драмских писаца Србије, 2014. Братислав Петковић, Миладин Шеварлић, Биљана Остојић, Стојан Срдих.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-2

821.163.41.09-2 Шеварлић М.

ШЕВАРЛИЋ, Миладин, 1943–

Изабране драме. (5) / Миладин Шеварлић. –
Београд : Удружење драмских писаца Србије :
Културно-просветна заједница, 2014 (Параћин :
Графореклам). – 272 стр. : илустр. ; 21 см.
– (Едиција Изабране драме / [Удружење драмских
писаца Србије])

Тираж 300. – Стр. 7-36: О смрти нације / Бошко Сувајџић.
– Други о Шеварлићу: стр. 261-266. – Библиографија: стр.
267-270. – Садржај: Балкански гамбит ; Издајник ; Смрт на
излету ; Мерлинкина исповест ; Антиквар.

ISBN 978-86-85501-43-2 (УДПС)

а) Шеварлић, Миладин (1943–) – Дrame

COBISS.SR-ID 207158540